

Àmbit social i criminològic

Ajuts a la investigació 2016

Aproximacions a l'escenari jurídic i legal per valorar les intervencions amb infants i adolescents que viuen situacions de violència de gènere en l'entorn familiar

Autores

**Pilar Albertín Carbó, Antonia Dorado Caballero,
Eva Beneït Vila i Eva Puigdevall Cabrera**

Any 2017

**Aproximacions a l'escenari jurídic i
legal per valorar les intervencions
amb infants i adolescents que viuen
situacions de violència de gènere en
l'entorn familiar**

Autores

Pilar Albertín Carbó

Antonia Dorado Caballero

Eva Beneït Vila

Eva Puigdevall Cabrera

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avís legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 No adaptada de Creative Commons](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca) el text complet de la qual es troba disponible a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Així doncs, es permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Departament de Justícia) i no se'n faci un ús comercial ni es transformi per generar obra derivada.

Agraïments:

A totes les persones que han sigut informants claus d'aquest estudi

Al Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada per la concessió de aquesta beca per a la recerca, els estudis i les anàlisis en els àmbits de l'execució penal, la mediació penal, l'atenció a la víctima, l'Administració de Justícia i el dret civil català, durant l'any 2016 (Ordre JUS/276/2015, de 4 de setembre)

Índex

0. Introducció.....	9
1. Justificació	11
2. Objectius.....	15
3. Marc teòric i conceptual	17
3.1 Context legal en relació a la violència de gènere en infants-adolescents	17
3.2. La violència de gènere i el seu impacte psicosocial en els infants-adolescents.....	24
3.3. Teories psicosocials sobre el caràcter constructiu i discursiu de la realitat social.....	26
3.4. Perspectiva de gènere	27
4. Metodologia	28
4.1 Les entrevistes qualitatives	28
4.2 Mostra i recollida d'informació	29
4.3 Les entrevistes tipus narratiu o narratives.....	32
4.4 Anàlisi de la informació	33
4.4.1. Anàlisi interpretatiu categorial	33
4.4.2. Anàlisi narratiu	34
4.4.3. Anàlisi discursiu a partir del repertoris interpretatius.....	34
5. Resultats i Discussió.....	36
5.1 Quines conseqüències psicosocials de la violència s'observen en infants-adolescents.....	36

Altres conseqüències de l'exposició la violència de gènere:.....	39
5.2 Narratives-subjectivitats de dones-mare i home-pare	41
5.2.1. Narrativa 1: Superant la violència dia a dia.....	42
5.2.2. Narrativa 2: La transmissió generacional de la violència	49
5.2.3. Narrativa 3: Filla i fill com a motor de canvi. Mare i fills que es protegeixen	55
5.2.4. Narrativa 4 d'un pare-home agressor: El treball d'acceptar mirar-se a si mateix.....	57
5.3 Pràctiques de suport professional en el circuit d'atenció	61
5.3.1 Pràctiques de suport jurídic penal dins del sistema d'atenció a la violència de gènere.....	63
5.3.2. Pràctiques de suport psicosocials dins del sistema d'atenció a la violència de gènere.....	75
5.4 Com es construeix la violència de gènere dins el sistema jurídic-penal..	91
5.4.1 Violència contra la dona: no es diferencia entre violència de gènere i domèstica	92
5.4.2 Violència directa vs. Violència indirecta envers l'infant-adolescent ..	93
5.4.3. Violència envers la dona a través dels fills-es	95
5.4.4. Violència física versus violència psicològica.....	95
5.4.5. Violència de gènere vs. Conflictivitat en la parella	96
5.4.6. Valoració del risc de la violència de gènere pel sistema jurídic-penal	97
5.5 Identitats d'infant-adolescent/fill-a, mare-dona i pare-home construïdes des del sistema jurídic i psicosocial en situacions de violència de gènere....	98

5.5.1. Identitat infant-adolescent/fill-a	98
5.5.2. Identitat dona-mare.....	109
5.5.3. Identitats de pares-homes que exerceixen violència de gènere	115
5.6. Controvèrsies emergents en les pràctiques d'atenció dins del circuit de violència de gènere	119
5.6.1. Quan és el moment de posar una denúncia?. Factors que juguen a favor i en contra	119
5.6.2. Què suscita més dilemes en els judicis?	124
5.6.3. Com de necessàries són les Ordres de protecció ?.....	132
5.6.4. Les dones reben suficient informació, acompanyament i ajut durant el procés judicial? Son qüestionades?.....	136
5.6.5. Fins a on explorar i prendre declaracions al menor?	147
5.6.6. Quines consideracions incorporar al funcionament del punt de trobada?.....	155
5.6.7. Formació o sensibilitat professional?	161
5.6.8. I els recursos del sistema?	167
5.7. Elements crítics entorn al sistema d'atenció a partir dels discursos que es mobilitzen en el mateix sistema.....	170
5.7.1. Repertori "feminista"	172
5.7.2. Repertori "familiarista".....	177
5.7.3. Repertori "empoderador de l'infant"	182
5.7.4. Repertori "legal-procedimental".....	188
5.7.5. Repertori "psicotransformador"	193

5.7.6. Conclusions sobre els repertoris interpretatius	197
6. Conclusions i orientacions futures	200
7. Referències bibliogràfiques.....	213
8. Annexos.....	221
8.1 Annex 1	221
8.2 Annex 2.....	224

0. Introducció

Aquest treball pretén aportar alguns elements que permetin detectar, discutir i pensar en situacions que es produeixen dins del sistema jurídic-penal i psicosocial que ajudin a la millora del propi sistema envers l'atenció que es dóna a infants-adolescents que viuen o han viscut situacions de violència de gènere a casa seva. Per aquest motiu hem fet una aproximació des de diferents llocs des d'on treballem (jurídic, psicològic, de recerca, docent, d'intervenció) per presentar algunes informacions que poden ser d'utilitat per repensar les pròpies pràctiques que es donen al sistema d'atenció i així com també per formular propostes.

La definició de violència contra els-les nens-es que farem servir en aquest treball ha estat presa de l'estudi de les Nacions Unides, que defineix aquesta violència com "*l'ús deliberat de la força o poder, real o en forma d'amenaça que tingui o pugui tenir com a resultat lesions, dany psicològic, un desenvolupament deficient, privacions o fins i tot la mort*" (Save the Children, 1999). També la declaració que Save the Children (2008, p. 11) recull en el seu treball, com el principi que guiarà la següent recerca:

“L'atenció integral als nen-es fills de les dones víctimes de violència de gènere ha de ser abordada des d'una **perspectiva de gènere** i una **perspectiva de drets**, tant per la seva anàlisi com per a les propostes d'atenció a aquestes dones i als seus fills i filles. La qual cosa implica la **creació de polítiques i lleis** que incorporin mesures orientades a promoure l'equitat de gènere, centrades en els drets de les víctimes, en la creació de lleis per a l'exercici d'aquests drets, el **reconeixement de l'autonomia** de les dones i dels nen-es com a subjectes de dret, així com el ple **reconeixement de la participació** de les dones i també dels nen-es en aquelles mesures i decisions que les involucren. Finalment, inclou també la **creació de recursos** per a la prevenció, atenció i eradicació de la violència”.

Per tant, prioritzarem una visió crítica que pretén transformacions dins del sistema a partir de la influència de discursos no hegemònics o discursos alternatius (Ibañez i Iñiguez, 1997) que són aquells discursos i pràctiques que no són els predominants en el context jurídic-penal com tampoc en el d'atenció psicosocial i que ens alerten sobre la possibilitat d'entendre i fer les coses d'una altra manera més equitativa i de salvaguarda dels drets de les persones

implicades en el problema. Realitzarem l'estudi centrat en dues províncies (Barcelona i Girona), de manera que les valoracions estiguin contextualitzades en un territori delimitat i concret.

1. Justificació

La macro enquesta sobre la violència de gènere (Delegación gobierno para la violència de género, 2015) estima que el 15,5% de les dones residents a Espanya de 16 o més anys afirmen haver patit violència física, sexual o por d'alguna parella o ex-parella en algun moment de la seva vida. Del total de dones que pateixen o han patit violència física, sexual o por de les seves parelles o ex-parelles i que tenien fills/es en el moment en què es van produir els episodis de violència, el 63,6% afirma que els fills i filles van presenciar o escoltar alguna de les situacions de violència.

De les dones que han contestat que els seus fills/es van presenciar o escoltar els episodis de violència, el 92,5% afirma que els fills /es eren menors de 18 anys quan van passar els fets, i a més, el 64,2% d'aquestes dones afirma que aquests fills/es menors van patir violència.

D'acord amb les dades estadístiques del Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya relatives a la Violència domèstica víctimes menors ateses per edat i sexe, durant el tercer trimestre de 2016 s'han atès 1438 víctimes menors .

I a la Memòria de l'activitat del Ministeri Fiscal durant el 2015, capítol III, es descriu que,

Tristemente tenemos que sumar a las muertes de mujeres referenciadas, las de otras personas de su entorno. En el año que se analiza, las personas fallecidas en el entorno de una víctima de violència de género, ascienden a 11 víctimas, 7 de ellos niños menores de edad, algunos comunes pero la mayoría hijos sólo de la madre, y 4 personas mayores de edad y cercanas a la víctima: su madre, su jefe, una nueva pareja o una amiga. Junto a los 7 menores fallecidos hay que señalar que el año comentado ha dejado 53 menores huérfanos, otra manifestación más de los graves daños que ocasiona la violència sobre las mujeres ¹.

Hi ha una tendència general a les sentències judicials i règim de visites, que per a alguns professionals és inadmissible ja que es considera que en el cas de pares que exerceixen violència, s'anteposa els interessos del pare per sobre

¹ <https://www.fiscal.es/memorias/memoria2016/Inicio.html>

del benestar del/la menor (Lemon, 1999; Salcido et al, 1999; Orjuela y Horno, 2008; Alemany, 2014).

Algunes recerques alerten que l'home que exerceix violència no cessa d'exercir la violència després de la separació, detectant que fins al 60% dels pares separats violents mantenen un alt nivell de conflicte i d'abús cap a la dona durant el contacte que suposen les estades, comunicació i visites amb els fills/es (Holtzworth-Munroe, Smutzler i Sandin, 1997; Morrison i Wasoff, 2012). La violència psicològica continua i es perllonga indefinidament, en la recollida i lliurament dels fills/es, mitjançant amenaces, o utilitzant les visites com a mitjà per mantenir el contacte amb l'ex cònjuge.

Si hi ha risc objectiu per al nen, l'ordre d'allunyament per a ell o ella ha d'existir. No obstant això, si està acreditada una relació continua entre pare-fill/a, en ocasions, des dels Jutjats s'afavoreix i es promou un règim de visites habitual. Per a alguns/es professionals això porta a situacions tan paradoxals com és la simultaneïtat d'una ordre d'allunyament respecte a la dona o mare, alhora que un règim de visites a favor del pare al domicili conjugal; o bé, l'existència d'informes psicològics en els que parlen d'un rebuig fort dels nens-es al pare i el Jutjat aconsella la necessitat de tracte amb el pare en un Centre d'Atenció a la Infància. (Perea Maroto i Horno, 2006). D'altra banda, també hi ha una falta de serveis específics per l'atenció psicosocial als nen-es.

Resulta d'importància l'informe del psicòleg/a per a una bona valoració d'aquests aspectes que vetllen per la protecció, seguretat i drets dels infants i adolescents considerant, a més, les informacions que puguin venir d'altres recursos d'atenció als nen-es, especialment dels Punts de trobada familiar².

Els Punts de Trobada familiar no tenen gaire relació directa amb els Jutjats, encara que són una eina auxiliar per fer complir una sentència, sense ser un

² El punt de trobada és un recurs gratuït destinat a atendre i prevenir, en un lloc neutral i transitori i en presència de personal qualificat, la problemàtica que sorgeix en els processos de conflictivitat familiar i, en concret, en el compliment del règim de visites dels fills i filles establert per als supòsits de separació o divorci dels progenitors o per al supòsit d'exercici de la tutela per part de l'Administració pública, amb la finalitat d'assegurar la protecció del menor (Generalitat de Catalunya. .Octubre 2016). Serveis Tècnics de Punt de Trobada.

recurs de tipus penal. El Jutjat no intervé a partir de les informacions que aquests centres els faciliten llevat que alguna de les parts interposin algun tipus de reclamació a la sentència. En aquests casos, el jutge demana informació per regular les visites o modificar les mesures adoptades.

D'aquesta manera, quan la violència no ha acabat i els pares continuen exercint violència envers les dones-mares encara que d'una forma més indirecta, i/o bé el-la menor no vol trobar-se amb el seu pare en els punts de trobada familiar, hem de tenir present que no disminueixen els símptomes que pateixen els infants a causa de la violència exercida quan els progenitors encara no estaven separats, donat que es manté en els infants l'impacte emocional que té la interacció forçada (judicialment) amb el pare que maltracta (Aguilar, 2009).

Els informes de recerca provinents d'entitats que treballen coordinades en la xarxa professional tant social com jurídica (Save the Children, 2011; Ajuntament de Barcelona i Consorci S.Socials, 2012), reconeixen la necessitat de proporcionar els recursos de qualitat perquè els infants i adolescents puguin sobreviure a la violència masclista en la família. En aquest sentit, el nostre treball pretén aportar claus sobre el tipus d'atenció que proporciona el sistema jurídic i legal, donat que no hem trobat molts estudis valoratius sobre aquests aspectes. Com diu Cater (2004) es tracta d'una àrea d'investigació que encara requereix més estudi, especialment l'aplicació d'un enfocament qualitatiu, el qual es centri principalment, en les experiències i interpretacions dels mateixos nens-es. Nosaltres no arribarem a recollir els relats d'aquests nens-es, però pensem que recollir la perspectiva de la resta d'actors/actrius implicades a l'escenari judicial, serà un bon punt de partida.

En aquest treball ens interessa aproximar-nos a les pràctiques d'atenció als infants i adolescents (en relació a la seva protecció, emparament i l'exercici dels seus drets) en el marc d'un procés judicial i psicosocial per l'abordatge d'una situació de violència de gènere a l'àmbit familiar (denúncia, judici i sentència, responsabilitats parentals, i derivació a altres recursos d'atenció). Volem recollir la informació des de la perspectiva dels agents jurídics i socials que poden intervenir, de dones-mares amb fills-es que estan vivint la violència i

d'homes-pares que han deixat les relacions violentes o han començat un programa de rehabilitació. El desenvolupament del treball està presentat en diferents apartats, des dels objectius, el marc teòric i conceptual –on inclourem una revisió del context legal, de la violència de gènere i el impacte que causa en els menors i la metodologia que hem fet servir. Els resultats els hem organitzat en apartats en relació als objectius plantejats: Com es construeix la violència de gènere dins el sistema jurídic-penal i quines conseqüències psicosocials s'observen en infants-adolescents; Pràctiques de suport professional (jurídic-penal i psicosocial) en el circuit d'atenció; Identitats d'infant-adolescent/fill-a, mare-dona i pare-home construïdes des del sistema jurídic penal i psicosocial entorn a la violència de gènere i narratives-subjectivitats de dones-mare; Controvèrsies emergents en les pràctiques d'atenció dins del circuit de violència de gènere i com últim subapartat Elements crítics entorn al sistema d'atenció a partir dels repertoris que es mobilitzen. En la majoria de subapartats trobarem elements de conclusions i orientacions, i per acabar, conclusions i orientacions finals.

2. Objectius

A partir de l'objectiu general presentat anteriorment, és a dir, conèixer com són les intervencions jurídiques i psicosocials envers els infants i adolescents que estan patint una situació de violència de gènere a l'àmbit familiar, volem concretar uns objectius més específics situats a dos nivells d'anàlisi:

En un nivell més descriptiu i interpretatiu proposem els objectius:

OBJECTIU 1

Assenyalar les **conseqüències psicosocials** de la violència envers els infants-adolescents.

OBJECTIU 2

Conèixer les **percepcions i subjectivitats** a partir de les pròpies narratives que generen **les dones-mares i homes-pares** en relació als seus fills/les com a conseqüència d'iniciar processos jurídics i psicosocials en relació a la violència de gènere.

OBJECTIU 3

Detectar i valorar els recursos en xarxa o "pràctiques de suport professional", amb els que es coordina i/o deriva el sistema jurídic i psicosocial per l'atenció als infants i adolescents afectats.

A un nivell més discursiu i socioconstructiu:

OBJECTIU 4

Analitzar **com es construeix la violència de gènere** dins del sistema jurídic-penal i psicosocial, així com **les identitats d'infant-adolescent, mare-dona i pare-home** en situacions de violència de gènere

OBJECTIU 5

Detectar i analitzar les **controvèrsies i conflictes que es presenten en aquestes pràctiques** mantingudes pel agents jurídics i psicosocials.

OBJECTIU 6

Detectar i analitzar els **discursos-pràctiques hegemònics o preponderants i també alternatius** localitzats en les actuacions dels **sistemes d'atenció jurídic i psicosocial** a infants-adolescents.

3. Marc teòric i conceptual

En aquest apartat tractarem tres punts fonamentals per l'anàlisi i interpretació posterior de la informació: 1) el context legal de la violència de gènere en infants-adolescents; 2) la violència de gènere i el seu impacte psicosocial en els infants-adolescents i per últim, 3) les teories psicosocials que ens expliquen sobre el caràcter construït de la realitat social.

3.1 Context legal en relació a la violència de gènere en infants-adolescents

En aquest apartat farem una revisió al marc legal que regula l'atenció a la violència de gènere que afecta a la infància i adolescència i que regula la praxis jurídica, fent referència, principalment, al territori català. Així mateix recollirem algunes sentències que donen mostra de la situació actual en l'exercici legal-judicial.

La **Llei Orgànica 1/2004 de protecció integral contra la violència de gènere**, va ser una avenç per assumir la xacra social que suposa la violència envers les dones i poder tenir instruments legals i jurídics en pro de la seva protecció. Tanmateix, el debat sobre el reconeixement dels efectes de la violència en els fills/es i la necessitat de protecció i recuperació del dany sofert, quedava en un segon pla.

Amb l'evolució de la protecció integral de la dona, i atès el context legal i d'atenció social al que s'ha pogut accedir per la dona, s'han anat visualitzant les conseqüències de la violència en els infants i adolescents.

Aquesta nova visió es fa palesa en darreres reformes legals que van garantint un marc legal de reconeixement i protecció dels infants i adolescents d'acord amb la **Convenció Internacional dels Drets dels Nens (1989)**.

La **Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista** ja reconeix en el seu article 2; *Garantia dels drets de les dones*,

1. Totes les dones que es troben en situacions de violència masclista, i també llurs fills i filles dependents, que visquin o treballin a Catalunya i

amb independència del veïnatge civil, la nacionalitat o la situació administrativa i personal, tenen garantits els drets que aquesta llei els reconeix, sens perjudici del que estableix la legislació en matèria d'estrangeria i de l'exigència de determinats requisits per a les diferents prestacions i serveis.

2. Les referències a les dones incloses en aquesta llei s'entén que inclouen també les nens-es i les adolescents, llevat que s'indiqui altrament.

Així mateix, es va produir un altre progrés important amb la **Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència (2010)** ja que entre d'altres reconeix expressament que l'Administració a de proporcionar atenció als infants i adolescents que conviuen amb situacions de violència masclista.

Finalment, i en aquesta línia, recentment, s'ha **modificat la Llei Orgànica 1/2004** per tal de definir de nou el seu objecte i reconèixer expressament la finalitat de prestar assistència als fills i menors subjectes a tutela, guarda i custòdia. D'aquesta forma, en l'exposició de motius de la **Llei Orgànica 8/2015, de 22 de juliol, de modificació del sistema de protecció a la infància i adolescència**, s'introdueix que qualsevol forma de violència exercida sobre un menor serà injustificable, els reconeix com a víctimes de violència de gènere i dicta l'obligació dels jutges de pronunciar-se sobre mesures cautelars i d'assegurament sobre les mesures civils que afecten als menors que depenen de la dona sobre la que s'exerceix violència.

Per això, actualment cal tenir present la nova previsió legal entorn a la concessió de les mesures cautelars en el sistema judicial penal i la consideració de la necessitat de protecció dels menors; *Artículo 61. Disposiciones generales.*

2. En todos los procedimientos relacionados con la violència de género, **el Juez competente deberá pronunciarse en todo caso, de oficio o a instancia de las víctimas, de los hijos, de las personas que convivan con ellas o se hallen sujetas a su guarda o custodia**, del Ministerio Fiscal o de la Administración de la que dependan los servicios de atención a las víctimas o su acogida, sobre la pertinencia de

la adopció de les mesures cautelars i de assegurament contemplades en este capítol, especialment sobre les recollides en els articles 64, 65 i 66, determinant el seu plaç i el seu règim de compliment i, si procedira, les mesures complementàries a elles que fossin precisas.

L'article 65. De les mesures de suspensió de la patria potestat o la custòdia de menors.

El Juec podrà **suspender para el inculpat por violència de gènere el exercici de la patria potestat, guarda i custòdia, acogiment, tutela, curatela o guarda de hecho**, respecte de les menors que dependan de él. Si no acordara la suspensió, el Juec deberà pronunciar-se en tot cas sobre la forma en la que se exercirà la patria potestat i, en el seu cas, la guarda i custòdia, el acogiment, la tutela, la curatela o la guarda de hecho de les menors. Asimismo, adoptarà les mesures necessàries per garantir la seguretat, integritat i recuperació de les menors i de la dona, i realitzarà un seguiment periòdic de la seva evolució.

L'article 66:

De la **medida de suspensió del règim de visites, estància, relació o comunicació amb les menors**. El Juec podrà ordenar la suspensió del règim de visites, estància, relació o comunicació del inculpat por violència de gènere respecte de les menors que dependan de él. Si no acordara la suspensió, el Juec deberà pronunciar-se en tot cas sobre la forma en la que se exercirà el règim de estància, relació o comunicació del inculpat por violència de gènere respecte de les menors que dependan del mateix. Asimismo, adoptarà les mesures necessàries per garantir la seguretat, integritat i recuperació de les menors i de la dona, i realitzarà un seguiment periòdic de la seva evolució.

Endemés, l'esmentada Llei de 22 de juliol, modifica altres normes, fins i tot reguladores dels processos judicials en raó dels importants canvis socials que incideixen en la situació dels menors i exigeixen una millora en els instruments de la seva protecció jurídica. Per exemple, modifica la Llei 1/1996 de protecció jurídica del menor, destacant que es tindrà en compte l'interès superior del menor, la *conveniencia de que su vida y desarrollo tenga lugar en un entorno familiar adecuado y libre de violència*.

En qualsevol cas, cal recordar el reconeixement exprés del dret del menor a ser escoltat que ja va recollir la **Llei Orgànica 1/1996 de Protecció Jurídica del**

menor; *Artículo 9. Derecho a ser oído* (reconeixement ja fet per La Convenció sobre els Drets de l'Infant Adoptada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 20 de novembre de 1989).

El legislador català al 2010 introdueix una previsió legal de protecció en l'actual **Codi Civil de Catalunya** com diu en l'exposició de motius de la llei, *doncs en la línia de la Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista*, i amb la consciència de la lluita contra aquesta violència, s'exclou de tota participació en la guarda el progenitor contra el qual hi hagi sentència ferma o mentre hi hagi indicis fonamentats de violència familiar o masclista i s'estableix explícitament la supervisió de les relacions personals en situacions de risc.

Així mateix, i d'acord amb el que s'ha exposat abans, cal mencionar que el legislador català també té descrit el dret del menor a ser escoltat en l'article 211-6 del Codi Civil de Catalunya, així com a altres codis: l'article 80 apartat 6 del Codi de dret foral d'Aragò, introduït pel Decret Legislatiu 1/2011, de 22 de març, La Llei Foral 3/2011, de 17 de març, article 8 i la Llei 5/2011, d'1 d'abril, de la Generalitat de la Comunitat Valenciana. .

En aquesta descripció del marc legal cal fer referència a la recent **Llei 4/2015, de 27 d'abril, de l'Estatut de la víctima del delicte**, i en tant que introdueix algunes modificacions a nivell estatal importants des de la premissa que descriu en la seva exposició de motius;

Igualmente se busca visibilizar como víctimas a los menores que se encuentran en un entorno de violencia de género o violencia doméstica, para garantizarles el acceso a los servicios de asistencia y apoyo, así como la adopción de medidas de protección, con el objetivo de facilitar su recuperación integral.

Per això entre d'altres la llei reconeix: *artículo 26. Medidas de protección para menores y personas con discapacidad necesitadas de especial protección.*

I a més modifica alguns articles de la Llei d'enjudiciament criminal; *artículo 433.*

En el caso de los testigos menores de edad o personas con la capacidad judicialmente modificada, el Juez de Instrucción podrá acordar, cuando a la vista de

la falta de madurez de la víctima resulte necesario para evitar causarles graves perjuicios, que se les tome declaración mediante la intervención de expertos y con intervención del Ministerio Fiscal. Con esta finalidad, podrá acordarse también que las preguntas se trasladen a la víctima directamente por los expertos o, incluso, excluir o limitar la presencia de las partes en el lugar de la exploración de la víctima. En estos casos, el Juez dispondrá lo necesario para facilitar a las partes la posibilidad de trasladar preguntas o de pedir aclaraciones a la víctima, siempre que ello resulte posible. El Juez ordenará la grabación de la declaración por medios audiovisuales.

Una modificació important és la de l'article que **regula l'ordre de protecció en la Llei d'enjudiciament criminal**, ja que s'afegeix una referència expressa als menors, i introdueix un nou article sobre la tutela, guarda o acolliment, patria potestat i regim de visites, el artículo 544;

1. En los casos en los que se investigue un delito de los mencionados en el artículo 57 del Código Penal, el Juez o Tribunal, cuando resulte necesario al fin de protección de la víctima menor de edad o con la capacidad judicialmente modificada, en su caso, adoptará motivadamente alguna de las siguientes medidas: a) Suspender la patria potestad de alguno de los progenitores. En este caso podrá fijar un régimen de visitas o comunicación en interés del menor o persona con capacidad judicialmente modificada y, en su caso, las condiciones y garantías con que debe desarrollarse. b) Suspender la tutela, curatela, guarda o acogimiento. c) Establecer un régimen de supervisión del ejercicio de la patria potestad, tutela o de cualquier otra función tutelar o de protección o apoyo sobre el menor o persona con la capacidad judicialmente modificada, sin perjuicio de las competencias propias del Ministerio Fiscal y de las entidades públicas competentes. d) Suspender o modificar el régimen de visitas o comunicación con el no conviviente o con otro familiar que se encontrara en vigor, cuando resulte necesario para garantizar la protección del menor o de la persona con capacidad judicialmente modificada.

En definitiva tot el que s'ha descrit són previsions legals que configuren un actual marc legal que consegüentment han de definir la praxi jurídica. No obstant, per exemple freqüentment encara les resolucions judicials reguladores de la responsabilitat parental estableixen mesures de relació, comunicació i estades, o fins i tot guarda del presumpte agressor o agressor, amb els fills, sense considerar l'impacte de la violència viscuda en la llar familiar. Igualment, sovint no es valoren les ordres de protecció i/o mesures cautelars en el context

des de la perspectiva del menor i la necessitat, i obligació legal, de protegir-lo i garantir que l'allunyem d'una situació de dany, de violència.

D'altra banda, recollim algunes sentències i algunes actuacions en el context judicials en què es posa en tela de judici la protecció del menor per diferents motius: justificant que el menor no ha viscut una violència directa, falta d'una peritació especialitzada, etc. (veure en annex 1: sentència del TSJC, de 21 de gener de 2016; jutjat de família que denega proves; sentència de 12 de gener de 2015 del TSJC; memòria de l'activitat desplegada pel Ministeri Fiscal durant l'any 2015; sentència de 14 d'abril de 2014 del TSJC i l'ús del Protocol del Metge Forense de la Valoració Urgent de Risc de violència de gènere (2011)).

Algunes recerques alerten que l'home que exerceix violència no cessa d'exercir la violència després de la separació, detectant que fins al 60% dels pares separats violents manté un alt nivell de conflicte i d'abús cap a la dona durant el contacte que suposen les estades, comunicació i visites amb els fills/es (Holtzworth, Smutzler i Sandin, 1997; Morrison i Wasoff, 2012).

També cal fer menció als **Punt de Trobada** que reconeix el legislador català en l'article 233-13 del Codi Civil de Catalunya amb el títol Supervisió de les relacions personals en situacions de risc, on els fills-es acudeixen a la trobada amb el progenitor agressor davant la supervisió de tècnics que informaran al jutge.

1. D'acord amb la Llei 12/2007, de l'11 d'octubre, de serveis socials, l'autoritat judicial pot confiar la supervisió del règim de relacions personals a la xarxa de serveis socials, si hi ha una situació de risc social o de perill, perquè es faci un seguiment de la situació familiar.

2. L'autoritat judicial, si disposa la intervenció d'un punt de trobada familiar d'acord amb el que estableix l'article 233-13 del Codi civil, ha de concretar la modalitat d'intervenció. La supervisió pot consistir en el control dels lliuraments i les recollides, en la vigilància de la relació dins del centre, en l'assistència per a facilitar la relació o en qualsevol altra modalitat d'intervenció que sigui adequada.

La norma de regulació a Catalunya dels Punts de Trobada, el Decret 357/2011, de 21 de juny, dels serveis tècnics de punt de trobada, en la seva exposició de

motius estableix que mentre la situació de conflictivitat dels progenitors existeixi, cal garantir als i a les menors el seu dret a relacionar-se amb els seus progenitors i/o familiars, tot vetllant pel seu benestar emocional i preservant-los de la relació conflictiva i/o de tot tipus de violència de les persones adultes. Entenem que la conflictivitat a la parella pot comportar els que en diu l'Associació catalana per l'infància maltractada. ACIM (2015, p. 5):

La realitat de la instrumentalització dels fills i filles per part dels progenitors en el marc de separacions conflictives de parella és un fet del qual tots els professionals del grup en tenen coneixement directe, alhora que comparteixen la consciència sobre els efectes negatius -i fins i tot devastadors- que aquesta pràctica té en el creixement i desenvolupament biopsicosocial dels infants i adolescents implicats.

A Catalunya disposem del **Protocol de Valoració del Risc de violència de parella contra la dona per part de la seva parella o exparella** (RVD-BCN 2011) ³, que s'ha elaborat en el context del Circuit Barcelona contra la Violència vers les Dones i es presenta com una eina que ajuda els i les professionals que atenen dones que viuen situacions de violència masclista a valorar el risc que a curt termini es produeixin actes violents greus per part de la seva parella o exparella.

Els mossos d'esquadra disposen d'un Sistema Integral d'Atenció a les Víctimes que s'ha anat desplegant en diferents fases a Catalunya i que inclou una valoració del risc que es fa en el moment de la interposició de la denúncia en seu policial i es facilita amb l'atestat al Jutjat.

Així mateix, la Policia Nacional i Guardia Civil utilitzen el *Sistema de Seguimiento Integral en los casos de Violència de Género (Sistema VioGén)* ⁴ que entre d'altres objectius consta fer una predicció del risc.

³ <http://www.gencat.cat/salut/botss/html/ca/dir3612/doc35791.html>

⁴ <http://www.interior.gob.es/web/servicios-al-ciudadano/violencia-contra-la-mujer/sistema-viogen>

3.2. La violència de gènere i el seu impacte psicosocial en els infants-adolescents

Nombrosos estudis coincideixen en que els fills i filles de parelles on hi ha violència de gènere, son víctimes directes d'aquesta violència (Barudy y Dantagnan, 2005; Eriksson, 2010; Ayllon, Orjuela i Romàn., 2011; Ajuntament de Barcelona i Consorci S. Socials, 2012; Espinar y López, 2014). Lizana (2012) planteja que quan experimenten una vivència de violència, en els infants es produeix un cicle de la violència similar al de la seva mare maltractada. Els nens-es que viuen la violència en el si familiar, construeixen dins d'ells/es un univers de por, angoixes, inseguretat, culpabilitats, etc.⁵

Els múltiples treballs d'investigació (Ayllon, Orjuela i Román, 2011; Ajuntament de Barcelona i Consorci S.Socials, 2012; Barudy i Dantagnan, 2005; Espinar-Ruiz i López-Monsalve, 2014; Lizana, 2012; Orjuela i Horno, 2008; Plaza, 2015; Servicio de Coordinación del Sistema Integral contra la Violència de Género (2012), i revisions elaborades sobre els **efectes de l'exposició a la violència de gènere en la infància** han mostrat que aquests infants pateixen (amb molta més freqüència que l'observada en la població infantil no exposada a violència de gènere familiar) nombrosos problemes físics, trastorns psicològics, problemes de socialització i afecte, així com dificultats cognitives derivades de la seva exposició.

A més, la violència de gènere en l'àmbit familiar és una de les principals causes d'estrès post-traumàtic en els nen-es, per la qual cosa l'exposició a la violència és considerada com un tipus de maltractament infantil (Otero, 2013).

Els efectes negatius dels menors exposats a la violència de gènere, s'assemblen als dels menors agredits físicament (UNICEF, 2006). Aquests poden ser compresos a través de conductes externalitzants (comportaments agressius o antisocials que s'expressen en les relacions socials) o problemes de

⁵ Es recomana la visualització del documental "Mamá duerme que yo vigilo". TV2, 12 febrer 2013. Guió; Concha Inza Romea. Realización: Rosa de Santos Buendía. https://www.youtube.com/watch?v=79th5_Un41A

conductes internalitzants (ansietat i retraïment social experimentat subjectivament pel menor). En la revisió d'estudis realitzats, hem comprovat que els riscos que aquests nen-es assumeixen són, el maltractament infantil, la reproducció de la violència de gènere en les seves futures parelles (Viola, 2010; Ehrensaft, Cohen, Brown, Smailes, Chen i Johnson, 2003), la violència paterna-filial (Roperti, 2006), les conductes antisocials i el bulling.

A més, cal tenir present que els nen-es depenen emocionalment dels seus cuidadors-res i que la violència exercida contra la mare té conseqüències sobre el seu desenvolupament. Plaza (2015) apunta com l'**afectació sobre el rol matern** implica conseqüències sobre els fills/es. La mare que viu aquestes situacions pateix greus conseqüències emocionals pròpies de la violència masclista, a més, el qüestionament constant que infligeix el maltractador deteriora la imatge de si mateixa i, quan aquesta dona és mare, també deteriora la imatge sobre la seva capacitat marental.

La violència masclista desautoritza el poder de la mare sobre el context familiar, infravalora la importància del seu rol i actua sobre els fills i filles perquè considerin que és un paper sense valor, el qual no cal respectar. És important destacar com aquest discurs de violència masclista va en la mateixa línia que els discursos socials sobre les dones i el seu paper marental.

Baker i Cunningham (2004) identifiquen alguns **tipus de rols que els-les nens-es** poden adoptar dins el conflicte segons la seva relació amb la mare i amb el pare: cuidador, confident de la mare, confident amb l'agressor, assistent de l'agressor, nen (a) perfecte (a), arbitre o boc expiatori.

La creació **d'estratègies dels nen-es** per afrontar el seu patiment varia segons les seves característiques, entre elles podem trobar: el seu temperament, la seva interpretació que fa de la realitat, la seguretat dels seus vincles, les seves habilitats socials, la seva capacitat d'expressar emocions i de demanar ajuda, la seva relació amb l'agressor, i la seva possibilitat / disponibilitat de rebre ajuda especialitzada.

Especialment, la bona relació entre la família (germans, mare) serà un factor protector envers l'estrès de l'infant. Una mare protectora, que transmet valors i comportaments socials apropiats, o un germà lleial o protector durant el temps d'estrès, serveixen d'amortiguador per al menor i element de resiliència o capacitat de sobreviure en un entorn hostil (McCloskey, Figueredo i Koss, 1995; Barudy y Marquebreucq , 2009).

3.3. Teories psicosocials sobre el caràcter constructiu i discursiu de la realitat social

El Socio-construccionisme i Psicologia discursiva, com a perspectives teòrico-epistemològiques, assumeixen que a partir del llenguatge construïm la naturalesa dels fenòmens i objectes socials. Segons Ibañez i Iñiguez (1997); Iñiguez (2007), els elements que defineixen una posició construccionista són els següents: a) les persones i el món social som el resultat, el producte, de processos socials específics (no tenim una essència prèvia), sinó que la nostra identitat està predefinida per lo social; b) la "realitat" no existeix amb independència del coneixement que produïm sobre ella o amb independència de qualsevol descripció que fem d'ella (relativisme), es a dir, que coneixem la realitat social a partir del coneixement que generem; c) el continu qüestionament de la "veritat", posant en dubte sistemàticament la manera en com hem après a mirar el món i a mirar-nos a nosaltres mateixos-es, és una consigna principal d'aquestes teories; d) la determinació cultural i històrica del coneixement és fonamental, i e) el paper conferit al llenguatge en la construcció social (i els instruments amb què es construeix, que són discursius) és també fonamental.

Iñiguez (2007, p. 526) comenta:

Si hi ha alguna cosa que es pugui identificar com a característica principal, aquesta sens dubte és la seva posició crítica, la seva posició de continuat qüestionament d'allò que considerem com obvi, correcte, natural o evident.

3.4. Perspectiva de gènere

Nombroses autores ens assenyalen la importància de la socialització com a mecanisme de construcció de la subjectivitat en funció d'un determinat sistema de relacions socials preexistent, que té la finalitat de garantir la seva continuïtat. Es tracta d'un procés en el que es formen els desitjos, a partir de la identificació amb les persones significatives del nostre entorn i situacions quotidianes en que ens movem. Aquest procés de socialització conté i promou el mite de la *família feliç* heterosexual i es sustenta en l'experiència de desigualtat entre els sexes. Entenem els mandats de *gènere*, com l'imaginari social carregat de mites que delimiten un conjunt d'atribucions, prescripcions i prohibicions sobre la condició de les dones. Es tracta de pràctiques reguladores, que poden ser difícils d'identificar perquè el procés de normalització les ha invisibilitzades (Izquierdo, 2003; Pujal, 2003). Dir que *el gènere no existeix*, és impossible, almenys en el pla polític, ja que suposa negar l'existència d'unes categories socials que ens conformen a nosaltres i a les nostres relacions (Butler, 2001).

4. Metodologia

La metodologia que hem fet servir ha sigut qualitativa, a partir de:

- 1) entrevistes semiestructurades a professionals de l'àmbit jurídic penal i psicosocial i
- 2) entrevistes tipus narratiu o narratives, realitzades a un home que exerceix violència de gènere i a tres dones que reben violència de gènere. De les quatre dones que van ser entrevistades, vam escollir les narracions de tres d'elles per representar la màxima variabilitat. La informació de la quarta dona entrevistada s'ha utilitzat per fer l'anàlisi categorial.

Presentem quatre apartats, on expliquem: les entrevistes qualitatives semiestructurades, la mostra i recollida d'informació, les entrevistes tipus narratiu o narratives i els tipus d'anàlisi realitzats (categorial, narratiu i discursiu).

Les entrevistes qualitatives i narratives busquen la comprensió i interpretació del fenomen estudiat per part dels actors o actrius de l'escenari (Íñiguez, 1999), però mentre les entrevistes qualitatives constitueixen una descripció temàtica i categorial de diferents aspectes del fenomen estudiat, les narratives intenten presentar els itineraris de vida, les experiències particulars i coparticipades de la persona que relata o narra sobre si mateixa amb la persona que investiga (Johnson, Maragall i Vázquez, 2009).

4.1 Les entrevistes qualitatives

Les entrevistes qualitatives constitueixen una font de significats important i una perspectiva de la posició que ocupa cada actor/riu en les situacions estudiades. D'aquesta manera, es podran interpretar aspectes de la percepció dels i les informants que no són directament observables i que ofereixen una visió explicativa i comprensiva dels punts de vista de les persones entrevistades (García, 2007; Íñiguez, 1999).

Les directrius que van estructurar el guió de les entrevistes per realitzar als professionals psicosocials i jurídics han sigut:

1. Concepte de violència de gènere en la parella i en els fills/es
2. Tipus d'intervencions psicosocials i jurídiques davant la violència
3. Efectes violència en infants-adolescents
4. Percepcions i identitat del nen o fill/a i la mare i el pare
5. Recursos i treball en xarxa
6. Formació i competències del/la professional
7. Dificultats dels operadors jurídics i psicosocials
8. Propostes i millores

El guió que hem seguit per fer les narratives a les dones i a l'home està en l'annex 2.

4.2 Mostra i recollida d'informació

En total hem realitzat 24 entrevistes a informats clau. 12 entrevistes a un total de 14 professionals psicosocials; 6 entrevistes a professionals jurídics. Després hem realitzat una recollida de relat o narrativa de 4 dones que han patit violència de gènere i d'1 home que ha exercit violència en l'àmbit de la parella. Tant les entrevistes, com les narratives han estat individuals i en dos casos vam fer-les conjuntament a dues professionals que anaven contestant.

A continuació es mostra una taula on apareixen els/les professionals entrevistats/des, amb la seva corresponent ocupació, la província o ciutat on treballen i finalment, la clau que els ha estat assignada per tal de substituir i preservar el seu nom així com altres dades de caràcter personal que comprometessin el seu anonimats.

No els/les hem identificat per ciutat o població per evitar la seva identificació, però tenim 11 professionals i 3 dones de la província de Girona, i 8 professionals, 1 dona i 1 home de Barcelona ciutat.

Taula 1. Entrevistes a professionals psicosocials

ÀMBIT INTERVENCIÓ, CÀRREC I ROLS DELS/LES INFORMANTS	CLAU (identificar informant)
Psicòloga terapeuta <i>servei públic</i> informació i atenció a infants i dones	(P 01)
Psicòloga terapeuta <i>d'associació</i> . Atenció infants i dones	(P 02)
Psicòleg terapeuta <i>d'associació</i> . Atenció homes	(P 03)
Psicòleg terapeuta <i>servei públic</i> homes	(P 04)
Psicòleg terapeuta OAVD (Oficina atenció víctima delictes)	(P 05)
Psicòloga tècnica STPT (Servei tècnic Punt de trobada) ciutat + Psicòloga tècnica STPT població gran	(P 06)
Treballadora social OAVD (Oficina atenció víctima delictes)	(TS 01)
Treballadora social i pèrit EATP (Equip atenció tècnic penal)	(PR 01)
Psicòloga terapeuta pèrit <i>privada</i>	(PR 02)
Psicopedagoga EAIA (Equip atenció infància-adolescència)	(PsP 01)
Educadora Social EBAS (Equip bàsic atenció social)	(EdS 01)
Directora Casa Acollida a dones i Educadora Casa Acollida a dones	(DCs 01)

Taula 2. Entrevistes a professionals jurídics

ÀMBIT INTERVENCIÓ, CÀRREC I ROL DELS/LES INFORMANTS	CLAU
Advocada dones <i>torn d'ofici</i> VIDO i <i>servei públic</i> dones	(A 01)
Advocada dones. Servei <i>privat</i> especialista en violència de gènere	(A 02)
Advocada <i>servei públic</i> dones	(A 03)
Jutge violència envers la dona	(J 01)
Jutge violència envers la dona	(J 02)
Jutgessa violència envers la dona	(J 03)

Taula 3. Entrevistes tipus narratiu o narratives a dones i home

SITUACIÓ CIVIL I FAMILIAR	CLAU
Dona amb fill de 21 anys i filla de 13 anys. Custòdia dels fills. Separada fa 10 anys.	(D 01)
Dona amb filla 17 anys. Custòdia de la filla. Separada fa 10 anys.	(D 02)
Dona amb fill 1 any. Custòdia del fill. Separada recentment.	(D 03)
Dona amb fill de 17 anys i una filla de 15 anys. Custòdia dels fills. Separada fa 3 anys.	(D 04)
Home amb dos fills de 17 i 21 anys. No separat de la parella. En tractament 8 mesos per violència envers parella	(H 01)

Aquestes persones van ser seleccionades com a informants clau tenint en conte la màxima variabilitat en criteris teòrics que van considerar crucials pels objectius plantejats, i que van ser:

- **Rol del subjecte entrevistat:** professional jurídic o psicosocial (veure taula 1 taula 2); i dona-mare, home-pare relacionats amb violència de gènere en la parella (veure taula 2).
 - **Categoria professional:** jutge/sa, fiscal, advocat/da, psicòleg/a, treballador/a social, educador/a
 - **Àmbit d'intervenció:** operadors judicials de jutjats, personal equip tècnic de jutjats, tècnics dels punts de trobada familiar, cases d'acollida, associacions, serveis socials bàsics i serveis especialitzats d'atenció psicosocial a dones, homes i infants-adolescents.
 - **Servei públic i servei privat a on treballa el/la professional.**
 - **Zona geogràfica dels informants:** ciutat (Barcelona i Girona) i poblacions grans (Granollers, Blanes, Figueres..).
- Posició crítica envers el sistema jurídic-penal o psicosocial:** les investigadores coneixíem la posició crítica envers el sistema jurídic penal i psicosocial d'aalguns-nes informants. Van intentar entrevistar a

aquests professionals, juntament a altres que no tenien aquesta mirada-posició crítica.

Les entrevistes van ser gravades, amb una duració que oscil·lava entre 1-2 hores, i posteriorment transcrits, assegurant anonimat i confidencialitat. Quan el treball estigui publicat, volem enviar els resultats a cada informant per establir un feed-back. Les entrevistes es van realitzar, generalment, als llocs de treball dels/les professionals i serveis d'atenció a infants-dones-homes. També en una sala de la Universitat de Girona en el cas de les dones.

Com a limitacions de la mostra, cal esmentar que només hem recollit la narrativa d'un home, la qual cosa no ens aporta variabilitat a la mostra. No obstant, ajuda a completar la informació proporcionada pels/les terapeutes i operadors jurídics. A més, ens permet a partir de l'anàlisi narratiu entendre què motiva l'acció de ser violent (veure apartat narratives). D'altra banda, malgrat no era l'objectiu de l'estudi, hagués estat molt interessant i important pels resultats incloure com a informants a nens-es i adolescents que hagin viscut violència de gènere en l'àmbit familiar.

4.3 Les entrevistes tipus narratiu o narratives

La recollida de narratives es basa en una entrevista tipus biogràfic, un relat biogràfic d'aquells moments de vida que ens interessa explorar i que la persona entrevistada escull destacar per la significació que li ha comportat.

Mari Luz Esteban (2015) ens apropa al que anomena "itineraris corporals", partint de focalitzar la "materialitat de la vida", del patiment o vulnerabilitat, la possibilitat de sentir a aquesta persona que narra, de mostrar l'afectació i l'afecte en la pròpia descripció que explica, de connectar aquestes microexplicacions amb factors macrosocials, de permetre visualitzar: els canvis corporals que experimenta i incorporen transformacions, emocions, i agència de la persona que narra.

A més, seguint a Paz Guarderas (2014), les narratives incorporen la producció de textos de qui narra amb qui investiga, és a dir, es grava una entrevista i amb aquest material no s'escriu (finalment) una transcripció literal i després fragmentada del text, sinò que s'organitzen les idees per crear un relat coherent dotat d'un argument i una trama. Posteriorment es comparteix entre narradora-investigadora per comentar, aprofundir, modificar el text que quedarà definitiu.

El mètode consisteix en produir textos amb els quals s'investiga per respondre les preguntes de l'estudi. Les narracions són construccions socials de les quals depenen les persones per explicar les seves històries, experiències (Smith and Sparkes, 2006; Sparkes i Devís, 2007). Qui investiga transforma la seva posició inicial del fenomen, reconeixent que la seva visió és limitada i intenta aprofundir en l'anàlisi del procés durant el qual ha canviat la seva posició de partida (Balasch i Montenegro, 2003).

Com ja hem comentat a l'apartat anterior sobre la mostra, hem recollit tres narratives de dones en base a una certa variabilitat d'experiències en relació als fills-es, i una narrativa d'un home. Les entrevistes van ser gravades i posteriorment transcrites. En tres casos van ser retornades a les dones-mares, comentades conjuntament en una sessió posterior per ser reelaborades per aquest informe. En el cas de l'home, no va ser retornada ni comentada la informació per falta de temps, donat que va ser feta al final del període d'aquest estudi.

4.4 Anàlisi de la informació

Hem fet servir tres mètodes:

4.4.1. Anàlisi interpretatiu categorial

El primer pas després d'haver transcrit les entrevistes va ser codificar-les i fragmentar-les en paràgrafs que corresponien a diverses categories preestablertes, seguint el model de la Grounded-Theory o Teoria fonamentada (Puigdevall i Albertín, 2016). En aquesta fase, vam anar llegint les entrevistes una per una, codificant-ne els paràgrafs en les diferents categories i després

fragmentant-les i separant-les en relació als temes que conformarien les diverses categories (tant preestablertes com emergents en la lectura). Aquestes categories van ser: Concepte de violència de gènere; Conseqüències psicosocials de la violència de gènere sobre l'infant-adolescent; Pràctiques de suport i controvèrsies en la intervenció psicosocial i jurídico-penal; Identitats de mare-dona, pare-home, infant-adolescent.

A continuació vam procedir a fer l'anàlisi per separat de cada una de les categories y subcategories o còdis associats, les quals van constituir les parts principals dels resultats de la memòria. En tot moment hem tingut present la transversalitat de l'anàlisi, de manera que a l'últim apartat hem fet un anàlisi dels "repertoris interpretatius" on es mostren els discursos que atravessen totes les intervencions dels/les professionals del sistema jurídic-penal i psicosocial.

4.4.2. Anàlisi narratiu

L'objectiu de les produccions narratives és el de crear nous sentits mitjançant la interacció de les aportacions emergents que es donen en el context de l'entrevista i en el context de la seva interpretació entre la persona que relata i la persona que escriu i investiga (tenint present una sèrie de teories que guien la recerca) (Martínez-Guzmán i Montenegro, 2010). En les narratives es troba un espai de reciprocitat, intercanvi, negociació i acords que donen lloc a un text on les produccions entre qui explica-qui investiga són cooperatives. Per tant, els resultats estaran organitzats en apartats acordats entre persona investigada-persona que investiga.

4.4.3. Anàlisi discursiu a partir del repertoris interpretatius

L'anàlisi del discurs és l'anàlisi de la construcció de significat i de l'ús del llenguatge (Wetherell, Taylor and Yates, 2001). És un mètode per l'estudi dels fenòmens socials que busca les connexions entre els discursos (conjunt interrelacionat de textos) i el context social en el qual es creen o apareixen. Per tant, aquest tipus d'anàlisi incorpora les situacions i contextos sociohistòrics i institucionals concrets en els quals viuen les persones que produeixen i reproduïxen els discursos (com també aporta la teoria socioconstruccionista).

En el nostre cas, en un anàlisi crític del discurs, intentem mostrar com els discursos socioculturals penetren en els discursos-pràctiques⁶ (o intervencions) dels professionals psicosocials i jurídics que atenen als infants i a les dones que pateixen o han patit violència de gènere (també als homes que són violents). També volem posar de manifest com aquests discursos produeixen i són alhora reproduïts a partir de les estructures i institucions socials, i com els professionals són agents que operen conformant-se a aquests discursos o exercint-hi resistències als discursos que imperen. Potter i Whetherell (1987) van proposar el concepte de “repertori interpretatiu” per explicar les estratègies lingüístiques a què recorre les subjectes amb la finalitat de construir versions sobre el món i les realitats socials. D'aquesta manera, els repertoris interpretatius es dibuixen com a estratègies encaminades a construir realitat social, amb *una finalitat concreta*, i una *representació determinada* de la realitat (segons cada repertori interpretatiu).

En l'anàlisi dels repertoris es presta molta atenció als patrons en el llenguatge, en les variacions de les formes de com es construeix el discurs, de manera que es puguin comprendre les orientacions epistemològiques i d'acció de cada versió. A l'apartat de 6.7 sobre els Repertoris interpretatius explicarem amb més detall aquest tipus d'anàlisi.

⁶ Foucault (1976) considera equivalent el discurs a la pràctica, es a dir, els discursos són practiques i les practiques són discursos. Principalment perquè els discursos tenen efecte com a pràctica, i la pràctica està connectada a un discurs, a un marc significatiu.

5. Resultats i Discussió

En aquest apartat tractarem els següents punts: Quines conseqüències psicosocials s'observen en infants-adolescents; Narratives-subjectivitats de mare-dona i pare-home; Pràctiques de suport professional en el circuit d'atenció; Com es construeix la violència de gènere dins del sistema jurídic-penal ; Identitats d'infant-adolescent, mare-dona i pare-home construïdes des del sistema jurídic i psicosocial en situacions de violència de gènere; Controvèrsies emergents en les pràctiques d'atenció dins del circuit de violència de gènere, i Elements crítics entorn al sistema d'atenció a partir dels discursos que es mobilitzen en el mateix sistema.

5.1 Quines conseqüències psicosocials de la violència s'observen en infants-adolescents

El present apartat respon a la idea de donar visibilitat a l'impacte i efectes perjudicials de la violència de gènere en els infants que es veuen exposats/es a aquesta. Cunningham y Baker (a Save the children, 2011) sostenen que els nens i les nenes víctimes de la violència de gènere són aquells que veuen, escolten o coneixen i perceben l'abús i el control coercitiu exercit cap a la seva mare. Per tant, el ventall de conseqüències que poden patir, és molt ampli i variat, anant des del dany psicològic fins la mort, passant per seqüeles físiques, educatives, socials i de relació, de comportament o de vincle amb els propis progenitors, entre d'altres.

Els efectes que provoca l'exposició a la violència de gènere depenen d'una sèrie de factors que han de ser tinguts en compte. El tipus de violència, la intensitat i la durada d'aquesta, així com l'edat, el sexe, el grau d'exposició i el nivell de desenvolupament psíquic i emocional de l'infant (Save the children, 2011).

Una terapeuta d'infants i dones que han patit violència fa una breu descripció de l'efecte acumulatiu de la violència i de les afectacions que pot generar en els infants. Concretament en funció dels anys de violència viscuda; de si amb anterioritat a la violència l'infant havia pogut establir vincles afectius saludables

com a factor de protecció contra la normalització de la violència; també en funció de la correlació d'aquests factors amb els problemes d'autoestima i autoimatge que solen presentar aquests infants; i finalment de com interactuen els factors descrits en quant a la transmissió general de la violència i a l'establiment de les relacions sentimentals en l'edat adulta d'aquests infants.

A continuació, a partir de l'experiència que ens han explicat els professionals psicosocials i dones mare dels infants-adolescents i contrastant-la amb el que diuen alguns manuals, com Save the children (2011), exposem algunes de les conseqüències de la violència:

Problemes de socialització: Aïllament, inseguretat, agressivitat i reducció de competències socials.

“I pels nens també, o sigui el meu fill l'hi va afectar tant que no té amics, té molta vergonya, té por que tothom se'n recorda de què va passar a casa nostra... són coses que als nens dona molta vergonya i depèn com és un, més vergonya o més introvertit es comporta perquè clar.. han vingut els mossos a casa meva... amb qui parles d'això?” (D 01)

Síntomes depressius: Plor, tristesa, baixa autoestima, aïllament.

“són nens molt tocats a nivell d'autoestima, se senten diferents, rars, no? I a nivell de desenvolupament, són nens que potser han fet alguna mena de retard a nivell maduratiu, alguns. D'altres al revés, no? Vull dir que no hi ha un perfil concret” (P 01).

Pors: pors no específiques, “pressentiments” de que quelcom dolent passarà, por a la mort, a perdre la mare, a perdre el pare, etc.

Alteracions del son: Malsons, por a dormir sol/a i terrors nocturns.

“És un nen que ara té 9 anys, quan va declarar en tenia 8 o així... Tot i la por que li va generar, ell està orgullós d'haver sigut valent i haver explicat tot això i d'aquesta manera ajudar a la seva mare i que el seu pare marxés de casa i tot això. Però és clar, això no treu de que és un nen que dorm amb la seva mare. Té 9 anys i dorm amb la seva mare” (P 01).

Síntomes regressius: Encopresis / enuresis, retard en el desenvolupament del llenguatge i actuar com nen-es menors de l'edat que tenen.

“Són uns nens que jo què sé... una nens que en aquell moment tenia 6 anys, un altre germà que tenia 11 o “por ahí” doncs que la nit abans de cada punt de trobada es feien pipí al llit, no? Tot això... és que doncs això finalment després de batallar-ho es va acabar el punt de trobada” (P 01).

Problemes d'integració a l'escola: Problemes d'aprenentatge, dificultats de concentració i atenció, disminució del rendiment escolar i dificultats per compartir amb altres nens-es.

“Quan era més petita era ansiosa, molt ansiosa i molt demandant, poc autònoma però es va convertir en problemes a l'institut, que no es socialitzava, l'hi feien bulling, l'assetjaven... anava a un institut d'elit públic però d'elit i va ser quan ens van recomanar que anés a aquesta altre escola especial, va començar un any al principi bé i després ja va començar a reaccionar, l'any passat ja va ser terrible, no? I inclús l'escola no podien...” (D 02).

Respostes emocionals i de comportament: Ràbia; canvis sobtats d'humor; ansietat; sensació de desprotecció i vivència del món com a quelcom amenaçant; sentiments de culpa (ser el responsables dels conflictes entre els seus pares o del succeït o de no haver fet quelcom per evitar la violència); dificultat en l'expressió i gestió de les emocions; negació de la situació violenta o restar importància al a situació viscuda; tendència a normalitzar el patiment i l'agressió com a formes naturals de relació; aprenentatge de models violents i possibilitat de repetir-los, tant de la víctima com de l'agressor amb la interiorització de rols de gènere erronis; l'exposició crònica a conflictes parentals pot portar a l'adolescent a prestar més relacions conflictives i addiccions; l'estrès associat a la vivència de la violència a casa pot portar a què l'adolescent assumeixi comportaments de risc i d'evasió i que comenci a adoptar comportaments violents a casa; fugida de casa i; les relacions dels pares poden tenir a més, gran influència en la forma en què els/les adolescents estableixen les seves primeres relacions sentimentals.

“Per exemple en l'àmbit afectiu, problemes amb l'empatia, d'ansietat, d'estrès, de por, vinculats a la depressió, temes de no gestió de la ràbia, de la culpa, de la vergonya, tot això a punta pala. ...llavors, àmbits per exemple de creences i valors no? Pues problemes vinculats a creences i valors sexistes, o abusius, o com representa que han de ser les relacions, el com el món és un lloc perillós i coses d'aquests. I evidentment, conseqüències en l'àmbit sexual, del desenvolupament...” (P01)

Síntomes d'estrès posttraumàtic: Insomni; malsons recurrents; fòbies; ansietat; re-experimentació del trauma; trastorns dissociatius.

Parentalització dels nens-es: Assumir rols parentals i protectors cap als germans menors; i assumir rols parentals de protecció amb la mare.

“alguns d’ells agafen un rol molt de protecció de l’adult, si és violència de gènere cap a la mare, eh? D’estar hipervigilants, molt pendents de la mare... la cuidadora... un rol que no els hi pertoca als nens petits... i la mare no se n’adona i... no pot canviar i a nivell de professionals ho veus que els nens són tant petits... i ho han canviat tot, el nen o la nena que cuida a la mare víctima d’aquests maltractes. I el patiment que això li suposa... i com s’ha posicionat...” (PR 01)

Altres conseqüències de l’exposició la violència de gènere:

Transmissió Generacional de la violència i violència ascendent.

L’aprenentatge i la interiorització dels models violents de relació comporta un risc clar de repetició. Tanmateix, encara que els nens-es exposats a la violència de gènere són potencials elements de reproducció de la cadena de violència, és important evitar el determinisme en relació a aquests casos. Tal i com manifesta la següent professional del punt de trobada, fa falta molta prevenció en relació a la transmissió generacional de la violència ja que observa freqüentment adolescents que malgrat haver estat agredits, s’acaben relacionant en les relacions sentimentals d’una forma violenta.

“Hi ha nens que les relacions de les seves mares s’han construït sempre des del despreci, des de l’insult, i arriben a pensar que això és lo normal. I els nens, la manera de relacionar-se cap a la parella, és imitant el que han vist per part del pare, fins i tot nens que han estat agredits, però després a l’hora de relacionar-se es relacionen així (molta dificultat de control d’impulsos, canvis d’humor) tot això ho han vist a casa” (P 06).

A més, en relació a la transmissió generacional de la violència, cal tenir present que no totes les nenes o noies tenen per què esdevenir víctimes i els nens i nois agressors. Les noies també interioritzen models violents i utilitzen la violència en les seves relacions sentimentals, amb familiars, entre iguals, etc.

Lligada a la transmissió generacional de la violència, aquesta professional d'un servei especialitzat en l'atenció a infants i a dones que han patit violència de gènere, ens explica que a part de la transmissió generacional de la violència també cal tenir present la violència ascendent, com una altre dels factors que correlacionen amb haver estat exposat/da a la violència de gènere.

La violència ascendent segons Cotterell i Monk (2004) i Pereira (2004) citats per Ginés (2013), és la violència que exerceixen els fills i filles cap a les seves mares i pares (o persones que en fan la funció), ja sigui aquesta física (espitjades, cops de peu o de puny, etc.), verbal (cridar, amenaçar, insultar, etc.), ambiental (trencar objectes, obstaculitzar l'accés a casa a la mare o al pare, etc.) o econòmica (extorsionar, robar diners o objectes a pares i mares, incórrer en deutes, etc.). Una problemàtica que tal i com refereix aquesta professional, s'ha de treballar amb l'infant o adolescent el més aviat possible o d'altre banda la intervenció ja serà molt difícil donada la interiorització de models violents que aquest/a haurà fet. En altres paraules l'infant o adolescent haurà après a fer servir la violència com a forma d'aconseguir els seus propòsits.

“A mi em sembla recordar que en el 50% dels infants que són agressors/es havien patit violència masculista a la violència. Llavors si mirem aquests nanos, són nanos que arriben com a víctimes de violència par part de pare però clar... quan arribem ja tard... sempre es pot fer quelcom però si arribem relativament tard ja han normalitzat una violència que no saben resoldre la... els sentiments aquests que no saben identificar, tampoc saben gestionar-los no? I llavors com que la violència és una eina que ells han vist que funciona per aconseguir el que volen, no? Per exemple si el pare volia que tothom callés donava un cop de puny sobre la taula, llavors els cops de puny a la taula serveixen per aconseguir el que jo vull. I és clar... repeteixen això perquè ho arriben a normalitzar, és un dels grans riscos de la violència. L'any passat vaig anar a unes jornades i un company de taula em sembla que em va dir, que treballa a justícia, em sembla que em va dir que el 25%... ell parlava d'un 25% dels nanos que tenien condemna, eh? Condemna per violència ascendent, havien patit violència cap a ells” (P 02).

Revictimització o victimització secundària

En ocasions, mares, fills i filles després d'haver estat victimitzats per l'agressor durant el temps que aquest va estar exercint la violència de gènere, tornen a passar per situacions de maltractament institucional, en aquest cas, el derivat del contacte amb el sistema jurídic penal. Per exemple, si els/les professionals

que els atenen no estan especialitzats en violència de gènere o en infants i no actuen amb coordinació amb la resta de serveis que els han atès prèviament mitjançant protocols.

Segons la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista. DOGC núm. 5123, 2/05/2008 els termes victimització secundària o revictimització fan referència a

“el maltractament addicional exercit contra les dones que es troben en situacions de violència masclista com a conseqüència directa o indirecta dels dèficits .quantitatius i qualitatius. de les intervencions dutes a terme pels organismes responsables, i també per les actuacions desencertades provinents d'altres agents implicats.”

Parlarem d'aquesta temàtica a l'apartat que ve a continuació “Pràctiques de suport professional en el circuit d'atenció”.

5.2 Narratives-subjectivitats de dones-mare i home-pare

L'anàlisi narratiu, ens permet conèixer les subjectivitats construïdes a partir de les experiències de les persones directament afectades per la violència, considerant que aquestes narracions tenen igual de pes que les interpretacions dels/les professionals o de les investigadores. En aquest punt de l'estudi, analitzarem les subjectivitats com a mare principalment, però també les subjectivitats com a dona que pateix violència, capaç de lluitar, sobreviure i recuperar-se.

Prenem les versions de les narratives de les mares que patint violència han transitat pels sistemes de suport i atenció jurídica i psicosocial. Principalment destaquem la seva visió, la seva forma de viure i sentir aquestes situacions i la seva veu. A partir d'aquestes versions es dibuixa la situació de l'infant, la violència viscuda i el tracte rebut. A diferència de l'apartat on veurem les construccions que el sistema jurídic i psicosocial fa dels infants-adolescents i dones, en aquest apartat es recull l'experiència d'algunes dones compartida en

conversació amb l'entrevistadora, i a partir d'anar teixint narracions de dones-mares podrem entreveure qui és ella i qui és el-la seu fill-a. Hem utilitzat text propi (de l'investigadora que recull la narrativa) i en cursiva, text de les dones amb el propòsit de diferenciar-lo del nostre.

5.2.1. Narrativa 1: Superant la violència dia a dia

L'Eva té 45 anys, fa 10 anys que va deixar la parella maltractadora. Té una filla de 13 anys i un fill de 20 anys que viuen amb ella. La situació relacional entre els tres ha anat millorant a partir de l'esforç que cadascú ha anat fent. Viuen els tres sols, però conta amb suport de la seva família. Eva treballa en el sector immobiliari, coneix els idiomes holandès i anglès i viu a una població petita de Girona, a on se sent acollida. Sempre que pot, participa en actes contra la violència de gènere, i ha impartit xerrades en jornades i debats en relació al tema.

A la seva narració hem destacat quatre aspectes que són eixos centrals: maltractament als fills, atenció jurídic-psicosocial, empremtes del maltractament i superar dificultats: 10 anys de treball constant.

Maltractament als fills

L'Eva explica que portava temps amb molts problemes però: *no tenia ni les forces ni els ànims i tenia molta por, malgrat a l'últim estiu, quan vaig veure que picava els nens i que els crits eren insuportables, a part de la violència cap a mi, vaig dir que ja n'hi havia prou.*

Podia ser molt cruel... podia literalment, quan passaven els nens pegar-les una `òstia` així perquè sí. Sempre deia que eren burros, que eren inútils, tontos, dolents... o sigui una paraula bona no havia a casa.

Va separar-se quan es va adonar que la violència anava també dirigida cap als fills. Va trucar a un servei d'atenció a les dones i allà la van informar sobre el que podia fer i quins eren els seus drets. Li van posar una advocada que la va assessorar per denunciar la situació: *encara vaig estar dos mesos que encara*

no tenia les forces però hi va haver un dia que em va amenaçar de mort i amb això vaig dir: 'me'n vaig'.

A partir d'aquest moment, va començar una roda per diferents serveis: psicològics, peritatges, punts de trobada, etc. especialment per ella i pel seu fill gran (de 10 anys), el qual va quedar més afectat per aquesta violència. Va anar a viure amb els seus pares durant tres mesos. *Clar, si no tens diners i no tens res, què fas? a qui demanes ajut?, a qui expliques què passa a casa teva?...*

Els nens anaven al Servei d'atenció: *allà, en principi era fer dibuixos, parlar una mica de què havia passat, com era la relació que tenien amb el seu pare, a veure fins on estaven afectats. La nena era molt petita només feia dibuixos, dibuixos de negre i sang, tot negre i vermell. Una nena de 3 anys que està dibuixant això sense colors... saps que hi ha un problema.*

Amb una altra psicòloga també feien teràpia familiar *Perquè sobretot el gran em retreia que jo era la culpable, em deia que per què jo no havia fer res abans... Van intentar explicar-li que la mare estava així perquè tenia molta por, una dependència total del pare i que no podia pensar en ella, però ell es posava a cridar, estava molt empenyat... donava la sensació que cridava les mateixes coses que el seu pare: Va costar molt parlar del tema, parlar de la violència que havia viscut ell, el que havia vist a casa... guardava moltes coses... ell era com una capsa negra, empenyat jo pensava: vull parlar amb tu però no puc...*

Al nen van diagnosticar-li síndrome d'Asperger, juntament amb tota la ràbia, malestar, tristesa que tenia acumulada per les agressions. No tenia amics, no volia estudiar, un dia va intentar suïcidar-se. *Costa assimilar-ho tot i tirar-ho endavant. Han sigut anys molt, molt durs, –diu l'Eva-*

A més, diu que el nen havia interioritzat la manera de fer del seu pare, ella notava que el fill era com una còpia en el seu comportament: *quan les coses no anaven com ell volia tot eren crits. Jo he arribat a anar als mossos d'esquadra a posar denúncies contra el meu fill. Perquè m'havia picat amb una fusta o una barra de ferro... això és molt fort.*

Actualment el seu pare viu lluny d'ells, i ve algun cap de setmana o per vacances escolars, la nena va amb ell i manté una relació, però el nen no vol. La nena és com si tingués un buit fins als tres anys, no es recorda que el pare la pegava. El fill, unes setmanes abans de que el pare anés a buscar-los començava amb plors, mals de panxa, mal de cap... *no vull anar mama... ja sé que tinc que anar però no vull anar, què faig? Parla amb el teu pare, explica-li tu, perquè jo no puc fer-ho, tu ja ets gran i ho tens que explicar.* Afortunadament, avui dia, el pare respecta la decisió de què el nen no vulgui anar amb ell.

Amb els nens ha patit perquè quan se'ls portava el cap de setmana desapareixia i no tenia contacte amb ells, ni podia parlar, ni sabia on eren.

Els nens han patit tant... que havien vegades que venia amb el seu cotxe perquè clar el cap de setmana que li tocava custòdia i les vacances i els agafava i desapareixien, no tenia contacte amb ells, no podia parlar amb ells, no sabia on eren... això tant pels nens com per la mare és molt molt molt complicat molt difícil, molt dur....

També explica moments de molt patiment, que és quan ella esperava als fills que vinguessin en l'autocar escolar i no baixaven perquè el pare se'ls havia portat de l'escola sense dir res.

L'Eva acaba explicant: *després d'una separació no és que te'n vas i que tot queda arreglat, queda molta, molta feina per davant i tens que estar molt forta i amb això dels amics, la família, el que sigui, els necessites per tirar endavant perquè pels nens és molt molt molt complicat molt i és que és difícil...*

Atenció jurídic-psicosocial rebuda

El procés judicial amb peritatges, judicis el recorda com a molt dur. El seu fill no volia explicar tot el que li demanaven advocats i el jutge, ell només volia explicar que no volia veure al seu pare, però no era una explicació suficient. A més va haver de declarar dues vegades, i la segona el seu pare estava davant: *..tu no pots posar un nen en una sala tan gran que és un jutjat, és oficial, amb una càmera... això a un nen de 12 anys... i el meu fill en aquest moment amb*

Asperger... això... és com una bomba per ells. Això que esteu fent amb mi... què esteu fent amb mi? Ell em deia... mama perquè me fan això?

D'altra banda, Eva explica com es va comportar el pare: davant d'un jutge mai va confessat que va picar, que va insultar que va amenaçar... mai! Davant del jutge semblava un bon home. Però clar... allà sí que va sortir que havia cridat, que havia "menyspreat", que havia picat a mi, que cridava molt i picava els nens...

Les visites del nen amb el pare al punt de trobada van anar malament: *va ser com una bomba de rellotgeria pel nen, va estar 3-4 mesos cada setmana els dimecres des de les 5 a les 7 o així anant al punt de trobada. De moment no van arribar mai ni a estar una hora perquè no ho aguantava.* Quan tornava de la trobada estava tan malament que es posava a donar cops, crits, plorava, tenia terrors nocturns...i la seva germana també patia per veure'l així.

Ella tenia la guarda i custòdia però no li van donar ordre d'allunyament. Deu anys enrere potser encara la llei començava a implementar-se i sortien d'una història en que la violència de gènere començava a fer-se un problema públic. Eva valora tot el pas per la justícia com molt dolent, malgrat al poble en el que vivia tenia suport de veïns i de la policia.

A l'escola va parlar molt amb els tutors/es i la van ajudar, li donaven permís al nen per quedar-se a casa quan no estava preparat per anar a l'escola, també des de l'equip atenció psicopedagògica. Des de la unitat de recuperació de psiquiatria infantil van donar un bon tracte, però el problema va ser quan va sortir, que el van deixar "en un buit", doncs no hi va haver continuïtat: *que dius ara què fem? Seguim amb la teràpia? O què fem? Jo crec que falten més especialistes per nens perquè el psicòleg infantil on anava de la INS (Institut Nacional de la Salut) no sabia tractar amb nens, ni amb Asperger, ni amb nens amb violència domèstica.*

L'evolució del seu fill ha sigut molt lenta, però finalment ha tingut lloc, malgrat li queden moltes coses de les que no vol parlar, però afortunadament, avui dia amb 20 anys està estudiant per internet.

I afegeix: *Sí, per això és el que dic, sense ajuda no hauria arribat fins aquí.*

Empremtes del maltractament

L'Eva ens explica com va començar a sortir del túnel: *Són les coses per les que comences... em donava (la terapeuta) llibres per llegir, pel·lícules... parlar del tema, de què es el que ha passat, i després fer coses petites, vam treballar de que havia de tornar a ser jo i fer coses que a mi m'agradaven, per exemple, posar-me faldilles? Doncs ves a una botiga i compra't una faldilla. Va costar molt... vaig dir a la meva cunyada vaig a la botiga amb tu i mirem una faldilla per mi o un vestit?. I vinga... vam anar i vaig sortir amb 3 vestits de colors... clar miraves el meu armari que tot eren texans i gris i negre... i... ara era rosa, vermell, verd! Oooooohhh!*

Després, també amb l'ajut de la terapeuta, va animar-se a fer coses que no s'atrevia i que li agradaven molt: *a mi m'agradava molt conduir però jo no puc i ella em deia és clar que pots!!! Puc anar jo sola amb el cotxe fins a Barcelona, i ho vaig fer... vaig arribar a l'Ikea plorant i vaig trucar estic a l'Ikea! He arribat! Ho he pogut fer! Ei, clar són coses ridícules per una persona normal.*

I cada vegada anava posant els reptes més lluny: *Abans de conèixer a ell (exmarit), vaig recuperar aquesta Eva, són moltes, moltes teràpies, o sigui anys. I, he tornar a ser jo, o sigui quan penso per exemple que ell no volia gastar res, ara m'és igual els diners... jo em vull comprar aquest vestit i posar-me'l, posar-me això altre, me dona igual el que pensen els demás, això costa... Molt. Perquè sempre he pensat en què pensaria ell... o ja era posar-me una faldilla i ell dir-me no, no, tornes a casa i en canvies! Donar aquest pas diguéssim de tornar a agafar la teva autoestima, la valentia, costa molt. Però llavors quan veus que pots fer les coses és una alegria tant gran? I això també anima als nens. Ostres la mama pot fer això! Doncs vinga tu també pots!*

Actualment està sortint amb un noi, però no va a casa seva, perquè té molta cura amb els seus fills. Ells tenen por de que torni a passar el que van patir, malgrat reconeix que tot això ho han de treballar tots tres. D'altra banda, hi ha persones a la família, com el seu germà, que encara no entenen que ha passat

amb el marit, com pot ser que el pare hagués sigut violent amb els tres, és a dir, li costa entendre que algú pogués fer això.

Eva relata situacions violentes molt fortes, des de relacions sexuals forçades, fins a insults i menyspreus continuats cap a ella: *“no valia una merda”, “no servia per res, ni per sexe, ni per ama de casa, ni per cuidar els nens jo no era res...”*, passant per situacions molt crítiques com la situació d’amença amb l’escopeta: *Els últims 3-4 anys literalment dormia sobre una escopeta, el meu marit en aquella època posava una escopeta carregada sota el seu llit i que si jo feia alguna cosa em deia que em donaria un tir. L’últim dia, quan jo vaig tenir les forces per sortir de casa, va ser quan em va amenaçar de mort. Estàvem jugant a terra amb la meva filla, encara no havia començat escola. I, l’hi vaig dir: no aguanto això més, tinc que sortir d’aquí perquè no puc seguir vivint així. Ell se’n va anar a l’habitació i va entrar amb l’escopeta...*

Eva diu que li va costar molt explicar la violència que va patir....

Va estar de baixa molt de temps, perquè no sabia com afrontar la vida, després va treballar de mica en mica, feines inestables de tres, dos mesos. Però va estudiar i va entrar a treballar en el sector immobiliari. Refereix que a nivell social es va quedar molt aïllada, com els seus fills, que no tenia contacte ni amb pares del cole, ni amb amics, ni amb la família: *i no tens a ningú per explicar que passa això o què puc fer o què opines tu... impossible...*

Superar dificultats: 10 anys de treball constant

Actualment es troba contenta perquè els nens han anat superant les dificultats, la nena és bona estudiant i mantenen una bona relació; amb el nen intenta treballar certes complicitats, fent bromes, parlant de coses, veient pel·lícules junts: *O sigui intento recuperar el temps perdut... al seu temps al seu ritme. Clar... també és molta paciència. Perquè a vegades penso bufff.....* També fa activitats conjuntes amb els dos, per compartir moments en família, i diu: *penso.. el passat ja no el pots canviar, només pots canviar el futur i el present.*

Hi ha molts moments en què ha de tornar a parlar amb els fills sobre per què no va deixar abans la relació amb el pare, els hi explica que no tenia les forces:

no era jo... era una titella, o sigui no podia pensar per mi, només pensava en què em faria ell, que em diria.....al principi eren coses molt molt ridícules... posar-te un mirall i dir avui puc fer-ho, avui tinc la força, costa molt.. jo no tenia ni un mirall a casa perquè jo era lletja, era fea era gorda, ho tenia tot... perquè havia de tenir un mirall?

Amb la seva filla, sempre que pot, va a les xerrades de violència de gènere: La meva filla ha crescut sentint aquestes dones i fills, ha vist històries molt semblants a les nostres... i és un tema que sap perfectament el que està bé i el que està malament. I... ha vist totes les xerrades que he fet... ens ha vist a totes plorant, quan explico la meva història davant del públic i està allà escoltant, veu que no sóc la única... que hi ha moltes dones com nosaltres, moltes famílies com nosaltres, jo crec que això també ha ajudat molt...

L'Eva col·labora amb xerrades, acompanyaments, fòrums, en relació a la violència de gènere, aportant la seva experiència i visibilitzant les dificultats i les possibilitats de sortir-se'n. Diu: ara estem bé! Estic lliure! Estem inscrits a diaris, hem fet entrevistes, hem anat a radio marina, i coses així i crec que és molt important parlar del tema.

La relació que té amb el seu fill ha millorat molt: Encara arrossega coses, per exemple no vol que el toquin massa etc. però bueno podem estar al sofà mirant una peli. Ara em dóna dos petons. I també quan arriba. Ja fem bromes i dinem junts a la taula. Això fa 5 anys no era possible.

I afegeix: 10 anys de treball constatat i contínuament i suposo que encara ens queda o que encara no estem bé del tot. Però bé hem anat guanyant molt.

Les experiències viscudes per l'Eva i els seus fills han sigut molt negatives. Quelcom que es manifesta principalment en el seu fill més gran, que quan va viure aquestes experiències tenia entre 6-11 anys, i a més a més, va ser diagnosticat posteriorment de síndrome d'Asperger. Tot això, com diu l'Eva va ser una "bomba de rellotgeria". La seva filla, al ser més petita, sembla que no recorda l'agressivitat envers ells/es com una cosa tan traumàtica, però té l'experiència de la mare i del germà latent. Eva ens explica una història de superació, de lluita incansable, fins aconseguir arribar fins on ha arribat, però

siguent conscient de que és un treball quotidià que no s'acaba. Eva és una dona amb recursos, que no ha perdut la il·lusió per les coses i què recupera part de la seva essencialitat amb el suport d'altres persones i professionals. Ara està tranquil·la compartint la vida amb els seus fills.

5.2.2. Narrativa 2: La transmissió generacional de la violència

Anna té 51 anys, fa 10 anys que va deixar la parella maltractadora. Té una filla de 17 anys que viu amb ella, malgrat que la situació de convivència és molt difícil. Ha treballat d'infermera, i actualment, a partir dels seus estudis de filologia catalana, que va finalitzar quan es va separar de la parella, treballa a Barcelona com a professora d'un institut de secundària. Viu amb la seva parella, una altra dona.

Els eixos de la seva narració destaquen els punts: violència a la parella: visió com a víctima; Violència en la infància: visió com a filla i com a germana; la seva filla: visió com a mare; expectatives futures.

Violència a la parella: visió com a víctima

Anna explica que va ser quan es va posar en contacte amb el Servei d'Intervenció Especialitzat en violència masclista quan va adonar-se del maltractament que patia. *Sola no hagués pogut. Va ser la gent d'allà que em van fer agafar les forces necessàries.*

Ella tenia molta por, pensava que era impossible sortir d'aquella situació, però diu que les professionals d'allà li van fer veure que era possible: *perquè jo, va arribar a un punt que pensava que per viure aquella vida valia més la pena no viure*

Explica que anava d'amagat al centre, doncs el seu marit no li hagués permès. La seva filla li solia comentar que se separés, que marxéssim. Ella tenia 6 anys a punt de fer-ne 7.

Jo em pensava que ella no veia moltes coses, però n'era conscient. Pensa que jo vivia completament aïllada. Aleshores acabava explicant coses a la meva filla com si fos la meva psicòloga.

El meu marit es posava molt violent. Els veïns ho sentien a altes hores de la nit, crits... no els deixava dormir... Després d'haver tingut la meva filla em passava nits i nits sense dormir, esgotada...

Quan anaven al carrer o amb persones conegudes i començava a posar-se violent, la gent es quedava parada... jo sempre intentava dissimular... Podia ser qualsevol cosa qualsevol excusa era vàlida per ell. Jo sempre era la culpable de tots els seus mals.

Va ser durant uns 10 anys

*Explica que ella treballava en un geriàtric i el marit li va fer deixar el treball. Ella tenia molts amics a Barcelona però ell va voler canviar de domicili i van anar a viure a Girona, lluny dels seus pares i la va anar aïllant, cada vegada més. Ja quan es va quedar embarassada, va arribar a un moment de molta tensió: *A mi em va debilitar molt el tenir la meva filla, sinó fos per això ho hagués parat, però com estava embarassada i com que la violència més física va ser amenaçar-me sobre la panxa, doncs no podia suportar-ho.**

Violència en la infància: visió com a filla i com a germana

Anna explica sobre la seva infància: El meu pare ens maltractava a mi i a la meva mare físicament. El meu pare ens pegava molt i a la meva mare la va deixar psicològicament anul·lada....Jo tenia gravades totes aquestes escenes, i a més, tenia aquest ensenyament d'estar educada amb violència. Malgrat tot, el meu pare sempre em deia que era molt rebel, i que li feia enfadar.

Veu al seu pare com una persona sense empatia i a la seva mare actuant amb complicitat amb el pare, suposant que la seva mare també estava dominada per la figura del marit, diu: mai es va rebel·lar. Quan ens pegava mai es va rebel·lar, al contrari, no? Ella també era víctima. Tampoc entenia molt bé la seva situació, jo crec que ella em culpabilitzava perquè pensava que jo era la que provocava les escenes de violència, perquè el pare venia cansat de

treballar i nosaltres no fèiem el que ell volia... El meu pare quan venia de treballar no ens volia veure no? Era un home molt frustrat amb moltes frustracions, i aleshores jo crec que l'hi recordàvem totes les frustracions.

L'Anna es construeix de petita com una nena necessitada d'afecte: jo demanava afecte, és l'únic que reclamava, atenció, no?. Ja de molt petita em vaig escapar de casa, me'n vaig anar... tenia 7 o 8 anys... i em va trobar la Guàrdia Civil. Vaig estar 2 dies fora eh?

Diu que va arribar un moment que pensava que era millor estar en un convent que a casa: Jo anava a un col·legi de monges i allà em sentia molt bé i em donaven molta atenció, en canvi, a casa no estava còmoda ni tranquil·la, la meva mare era una persona passiva.... Em culpabilitzava jo de tota la situació de maltracta.

La meva germana és més petita. A casa sempre les posaven com a competir, l'Anna patia pel que deia la seva mare, com a resultat de tot allò, ara no té molt tracte amb la germana, a més, la germana està casada amb un home que també la maltracta, malgrat ella ho vol amagar a la família. Per l'Anna, la relació familiar ha produït efectes negatius, per això ella va marxar de casa joveneta. Ella explica:

A nivell familiar estava malament, tenia molts dubtes amb mi mateixa, a l'hora de construir la meva personalitat, de creure'm que no tenia prou capacitat... de fet per això em va bé no veure als meus pares. La meva germana em culpabilitzava, la meva mare també... Ella te una mena d'enganxament psicològic als meus pares i de rivalitat amb mi... la rivalitat... ells la creaven i la generaven. Clar, jo per ella sóc una mica el remoure-l'hi la consciència no, suposo?

La seva filla: visió com a mare

La filla de l'Anna té actualment 17 anys. L'Anna diu que la seva filla té una personalitat immadura amb patiment psicològic: jo no sé si aquest trastorn ve d'un maltractament o no ve d'un maltractament però és una nena afectada.

Han anat a psicòlegs, psiquiatres.. però té algo tancat a dins que no ha sortit. En relació a mí es comporta com una maltractadora, m'acosa, em controla, no em deixa respirar...

En relació al seu pare, també intenta aconseguir coses però no arriba a tant. Li parla malament però ell li compra coses que ella vol, en canvi amb la seva mare intenta coaccionar-la quan està davant de la gent: ...ara últimament amenaça d'anar a robar coses, trencar miralls... trencar algo...

Jo crec que d'alguna manera em culpabilitza d'algo. I crec que ella em voldria com quan jo em vaig separar que vivia totalment anul·lada, que estava per ella tot el dia, la vaig sobre protegir i ella vol, diguéssim perpetuar aquell estat de sobreprotecció que jo l'hi donava. Em dóna la sensació que vol això. Llavors jo vaig tenir una altre parella... em castiga per això... i encara crec això... aquesta relació tan afectiva però tòxica no?

L'Anna viu amb malestar i angoixa la forma autodestructiva en què la seva filla condueix la seva vida. Està desesperançada perquè les teràpies no han donat bons resultats, ho han intentat moltes vegades, ella ha posat molt de la seva part i té por què no pugui canviar la situació, gairebé està convençuda de que no canviarà...

Quan va posar la denúncia per violència, també va testificar violència cap a la filla. Ella va explicar les coses dolentes del seu pare en la declaració al jutge, i van tenir una ordre d'allunyament durant 3 anys. Passat un temps va començar una relació de la nena amb el seu pare en el punt de trobada, però la guarda i custòdia la tenia la mare.

El punt de trobada van deixar-lo perquè un estiu fins i tot, van intentar que la nena fos a viure amb el seu pare. Jo li vaig dir a la noia que s'acabés perquè el pare aprofitava a través d'ella per extorsionar-me. No va poder anar a viure amb el pare, perquè a part que jo tinc la guarda i custòdia, ell té una malaltia psiquiàtrica. I realment ella quan ha anat alguna vegada a casa del pare, ell se n'adona que no pot amb ella.... i maltracta a l'àvia....

Recorda que quan era més petita era ansiosa, molt ansiosa i molt demandant, poc autònoma i van començar els problemes a l'institut, que no es socialitzava, l'hi feien bulling, l'assetjaven... anava a un institut públic però d'elit, i va ser allà quan li van recomanar que anés a una escola especial. En aquesta escola va anar bé al principi, però després, van tornar una altra vegada els problemes.

Han recorregut serveis i serveis: SIE, CSMIJ, psicòlegs privats, psiquiatres. També van anar als psicòlegs del jutjat pels peritatges, i també al centre de salut jove que va anar molt bé en principi, però llavors van veure que no podien fer res per ella quan encara no feia un any que hi anava.

Ara esta amb un advocat per incapacitar-la perquè està convençuda de què la seva filla no està capacitada per fer una vida normalitzada: *jo ja no la puc contenir més a casa, no podem conviure. A mossos tenim una denúncia d'ella de fiscalia. Vam presentar una denúncia perquè ens agrideix i ens han aconsellat que posem aquestes denúncies perquè fiscalia de menors actuï ja d'una vegada... aleshores, una mica el que pretenem demostrar és que és una nena que no podem conviure i jo no puc seguir fent-me càrrec d'ella... jo necessito normalitzar, treballar, ara tinc la meva parella... i la meva parella ja no aguant més aquesta situació tampoc, perquè també l'ha agredit.*

És una nena que no admet normes, que no admet un "no", que té problemes en controlar alguns aspectes de la seva vida, com menjar compulsivament, o mostrar una aparença pel carrer cridant l'atenció com va vestida, o posar-se perruques per anar a conèixer homes.. *Posar-se en perill, que pensem que si no l'hi ha passat res és perquè es nota que està molt descentrada i no l'hi ha fet mai res ningú. Però veus fotos d'ella penjades al facebook escandaloses amb la imatge que té. Imagina't que un del meus alumnes trobés al facebook a la meva filla... !*

Anna manifesta amb dolor la seva lluita i alhora la desesperança, navegant entre un sentiment de desig i un d'impotència: *he lluitat com una lleona per ajudar-la però se m'ha acabat. I jo ara actualment ja no soc prou bona mare perquè no estic capacitada per parar el que fa la meva filla, ni en tinc ganes....*

També manifesta que en ocasions, alguns professionals l'han tractat amb prejudicis, fent-la sentir culpable: *Quan veus tu que l'assistent social que passa de vacances tot el més d'agost, que ve morena i que llavors et diu: Anna, no veus que tancaran la teva filla a algun lloc?". Ho diu algú que fa torns de 8 hores i au. És com si em vingués a dir que jo volgués que em paguessin per fer de mare. Això és que no està entenent res i que em jutja.*

Expectatives futures

Malgrat aconseguir moltes coses, com és sortir de la violència, establir vincles relacionals forts amb la parella, estudiar, treballar amb un entorn que li agrada molt, Anna dibuixa un horitzó amb alguna ombra com a dona-mare: *jo ja sé que feliç ja mai ho podré ser... Amb una filla amb aquestes dificultats és molt difícil però jo el que vull és tranquil·litat, "disfrutar" de la meva feina, no anar de víctima per la vida, ni de persona maltractada, ni de persona que fuig... Jo ara necessito cuidar-me jo..*

Anna ens indica com la violència es va transmetre a través dels vincles que va establint durant la seva vida: primer viscuda a la seva infància, amb el pare, la mare, la germana; després amb la parella, i actualment amb la seva filla. Ella no és capaç de alliberar-se d'aquesta cadena que la subjecta. A través de la narració anem veiem com amb l'ajut dels serveis aconsegueix trencar subjeccions, però se sent perseguida al llarg de la seva vida, de tal manera que inclús amb la parella actual sent l'amenaça de poder-la perdre degut aquest motiu.

Com a filla que va patir violència ens mostra les repercussions negatives que ha tingut a la seva vida el maltracte exercit pel seu pare i la complicitat d'un nucli familiar (mare i germana) en no reconèixer la violència. També es mostra dins la categoria de víctima. Com a mare, ens reflexa una visió pessimista davant la incapacitat de contenir a la seva filla, de no poder desenvolupar el rol de mare cuidadora i alhora, de sentint-se qüestionada pels serveis d'atenció. Malgrat això, reconeix i destaca la importància de tenir dos suports molt importants: la seva parella actual i el seu treball a l'institut.

5.2.3. Narrativa 3: Filla i fill com a motor de canvi. Mare i fills que es protegeixen

Júlia fa tres anys que es va separar. Té un fill de 17 anys i una filla de 15 anys. Portava 23 anys de convivència amb la seva ex-parella. Durant els últims anys de convivència, les relacions van empitjorar molt, especialment per la violència d'aquest cap a ella i envers als fills. Ella després de la separació, va perdre la feina però la complicitat amb els seus fills ha sigut un pilar fonamental a través de tot el camí recorregut.

La violència viscuda a casa

Júlia és defineix com una mare *comprendiva, empàtica, lluitadora i cuidadora del benestar dels meus nanos. A vegades em plantejo si faig bé les coses, com podria millorar-les, etc. Penso, li dono voltes, a què fer i com, per a què estiguin bé. Sempre ho he intentat. També vaig intentar-ho, per tots el mitjans de què els nanos no patissin en aquells moments. Aquesta va ser una de les principals raons que em varen portar a fer la denúncia.*

Explica com va anar augmentant la situació de violència: *La situació de violència a casa va anar augmentant, va augmentar la violència cap a mi, però també cap els nanos. No suportava més aquella situació. El nen i la nena van intentar, en més d'una ocasió, intervenir, fet que provocava una resposta també violenta cap ells. Així mateix, en agressions verbals i físiques cap els nanos, jo interferia. Durant aquells moments sentia incredulitat, incomprensió pel que estava passant, por, preocupació pels nens, etc. Després, passada una estona, intentava parlar amb ell, buscar solucions, però ell no volia parlar-ne.*

L'afectació de la violència viscuda ha estat important. Els nanos *no volen ni parlar d'això. El nen no em tractava gaire bé... Sortides de to... i a les hores van derivar-lo* a la Unitat de Psicoteràpia Familiar i de Gènere de l'hospital XXX. La meva filla també va estar derivada al SIAD (Servei d'informació i atenció a les dones), però *trobo que és el punt fort o intenta fer-ho.*

Ajut jurídic i psicosocial

A partir del moment de la denúncia, van tenir el recolzament dels mossos d'esquadra, els quals van fer la primera derivació cap al SIAD i un seguiment posterior. *Als Jutjats, vam obtenir l'ordre de protecció, per la meva filla i per mi. Des del SIAD, a més de l'atenció psicològica també hem rebut atenció jurídica. Des dels serveis bàsics d'atenció social (SBAS) també ens han acompanyat durant tot aquest procés amb la gestió de recursos i ajuts econòmics i materials. Des de Càritas hem tingut l'ajut d'aliments. Des del banc, hem obtingut una moratòria per a la hipoteca. Hem tingut col·laboració per part d'aquests serveis.*

Situació actual

Tot i això ha estat, i és, un procés dur on a més de superar les conseqüències de la situació de violència patida, he de fer front "sola" a la nova situació familiar i de precarietat econòmica que vivim. Vaig perdre la feina després d'un període llarg de baixa, i amb l'edat que tinc i la malaltia, em resulta complicat trobar-ne una de nova. La situació actual no em permet fer sortides, i tampoc em trobo amb ganes de fer-ho. Tinc poques amigues amb les quals quedar, de fet, només vaig amb una veïna a caminar. Si em poso amb molta gent, tampoc em trobo còmoda. I mantenir una relació amb un altre home... Encara menys em ve de gust.

La Júlia, tot i haver passat per un procés de violència de gènere, manté una bona vàlua respecte les seves tasques marentals, aspecte que li permet continuar amb les tasques de cura i protecció del seu fill i filla. En ella trobem competències marentals com la capacitat per vincular-se, intel·ligència emocional, empatia, creences i models de cura, i capacitat per a fer ús dels recursos comunitaris. En aquest cas, cal destacar, com la protecció dels fills en casos de violència pot convertir-se en un motor de canvi, de trencar amb les relacions opressives.

5.2.4. Narrativa 4 d'un pare-home agressor⁷: El treball d'acceptar mirar-se a si mateix

Toni té 50 anys, casat des de fa uns 28 anys i amb dos fills, un de 24 i l'altre de 17. Viu amb la seva parella però fa gairebé 8 mesos que acudeix a teràpia grupal d'homes violents perquè ell i la seva dona van decidir fer-ho, de manera que el Toni tingués més contenció en moltes de les situacions domèstiques en què es desencadenen baralles i un clima molt tensional per les disputes produïdes arrel del seu temperament. En realitat el Toni no expressa de forma clara durant l'entrevista per què ha assistit a teràpia, tot i que fa nombroses al·lusions a certes situacions que li han provocat malestar. Accedeix a l'entrevista cordialment i col·laborador, dient que la seva dona li ha aconsellat que vingui a entrevistar-se, "a veure si li serveix per prendre nota i aprendre de la conversa que mantindrà amb la psicòloga que li entrevistarà". Explica que ara està molt content perquè li acaba de sortir una feina fixa en els transports públics municipals. Des de l'any 2008 estava aturat, tot i que trobava treballs de curta duració. Abans de l'atur havia treballat de conductor de grues a la construcció,.

La relació amb la seva dona

Toni va conèixer la seva dona quan va fer el servei militar i se n'anava de permís al seu poble d'Andalusia. Es van casar i van venir a viure a Barcelona. Toni relata el seu problema principal amb la seva dona a causa de la família:

mi vida ha sido un infierno. Por culpa de su familia ha sido un infierno. Es que mi problema matrimonial ha sido la familia. Ha sido la familia. ¿Sabes? Es que en mi casa no ha habido... que te iba a decir yo... no ha habido un mes que no haya habido mi mujer aquello de no tener una pelea ni nada... un mes... cada 2 por tres cada 2 por 3... que si mira tu madre... pues si mi madre esto, la tuya más! Era una pelea continua. Sabes? A mí me han hecho sufrir mucho.

⁷ Està pendent retornar la narrativa a l'home que ens va concedir l'entrevista, però per dificultats de trobar-nos, no ha sigut possible.

Però la situació que va sobrepassar el límit va ser un dia en què el seu fill el va pegar a ell perquè s'estava encarant amb la seva sogra a casa i discutint amb la seva dona, i el seu fill va reaccionar i li va pegar a cops de puny durant dues vegades: *pero vamos pegarme a mí de esa manera... yo aquel día me quedé helado... no supe reaccionar aquel día... cuando yo vi que se me hecho encima y que se echaba a puñetazos con migo... yo me quedé que no supe reaccionar.*

Diu que li va fer molt mal que el seu fill el pegués, mai ho havia fet, i van tenir una discussió forta fins que Toni va decidir marxar de casa per no complicar les coses: *yo dije "para que la cosa ya no llegue a cosas mayores..." porque ya... se me cruzaban los cables de tal manera, que yo te lo digo sinceramente... o me hubiera enganchado con mi mujer... pero no engancharme en el aspecto de... no se... yo lo dolido que estoy con mi mujer, estoy dolido porque a mí nunca me ha defendido, a mí nunca mi mujer me ha dicho "Jordi tienes razón" yo sé que mis padres son raros, mis hermanos han sido... el malo he sido yo.*

Se'n va anar durant vuit mesos a casa de la seva mare, i ara portava ja dos mesos que havia tornat i vivia amb la seva dona, a casa seva, sense baralles, sense discutir i feliç. Tot s'ha de dir que en aquests dos mesos la seva sogra estava vivint al poble amb l'altra filla.

Els problemes amb la família de la seva dona

Segons Toni, l'arrel de tots els seus problemes de convivència amb la seva dona i els fills està en la família de la seva dona. Durant l'entrevista continuament explica sobre lo malament que s'han portat amb ell i el dany que li han fet.

Yo no me he llevado nunca bien con la familia de mi mujer porque digamos que la familia de mi mujer entre comillas a mí nunca me han aceptado, desde que ya me puse novio con ella... yo siempre he tenido problemas con 2 hermanos suyos... ellos son 5... 3 hembras y dos varones...

Parla molt bé de la seva dona però molt malament dels seus pares. Del pare: *el padre... bueno era un tío muy rancio, de pueblo de hace... de mentalidad de*

hace 80 años, sabes? Un tío que a mí nunca me había gustado... por rencillas también de anteriormente de su padre con mi abuelo... cosas tontas de hace 80 o 90 años... de cuando la guerra. Amb uns dels germans de la seva dona tenia molt mala relació, treballaven al principi, en la mateixa empresa, i el germà sempre parlava malament d'ell: *Bueno pues ya de ahí pasó la cosa que ya empezó el a decir que si yo bebía mucho, que si yo era un perro para trabajar, que si yo era un vago... en fin a hablar mal de mí, ¿sabes?.* Ell explica que quan va fer la mili a la legió tenia molta disciplina, i que allà consumia moltes drogues, però no era el cas actualment.

Un estiu, quan estava de vacances al poble, estava amagat i casualment va sentir com els seus sogres parlaven malament d'ell, insultant-lo i despreciant-lo. A partir d'aquell moment va perdre la confiança i el respecte per ells, de tal manera, que ara no pot veure a la seva sogra, a la qual li té rencor i fins i tot odi.

Actualment la seva sogra té Alzheimer i com que els fills (quatre viuen a la ciutat i un al poble) no volen gastar diners per portar-la a una residència, es van tornant la cura d'aquesta cada tres mesos. Amb una altre germana de la seva dona van arribar al pacte de què la seva dona cuidaria a la mare durant 6 mesos durant el dia, i la germana cuidaria a la mare durant les nits aquests 6 mesos. Aquest pacte el van fer perquè la seva dona és perruquera i treballa a casa, amb la qual cosa pot tenir a la mare durant el dia per la casa.

Toni porta molt malament que la seva sogra estigui tot el dia a casa, i es posa nerviós i fins i tot agressiu pel que explica: *Buahh si me enfado... yo siempre me enfado yo esto es que no lo soporto, te lo digo sinceramente yo a mi suegra no la soporto ni la aguanto y te voy a decir porque... yo no me llevaba mal con mi suegra pero resulta que como me han tenido tanta manía, odio y asco de toda la vida..*

La relació amb els seus fills

Amb el seu fill gran la relació sempre ha sigut tensa, com explica: *Yo con mi hijo mayor de siempre ha sido una relación tensa desde pequeño, yo tengo que reconocerlo. Mi hijo ha sido muy rebelde desde pequeño y a mí no me gustaba que fuera tan rebelde, yo quizá he intentado encauzarlo por un camino que yo creía que ese camino era el correcto y el sin embargo se me torcía. ¿Qué pasa? Que para que no se me torciera y fuera por mi camino pues yo lo pegaba. Azotes en el culo... palizas no le he pegado ninguna paliza.*

Després de que el fill el peguès no han parlat mai del tema, ara Toni l'està ajudant a pintar el pis, donat que marxarà a viure amb la seva parella a un altre pis del mateix edifici.

Amb l'altre fill, el de 17 anys, la relació sempre ha sigut més bona, potser protectora, donat que aquest té un problema de sordesa en una oïda i és un nen retret: *siempre lo hemos tenido un poco más metido entre algodones... que ha sido un pecado nuestro porque ahora el niño ahora tiene 17 años... se ha vuelto un poco rebelde como la juventud de hoy en día pues... es una juventud muy pasota, me entiendes? Contestan mucho a los padres, están perdidos con los teléfonos...*

Actualment diu que no està estudiant molt i pensa que a l'escola el tracten malament els companys.

Com l'ha ajudat la teràpia

Toni diu que té un caràcter molt fort i impulsiu, i es pren les coses de manera molt radical. Pot enfadar-se molt, però si està calmat és un altre. Quan li preguntem per com li ha servit la teràpia en el centre on ha anat, diu:

me ha ayudado mucho... me ha hecho ver lo bueno y lo malo... si yo tenía razón la tenía y sino no... y es verdad yo muchas veces digo pues es verdad a lo mejor yo le estaba culpando a mi mujer y la culpa era mía. Digamos me ha hecho recapacitar, sabes? A mí el venir aquí me ha hecho recapacitar... contar hasta 10. Cosa que antes no lo hacía.

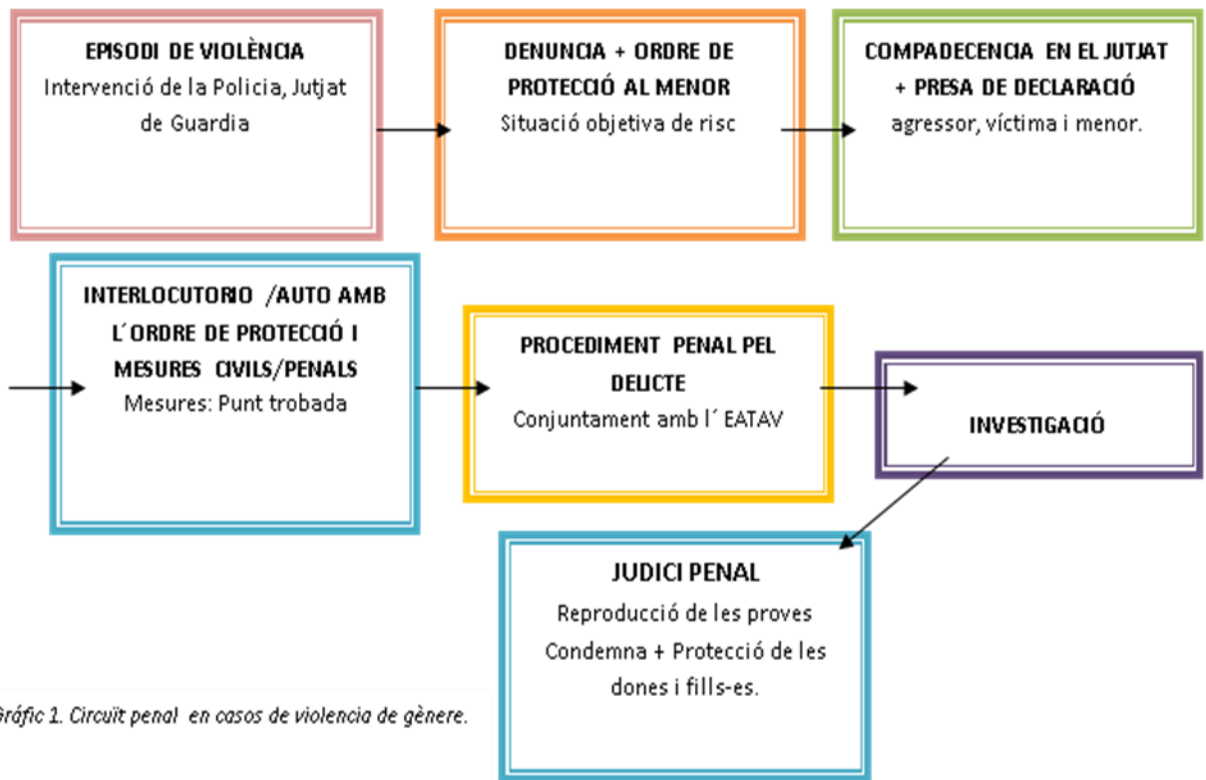
Especialment en aquesta narració veiem com a pesar de que Toni ha estat en teràpia i reconèixer els efectes positius en quan a “frenar” la seva impulsivitat i a pensar les coses abans d’actuar, continua no reconeixent el seu comportament violent, dient que els altres tenen problemes més grossos que el seu. Minimitza i ignora la violència envers els fills-es i la parella, atribuint la responsabilitat als problemes que la família de la seva dona li causen contínuament. Com a home, manifesta una masculinitat heteropatriarcal marcada, com diu Álvaro Ponce (2012), difícil de soscavar en les teràpies i resistent al canvi.

Toni es victimitza constantment, justificant comportaments “descontrolats” envers la seva sogra, el seu cunyat i fins i tot el seu fill. Salvaguarda la idea de relació ideal amb la seva dona enterbolida pel context familiar d’ella i també d’ell.

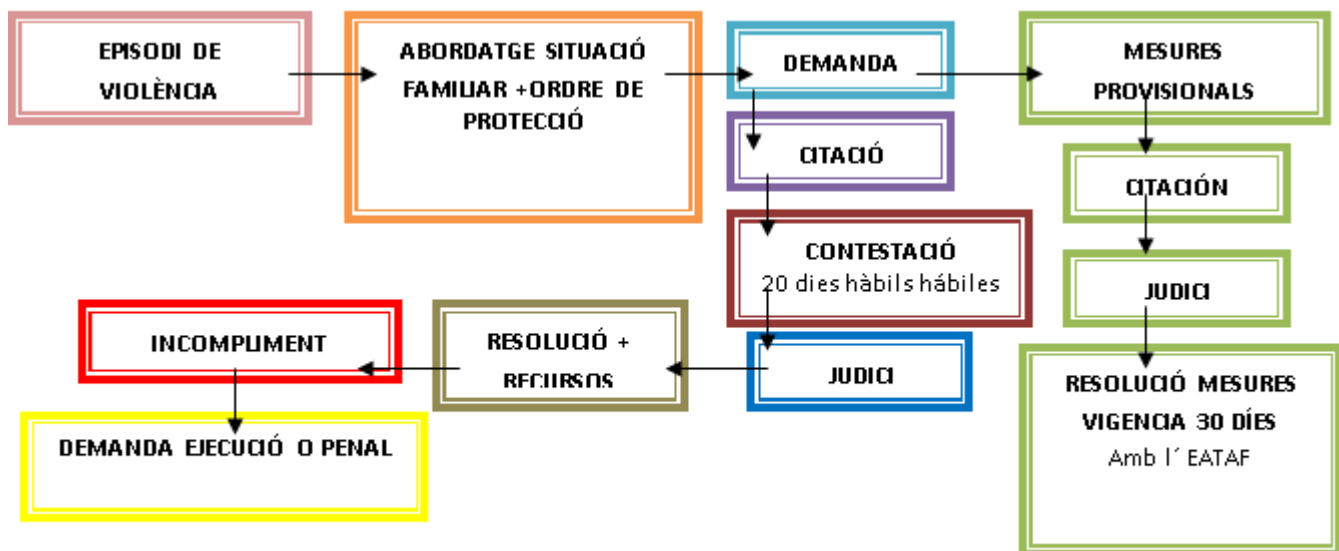
5.3 Pràctiques de suport professional en el circuit d’atenció

El present apartat pretén descriure, detectar i analitzar aquelles **pràctiques valorades com a positives en l’atenció** als/les infants i adolescents (en relació a la seva protecció, emparament i l’exercici dels seus drets) en la conjuntura d’un procés jurídic-penal i psicosocial per l’abordatge d’una situació de violència de gènere en l’àmbit familiar (procés judicial, responsabilitats parentals, i derivació a altres recursos d’atenció) i des de la perspectiva dels agents jurídics i psicosocials que intervenen, així com d’algunes dones entrevistades.

Presentem a continuació dues gràfiques molt esquemàtiques on es pot veure el procés que segueix una denúncia per violència: la via penal i la via civil que transcorren a la par per donar protecció a dona i fills-es.

EATAV Equip d'assessorament tècnic i d'atenció a la víctima

EATAF Equip d'assessorament tècnic civil en l'àmbit de la família

Examinarem **a partir de les entrevistes realitzades** les pràctiques de suport dels dos àmbits d'atenció: el sistema jurídic-penal i el sistema psicosocial.

5.3.1 Pràctiques de suport jurídic penal dins del sistema d'atenció a la violència de gènere

El circuit jurídic penal s'inicia amb la denúncia o atestat policial per raó dels episodis de violència, pel que, en el seu cas, continua amb una fase d'investigació i finalment es celebra el judici oral. Interposada la denúncia, la víctima pot interposar davant el Jutge instructor, una ordre de protecció que pugui atorgar-li un estatut integral de protecció civil, penal i d'assistència i protecció social. Per tant, entre d'altres pot obtenir una mesura de protecció consistent en una prohibició d'acostament i comunicació del presumpte agressor i alhora unes mesures de regulació dels efectes del cessament immediat de la convivència familiar i per raó de la denúncia. No obstant, aquestes darreres mesures tenen una vigència temporal, ja que s'han de ratificar amb la interposició de la pertinent demanda civil de petició de mesures concretes en relació a la persona i les seves necessitats, o de separació o divorci, o extinció de la convivència en parella. Igualment, si no s'ha atorgat una ordre de protecció, la víctima pot iniciar la via civil per abordar la situació de cessament de la convivència o necessitat de protecció des de la perspectiva de la cura i responsabilitats parentals, i /o d'emparament econòmic.

A continuació farem una exploració del funcionament del circuit en diferents moments de la seva intervenció

Inici del procediment penal

El procediment penal pot iniciar-se quan la presumpte víctima va als Mossos d'Esquadra a posar una denúncia:

“Va allà a explicar els episodis que li poden passar, això va al **jutjat de guàrdia** o en aquest cas al **jutjat de violència de gènere** si els delictes són de violència de gènere i es fa... **si es demana ordre de protecció, es fa un judici ràpid**, val? En la qual la declaració tenen al jutjat tant la persona víctima com l'investigat i es decideix si hi ha una situació objectiva de risc, o no n'hi ha, a l'hora de posar aquesta ordre de protecció” (J 02).

Una advocada especialista del torn d'ofici de violència domèstica posava de manifest la precipitació que es dona en el moment d'interposar i obtenir l'ordre de protecció, ja que la llei preveu que l'audiència per decidir si s'atorga s'ha de celebrar en el termini màxim de 72 hores des que es sol·licita,

“l'ús del domicili familiar, el regim de visites, la guàrdia i custòdia... vale?. La pensió d'aliments... tot això és important... clar **amb 24h tens tant poca informació que a vegades és difícil que sigui una bona resolució** que la que es dona en aquell moment potser serà una decisió precipitada però en qualsevol cas necessària per protegir a la víctima i als fills. Però **ho hem de fer amb pocs recursos**” (A 02).

Iniciada la fase d'instrucció, el Jutge pot valorar la intervenció de l'EATAP (Equip d'Assessorament Tècnic Penal) com a suport en l'exploració judicial del menor víctima o testimoni. En alguns casos, segons els fets denunciats, la denúncia ja comportarà la celebració d'un judici ràpid amb uns terminis i tràmits més curts. En altres ocasions la denúncia es reconduïx en un procés anomenat diligències prèvies (les actuacions per esbrinar i determinar els fets constitutius de delictes, així com els autors) que tenen uns terminis i tramitació més pausada.

“perquè **la majoria de casos que tinc són de violència habitual**. Anar molt ràpid **sense proves és una absolució**. Els ràpids són bons quan hi ha un episodi puntual i greu” (A 02).

Denúncia

La denúncia habitualment s'inicia a la comissaria amb la declaració de la víctima. En algunes ocasions aquesta denúncia pot suposar l'inici d'un tràmit d'exploració o valoració de la situació dels menors per serveis públics de l'àmbit social:

“si hay una afectación de violencia intrafamiliar o de género... porque el padre estaba bebiendo o insultando a la madre en presencia de menores, es cuando, desde fiscalía se activa que servicios sociales hagamos un estudio de la situación familiar. Y así es como están entrando ahora, la mayoría de los casos” (J 02).

En algunes ocasions l'inici d'un atestat d'investigació s'inicia perquè un servei públic posa en coneixement uns fets que poden ser constitutius de delictes;

“el nen arriba i de forma espontània diu que li fa mal a un lloc i li veuen marques, senyals, fuetades, morats... vale? Talls... i ho expliquen innocentment al tutor, sense saber que després passarà el que passarà, i aquest va al director, **a l'EAP** (equip psicopedagògic), s'activen els **serveis socials** amb la idea de què aquell nen l'han **d'acompanyar al metge, al CAP per fer una valoració mèdica i això ja va d'ofici al**

jutjat de guàrdia, aquí després la valoració d'aquells maltractaments si hi són és gairebé al 100%" (PR 02).

A vegades la víctima ja ha fet un procés previ d'orientació i acompanyament en un servei específic de la xarxa. Aquesta intervenció respecta el ritme i voluntat de la víctima de manera, que és ella qui decideix si interposa o no la denúncia. No obstant, davant d'un fet evident de violència i per aplicació de la llei i dels protocols d'intervenció de l'àmbit específic del servei pot ser que siguin les autoritats policials i/o judicials les que informen i interposen la denúncia. En el procés previ a la denúncia, poden intervenir diferents serveis inclús l'EAIA (Equips d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència) si és precís per la protecció de menors.

Des d'algun Jutjat es qüestiona i valora de forma crítica el fet que no hi hagin comunicacions dels serveis d'intervenció especialitzada en violència en relació a fets que poden ser constitutius de delictes i en tenen coneixement per la víctima (veure apartat de les controvèrsies).

D'altra banda, es valora positivament l'acció de les associacions que intervenen amb dones, no obstant, es critica que en alguns casos la dona a l'empara d'aquestes entitats descarta la denúncia descoratjada per les poques ocasions en que es concedeixen ordres de protecció.

El tracte dels mossos d'esquadra és valorat positivament per les dones, des del suport per interposar la denúncia i fins l'acompanyament:

"... els mossos em van agafar a mi i a la nena, vam anar-hi al dispensari perquè tenia tota la cara plena de fum... el nas... d'haver estat allà a l'habitació... i vam fer la denúncia. Vam estar-hi ja de matinada, gairebé tota la matinada... van agafar... les dades que van agafar, com va passar i tot això i després doncs el dia següent a les 12 del migdia ells em van portar a casa, amb els mossos molt bé..." (D 04).

La víctima pot interposar la denúncia acompanyada d'un advocat/da, i en el seu cas, del Torn de Violència Domèstica. Per tant, l'advocat/da assistirà a la comissaria per donar el suport i assessorament jurídic a la víctima.

"...perquè és molt important fer una denúncia ben feta" (A 02).

Una advocada comenta que és molt important ser presents des d'un inici per garantir els drets de la víctima i assessorar-la per fer una declaració més completa:

“Sobretot que ella t'ha d'oferir tots els seus relats vivencials, què és el que ha produït que estigui aquí, intentar preguntar no només sobre l'últim episodi sinó també per tots **els episodis anteriors...** perquè sinó hi ha l'advocat potser es concreta sobre l'últim episodi però ja hi ha una violència prèvia o potser no és física però sí psicològica, de totes maneres... s'ha d'entrar en matèria i **deixar clar què significa posar una denúncia** i obrir un procediment penal. Inici d'un procediment penal vol dir primer de tot intentar aconseguir una **protecció per ella** però llavors el procediment penal també vol dir que es **demanar una condemna per la seva parella** i moltes dones potser tenen por de la seva parella, volen trencar amb això... però a vegades **no volen i es fan enrere** perquè no volen res dolent per la seva parella tot i ser víctimes d'un maltractament important” (A 03).

Hi ha torns de guàrdia a tots els partits judicials, de fet, hi ha un advocat de guàrdia 24h. Els mossos han d'informar a la víctima de que té dret a tenir un advocat/da des del primer moment. El que passa és que l'advocat/da pot tardar en arribar i en aquest temps sovint la víctima pot desistir de la seva intervenció en aquest moment i posposar-ho a la declaració en seu judicial.

“La llei parla que l'advocat d'ofici pot tardar fins a 8 hores però en casos de violència de gènere fem que hi hagi una premura per part de l'advocat i siguin menys hores. Així l'advocat **com a molt pot tardar 2h** com a màxim” (A 03).

També es destaca l'inconvenient que suposa el temps que pot transcórrer des de la interposició de la denúncia, amb concessió o no d'ordre de protecció, i fins la celebració del judici en relació a la declaració de la víctima.

“tots això s'acorda durant la investigació inicial però **un cop s'ha acabat fins al judici que passa tant de temps poden haver passat mil coses a la vida privada de la víctima** i ens trobem que moltes vegades, més de les que haurien de ser, les víctimes retirin l'acusació. **Si una víctima es nega a declarar doncs clar... què passa?** Que no hi ha prova de càrrec suficient per condemnar a l'agressor a no ser que hi hagi testimonis” (A 01).

Al jutjat d'instrucció a part de fer la investigació ràpida dels fets el primer que fan és una ordre de protecció. El/la fiscal demana una ordre en el sentit de què l'agressor no es pugui acostar a més de 500 metres, que l'ús del domicili sigui per la víctima/es, sobre la guarda i custòdia, etc..

Valoració del risc

Recentment s'ha incorporat una valoració de risc que fan els mossos d'esquadra en l'atestat i que s'uneix a la denúncia.

Segons un Jutjat de Barcelona aquestes valoracions de risc solen ser de grau baix. En aquestes valoracions té més incidència la valoració del risc de mort de la víctima, i menys la valoració de la continuïtat en la situació de violència habitual.

Malgrat les valoracions siguin més positives o no, el cert és que coincideixen molts professionals en assenyalar que el que calen són més recursos, de manera que es pugui fer una tasca de més qualitat:

“..canviar la llei d'enjudiciament criminal per tenir molt més pes dins de tot això i recursos... recursos a tots els jutjats, no només a ciutat de Barcelona. Jo crec que l'ordre segur que augmentarien perquè els jutges tindrien més elements també per dir **“este equipo me esta diciendo que aquí hay un riesgo alto”** (P 05).

En els jutjats de Girona també es fa al·lusió a la falta de recursos, però malgrat això, el recurs de l'EATAP (Equip d'Assessorament Tècnic Penal) i les possibilitats del jutge i del fiscal d'atendre més immediatament aquests casos és major, doncs estan físicament més a prop dels serveis amb els que treballen:

“el meu jutjat tinc sort que funciona així i per tant, quan jo tinc un menor i quan jo faig aquesta decisió he vist la senyora el dia de la guàrdia, he vist el senyor i l'he instruït, conec la causa penal, sé fins a quin punt hi ha indicis o no n'hi ha i sé si aquests són consistents o no són consistents, si el menor hi era o no hi era, en molts casos he fet visites als punts de trobada, sé com han sigut aquests visites i en tinc informes, les incidències, si ha evolucionat bé o no ha evolucionat bé, faig el procediment civil principal, faig un equip tècnic i ells es miren el menor i em fan les coordinacions i fins hi tot si no ho tinc **clar puc fer una sentència i als 6 mesos puc acordar el seguiment de l'evolució del règim de visites** per veure si allò és beneficiós pel menor” (J 01).

Suficients indicis

La consideració d'indicis és un concepte que regula tot el procediment judicial, ja que són els elements probatoris per poder obtenir una condemna. Un jutge ens comenta que hi ha casos en què penalment hi ha indicis racionals i tot i així

surt una sentència absolutòria perquè no hi ha proves suficients. Un jutge ens descriu el concepte d'indicis:

“Indicis en una situació de violència: primer la **declaració de la víctima**, això és un indicati, una altra cosa és que la declaració de la víctima, el dia de la comissaria expliqui què fa i a mi m'expliqui què fa el mateix dia... cas en el qual, **si no coincideix** és probable que jo arxivi el tema perquè clar si ja no s'aguanta aquí. Dos, **si hi ha lesions**, és delictes de lesions? Tinc un part de lesions, veig el forense, fa un informe i m'indica que les lesions siguin compatibles amb el relat de la víctima. **Tinc un testimoni?** Vinga, vingui a declarar, depèn... però jo quan parlo d'indici **no parlo d'indici o d'indicador de situació de violència, això és una altre cosa** jo parlo **d'indici com a element probatori per l'acte de judici**. I és clar, jo he de tenir... es a dir, quan t'avisos per judici haig de tenir alguna cosa que apunti que hipotèticament puc tenir una sentència condemnatòria” (J 01).

Pels jutges/sses les ordres de protecció es donen quan valoren un **“risc real o risc objectiu”**. Entenent per risc real una situació en què perilla la vida de la víctima o el patiment pot ser continuat, però necessiten indicis que ho sustentin. En aquest sentit, és destaca la dificultat d'obtenir indicis en el primer moment en alguns delictes de violència. El jutges/sses poden acordar una pericial psicològica, però es troben amb dificultats de temps, doncs els EATP poden no tenir una intervenció immediata. D'altra banda, quan les víctimes declaren al jutjat, poden explicar violències que s'estan produint des de fa molt de temps, però no aporten proves (informes mèdics, testimonis presencials..), i llavors no es pot acreditar:

“no ha quedado la violència acreditada... de hecho sí, pero es que no hay suficientes indicios que puedan aparecer anteriormente y entonces acaban sobreseyendo provisionalment” (J 02).

“..llavors nens que van a judici que des del minut 1 sabem tots que allò acabarà amb una sentència absolutòria perquè és un tema que està molt fluix, perquè hi ha molt poca prova o perquè està al límit de no ser delictes tot i que en el dubte, ha de ser l'òrgan d'enjudiciament qui s'ha de pronunciar, eh... també podria ja no enviar a judici directament. Considero que hi ha conductes que mereixen que siguin enjudiciades, altre cosa és que hi hagi condemna” (J 01).

Ordre de protecció

Jutges i jutgesses donen l'ordre de protecció quan es donen els pressupòsits.

Segons un jutge:

En ocasions, es dirigeix una mirada crítica envers jutges/sses perquè no donen ordres de protecció, però ells/es han d'atendre a que aquests criteris es compleixin, sinó no les donen (J 02).

El testimoni dels fill-es també és considerat com un indicatiu important per donar les ordres, especialment quan són pre o adolescents, tal com diu un jutge:

“cuando en la guardia, es que... **necesitamos indicios y riesgo objetivo y apreciación.** Los indicios vienen con la declaración de ella y si la podemos revestir con una información más... ya sea cuando vienen con **los hijos, a lo mejor de 14-15 años** y el niño declara “sí, mi padre la insulta habitualmente, le da empujones, la tiene amargada. - cómo reacciona su madre ante todas esas situaciones? – Pues se pone a llorar,..” Entonces nos sirve esto muchas veces. Yo he dictado órdenes de protección en base muchas veces sobre todo por **el apoyo del testimonio que hace el hijo o la hija** en esos casos” (J 02).

Exploració del menor abans del judici

Quan el/la menor és víctima de violència de gènere, la denúncia també ve acompanyada de la mare, la qual també és víctima. En aquests casos, el/la jutge/sa de violència envers la dona ha d'assumir ambdós casos, doncs, en té la competència.

En l'exploració del/la menor, per preservar-lo d'una victimització secundària, es fa una exploració videogravada (prova preconstituïda) de la seva declaració a través del/la pèrit de l'EATP, almenys fins que tenen 12-13 anys. Els jutges/sses, en general, comparteixen la idea de no intervenir amb el nen:

“**amb el nen, jo procuro no intervenir-hi.** És a dir, si puc no tenir contacte amb el nen o que el nen trepitgi el jutjat per mi és millor” (J 01).

En altres casos, quan el/la jutge/sa considera que té proves suficients, descarta la intervenció dels menors directament i per tant de l'EATP, com en el cas que ens expliquen:

“**vaig considerar que tenia altres elements de prova que no necessàriament era l'exploració judicial de les menors que ja em servien per acreditar els fets.** Llavors en aquest cas com que les menors estaven derivades al SIE o al SIAD... Es va reclamar informació al SIE, es va reclamar també informació al CSMIJ perquè **estaven en tractament psiquiàtric i vam fer un informe forense sense explorar les menors, vam fer una valoració de la documentació que ens van facilitar aquests serveis que veien les menors.** I llavors vam fer la **obertura d'un judici oral** per utilitzar les lesions psíquiques de les menors pel fet d'haver presenciat la seva mare” (J 01).

La videogravació es realitza amb el-la menor amb presència oculta d'advocats, jutge, fiscal (que solen estar darrera d'un vidre o mirall i que el menor no veu, però sap que coneixeran el que diu). És a dir, una exploració amb totes les garanties perquè la declaració del/la menor pugui ser agafada com a prova

preconstituïda i no calgui tornar-lo a citar el dia del judici oral. Tal com ens explica una pèrit:

“una sala estem el menor i el pèrit... a la sala d'exploració. I a la sala d'observació hi ha la comitiva judicial que és jutge, secretari i fiscal, l'advocat de l'acusació i el de la defensa i el propi investigat. Val? El propi investigat està allà veient i escoltant, normalment al seu fill o al fill de la parella, val?” (PR 02).

La preconstitució de l'exploració feta per l'EATP serveix, si es pot, per no haver de fer passar el/la menor pel judici oral on seria victimitzat bàsicament per la càrrega emocional que comporta i perquè seria explorat per agents judicials que no estan especialitzats-es en infants, malgrat això cal valorar el fet que el/la nen és escoltat per la defensa i pel seu progenitor amb el qual pot ser que mantingui un règim de visites (tornarem a parlar d'aquest tema a l'apartat controvèrsies).

En quant al circuit de la jurisdicció civil en casos de violència de gènere, el jutge comenta com s'actua:

“En l'àmbit de la família, jo els hi acordo un ofici. És a dir, **el jutge de violència fins on jo conec és el jutge que pot fer més coses**. Podem fer el que ens doni la gana... en seu penal podem acordar la diligència que ens sembli i **en seu civil puc acordar qualsevol diligència d'investigació de prova** que jo cregui oportuna en interès del menor...

... jo necessito un informe de professionals que determinin, a conveniència del menor quin és el règim de guarda més favorable” (J 01).

En el cas d'informes de pèrits particulars, els jutges/sses solen fer poc cas donat que consideren que estan fets en funció dels interessos de les parts implicades. Un jutge apunta:

“**jo ja tinc uns professionals** que no són de part, que no estan condicionats i que jo considero que són molt competents i fan uns informes, com a mínim, han fet entrevistes amb les 2 parts, els entorns familiars... Jo el que puc fer és **diligències de prova** però jo el que **no puc fer és prospecció**. Jo el que no puc fer és oficieu al SIAD a veure si aquesta dona ha passat per allí. Això és prospecció. És a dir, jo dono per fet que el senyor o la senyora **tenen un advocat que s'ha d'encarregar d'aquestes coses**, és la seva feina i no la meva” (J 01).

Actualment a Girona es demanen més exploracions als menors en la fase d'instrucció, la Fiscalia, que és l'òrgan que defensa al menor, ho considera una gran millora:

“..ja havia acabat la fase d'instrucció i abans del judici, quan ja estaven al jutjat penal **et demanaven que fessis un suport a l'exploració judicial i ja havien passat 2 anys**

de la nostre intervenció...Ara, quan ve un informe d'assessorament, la nostra coordinadora ja truca als jutjats i els hi diu "escolta, **no creieu que abans s'hauria de fer un suport a l'exploració judicial?**" Per tant **molts informes d'assessorament, han anat cap al programa de suport a l'exploració judicial** per això, per no haver de fer... perquè **estigui més completa la instrucció** perquè es facin totes les fases en aquest ordre" (TS 01).

Fiscals en el procés penal

Els fiscals poden demanar mesures de protecció de menors en seu penal i, poden informar sobre les mesures que cal adoptar en la seva protecció en seu civil. Per tant, tenen un paper important en el que és la protecció del menor. El jutge comenta sobre els/les fiscals:

"jo dins del procediment puc fer el que em sembli però el que jo no puc fer és **un cop tancat demanar una revisió de mesures** perquè el que **ho ha de demanar és el fiscal...** nosaltres en termes de prova i de resolució podem fer el que ens sembli però no ens hauria de convertir en part això... no puc ser l'advocat sol dels interessos del menor. El fiscal o qualsevol de les parts... una pota d'aquest sistema és la fiscalia que crec que és per infradotació, no és perquè passin és perquè no donen per més eh? .." (J 01).

En algunes ocasions, les dones-mares que han patit violència en la parella, fan referència que els fills/es són violents amb elles. Com si haguessin reproduït el model del pare violent, en aquests casos, el/la fiscal de menors serà el/la professional que hagi de prendre mesures sobre aquest/a menor. Tal com comenta una mare:

"A mossos **tenim una denúncia d'ella de fiscalia.** Vam presentar una denúncia perquè **ens agredeix i ens han aconsellat que posem aquestes denúncies perquè fiscalia de menors actuï ja d'una vegada...** aleshores, una mica el que pretenem demostrar és que **és una nena que no podem conviure** i jo no puc seguir fent-me càrrec d'ella" (D 02).

Advocats en el procés penal

El paper dels advocats és molt important, i assumeixen el rol d'interlocutors entre jutjat i víctima. Tal com comenta un jutge:

"..tienen mucha importancia y aprovecho lo de ayer, por ejemplo, **una de las mujeres que vino ayer estaba insegura en dar el paso** o no y lo que hicimos es aquí **le nombramos un abogado,** tiene usted derecho, la volvemos a citar otro día con el abogado, hable usted con él... y nos dice si quiere mantener la denuncia. Claro que tienen un papel importante" (J 02).

Alguns/es advocats/des penals ens plantejen la necessitat i la importància de treballar "en xarxa", per exemple, amb advocats especialitzats en dret de

família. També la necessitat de treballar amb professionals d'atenció psicològica per l'empoderament de les víctimes de violència:

“Lo meu és violència, per especialitat jo porto violència i una companya porta família. Llavors clar, **els divendres fem reunions de coordinació per decidir. De vegades hi ha règims d'estades, detectem que hi ha abusos sexuals o pensem que n'hi ha i l'hi diem a la clienta, no entreguis. Ja et cobrirem legalment però no l'entreguis**” (A 02).

“Nosaltres normalment anem **amb acompanyament psicològic**. Molts cops quan s'empoderen, nosaltres tenim molts contactes amb els psicòlegs. **Quan s'empoderen comencen a utilitzar un to exigent...** de demanar potser coses que són inviables. Doncs ara vull, perquè ara estic forta, eh? Ara vull que pagui. I clar **tu les has de dir, no, no, contenció**” (A 02).

Jutjat penal i Jutjat civil

En la jurisdicció penal es diferencia entre els delictes de violència envers la dona que requereixen d'una investigació (com un procés més lent en el temps), i altres que requereixen un enjudiciament ràpid. Una Jutgessa explica:

“Hay un tipo penal que se llama **violència habitual**. Violència habitual que **se castiga con una pena superior** y que es resultado de una **habitualidad en el ejercicio de la violència sobre la mujer o sobre el hombre o sobre cualquier miembro de la familia** y una **violència puntual** que es la bofetada, el empujón o el puñetazo, etc..

..los juicios rápidos son el resultado de eso, de un puñetazo... de una amenaza de una coacción, aislada. En un momento puntual” (J 03).

De manera que les violències en un moment puntual, no habituals, són les que es jutgen en un interval de 72 hores o judici ràpid. Les altres segueixen un procés d'instrucció que tarda mesos fins el dia del judici.

A més, cal diferenciar el jutge que investiga el delicte del jutge del Tribunal que en el seu cas, farà el judici. Tal com diu una jutgessa dels jutjats de violència envers la dona:

“No, no... **yo no dicto condenas... nosotros investigamos el delito** y una vez que tenemos el delito investigado y hemos visto una serie de resoluciones en el procedimiento, **se manda a otro juzgado, al penal**, dónde hay el juicio y el penal dicta sentencia porque ya desde el año 85 que tenemos una constitución que nos dice que era contrario a los principios constitucionales que el mismo juez que investigaba el delito dictara la sentencia y entonces en ese momento en el 85 hubo el desdoblamiento y se crearon los juzgados de lo penal” (J 03).

El procediment judicial civil, per abordar el cessament de la convivència que derivi d'una situació de violència, es resoldrà en el jutjat de família quan la víctima no hagi posat una denúncia:

“El juez civil si detecta violència hacia la mujer **tiene las manos atadas**, lo que va a ser es según establece la ley de enjuiciamiento civil es convocar una audiencia a la que va a ir el fiscal debe venir el señor y la señora y entonces a partir de ahí **es el fiscal el que tiene la carga de presentar denuncia o no** sobre ese hecho si entiende que lo debe hacer” (J 03).

Si s'interposa denúncia, serà el mateix jutge/ssa penal la que dictarà condemna, així com les mesures civils (en un primer moment provisionals i al cap de 30 dies definitives).

Guarda dels fills-es

També ens interessa entendre la diferència entre guarda i potestat, ja que una situació de violència de gènere envers la mare o el/la fill-a no implica perdre la potestat, i per tant totes aquelles qüestions importants en la vida del fill-a: escola, salut, atenció psicològica i altres intervencions, sovint poden continuar sotmeses al consentiment del pare. Una advocada explica alguna característica de la “guarda” i de la “potestat parental”:

“Hi ha dos coses diferents aquí, a nivell conceptual jurídic. La guarda i custòdia i la potestat parental. **La guarda i custòdia vol dir amb qui viuran els fills la major part de temps i, la potestat parental és molt difícil que es tregui o es suspengui.** Per perdre la potestat, hauria de ser **que hi hagués un perjudici greu pels fills**, maltracta directe cap a ells, d'una forma brutal...que ell influencia negativament al fill o perquè hi ha hagut un maltractament o un desemparament, una deixadesa... o sigui que el pare no sigui adequat per la vida del seu fill” (A 01).

Investigació, supervisió i derivació infant-adolescent. Connexions entre sistema jurídic i sistema psicosocial

El seguiment i supervisió del/la menor per part de jutjats i tècnics del punt de trobada Té molta rellevància pels jutges. Tal com explica un jutge:

“el juez de violència también lleva los asuntos civiles y en estos casos conocer las circunstancias, los pormenores de la vivencia de cada una de las partes y de los niños no sirven para suspender. Normalmente, ¿qué hacemos en los juzgados de violència de género? **Suspender custodias, restringimos mucho las visitas, muchas se desarrollan en puntos de encuentro y son tuteladas o supervisadas por los trabajadores de los puntos de encuentro**, dónde nos van informando periódicamente, cómo va evolucionando, si el niño evoluciona positivamente... y

siempre en el interés del menor... y si va evolucionando correctamente pues se podrán ir ampliando, sino no, y del tipo de persona. **A veces tenemos que suspenderlas después de haberlas concedido porque el padre pues llega alcoholizado al punto de trobada** y allí ya es cuando le dicen "oiga no" y ahí es cuando avisan al juzgado y se adopta otra medida" (J 02).

Des d'altres serveis es destaca la funció que desenvolupen els serveis socials en el seguiment i suport a les famílies amb violència. Des de Serveis Socials bàsics es fan exploracions a les famílies per ordre del fiscal. La fiscalia notifica a la DGAIA (Direcció general d'atenció a la infància i adolescència), i si la DGAIA no té cap EAIA (Equip d'atenció infància i adolescència) intervenint, normalment ho notifica a Serveis Socials per que facin una valoració i/o intervenció. Com diu aquesta educadora:

"se busca información en las escuelas, en el ambulatorio o en las actividades del tiempo libre si los niños las hacen... de cómo están esos niños y si han mostrado algún tipo de síntoma. Intentamos siempre con lo posible **ir al domicilio y verlos en el domicilio** y si lo que se concluye es que los padres son lo suficientemente sanos como para preservar a los niños y cesar las situaciones de violència y de conflicto **se contesta a la fiscalía** y se dice que no hay riesgo y sino, sí que entonces... si vemos que ese niño está sufriendo y que ya hay una sintomatología evidente de qué está en una situación de sufrimiento después si que activem. Llavors podem **activar els grups d'infants**. D'infants i de pares. Bueno **i mares** bàsicament... podemos derivar al padre y de hecho se hace al grup de homes, el SAP, **Servei d'Atenció a Homes**" (EdS 01).

Si el nen està patint, Serveis socials ho passa a l'EAIA, i també activa serveis especialitzats per atendre al nen-a i a la mare. I en el seu cas, per exemple altres serveis com l' oficina d'atenció a la víctima pot intervenir per raó de la denúncia (com explicarem al següent apartat d'atenció psicosocial).

Per abordar la situació familiar des de la perspectiva civil, concretament de la guarda dels fills, els jutjats poden demanar informes a serveis socials bàsics o especialitzats, alhora que també poden demanar un dictamen tècnic als equips de suport judicial especialitzats, l'EATAF (Equip d'Assessorament Tècnic Civil en l'Àmbit de Família). Malgrat en algunes ocasions, comenta una professional de Serveis Socials:

"Però jo penso que **moltes vegades els jutges tiren pel dret i no ho fan** (demanar informacions del cas), potser per anar més ràpid, perquè es triga més, perquè es pensen que no ho necessiten..." (PsP 01)

Des de serveis socials tenen contactes amb altres serveis com: pediatria, escoles i equip d'atenció psicopedagògic, centre atenció a drogodependències, salut mental, casa d'infants. Amb advocats de cada part, també tenen

contactes però sempre amb reserves, ja que pot ser tenen interessos particulars.

En alguns serveis existeixen programes d'intervenció amb mares-dones i fills-es. També es deriven casos per atenció psicològica per violència de gènere a serveis més especialitzats: centre de salut mental infants-adolescents, serveis d'atenció a dones especialitzats. Es tenen molt present algunes associacions que treballen específicament per l'abordatge de situacions de violència, es considera que compleixen una gran tasca social atès els pocs recursos públics o subvencionats.

5.3.2. Pràctiques de suport psicosocials dins del sistema d'atenció a la violència de gènere

Els principals resultats s'han organitzat en funció dels serveis i les intervencions de caràcter psicosocial que formen part o estan íntimament connectades al sistema penal o en l'abordatge de la violència de gènere.

Coordinació i suport de l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte (OAVD)⁸:

Tal i com refereixen treballadora social i psicòleg de l'OAVD, sempre que es pugui convé evitar o reduir les ocasions en les que el/la menor hagi d'explicar als diferents serveis que l'atenen, la situació de violència masclista viscuda ja que comporta la re-experimentació dels fets i consegüentment, re-victimiza a l'infant innecessàriament.

⁸ **OAVD** l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte és un servei gratuït que ofereix atenció, suport i orientació a les víctimes i persones perjudicades per un delicte o falta, i punt de coordinació de les ordres de protecció de les víctimes de violència domèstica i de gènere que adopten els òrgans judicials a Catalunya. Aquestes oficines depenen de la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil i tenen com a finalitat oferir a les víctimes informació i suport perquè puguin exercir els drets que els reconeix la legislació vigent, així com una atenció integral per potenciar la recuperació personal i reduir la victimització. Administració de Justícia de Catalunya. (Octubre 2016). *Oficines d'Atenció a la Víctima del Delicte*.

Per exemple, l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte gràcies al qual es coordina amb Mossos d'Esquadra i procura que la primera declaració i/o única declaració de menor es faci a través de l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal (EATP)⁹.

“...pensa que en principi hi ha nanos que potser **la declaració la faran una o la farà 3 vegades. La farà en seu policial, en seu d'instrucció o judicial, i a la fase de judici.** D'acord? Nosaltres, si la família ve aquí i a parlar dels fets i els orientem a posar la denúncia, **intentem evitar que hi hagi tantes declaracions.** ...Truquem els mossos dient mira els pares vindran a interposar denúncia però mireu que el menor no la faci. A darrera l'atestat de diligències policials hi ha un apartat que es pot posar **no s'ha recollit la declaració del menor, per segons diu el protocol minimitzar els efectes**” (TS 01).

També volem destacar el servei de l'OAVD en general ja que acompanyen a les persones que atenen al llarg de tot el procés judicial (arran de la llei 27/2003 de mesures de protecció els jutjats estan obligats a enviar-los totes les mesures cautelars, sentències, liquidacions per tal de que ells les comuniquin a les persones que han patit els delictes), sigui home, dona o infant ja que atenen a persones que han patit tot tipus de delictes, valoren i analitzen les seves demandes, els deriven a altres serveis i a més a més fan l'important tasca de preparació i acompanyament a judici a nivell psicològic, social i jurídic.

En quant a la preparació i acompanyament a judici, es fa tant amb adults com amb infants però amb aquests, la preparació inclou elements especials com ara demanar a l'infant que vagi a l'audiència o al jutjat penal i ensenyar-l'hi com serà la sala de la vista oral, on s'asseurà el/la jutge, fiscal, advocats, etc. La idea principal és que l'infant conegui l'espai i l'hi perdi la por mitjançant exercicis de role playing bàsicament. També es procura molt que el dia del judici el nen pugui venir a declarar amb la mare o altre familiar i pugui ser recollit per un altre familiar en cas que la mare s'hagi de quedar durant tot el judici, així l'infant després de declarar pot marxar. També se l'hi demana al nen que porti algunes joguines, peluixos contes i aigua, esmorzar o berenar perquè

⁹ **EATP** Els equips d'assessorament tècnic penal estan formats per professionals de l'àmbit de la psicologia i del treball social amb coneixements específics de psicologia evolutiva i cognitiva, psicopatologia clínica, desenvolupament del llenguatge, tècniques d'entrevista infantil i anàlisis de credibilitat del testimoni, i especialitzats en l'àmbit judicial, concretament en l'elaboració d'informes pericials psicològiques, socials i psicosocials.

pugui gestionar millor l'espera fins que sigui el seu torn de declarar i inclús algun objecte apreciat que l'hi doni seguretat.

“Generalment ens demanen l'acompanyament al menor quan ve oficiat pel jutjat, la gran majoria o el 90% sí que a vegades són el pare o la mare o bé algun servei. Però pràcticament venen oficiats, llavors quan tenim aquest cas el que fem sempre és important de conèixer a aquest nano i de conèixer els fets. Per tant demanem al jutjat quins són els fets, parlem amb el progenitor que tingui la guarda o el tutor o amb el servei que l'atén per conèixer-lo, les característiques i poder preparar aquest acompanyament. Sempre que podem la gran majoria de vegades intentem contactar ja amb el nano i ens presentem dies abans perquè vingui aquí i ens conegui en persona, es familiaritzi amb nosaltres, la sala, l'espai on declararà, pugui agafar el micròfon, la toga i pugui juga amb aquell espai i es pugui sentir còmode” (TS 01).

La principal funció de l'acompanyament, és oferir suport emocional a l'infant o a la dona durant l'acte de judici oral, el qual moltes vegades els comporta una càrrega psicològica elevada. La figura del professional de l'OAVD dins la sala de judici està ben acceptada ja que la majoria de casos de menors que atenen estan oficiats i el/la professional ja té una cadira preparada al costat de l'infant. També realitzen aquest acompanyament amb dones que han patit violència masclista, encara que en aquest cas la possibilitat de contar amb un professional no es tan freqüent.

A nivell d'atenció psicològica, veiem que tant l'OAVD de Barcelona com la de Girona ofereixen un tractament principalment enfocat al Trastorn per Estrès Post Traumàtic (TEPT), que empra com a tècniques predominants la Desensibilització i Reprocessament per Moviments Oculars (EMDR) i la Programació Neurolingüística (PNL).¹⁰ Aquestes tècniques, es solen combinar amb la integració de la perspectiva de gènere, el paradigma de bon tracte i el de la resiliència.

¹⁰ Malgrat ni una ni altre a dia d'avui són tractaments d'elecció segons la guia de tractaments psicològics eficaços de Pérez, Fernández, Fernández i Amigo (2015). Mentre sí que ho són les tècniques d'exposició prolongada (EP), Reconstrucció Cognitiva (RC) o teràpia cognitiva (TC) de Beck o inclús l'Entrenament en Inoculació de l'Estrès (EIE) en combinació amb els tractaments anteriors. En el cas de la EMDR, la investigació encara ara ha d'aclarir si els moviments oculars representen un ingredient actiu que aporta una millora substancial a l'èxit terapèutic davant l'ús de l'exposició convencional (Pérez, Fernández, Fernández i Amigo, 2015).

“Exacte, sí, ho faig com a teràpia especialitzada. **Jo tinc 75% o 80% de la tasca és el que en diuen suport psicològic especialitat**, que aquí sí que puc fer tractament psicològic, sessions d’una hora, **sessions terapèutiques... i basades sobretot en l’EMDR... les teràpies avançades, la PNL, i altres tècniques d’integració cerebral que estan molt enfocades al TEPT**. Estan molt molt actualitzades i vaig veure que eren molt afectives, que eren poc agressives i que tenien molts bons resultats. Aleshores vaig començar a **intercalar aquest tipus de tècniques** més la perspectiva general evidentment més **el paradigma de la resiliència i del bon tracte (psicòleg Oficina atenció víctima)”** (P 05).

A més, aquest professional també apunta a prestar més atenció a les seves emocions i afectes ja que en els serveis d’atenció no especialitzats en violència masclista solen ser obviats en detriment de les necessitats socials bàsiques, com ara habitatge, ajudes econòmiques i assessorament jurídic.

En quant a la intervenció amb infants, el que proposa aquest servei és fer gran part de la intervenció amb la mare a través de donar-l’hi noves pautes per tal de reestructurar la relació amb el seu fill/a.

“Entrevistadora: **I els infants reben tractament psicològic a l’oficina d’atenció a la víctima?**

Informant: Menys...

E: Han de ser més grans?

I: Sí, o jo... o **a través de la mare. Jo és veritat que molta intervenció la faig a través de la mare, amb pautes de com reestructurar** tota aquesta mena de situació, com hi ha hagut un trencament i torna... és com començar de 0. ...s’han de treballar una convivència i unes relacions i una comunicació que són diferents de les que hi havia prèviament. Quan veig que el que m’està explicant la mare sobre el fill o la filla m’indica que l’infant necessita una atenció directa, a vegades ho he pogut fer jo mateix, a vegades ho ha pogut fer la meua companya, i sinó, busquem recursos exteriors” (P 05).

Programa de suport a l’exploració judicial de l’Equip d’Assessorament Tècnic Penal

Una altra de les pràctiques psicosocials a destacar, és l’aplicació del programa de suport a l’exploració judicial de l’Equip d’Assessorament Tècnic Penal. En els casos que s’ordena la declaració del menor, és essencial que es vehiculi a través d’aquest equip per diversos motius.

“quan és menor o altres víctimes vulnerables que poden ser adults amb discapacitats, tenim un programa específic aquí al Departament i aquí a l’Equip que és ajudar al jutge

a aquesta declaració. Això és el suport a l'exploració judicial i cada vegada en fem més. Perquè **abans quan eren testimonis molts cops els hi prenien declaració ells o no constaven a la instrucció i ara com que hi ha molts temes de violència de gènere, al jutge li interessa**, si no hi ha més testimonis que els 2 progenitors implicats, i són versions contradictòries, li interessa la declaració del menor, que és el fill que ha pogut veure, escoltar o patir algun episodi" (PR 01).

Alguns informants consideren que és important perquè aquest és un equip especialitzat que té la capacitat d'interpretar millor la declaració del/la menor envers un/a agent judicial que no està específicament format o sensibilitzat per prendre declaració a infants. Altres informants, a més de compartir la visió anterior, opinen que també és una manera de preservar més al menor de la victimització secundària, causada pel contacte d'aquest amb el sistema judicial.

"seria l'EATP quan se'ls activa però jo no ho sé... això no t'ho puc dir. El que et podria dir és que **s'hauria de fer sempre**. Ara si algun cas ho fan sense aquesta intervenció crec que seria una cosa mal feta.

... Perquè **el magistrat o la jutgessa no pot interpretar la declaració d'un menor...** bé dependrà de l'edat sí té 15 anys... òbviament és diferent que 6. Dependrà del grau de maduresa d'aquest menor. Però si és petit/a... no queda més remei que..." (A 01).

"..**els nens pateixen molt quan ho expliquen**, molt, molt, molt i hem de fer tècniques de contenció emocional, tècniques de relaxació, etc. A vegades hem d'aturar l'entrevista. Després un cop ho hem dit, com que **no som un equip que fem tractament, ni terapèutic...** a nivell de coordinacions els tècnics que som més proactius a fer coordinacions tot això ho trasludem als professionals que estan fent seguiment per explicar-los una mica a nivell emocional com està i que nosaltres hem vist... i la valoració que fem i des del medi es pugui treballar i **molta coordinació amb l'Oficina d'Atenció a la Victima**" (PR 01).

L'EATP fa l'informe coordinant-se amb serveis socials: bàsics i/o especialitzats (SIAD, SIE), i també amb l'escola i inclús amb els centres d'intervenció primària. En aquest sentit, si es tracta d'un cas de violència física o abusos al menor, hi ha actualment un hospital de referència, tal com comenta una advocada especialitzada:

"van anar a XXX hospital, encara que ara ja no m'agrada i abans era un referent, però ara parlen molt de síndrome d'alienació parental. Ha canviat l'equip... doncs el referent ara és Can Ruti" (A 02).

Un altre procediment diferent a l'hora de fer l'exploració al/la menor, és el que proposa aquesta pèrit privada. Per tal de de protegir al menor que està essent explorat, quan els informes que realitza són per una causa civil sí que informa a les dues parts de què el menor està essent explorat per tal de garantir una màxima objectivitat. En canvi, quan explora una cas penal, és a dir, es valoren unes suposades agressions o abusos sexuals, etc. no s'avisava al suposat

agressor perquè podria ser que aquest actualment mantingués un règim de visites amb els menors i podria posar-los en risc, pressionar-los o coaccionar-los perquè no parlessin amb la pèrit durant les exploracions. Així doncs, en contraposició al procediment anterior, considerem que el procediment que segueix aquesta pèrit privada protegeix, preserva i garanteix amb més èxit que l'anterior l'interès superior del menor, tal i com així refereix la mateixa professional.

Aquesta professional per realitzar les pericials sol fer entre dos i tres entrevistes amb els infants o adolescents i una o dos més amb cada progenitor en relació a un moment concret. Si el judici es programa per molts mesos més enllà de la data de l'exploració, aquesta professional mentrestant aprofita per també anar recollint informació de totes les activitats extraescolars que realitza l'infant, de l'escola i també de família extensa en cas que aquests acceptin col·laborar.

“..lo que nosotros podemos hacer es **indicar en el informe principal que se va a hacer una actualización, y que se va a hacer un pequeño seguimiento del niño o la niña si consideramos que hay indicadores de que el niño o la niña pueden estar en riesgo**. Entonces si por ejemplo en setiembre y el juicio es señalado para junio pues entonces seguramente haremos 2-3 visitas de seguimiento durante todos estos meses” (PR 02).

Servei Tècnic de Punt de Trobada

Els/les informants claus d'aquest estudi han mostrat postures diverses sobre el Servei Tècnic de Punt de Trobada (STPT). Uns valorant-lo com a molt bon recurs i d'altres més aviat s'han mantingut molt crítics envers el servei.

Per començar veiem que l'objectiu principal del servei és gestionar l'intercanvi i el règim de visites del fills/es menors de progenitors separats i amb alta conflictivitat entre la ex-parella. Tal i com veurem més endavant, el Servei Tècnic de Punt de Trobada és activat pel jutge de violència envers la dona o pel jutjat de família i aquest ha de complir amb l'ordre judicial. Tal com ens explica una tècnica del punt de trobada:

“Informant1: L'objectiu és una mica **lidiar en el conflicte que hi ha entre el règim de visites**.

Informant2: Per mi és **preservar**. Sí perquè lidiar per mi seria més no? De cares a treballar el conflicte... i... no podem, **nosaltres no podem treballar el conflicte. Actuem a nivell molt superficial perquè no es pot fer teràpia. Es fan entrevistes de seguiment cada bastant...** Per tant, no...

I1: Clar llavors nosaltres ens encarreguem del **règim de visites, de gestionar-lo** perquè ells tenen molts, molts casos i nosaltres no en tenim tants i llavors si que pots fer una mica de feina. Una mica, eh? Però bueno, **vulguis o no, si ja estàs venint i estàs interactuant, alguna cosa es mou.**

I2: Algo... Llavors clar... **cada cas és un món**, no al final? **Així que jo crec que sí que ajudem amb alguna cosa**, eh? Al principi creia que no, al principi pensava "això és tierra de por medio" però amb el temps he vist que sí.

I1: ...Algo es mou però ja et dic... per mi el treball, **treball profund no es pot fer, no es pot fer perquè tampoc les competències**

No, els jutjats no ens envien res. **El tema de violència és penal. Nosaltres només rebem la sentència del civil"** (P 06).

A l'hora de rebre un cas, si hi ha hagut violència de gènere a la família, el jutjat no informa als/les professionals i ho han d'esbrinar a partir de primeres entrevistes. Aquest fet, és percebut per altres professionals externs al punt de trobada com una mala pràctica. Creuen que s'ha de tenir mirada de gènere per treballar en aquest servei a la vegada que tenir la informació suficient sobre la família i que consideren que no es pot fer el mateix abordatge en una qüestió civil que si es tracta d'un delictes de violència de gènere.

"Informant2: **Alguna vegada si que posen algun incident en la sentència.** Algun incident concret que ha motivat... **o la última ordre d'allunyament o la última denúncia però no ho sabem nosaltres. Però molt poc eh?**

Informant1:**Nosaltres això ho hem de saber a partir de les entrevistes inicials en les quals més o menys t'expliquin cada versió.** Cadascú té la seva versió i al final els fets s'uneixen més o menys.

Vale és això també...

Bé... rebeu de lo civil però si hi ha hagut una orde si que ho podeu veure...

Bé... **a vegades sí però a vegades només tenim el nom (riu)"** (P 06).

Les professionals del punt de trobada entrevistades expliquen que tampoc tenen cap protocol d'intervenció diferenciat pels casos on hi ha violència de gènere. Però que sí que la seva intervenció canvia en alguns aspectes perquè l'adapten d'acord al que detecten en la família i les seves demandes. A continuació veurem alguns matisos que es fan en els casos de violència de gènere. Intenten que ambdós progenitors no coincideixin exactament a la

mateixa hora al servei per no trencar la ordre de protecció, en aquest cas es dóna informe a jutjats i finalment, no estableixen mediacions entre progenitors en els casos en què hi ha ordre de protecció. Per exemple, no s'accepten canvis en l'horari de visites que no siguin acceptat pels jutjats o en tot cas si el canvi és degut a una activitat demostrable, raonada, justificada i en benefici de l'interès superior del menor, la decisió és presa pel/la professional.

En aquest cas, ens expliquem si diferencien en la seva intervenció quan la relació entre els pares ha sigut de violència de gènere o no:

“..depenen de les dinàmiques de l'home, és inherent que la nostra manera d'intervenir canviï.. I sigui amb nens, sigui amb la parella, sigui amb tu. Llavors tu t'has d'adaptar a la manera que ells es van relacionant. Les demandes que et faran seran diferents, i la manera de demanar també serà una altra... llavors tu et posicionaràs, això es va creant. Per això tenim les supervisions després... per veure com actuem i com ens estem implicant. No és que tinguem un protocol d'intervenció diferent si és violència de gènere o no, però clar, tu com a persona t'adaptes a la situació, és un feedback” (P 06).

Com a un dels avantatges, el STPT ofereix un espai amb la possibilitat de supervisar les visites entre l'infant i el progenitor no custodi, normalment l'agressor. D'aquesta manera el/la jutge/ssa pot detectar, si la finalitat que el pare té envers la relació amb el seu fill/a és patològica. I posteriorment, tenir-la present de cara a una possible demanda de modificació de mesures.

“No és que passi molt sovint però passa... relacions d'aquestes molt patològiques que es pot utilitzar les visites amb els fills com a mecanisme d'aproximació a la dona, no? Doncs jo ho he de detectar així i la manera que tinc és fer-ho des del punt de trobada... en casos... no tots són així eh... Tampoc hi puc enviar a tothom perquè el punt de trobada rebentaria. Però sí nosaltres pensem que hi pot haver algun tipus de conflictivitat nosaltres l'activem” (J 01).

Tal i com ja s'ha avançat el STPT també és útil per tal de no trencar la ordre de protecció de la mare durant l'intercanvi pel règim de visites, especialment si aquesta no té familiars que puguin realitzar-lo. Alguns professionals afirmen que el STPT és un bon context d'observació per fer el seguiment i control de les pautes i/o funcions parentals que se l'hi encomanen al pare-home. Els professionals del punt de trobada poden estar dins la sala amb el pare i el fill o bé poden anar entrant i sortint de la sala per controlar la interacció pare fill de

forma intermitentment, depenent de la gravetat del cas. Tanmateix, més endavant es comentarà que altres professionals consideren que és un context artificial i es posicionen en contra de la opinió dels anteriors.

Concretament, el STPT deixa constància en informes de l'evolució de les visites amb l'infant així com de la relació amb i entre els seus progenitors cada 3 mesos, per tal de que el jutge pugui prendre les mesures de protecció o civils necessàries. Pel que fa als casos en que es trenca l'ordre de protecció, el STPT informa al jutjat immediatament.

Una altra funció important que realitza el STPT, és la de mesura cautelar. Pot tenir la utilitat d'oferir visites supervisades durant tota la fase d'instrucció del delicte fins a l'obertura del judici oral per tal d'evitar concedir una guarda o una guarda compartida a un progenitor que està essent investigat per delictes de violència de gènere. D'aquesta manera, no s'ha de posar al/la menor en risc atribuint una guarda sense una prèvia exploració del progenitor.

En els casos de STPT com a mesura cautelar, les psicòlogues del servei intenten no incorporar la veu de l'infant en els informes de jutjats ja que si els advocats dels corresponents progenitors ho demanen als jutjats, poden veure l'informe i per tant, el menor es podria veure perjudicat per aquesta informació. Per tant, les psicòlogues amb el benentès de protegir l'infant no incorporen la seva veu en els informes per aquest motiu i també perquè pensen que no els correspon el fet de ser situats al mig del conflicte entre els seus progenitors. Tanmateix, sí que escolen les opinions dels infants a l'hora d'enquadrar les seves intervencions dels del STPT ja que des d'aquest servei també es fa un treball de recuperació del vincle pare-infant, d'ensenyança de pautes educatives, etc.

“A veure... clar... és que el que diuen els nens és una informació que utilitzem per fer la intervenció, no per posar-la a l'informe” (P 06).

Seguint en la mateixa línia, les professionals expliquen que l'Equip d'Assessorament Tècnic de Família també preserva molt la veu de l'infant per les seves mateixes raons. I paral·lelament aquesta educadora social d'un equip

de serveis socials, també refereix que és necessari escoltar-los per tal d'enfocar la intervenció i per empoderar-los i fer-los més autònoms però no per a qüestionar-los, interrogar-los o fer-los prendre decisions envers els seus progenitors perquè no els hi correspon, cal preservar-los.

“Claro yo siempre digo **que a los niños se les debe preguntar... y si se les puede escuchar sus motivos...** esto es lo que... cuesta mucho, pero **someterlo a un juicio es injusto**, ¿no?” (EdS 01).

Línies psicosocials d'intervenció per a la recuperació dels infants

En quant a les diverses línies d'intervenció per la recuperació dels infants, val a dir que actualment segons refereixen diverses informants que intervenen terapèuticament amb els fills/es de les dones que han patit violència de gènere, en el moment en què elles es van formar no hi havia formació específica per a treballar aquesta problemàtica amb els infants. Actualment els programes formatius que hi dediquen una part són escassos. Per tant, han hagut d'anar seleccionant per elles mateixes les eines que utilitzarien per a treballar amb els infants. A més, no tots els serveis que atenen a dones, atenen als infants i els que ho fan és recent. Les informants expliquen que durant temps s'ha mantingut la creença de què intervenint amb la mare perquè es recuperés, la recuperació del fill/a seria inherent a la d'aquesta. Tanmateix, totes les informants entrevistades coincideixen en què aquesta manera de procedir és equivocada i s'ha de treballar tant amb l'infant com amb la mare.

“**Ha de ser conjunt sí, sinó és impossible.** Clar perquè tu imagina't que tens el nen i **el que necessiten aquests nanos és una explicació realista del que ha passat**, no? Amb paraules que puguin entendre... però ho necessiten, **per superar una fase la has d'entendre**, no? Imaginem que treballes amb un nano perquè entengui... perquè... llavors **arribarà un moment que l'hi preguntarà a la seva mare**, d'una manera o una altre l'hi preguntarà. Si aquesta mare no ha fet la feina d'explicar, aquest nano es toparà amb una paret. Llavors el que fem és que separem camins, sí? Doncs jo crec que és impossible...” (P 02)

A l'hora d'intervenir amb l'infant hem reunit 3 propostes que, encara que amb objectius similars, tenen mirades diferents i per tant també ho és la seva intervenció amb els infants. En la primera intervenció es programen sessions per treballar amb l'infant i la mare per separat quinzenalment i mensualment es

fa teràpia conjunta. La intervenció d'aquesta professional del Servei d'informació i atenció a dones es centra en avaluar l'infant a nivell de: a) vincle afectiu, b) de trauma i c) de desenvolupament.

“Com que jo m'he format amb això que et deia de trauma teràpia infantil sistèmica, doncs **primer entenem que lo del nen és teràpia individual** perquè ho és però no és un bolet. Això va **lligat amb la intervenció que s'ha fet amb la mare i amb tot el sistema on pertany i on ens mou aquest nen**, no? I trauma teràpia doncs perquè anem a treballar amb nens que han estat traumatitzats. Llavors, com ho fem? Doncs sobretot a través de **tècniques de teràpia narrativa** o tot el que té a veure amb teràpia narrativa, a través d'artteràpia, o per exemple, treball amb caixa de sorra o teràpia de joc...” (P 01).

Una intervenció diferent és la realitzada per una psicòloga d'una associació especialitzada en tractament de violència masclista. Aquesta fa una primera visita d'acollida amb l'infant i la mare per tal de conèixer les necessitats de l'infant i familiars que l'afectin directament a ell-a i a partir d'aquí amb unes poques sessions més acaba de valorar la situació de l'infant. A continuació, el que seria pròpiament la intervenció amb l'infant es realitza en un grup de 8-10 infants d'edats similars. La idea és treballar en un context de confidencialitat i facilitador ja que l'infant pot expressar entre iguals els seus sentiments i situacions viscudes així com identificar-se en els dels altres. Els principals objectius són poder identificar les situacions de violència que han viscut, així com les emocions generades per aquestes situacions, treballar el vincle amb la mare, la separació dels pares i el règim de visites i la cronificació de la violència.

“..**identificar les situacions de violència** que han viscut, **identificar les emocions** que han generat aquestes situacions, **treballant el vincle**, no? Amb la mare... **la protecció**, les visites amb el pare... però quan hi ha visites amb el pare per exemple com ho viu la criatura i **què necessita**, que no reproduïxin els models violents amb la seva relació amb els iguals... per exemple tot això i bàsicament així com a blocs... les relacions familiars, què significa una separació... això és una mica l'estructura del programa ... Això és molt clar amb els que no tenen un altre entorn en el qual poder parlar” (P 02).

Una altra intervenció és la proposada una psicòloga i pèrit privada, la qual treballa amb infants i adolescents emprant elements de la perspectiva de

gènere com a part essencial de la intervenció. En el cas dels/les adolescents i en contrast amb la forma de treballar de l'anterior professional, treballa de forma individualitzada. Fa un treball paral·lel amb els infants i amb la mare i una vegada al més fa una sessió de teràpia conjunta amb mare i infants.

Es treballa a partir dels aprenentatges que fan tant a casa, com amb les dinàmiques d'interacció amb la societat i grups on estan. S'intenta trencar amb els models o referents heteronormatius i patriarcals que tenen sobre que ha de ser una dona o un home:

“Los chicos tienen mucho... peso social respecto a que **tienen que ser muy machos, muy controladores** a que si novia va vestida de una manera determinada, él no va a decir nada, que si su novia tiene muchos amigos... él no va a decir nada... **...Con las chicas se trabaja mucho el tema de la autonomía, la libertad.** El hecho de que cada uno es libre, que las relaciones de pareja no son “es que ahora somos uno” que somos dos. Desmitificar mucho el tema del amor...” (PR 02).

En general i tant amb nois com en noies, l'objectiu que es persegueix és disminuir les carències afectives dels adolescents per tal de què puguin establir relacions afectives sanes. A més també treballa amb els infants i adolescents el vincle afectiu amb la mare de forma específica. Com les altres professionals coincideix en què per reconstruir el vincle mare-infant caldrà afavorir que el nen pugui verbalitzar com s'ha sentit durant tots els anys de maltractament, que la mare l'hi pugui explicar perquè no l'hi podia oferir el que ell/a demandava, restablir els estils educatius perquè el fill/a no interioritzi unes pautes violentes i finament, redibuixar la figura de la mare envers la qual es pot haver perdut el respecte, veure devaluada, culpabilitzada, etc.

Aquesta professional, a diferència de l'anterior, no parla de treballar la imatge del pare ja que creu que els agressors no són rehabilitables ja que opina que aquests no pensen que hagin actuat incorrectament i per tant, tampoc tenen motivació pel canvi i segueixen exercint la violència a la mare través dels fills/es després de la separació. Una postura compartida amb la resta de psicòlogues, encara que aquestes creuen que hi ha possibilitats de millora però poques i parcials tal i com es comentarà.

“Respecto a la pregunta a la relación con el maltratador. Bueno yo ya le adelanto a la mama, a la familia, a los abogados, a las abogadas etc. Que **yo no voy a promocionar en ningún caso la relación de los niños y niñas con el maltratador.** Es decir, **para mí un maltratador continúa ejerciendo el maltrato, aunque no esté con su mujer.** Lo va a seguir ejerciendo en el niño y la niña a través de la manipulación, el chantaje... el maltrato psicológico... entonces no... yo no pondré a los niños y a las niñas con el maltratador. Entonces **si cuando el niño o la niña es adulto quiere mantener una relación** con su padre por los motivos que sea... cada uno es libre de decidir” (PR 02).

Dins les línies d'intervenció per a la recuperació dels infants, afegim la reflexió d'aquesta professional que treballa a una casa d'acollida de dones i fills/es, i que anteriorment havia treballat a un Centre Residencial d'Acció Educativa (CRAE). Explica que quan treballava al CRAE la intervenció era exclusivament centrada en l'infant i sense tenir en compte als progenitors, malgrat poguessin ser casos de violència de gènere. Tanmateix, ara que treballa a la casa d'acollida té per objectiu recuperar el vincle entre la mare i l'infant i per tant, ha d'involucrar, consultar i integrar la mare en gran part de la intervenció que realitza. De no ser així, la recuperació del vincle afectiu mare-infant no seria possible.

“Jo venia d'un CRAE i clar, el perfil de nen es mes o menys similar, però es clar aquí tens la figura de la mare també, llavors **de vegades es difícil el treballar amb el nen no trepitjar a la mare, és clar, tu no pots desacreditar a la mare.** En canvi, amb l'experiència que tenia abans quan estava a CRAES el nen no hi ha ningú cap rol, per sobre teu, en canvi aquí sí, has de vigilar una mica amb el...”(DCs 01).

Més específicament, la professional explica que moltes d'aquestes mares només s'han pogut fer càrrec de les necessitats bàsiques del seu fill/a com ara higiene i menjar però deixant de banda tota la part afectiva. Conseqüentment, la professional percep que els infants de la casa d'acollida busquen molt afecte i contacte amb els/les monitores del centre i que per tant, el que convé en aquestes ocasions és redirigir i orientar els infants cap a les mares.

Seguint amb la intervenció amb els infants que es fa a la casa d'acollida, aquesta professional ens explica que és bo involucrar i animar a professionals que siguin homes a treballar en aquests centres ja que així les dones poden veure que existeixen models alternatius de masculinitat. Poden veure un home que no exerceix la violència, crida o és autoritari, que pot compartir les tasques de casa amb elles, amb qui es pot parlar i confiar, etc.

“Nosaltres quan hem tingut algun **educador home**, la veritat és que és molt positiu. És important que hi hagi la figura masculina perquè veuen figures alternatives. **Un home que pot ser tendre**.

..Els hi fa molta alegria que hi hagi un home. Això és una **proposta de model alternatiu sense violències, sense crits, sense l'autoritat** aquella que utilitza el pare...i podem compartir coses com amb una dona, poder compartir coses de la cuina o tasques, que els fa veure un altre model” (DCs 01).

Llavors també es fa intervenció amb els infants que han patit violència de gènere a través d'altres serveis com és el cas dels serveis socials bàsics (ESBAS) i també als Equips d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència (EAIA). L'atenció en aquests serveis podríem dir que no és especialitzada en violència de gènere però reben l'afluència de moltes famílies en les quals es dona violència de gènere.

Per exemple des de serveis socials bàsics expliquen que el motiu primari que propicia la demanda de les dones que atenen no és la violència de gènere malgrat estigui present. Aquest fet es deu a la interiorització de la violència fins a un punt que no es poden reconèixer com a víctimes segons refereixen. Per tant, com a servei l'únic que poden fer és empoderar a la dona perquè pugui adonar-se de la violència. Segons refereix, malgrat les demandes de les dones no són per violència, aquesta és freqüent i per aquest motiu l'equip està format per poder detectar-la i emprendre accions, mentre anys enrere no era així.

“Hay mujeres que lo tienen como tan asumido... les cuesta tanto... verse... y entender que son víctimas, ¿no? De ese poder patriarcal legitimado socialmente, que no se consideran víctimas, además te lo dicen **“yo es que no soy maltratada”**”

...es que al final lo que **intentas es trabajar su empoderamiento y tratar el tema bueno pues como un conflicto y empoderarla a ella a** ver si desde que se sienta más capaz, más autónoma, con una autoestima más alta... empieza a ver que ese trato no es adecuado...” (EdS 01).

A nivell d'Equip d'Atenció a la Infància i l'adolescència (EAIA) també reben casos d'infants que poden haver estat en situacions de violència de gènere a través de: serveis socials d'atenció primària, escoles, sanitat, DGAIA i denúncies a mossos d'esquadra o jutjats. Atenen a infants de 0 a 18 anys i el treball es focalitza en valorar les capacitats parentals i fer exploracions psicopedagògiques en progenitors i família extensa de casos en que hi ha hagut maltractament físic, psíquic o abús sexual, negligència o problemes de salut mental en ambdós progenitors. La intervenció que fan, als serveis

específics de violència de gènere va molt lligada a la valoració de l'estat emocional de l'infant, el seu autoconcepte, l'avaluació del vincle afectiu i la resiliència. Tal i com veiem a continuació, si la valoració dels aspectes esmentats indica que els progenitors tenen capacitats de recuperació es fa un treball de pautes educatives, del contrari no es faria ni es forçaria a l'infant a mantenir-hi contacte.

“Nosaltres **en funció del tipus de maltractament i del patiment que hem vist** en els nens, del tipus de vinculació que estableixen aquests pares, de la seva història, de les capacitats que veiem de recuperació, fem un tipus de seguiment o un altre. **Si no veiem capacitats de recuperació el seguiment és molt light, depèn molt del que ells vulguin**, del seguiment de les visites... Si hi ha possibilitats de recuperació després fem un treball molt concret per millorar les seves capacitats parentals, la seva capacitat de relació, la seva empatia.. Llavors treballem amb tots els serveis del medi: pediatria, escoles, serveis socials, el CAS, salut mental, si hi ha casa d'infants... “(PsP 01).

Treball amb agressors i programes de reparentalització

En el present treball també s'inclouen els programes de tractament que es realitzen amb homes que són o han estat agressors així com els programes de recuperació de les capacitats parentals i de vincle afectiu amb els seus fills/es (reparentalització) per aquests homes.

Els homes arriben al servei voluntàriament, és a dir, no són homes interns en centres penitenciaris ni homes que estiguin complint una mesura penal alternativa ja que aquesta condició d'obligatorietat en la mesura penal alternativa o de permuta per beneficis dins del centre penitenciari generalment condiciona l'èxit del tractament. Una dada importat és que quan s'inicia el tractament es demana als homes les dades personals i de contacte de la parella o ex-parella, primer de tot per raons de seguretat de la seva parella i també perquè aquesta pugui col·laborar amb informació útil pel tractament però elles no reben teràpia.

“El servicio de atención a hombres que **ejercen violència es voluntario**. En España existen 3 tipos. Uno al interior de las **prisiones, otro fuera o como medida penal alternativa, y luego los servicios voluntarios**. Nosotros somos la tercera categoría. Y somos un servicio que incluye a los hombres que voluntariamente quieren dejar de ejercer la violència. Una **voluntad interior o un deseo o insight propio o porque se encuentran en una condición contingente o generalmente de denuncias**, abogados que pueden ser quienes le recomiendan o quienes le obligan de alguna forma. Piden ayuda y asisten a un programa. Pero son **hombres que no tienen**

ninguna causa judicial que les obligue a hacer un tratamiento y que por eso vengan. ¿Vale? Estos hombres **vienen derivados** principalmente, en nuestro caso por servicios sociales, por agentes de salud...Y a veces por cuerpos de seguridad. ...**Se les hace firmar un compromiso de atención**, en el que nosotros para ingresarlos como pacientes nuestros les exigimos **2 condiciones: uno que nos faciliten los datos de contacto de la pareja y dos la relativa confidencialidad que tiene la sesión...** se le explica el sentido que tiene la intervención con el hombre, **que no va a ser un milagro**, que es difícil, decir-le que tome medidas de precaución y **se le ofrece un servicio de atención para ellas porque muchas no están atendidas.**

...Entonces esto es lo paradójico, **dentro de la prisión los programas son voluntarios.** Dentro de la prisión no hay nada obligatorio... la prisión **supone las ventajas de los permisos, los informes... reducciones de condena...**" (P 03).

Com ja hem dit, en quant a les parelles dels homes en tractament, no és habitual que en aquest servei s'hi intervingui terapèuticament ni tampoc amb fills/es petits/es ja que només s'accepten homes a partir de 18 anys. Així la intervenció envers els fills es fa a través del programa de reparentalització, el qual té per objectiu proporcionar al progenitor habilitats parentals i també per recuperar el vincle afectiu. Tanmateix, els canvis en els progenitors derivats d'aquestes intervencions són parcials o insuficients perquè el progenitor recuperi la custòdia dels fills-es ja que dels 10 casos de llarga durada que aquest terapeuta ha portat fins ara, només dos han tingut èxit.

Un altre terapeuta d'homes amb orientació psicoanalítica fa servir una teràpia individual. Combina una primera fase de tractament de tipus cognitiu conductual, realitzant exercicis pràctics, modelats i roleplaying per modificar i controlar els comportament més agressius mitjançant la relaxació, control d'impulsos, etc. En aquesta primera fase també, treballa la comunicació, l'assertivitat, desaprendre els mandats socials. Llavors, superada aquesta fase, aquest terapeuta inicia un abordatge psicodinàmic en el qual es planteja que en algun moment de la infància o desenvolupament es trobaran eines per resignificar el passat i afrontar de forma diferent el present, de manera que el subjecte pugui comprendre les seves reaccions violentes amb la parella, etc.

Finalment, una visió compartida per la majoria de terapeutes que treballen amb dones i/o fills/es que han patit violència de gènere i agressors, és la importància de la auto-cura personal com a terapeutes. Aquesta necessitat sorgeix de la idea cuidar-se per poder cuidar, referint-se a què un/a terapeuta que té problemes no resolts a nivell personal, no pot ajudar correctament a les

persones a qui atén. Quelcom que és molt important quan es treballa amb la violència de gènere ja que és un context de treball que desgasta molt. Entre d'altres aspectes, per l'elevada càrrega emocional que comporta i també perquè la pràctica professional també comporta la transformació del professional i a què inclús, qüestioni la forma que té de relacionar-se amb homes, dones, la seva parella, etc. De manera que el/la professional ha d'estar en un procés de revisió constant per mantenir un posicionament ètic i òptim davant les demandes de les persones a qui atén i cuidar-se per poder-les ajudar. Tal com diu un professional terapeuta:

..cada vez estamos apostando más por investigaciones y supervisiones semanales y con sesiones de autocuidado y por un apoyo grupal importante por el desarrollo de capacidad de cuidar.... Y **tiene que ver con el poder cuidar-se para poder cuidar**. Si yo no me cuido a mi va a ser que no podré cuidar a otro... nosotros tenemos conciencia de eso porque si no o el otro me va a terminar de ahogar o yo voy a terminar de ahogar al otro (P 03).

5.4 Com es construeix la violència de gènere dins el sistema jurídic-penal

Al present punt analitzem breument les diverses construccions de la violència de gènere dins de sistema jurídic penal, és a dir, com l'entenen i conceben els/les diferents operadors jurídics i psicosocials que es veuen implicats/es en l'atenció a dones i/o fills/es que pateixen violència de gènere o homes que l'exerceixen. Hem trobat diferents formes de construir-la i definir-la: violència contra la dona; violència directa versus indirecta envers l'infant-adolescent; violència envers la dona a través dels fills; violència física versus psicològica; violència versus conflictivitat a la parella i valoració del risc de violència de gènere.

5.4.1 Violència contra la dona: no es diferencia entre violència de gènere i domèstica

Una dada important és que a nivell de jutges/sses de violència envers la dona és comú que no es diferenciï entre violència de gènere i violència domèstica. Tal i com ens manifesten aquests agents, la seva competència està en actuar en qualsevol acte d'agressió física, verbal, de coacció, econòmica, d'assetjament, etc. de l'home cap a la dona.

No fer aquesta diferenciació implica que en un acte de judici a nivell pràctic la violència de gènere no serà contextualitzada en un marc de conductes de domini, control i abús de poder de l'home sobre la dona que respon a un model de masculinitat valorat com a superior en una societat patriarcal, i per tant, desconsiderar la desigualtat de partida entre un home o una dona que acudeix al jutjat:

“...También llega, que no es... infrecuente, las agresiones que se producen entre los 2. Y este nos guste o no nos guste, que no me gusta oírlo porque esto **es muy frecuente en determinadas culturas, pero los 2 se pegan**. ¿Claro esto es violència de género? Pues para mí no. **Sería violencia doméstica, pero el legislador ha querido que esa agresión recíproca la conozcamos también nosotros, el juzgado de violencia sobre la mujer**” (J03)

Conseqüentment, és freqüent que per aquest/es operadors jurídics no es cregui necessària la formació en violència de gènere ja que a efectes pràctics no la diferencien dels altres tipus de violència sobre la dona, quelcom que fa que també tinguin dificultats per comprendre la situació de la dona que tenen al davant així com les reaccions i comportaments d'aquesta. Tal i com especifica aquesta professional de l'oficina d'atenció a la víctima:

“Els veuen *in situ* aquella denúncia que arriba i que la dona retira i que comporta una sèrie de feina i que llavors queda en no res i això s'ha de saber gestionar i s'ha de saber entendre: per què aquella dona retira? Per por? Per què no? No entenen què hi pot haver darrere de tot això... com pot ser que llavors els puguin veure agafats de la ma sortint a fora, etc. què ha passat? El que forma part del procés d'aquella víctima, de la reconciliació perquè aquell agressor l'hi ha demanat perdó i ella ha acceptat, no veuen que és part del joc que hi ha” (TS01).

Malgrat això, hi ha professionals que sí consideren la mirada de gènere a la seva pràctica. Per aquests/es professionals que diferencien la violència de gènere de la domèstica i altres tipus de violència, això és important perquè emmarca i guia la seva intervenció. Per exemple, tal i com explicava una pèrit

privada i terapeuta: en un situació de violència de gènere o masclista, l'home agredeix a la dona i ella adopta una postura submissa en relació a la manera en què s'ha de comportar, parlar, vestir, etc. Mentre que en una situació de violència domèstica la dona i l'home s'agredeixen recíprocament i no es troben en una situació de desigualtat, si bé l'home pot ser masclista en ambdues situacions:

“...entonces yo pienso que **una de las diferencias principales entre violència domèstica y violència machista la da sobre todo la mujer. Porque el hombre al fin y al cabo puede ser machista bien en una situación de violència machista o bien en una situación de violència domèstica.** Pero si en una situación de violència domèstica él es machista, pero ella es más bruta que el... pues al igual si él le da un quantazo, ella se lo devuelve y ella no se siente achantada como se dice...” (PR 02)

En relació als professionals que treballen amb violència de gènere però que no estan formants en perspectiva de gènere, la següent psicòloga especialitzada en l'atenció a dones i infants que han estat violentats exposa que:

“la violència no és un tema d'informació, **és un tema de valors.** No és un tema de tenir o no tenir... és creure que això pot existir. Però clar **quan tu et creus que això pot existir**, et topes amb una imatge de les famílies, dels homes, de les parelles, de tu mateixa... que et rebota. Ens veiem en un mirall, on m'he criat jo, com estic educant a les meves criatures... quin tipus de parella tinc... de quina família vinc... clar **és un mirall de la mida de... de cuerpo entero per nosaltres**, per les advocades, pels advocats, per tothom... llavors és millor creure que això no passa” (P 02).

Quan parlem de violència de gènere a l'àmbit de la parella o la família, estem contemplant aquest marc o context a on l'infant-adolescent desenvoluparà la seva vida quotidiana, i si bé en termes legals no es contempla el terme violència de gènere envers l'infant-adolescent, si què els efectes d'aquesta violència repercutiran directa o indirectament sobre l'infant-adolescent, per tant, parlarem de violència de gènere que afecta al nen.

5.4.2 Violència directa vs. Violència indirecta envers l'infant-adolescent

Un altre punt a destacar important sobre la construcció de la violència de gènere en relació als fills/es ha estat comprendre què entenen els/les professionals per violència directa o indirecta i quines implicacions a nivell jurídic, psicològic i social comporta una o altra. Tema que ha anat molt lligat a

la conceptualització del menor com a víctima o testimoni d'aquesta violència així com també les seves implicacions.

A nivell de jutges/ses dels jutjats de violència de gènere entrevistats, ens explica que si el/la menor la ha patit directa o indirectament no es pot atribuir la guarda exclusiva o compartida al progenitor. Com a víctima directa s'estableixen situacions en què el/la menor ha rebut l'insult o agressió directament dins d'un context de violència de gènere a la família (entre les agressions directes, els/les professionals que atenen a nens-es ens comenten que en ocasions es donen situacions d'abusos sexuals envers els fills-es, juntament amb violència envers la dona, dada que cal considerar com important per explorar amb més deteniment). Malgrat aquesta idea dins del sistema jurídic, trobem que per molts altres professionals, no Té sentit aquesta diferència, donat que el/la nen està patint els efectes d'una manera molt directa. Tal com diu una terapeuta especialitzada amb infància:

“Nosaltres el que sabem és que **aquests nen-es viuen en un clima de terror...** és com estar en guerra a casa seva, i és que **tant més greu pot ser haver sigut testimoni**, inclús amagat a l'habitació i sentir sempre el que estava passant, no haver vist mai res o que no t'hagin agredit mai a tu directament però **haver viscut això durant molt de temps**. Per exemple, pot ser tant o més greu que haver presenciat una agressió física concreta i/o haver estat pegat un cop” (P 02).

Tanmateix, encara que els/les professionals formats en violència de gènere fa temps que exposen la nocivitat per l'infant de viure en un clima de violència encara que no l'hagi visualitzat mai directament o hagi rebut agressions, tal i com explica una advocada del torn d'ofici de violència de gènere:

“el que passa habitualment és que encara que sigui per una situació de víctimes de violència de gènere o de violència masclista, en la major part dels casos el jutge o magistrat no impedirà el contacte de l'agressor amb els fills” (A 01) .

De manera que, pare i fills seguiran veient-se. El que sí que intenten fer com a jutges de violència és restringir les visites al màxim, ordenar que siguin tutelades o supervisades pels professionals del punt de trobada i seguir l'evolució per si tenint en compte l'interès superior del menor es poden ampliar o no. En aquest punt entra en conflicte la idea de que un home malgrat agredir, física, sexual o psicològicament la seva parella pot tenir les capacitats parentals preservades.

5.4.3. Violència envers la dona a través dels fills-es

Tal i com hem vist al punt anterior, en la majoria de casos el/la jutge de violència contra la dona no impedeix el contacte de l'agressor amb els fills/es. Sense deixar de banda la nocivitat que té forçar el contacte amb l'agressor si no és volgut i els infants manifesten por, somatitzacions, etc. Cal tenir present que mantenir el règim de visites amb l'agressor també comporta que en molts casos aquest segueixi exercint la violència contra la dona a través dels fills/es. Tal i com explica aquesta advocada d'un servei privat especialitzat en violència de gènere, a través dels fills s'aprofita per controlar a la mare i també transmetre-l'hi insults i amenaces. A més, també és un moment clau on es pugui trencar l'ordre de protecció si n'hi ha o un moment en què l'agressor aprofita per apropar-se a la seva ex-parella. És per aquest motiu, que diversos professionals recomanen que el règim de visites, com a precaució, s'articuli a través del Servei Tècnic de Punt de Trobada.

5.4.4. Violència física versus violència psicològica

Molt lligat a la temàtica de què és la violència directa i la violència indirecta i a qui afecten i com, ens trobem amb que costa molt que els danys emocionals i psicològics que poden haver patit els infants o les dones siguin vistos com a violència psicològica. Així mateix, la violència psicològica és difícil que sigui considerada com un indicatiu real per que el sistema jurídic-penal la reconeixi com violència de gènere. Tal i com refereix aquesta advocada:

“si estem parlant d'una agressió física, sempre és molt més fàcil d'obtenir una prova física però si parlem ja de **la violència habitual psicològica llavors ja és super difícil** i moltes vegades no donen ordre de protecció per això. Poder provar aquest maltractament és súper complicat i **el jutges no en fan prou amb l'informe d'un psicòleg** que digui l'he estat tractant durant un any i té aquestes seqüeles psicològiques perquè ha patit tot això” (A 03).

A continuació es pot llegir un paràgraf d'una educadora social que relata episodis de violència psicològica que patia un nen per part del seu pare. Es pot veure com el pare imposa uns gustos i activitats al seu fill d'acord amb el que ell considera que és el seu model de masculinitat.

“El padre quería que fuese un machote... lo estaba imponiendo una condición. Y nosotras tratábamos de decirle “que no pasa nada que te guste dibujar, que te guste pintar, que te guste.... es que estas cosas se dan en el ambiente de la familia, ¿no? Claro y van haciendo mella porque este niño era muy cohibido, muy inhibido, ¿no? Pero es que tenía allí una espada de Damocles constante, ¿no?” (EdS 01).

També podem llegir un altre paràgraf on una advocada descriu la violència psicològica, econòmica i també a nivell de privació de llibertat que exercia la parella d'una de les seves clientes sobre aquesta, només permetent-l'hi anar a treballar, acompanyant-la i recollint-la ell de la feina i sense deixar-l'hi tenir un joc de claus del domicili perquè no pogués anar enlloc ni estar amb ningú.

“Aquesta noia tenia un control absolut per part d'ell, la portava a la feina, l'anava a recollir i la portava a casa, no tenia claus per accedir al pis. I la única font d'ingressos era ella també. Llavors vaig pensar aquesta noia... rebia no sé quantes trucades... jo normalment **no permeto atendre constantment trucades en una visita i clar... ella havia de contestar perquè era ell” (A 02).**

5.4.5. Violència de gènere vs. Conflictivitat en la parella

Una altra temàtica que ha sorgit en el curs de les entrevistes realitzades és la que gira al voltant de considerar què és un delictes de violència de gènere o què és conflictivitat de parella. La Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere, indica que actes per lesions, coaccions, etc. que abans d'aquesta llei eren considerats com a faltes, ara es consideren delictes i els que ja eren delictes tenen la pena agreujada quan es duen a terme contra la parella sentimental.

Un efecte d'aquest pressupòsit legal, és què en els jutjats de violència poden haver casos que entren com violència envers la dona, quan en realitat es tracta d'una violència creuada o conflicte entre la parella. Els operadors jurídics tenen molta cura de diferenciar aquests casos, malgrat si no hi ha una perspectiva de gènere en la seva mirada és difícil diferenciar-los, perquè no es pot reconèixer les característiques d'aquesta violència de gènere.

D'altra banda, alguns professionals psicosocials partint de l'afirmació que diferencien violència de gènere de conflictes en la parella, manifesten no trobar-se tants casos de violència de gènere o masclista en el seu servei, malgrat es fan passar per aquesta condició:

“Yo veo mujeres muy empoderadas que delante de según qué conductas de las parejas, **las agresivas son ellas y entran en una violència cruzada** y...paralela, ¿sabes? Pero bueno es ni contigo ni sin ti y allí nos estamos enredando y estamos en conflictos, pero **no puedes decir “hay un exceso de poder del hombre sobre la mujer”** no es un hombre que la achanta, que la oprime, que la humilla y que la otra siente... yo creo **que casos de violència, violència de género...** de los que estamos al tanto, **son los de menos”** (EdS 01).

Aixó genera desconfiança i falta de credibilitat envers els testimonis de fills-es i dones quan acudeixin als serveis.

5.4.6. Valoració del risc de la violència de gènere pel sistema jurídic-penal

En el sistema jurídic-penal es prioritza molt la valoració del risc de les víctimes, però a diferència dels mitjans de comunicació i altres instàncies, els agents jurídics volen destacar el risc de violència continuada, i no només de la violència crítica, puntual.

Un jutge especialitzat en violència envers la dona esmenta que la transmissió que fan els mitjans de comunicació sobre la violència de gènere és exclusiva dels casos més greus i mediàtics, principalment els de mort. Mentre que aquests no són representatius del gran volum de denúncies que reben per violència de gènere. Amb aquestes paraules aquest jutge no intenta treure importància a les morts que hi ha per violència de gènere que són alarmants, sinó que hi ha molta altra violència també de molta gravetat fins a d'altra menys intensa que no és denunciada mentre creu que sí que ho hauria d'estar per tal de poder tenir més capacitat d'actuació i no arribar als casos més greus.

En la mateixa línia, un altre jutge dels jutjats de violència explica que un instrument que aplica actualment la policia a les víctimes de violència fa una valoració del risc molt baixa mentre que hi ha casos en què ell creu que el risc és mot més alt. Principalment perquè l'instrument està dissenyat per valorar risc de mort i no risc de continuïtat en el maltractament o reiteració d'aquest, quelcom que és utilitzat pels advocats/es de la defensa (agressor) en favor d'una resolució més favorable pel seu client.

“Ha empezado ahora el tema de la valoración de riesgo. ¿Eh? Llevamos unos meses... normalmente cuando lo del riesgo prácticamente nunca lo ponían... y el más alto que he visto es medio... y claro esto lo utilizan los abogados para decirme

que no hay riesgo y yo sin embargo estoy viendo que... sí que lo puede haber... de una reiteración. Vamos, el riesgo como hay que entenderlo, es decir, **riesgo objetivo y no es riesgo de matarla...** sino riesgo de que siga ese comportamiento agresivo y violento, no riesgo de que pase lo peor.... "(J 02).

5.5 Identitats d'infant-adolescent/fill-a, mare-dona i pare-home construïdes des del sistema jurídic i psicosocial en situacions de violència de gènere

En aquest apartat, anirem assenyalant les construccions hegemòniques d'infants-adolescents com a fills-es i com a víctimes. També la de mares-dones i pares-homes. Juntament amb aquestes identitats que dominen, descobrirem altres identitats emergents que contraresten a les dominants.

Aquestes construccions identitàries estan en un estat de construcció i reconstrucció permanent, i alhora, també són formes de subjecció o subjectivació (Butler, 2001), perquè es constitueixen dins d'un context determinat de relacions socials de poder que les determina, així com determina els sentiments-emocions i desitjos de les persones en base a les condicions de possibilitat. En el nostre cas, les identitats emergents del context social i institucional de la violència de gènere.

5.5.1. Identitat infant-adolescent/fill-a

La identitat de l'infant-adolescent per part del sistema juridicopenal i psicosocial és construïda en relació a tres estatus diferents que analitzarem de cara a veure els efectes de cadascú d'ells:

- identitat com a infant-adolescent en desenvolupament
- identitat com a fill-a en un context de violència de gènere
- identitat com a víctima dins del sistema jurídic

Identitat com a infant-adolescent en desenvolupament

La identitat com a infant-adolescent es caracteritza per una sèrie de paràmetres:

D'una banda es presenta com un **nen-a feble, caòtic, amb conflictes** amb si mateix. Un infant-adolescent autodestructiu, com explica una advocada sobre un nen que havia d'anar al punt de trobada a trobar-se amb el seu pare:

“El nen no volia, **s'autolesionava**” (A 02).

Com hem vist a l'apartat d'efectes de la violència de gènere sobre els infants-adolescents, els professionals defineixen molts efectes negatius resultats del maltractament patit. Per exemple fan referència a les mancances en el desenvolupament quan tenen 2-3 anys:

“..pueden verbalizar o reproducciones de lo que escuchan o mediante el juego el niño exterioriza las vivencias que está teniendo y cuando son más pequeños que no hablan todavía, que no construyen frases con 2 o tres años lo que **están es muy irritables y muy ansiosos, tienen problemas para comer, para dormir... están muy apegados**, tienen un apego a la madre excesivo, no son autónomos...”(PR 02).

Es defineix com un infant-adolescent amb **poca autoestima, insegur/a** que desenvolupa conductes adaptatives per sobreviure, però quan comença a prendre consciència i treballar el problema amb ajut, es desmunta tot aquest caos per reconstruir-se. En el cas de l'adolescència, aquesta inseguretat i falta d'autoestima es manifesta més amb comportaments violents envers els iguals. Alguns informants ens comenten que gairebé un 50% dels infants-adolescents que són agressors/es han patit violència masculista a la família, i que aproximadament un 25% responen amb violència ascendent envers els pares. Aquest fet ens ha de conscienciar de què el sistema ha d'actuar el més aviat possible, de manera que els infants no normalitzin la violència. Una psicòloga comenta:

“..han **normalitzat una violència que no saben resoldre la...** els sentiments aquests que **no saben identificar, tampoc saben gestionar-los** no? I llavors com que la violència és una eina que ells han vist que funciona per aconseguir el que volen, no? És un dels grans riscos de la violència” (PR 02).

En quant a la diferència per sexes trobem nois i noies exterioritzen de forma diferent el malestar, malgrat el problema interioritzat, el dany, és el mateix en ambdós sexes.

“A grans trets els nens tenen unes alteracions més comportamentals i les nenes tenen més tendència a fer trastorn ansiosos-depressius” (TS 01).

En quan a diferències per edats (infants-adolescents), es marquen dues variables importants: d’una banda, el temps que porten patint la violència de gènere, de manera que el temps incrementa els riscos:

“**tinc 5 anys i porto una motxilla de 5 anys de dany** o en tinc 16 i porto 16 anys de conviure amb la violència” Clar és diferent” (P 02).

D’altra, que cada infant-adolescent viu la seva pròpia experiència de violència i, segons les terapeutes, el que aparenta un-a nen-a no té una relació proporcional amb l’estat traumàtic:

“Normalment la consigna de les mares és que **atendrem a tots els seus fills i filles** clar perquè moltes vegades la mare diu que ve a pel mitjà perquè té problemes a l’escola. Nosaltres l’hi diem “vale d’acord” però **també volem el petit i el gran. Perquè a vegades els que menys manifesta potser és el que està pitjor**” (P 02).

Hi ha infants-adolescent que quan treballen terapèuticament tenen ganes de verbalitzar, explicar-ho, només una minoria es tanca perquè li resulta dolorós, però el millor és parlar-ho.

També es destaca la **capacitat de resiliència**, les petites i possibles estratègies de sobreviure a les violències dins la família per part dels infants-adolescents. En aquest sentit se’ns indica diferents accions preses per protegir-se en els moments crítics: han trobat la manera de poder-se tancar a l’habitació, s’han escapat a casa de la veïna o amics, etc..

I prendre consciència, comprendre la situació per la que van passar, com en el cas que ens van explicar en el Punt de trobada, sobre una nena que es va dirigir al seu pare dient:

“Recordo una vegada **una nena** (12 anys) que es va mirar el seu pare i li va dir: on estaves quan jo estava malalta? Saps qui em donava cada dia un petó de bona nit? Quan els pares de les meves amigues anaven a veure les competicions esportives del col·legi, tu on eres? Ara que vols? Jo ja he après a viure sense tu. A mi me va doldre molt que no hi fossis però he après a viure sense tu2 (P 06).

Identitat com a fill-a en un context de violència de gènere

En aquest apartat intentarem veure com es construeix la identitat de l'infant-adolescent a partir de com es configura la seva relació amb la mare o amb el pare, es a dir com a fill-a.

En determinats moments del desenvolupament l'infant-adolescent es troba en una **situació “triangulada”, “dissociat”** a l'hora de posicionar-se en relació als progenitors, existeixen una sèrie de sentiments, vivències, identificacions amb la mare i amb el pare que els provoquen tensions a l'hora de configurar-se la seva identitat com a filla-a. Tal com ens explica una educadora:

“.. si **defienden a la madre, luego el padre se queda solo y entonces les da pena...** claro es una situación muy complicada, no? La mayoría de las situaciones lo que encontramos son **niños como muy triangulados en el contexto del conflicto y con poca capacidad de poder posicionarse y escoger**, no? Porque los quieren a los dos... ya saben **que el padre no siempre es bueno pero la madre a veces también es muy pesada**, entonces están ahí... y otras veces sí que son capaces de definirse por una de las partes y decir “no, no... yo esta agresividad no la quiero y no quiero que mi madre le pase nada, me voy a vivir con mi madre y no quiero ver a mi padre” es que te encuentras... pero claro también **depende mucho del grado de la violència...**”(EdS 01).

A més, intervé un sentiment de “ser complaent” amb les dues parts, com un mecanisme de no sentir-se responsable de la situació, i d'assegurar-se l'afecte de cada progenitor. Les professionals del punt de trobada ens diuen:

“Clar... sembla però que **al principi estiguin com una mica dissociats, no? Amb la mare em comporto així i amb el pare de l'altre manera per complaure**, no?. Bueno jo penso que tant nens com nenes eh? Volen proveir als pares -tant al custodi com el no custodi, quedar bé... **quedar bé amb tothom per evitar i sobretot que el custodi no surti perjudicat, no?** Per la seva actuació, no? Hi ha molts, hi ha molts... mares i pares, eh? Que li diuen al nen: `vinga entra que sinó imagina't què em passarà a mi', no?” (P 06).

Segons els professionals del camp psicosocial, els infants de 4 a 7 anys - aproximadament- tenen dificultats per detectar qui és el progenitor agressor, en part perquè els pares agressors alternen situacions de joc i de comprar-los regals, amb situacions de violència a casa. És a partir dels 12, 13 anys, quan comencen a adonar-se de que és la mare la que està patint la violència. En el punt de trobada ens expliquen les edats amb més dificultats per trobar-se amb el pare quan s'ha donat violència de gènere:

“..11-12 anys... i així són els més difícils perquè son els que més posicionats venen perquè **són conscients del que ha passat i... conscients del que ha viscut la mare**,

no? Han estat vivint allà i la protegeixen. Venen amb la idea molt fixa. .. **A partir dels 6 anys ja comencen a posicionar-se.** Depèn del que hagin viscut i depèn de realment si els preserven o no de la situació..” (P 06).

Com es construeix com a fill-a en la relació amb el seu pare?.

Una psicòloga explica que el nen té una sèrie de sentiments molt diversa envers el pare. D’una banda experimenta vergonya, por, ràbia per tot el que li està passant (a ell-a i a la mare, germans...), però alhora, li crea una gran contradicció donat que és la figura protectora envers ell-a:

“Recordo un nen que deia que no volia invitar nens del seu cole a casa perquè li feia vergonya que el meu pare es posi nerviós i es posi a fer... si? Perquè tenen vergonya, amb el dany que implica sentir vergonya del teu pare, clar és que... de cara el pare sentiment de por, de ràbia... de què és injust el que m’està passant, i jo crec que molta desorientació. Si m’intento posar al seu lloc no? **Desorientació d’algú que suposadament és una figura primària de protecció i d’amor...** no? T’està danyant a aquest nivell, no? Jo crec que la desorientació... jo sempre penso que és el pitjor... amb aquesta desorientació arriben al món dels adults i **van perduts a nivell vincular i relacional..**”(P 02).

A més a la nostra cultura de família heteronormativa està estructurada de manera que un-a nen-a ha de tenir pare i mare, i ha de ser estimat i estimar als dos. Això pot constituir una explicació de perquè aquest nen-a es vincula a la figura paterna inclús en casos de maltracte:

“los que hemos trabajado en los lugares de acogida, sabemos que los niños que están en lugares de acogida porque ya la situación es insostenible y incluso los niños que reciben ellos, malos tratos físicos o incluso sexuales **quieren seguir viendo a veces a sus agresores... porque es su padre** y socialmente, pues la cultura está estructurada de una manera en que parece que un niño tienen que tener un papa y una mama y sino falta algo” (PR 02).

Però, fonamentalment, i a nivell identitari, la figura del pare és significativa, perquè permet construir-se a un/a mateix/a a partir d’ell com a referent, dins del joc de distanciament-aproximació provocada per l’experiència viscuda.

Com diuen dos terapeutes que treballen amb tots els components de la família, d’una banda, el/la fill-a deu posar les raons de la violència “fora de si”, per no sentir-se culpable; d’altra banda, elaborar el concepte del “jo” en relació a les experiències mantingudes amb el pare. Tal com veiem en aquests dos fragments:

“.. “legítimament tu no el vols tornar a veure” però és el teu pare no? Nosaltres sabem **des de la psicologia és important la imatge mental del pare**, no? Doncs és important donar-l’hi un lloc. Bueno... té les coses que ha fet, del que ha passat, de donar-l’hi en aquest pare la responsabilitat que té no? Perquè molts d’aquestes nens es senten culpables, no?” (P 02).

“Entonces por mucho que sea una figura que me agrade, que me daña o daña **a quien quiero yo en algún punto yo estoy vinculado con esta persona**. Y **ser mi padre significa muchas cosas respecto a quien soy yo, respecto a mí...** y tiene el componente que todo hijo se identifica con estos padres y luego se pueden volver violentos. Y aquí tenemos el otro gran problema de la violència que la mitad de los casos que llevo son hijos e hijas... y la mitad de los casos suelen haber ya vivido anteriormente violència” (P 03).

En aquest sentit, com diu l’últim paràgraf, el perill de “volverse violento”, la identificació amb un o altre progenitor.

Els/les professionals comenten sobre dos registres que fan servir els/les nens-es de cara a aquestes identificacions: o bé imiten al pare, o bé, no el volen veure, saber d’ell. El/la nen-a per protegir-se s’identifica amb l’agressor, i això passa més amb nois. Tal com diuen les professionals de una Casa d’acollida:

“Informant:..bueno son dos modelos molt diferents de nens, llavors la manera de relacionar-se amb altres nens i la mare també és diferent, el nen que vol reproduir el que el pare li ha ensenyat a la mare la pega, l’escup, la crida.....

E: Estem parlant de nens de quina edat? Poden ser de 4 anys?

I: **..de tres, tres anys i més petits**, tu veus com a les mares.....com les tracten a les mares o com la relació que hi ha.

E: **I hi un altre nen que sobreprotegeix a la mare**, que li agrada que es maquilli, que s’arregli e que, que no li passi algo a la mare, son nens que a vegades amb 3 anys ja ho manifesten

E: I en el cas de les nenes?

I: **Les nens-es** el cert es que es clar, també depèn de les edats no? en general també **estan victimitzades les nens-es estan maltractades**” (DCs 01).

Destacar que en la relació pare-fills, sol haver-hi un dels fills què per condicions d’edat, sexe, vincle i altres variables sempre es troba més afectat per la violència. Tal com diuen les professionals de la Casa d’acollida:

“Que **un del fills que per el pare té un valor i l’altre no existeix** i és clar aquí hi ha diferències entre infants no? Per que un si que era important i l’altre no en volia saber es i a vegades això es dona igual amb nens que amb nenes **generalment els pares volen més els nens no?**, però també s’ha donat doncs a lo millor en una família que eren dos nenes i una nen hi havia una nena que estava com estigmatitzada no, pel pare” (DCs 01).

Com es construeix com a fill-a en la relació amb la seva mare?.

En relació a la mare, l'infant sol adaptar un rol de protecció cap a ella, estar hipervigilant, molt pendent d'ella, però aquest comportament també pot estar combinat amb fases de ràbia, d'impotència, de culpa, de culpabilitzar a la mare per no haver fet alguna cosa abans.

Amb el temps comença a desenvolupar un comportament agressiu, però no és sempre així, ni sempre s'actua amb agressió cap a la mare com a venjança davant el fet d'atribuir-li a ella que no ha sabut separar-se d'un marit maltractador, d'un home que els ha fet patir molt, com tampoc sempre els infants-adolescents actuen repetint els esquemes per identificació víctima-victimari. Malgrat això es donen en diferents intensitats comportaments agressius cap a la mare. Aquests comportaments poden obeir a una forma de castigar a la mare. Com diu una advocada:

"i després hi ha un altre perfil que agredeixen a la mare, que són agressors però no tant per influència per part del pare, sinó perquè d'alguna manera l'estan castigant de tu a mi no m'has ajudat, o no t'has separat abans de que jo patís tant... com a venjança. Per exemple en nens que no volen anar amb el pare i la mare els obliga perquè hi ha ordre judicials. Quan tornen, tornen agressius però no tant per la influència del pare sinó perquè tu m'ha de pagar el que tu m'estàs fent. Per culpa de les teves decisions jo ara me n'he d'anar amb aquest tio amb el que no vull estar" (A 02).

O bé poden ser causats per identificació amb l'agressor. En aquest segon cas, els comportaments són difícils de canviar:

"Els que ocupen el rol de l'agressor és difícil i molt difícil perquè... jo els temes que he portat de violència de fills a mares quan són menors d'edat fins als 12-13 els han pogut portar a psicòleg, a partir de 14 ja no hi ha qui els obligui... llavors jo he tingut mares que el nen les ha apuntat amb ganivets. I clar... els de serveis socials passen olímpicament, passen olímpicament perquè potser l'hi dona un brot d'agressivitat, se l'emporten i l'endemà el deixen estar perquè no són nens que tinguin cap trastorn diagnosticats" (A 02).

Quan l'agressió és producte del malestar que l'infant manifesta envers la mare per la seva incapacitat de sortir de la relació violenta, es produeix la culpabilització envers ella associada a una falta de respecte. Aquest fet es dona quan no es pot comprendre el que ha passat, de fet l'infant està molt condicionat per la demanda de cura que espera de la seva mare, i les dificultats d'aquesta per proporcionar-li. Així per exemple, les professionals ens expliquen

que quan els infants estan amb les mares a la Casa d'acollida, tenen com a referents als educadors/es i no tant a les mares:

“El que és curiós és que **els nens en lloc d'anar a demanar les coses a les mares, ens ho demanen a nosaltres**. Aquí és quan has de fer el retorn cap a la mare” (DC 01).

Quan els infants poden comprendre el que ha passat i les mares paral·lelament també, la culpa es transforma en tristesa, en pena i amb decepció. I, de la mateixa manera, l'infant-adolescent comença a respectar a aquesta mare, que estava sempre depressiva o plorant:

“...que eso sí que **los adolescentes lo verbalizan mucho, que estaba siempre agresiva, siempre estas con tus rollos**, vete a un psicólogo... la adolescencia lo suelen verbalizar mucho, entonces hay que **trabajar mucho esa relación de respeto entre los niños y niñas, chicos y chicas y la mama** porque están acostumbrados a nutrirse de violencia y nada más que se faltan un poco al respeto ya se crea una situación muy agresiva donde claro esto es lo único que hace es distanciar el vínculo materno filial” (PR 02).

Aquest punt de treball amb l'infant és important, ja que sempre es pensava que treballant amb la mare i a través de la mare ja era suficient.

En el cas de les noies adolescents, ens trobem que malgrat algunes hagin adoptat un estil agressiu arrel de la violència, en molts casos acaben relacionant-se amb homes que les tracten malament:

“.. y **tienen un imán para hombres** que acaban tratándolas mal, dejándolas, siendo **posesivos, controladores**, aunque ellas sean agresivas y les den una hostia “ (PR 02).

Identitat com a víctima dins del sistema jurídic

A continuació veurem com és definit l'infant-adolescent per la seva condició de víctima.

En primer lloc, destaca la diferència que es fa entre ser **víctima directa** (ha rebut la violència física o psíquica) o **indirecta** (ha presenciado episodis de violència del pare envers la mare). En aquest segon cas, l'infant és considerat com a testimoni pel sistema jurídic-penal, ja ho hem parlat en l'apartat “construcció de la violència”.

Aquesta consideració desperta veus crítiques des del sistema, dient que els infants-adolescents estan oblidats en quant a agents dins del procés de resolució de la violència que viuen:

“la seva veu no s’escolta, en comptades ocasions o en fets molt, molt greus que han estat testimonis. En aquest cas se’ls té en compte però **com a prova**, no se’ls atén sinó que se’ls utilitza com a prova.

...Molt greu, molt greu... sí que hagin sigut testimonis de l’assassinat de la mare que llavors sí, ja et dic que com a testimonis tornen a utilitzar-los però no és que els estiguin cuidant o valorant les seves necessitats. El que volen és **utilitzar-los com a prova judicial**” (P 05).

Però des de la perspectiva legal i atenent al que diuen els/les jutges/ses, l’infant no té per què ser sempre víctima penalment, malgrat emocionalment estigui afectat.

“... yo digo que no es víctima directamente... yo creo que todo tipo de violència afecta. Pero eso no lo convierte en víctima.... Digo física o psíquica directamente y tiene que ser sujeto pasivo de esa violència.

...El niño no tiene porqué ser víctima desde el punto penal... emocional le afectará, todo lo que tú quieras... pero no desde el punto de vista penal” (J 03).

A més de restar credibilitat al menor per ser infant, ens trobem que també se li retalla la seva capacitat de decidir, doncs com ens ha comentat personal jurídic, si són menors però amb edat suficient per acudir a jutjats, se’ls pot escoltar, però la mesura que s’adopti serà en funció de la gravetat dels fets denunciats i no per la opinió del nen-a. Una advocada ens comenta:

“un menor no pot decidir, jo vull anar o no anar amb el pare. O sigui la seva opinió no... si hi ha una resolució judicial que diu que el **règim de visites** és aquest, de caps de setmana alterns o un dissabte en el punt de trobada o no... si el menor o la menor no hi vol anar està incomplint, però **qui incompleix és la mare** que és la progenitora responsable de portar el fill amb el pare o d’intentar que sigui així” (A 03).

L’infant-adolescent és el focus d’escrutini quan és citat per declarar, -com a víctima o com a testimoni-, situació que exerceix molta pressió sobre ell/a, tal com ens expliquen les professionals de l’equip d’atenció a la víctima:

“A l’igual que amb una declaració amb videoconferència l’hi hem de dir que hi haurà el jutge, el fiscal, els advocats i el pare... l’hi hem de dir la veritat i és clar llavors no és agradable declarar contra el teu pare o la teva mare.

..Sí. I la por a no recordar o a dir alguna cosa que no han de dir... L’espera d’un nano, d’una persona pots dir que t’esperes 2h i bé es fa pesat però per un nano 2 i 3 hores no l’entenen l’espera i no la poden gestionar” (TS 01).

Així doncs, la credibilitat del nen-a és important com a víctima, i es “posada sota sospita”. Aquesta idea es reforça amb altres creences dins del sistema de què els menors son fantasiosos, imaginatius, que inventen, etc.. com comenta una psicòloga-pèrit:

“Sí porque me pareció que el ámbito judicial es **uno de los sectores donde menos protección** de los niños y las niñas. Tienen sus derechos del año 89 que tampoco es que hace tanto tiempo que tienen derechos pero el sistema judicial, es **un sistema judicial muy antiguo, muy adultizado**, no? Entonces siempre me llamaba la atención la **desconsideración hacia la infancia** y el hecho de considerarlos siempre muy imaginativos, muy fantasiosos, no creíbles, lo que un niño/a verbaliza siempre se pone en duda” (PR 02).

Els menors s’adonen de les conseqüències que poden tenir les seves declaracions, i quan són interrogats per l’equip d’exploració judicial, malgrat es té molta consideració per evitar la victimització secundària, el seu testimoni s’ha de recollir amb les menors suggestions possibles i el màxim de garanties per ser creïble. Tal com diu una professional de l’Equip:

“els nanos s’adonen de les conseqüències i quan venen a fer el suport a l’exploració judicial hi ha secretisme, molt de mutisme, molt de silenci... són unes declaracions bueno que el nen diu que no recorda, que no sap... perquè clar l’entrevista que fem, aquesta que et deia que **fem aquest protocol a el nen se l’hi diu que ha de dir la veritat però també se l’hi diu que si l’hi fem preguntes que no sap, no s’ho ha d’inventar**. Vull dir que... ho ha de dir que no ho sap, i si no ho recorda, dir que no ho recorda i moltes vegades s’agafen aquí per no explicar el que ells saben però que sí que recorden perfectament però bé se’ls hi ha de respectar perquè estan vivint en aquella família... Per tant quan venen aquí ja venen bastant ensinistrats i canvien completament la versió” (PR 01).

En aquests sentit, els professionals també veuen al menor com **objecte de protecció i cura** dins del sistema, especialment, evitant el contacte al màxim possible per no victimitzar, o bé, tractant-lo amb respecte i cura quan ha de venir a declarar, com expliquen a continuació el jutge i les professionals de l’Equip d’atenció:

“Llavors la intervenció amb el nen, jo procuro no intervenir-hi. És a dir, **si puc no tenir contacte amb el nen o que el nen trepitgi el jutjat per mi és millor**. I funcionem relativament bé així. Llavors jo acordo explorar els menors en **aquells casos en què considero que tenen una edat suficient com per prestar testimoni** si volen, i habitualment fins a 12-13 anys ho faig a través de l’EATP. Val?” (J 01).

“... Cada cop ho diem més... encara que això pugi afectar el relat, així el nen té tota la llibertat de dir si vol explicar tenint en compte que hi ha el pare o no... perquè quan no hi ha l’altre progenitor **nosaltres els hi diem que tot els que ens expliquin no ho direm ni al pare ni a la mare però clar... això llavors no vol dir que els lletrats no ho expliquin a les parts...**” (PR 01).

També les professionals del punt de trobada, tenen molt present la protecció del nen-a en quant a no traspassar algunes informacions obtingudes dels menors que no són rellevants per introduir modificacions en el regim de visites amb el pare:

“Entrevistadora: Sí que és cert però que a vegades per informar el jutge saber què l’hi passa al nen també és important... tenir la veu del nen...”

Informant 1: **La veu la tenim però normalment no la utilitzem perquè el que fas és posar-lo al mig, saps?**

Informant 2: I després **són informes que pot veure** el pare

Informant 1: Clar. I **això pot perjudicar el nen**

Entrevistadora: O sigui aquests informes el pot veure el pare?

Informants 1 i 2: Sí! I tant”. (P 06).

I a part de la protecció, també hi ha moments en què el menor pot tenir cert empoderament quan es escoltat pel sistema jurídic-penal, quan se’l tracta com un agent, capaç de prendre o indicar decisions, desitjos, com poden ser: negar visites en el punt de trobada amb el seu pare, com veiem en el paràgraf primer que ens relata un jutge; o bé quan ha decidit declarar en un judici públic la situació de violència viscuda, com es relata en el segon paràgraf:

“A mi si el nen em diu el nen no vol anar a mi això no m’incumbeix. Perquè els nens no volen anar al cole, no volen menjar sopa, etc. En nen no vol anar amb mi no és criteri, ho sento molt. Si m’ho explica i jo he acordat punt de trobada... i resulta que el nen no ha volgut entrar, em fan un informe i m’ho diuen. En aquest cas dic, vale torneu-lo a avaluar la setmana que ve... i **quan van 2 o 3 setmanes que el nen no entra... doncs fan una proposta de suspensió del servei**. Però a mi no em val que em diguin “el nen no vol anar” jo necessito constatar quelcom seriós” (J 01).

“I és un nen que ara té 9 anys, quan va declarar en tenia 8 o així... I és un nen que mira ho té molt ben situat. **Tot i la por que l’hi va generar, ell està orgullós d’haver sigut valent i haver explicat tot això i d’aquesta manera ajudar a la seva mare i que el seu pare marxés de casa** i tot això. Però és clar, això no treu de que és un nen que dorm amb la seva mare... entén que el sistema judicial funciona com funciona i es necessiten testimonis encara que siguin criatures i si han estat allà i han vist algo gravíssim...” (P 01).

En conclusió, l’infant-adolescent es defineix dins del sistema com un-a nen-a feble, caòtic, amb conflictes amb si mateix. Un infant-adolescent autodestructiu. D’altra banda, es destaca que nois i noies segueixen els models i rols sexuals heteropatriarcal, així com els models parentals. En ocasions, s’identifiquen amb la figura paterna o materna, aprenent a comportar-se violentament o passivament, i reproduint aquests comportaments durant la seva adultesa. Com

a víctima, el/la menor és considerat una víctima indirecta de la violència de gènere, a no ser que hi hagi proves d'agressió física cap a ell/a. Predomina la idea de què el testimoni del nen-a és important perquè aporta informació però no obstant s'ha de recollir amb molta cura, en primer lloc perquè s'ha de posar en dubte la seva credibilitat (es creu que poden ser fantasiosos, estar influïts per un progenitor, etc.) i en segon lloc, per tal evitar la victimització secundària. Malgrat que aquestes identitats són les més freqüents, podem veure que els infants-adolescents són resil·lients en ocasions i que tenen mecanismes per empoderar-se davant aquestes situacions crítiques.

5.5.2. Identitat dona-mare

En aquest punt ens interessa especialment la construcció de la dona com a mare, una construcció que està molt connectada a la de dona i víctima.

A continuació veurem una caracterització de diverses atribucions identitàries que se'ls fa a les dones-mares.

Les identitats de les dones (en el sistema jurídic-penal) són construïdes com si tinguessin **una falta de confiança en si mateixes, temoroses, vulnerables, fàcils de manipular**

“...com que **estan en un moment de... doncs molt feble** i molt... doncs el que digui l'advocat va a missa... o sigui jo no en tinc ni idea del que vull... es que no en tinc ni idea... estan tant vulnerables en aquell moment... I en aquell moment **veuen a l'advocat/a súper potent** allà... i **que els hi pot aconseguir el què vulguin...** que anirà enganyant a tothom i l'hi aconseguirà tot el que vulgui... És la seva visió.. **no confien en si mateixes, ni en el seu criteri...**” (P 06).

Però les construccions sobre elles, estan relacionades amb fets possibles i amenaçants, com ara que el pare “s'emportarà als nens al seu país d'origen”, o que la denunciarà a ella per abandonament de la llar. O bé, també la dona és construïda com una persona valenta, capaç de dir prou, de demanar ajut, com comenta una treballadora social de l'oficina d'atenció a la víctima:

“Així treballem la importància de què la satisfacció seva i la nostre és que hagi denunciat. És que **ho hagi verbalitzat i posat en coneixement per l'autoritat**, que hagi sigut **capaç de dir prou de la situació**, d'aturar-la, **de demanar ajuda**. I tot això. Pensem que és molt més important això que no pas el fet de la sentència” (TS 02).

També les dones es presenten com a subjectes amb una intencionalitat de mostrar-se com a víctimes davant els serveis: **“tendeixen a victimitzar-se”**, és a dir, que dramatitzen davant els serveis per aconseguir algun recurs. Com diu una informant de serveis socials:

“..la manipulació que fa servir... ens ho explica a nosaltres, dramatitza molt... i en el fons ho fa per aconseguir no sé què i en el fons també es resigna, **però de moment quan interessa ho magnifica o ho fa públic per poder rebre l’ajuda nostra, o l’atenció nostra...**” (PsP 01).

Però també es construeixen dins d’una realitat caracteritzada per la falta de recursos, de necessitats materials pel sosteniment, i això influeix en la seva situació de vulnerabilitat, de victimització. Tal com diu un jutge:

“Molts casos són senyores que **no tenen recursos econòmics** i que necessiten una prestació, un pis, necessiten poder marxar d’un entorn que els hi és perjudicial i necessiten refer la seva vida” (J 01).

I alhora es construeixen com a faltes d’escolta, d’acompanyament, de suport dins del sistema, com veurem en el punt de “controvèrsies”.

Altres vegades les dones són construïdes com a **dones que no han elaborat la seva separació i que continuen estimant**, que encara estan “enganxades” a la parella i es rendeixen davant l’agressor que ha començat de nou el procés de seducció per recuperar-la. Aquesta construcció constituirà un element de controvèrsia en el moment en què la dona denuncia i després no vol declarar o bé quan és la dona qui fa o permet un apropament a l’agressor tot i haver-hi una ordre d’allunyament, com veurem en l’apartat posterior. Una professional de Serveis socials comenta:

“sigue habiendo violència y **quieren estar juntos porque se quieren** y que ya habiendo órdenes de alejamiento vigentes. Y la policía sabiéndolo, eh? Saberlo y preguntarle “bueno estás bien? Si te pasa algo dínoslo” y viven juntos con incumplimiento de alejamiento... es que a veces pasa que van a denunciar, lo sacan del domicilio y al día siguiente van a estar viviendo juntos otra vez” (EdS 01).

En altres situacions, aquesta falta de seguretat en la resposta de les dones obeeix a una multiplicitat de factors que es tenen presents en la construcció de la dona-víctima, com comenta un professional de l’oficina d’atenció a la víctima:

“Una dona que retira la denúncia ja s’ho ha inventat! No... pot tenir mil motius per retirar-la, pot estar cagada de por, pot estar amenaçada ella i la seva família, pot estar en una ruïna econòmica... i l’altre que sigui o tronar amb ell o morir-se de gana i contant que hi pot haver una **dependència emocional recíproca** brutal, pot haver-hi sentiment de culpabilitat... pot haver-hi llàstima cap a l’agressor de “dónde va a caer muerto” és a dir, són **tants factors que no es tenen en compte que...**” (P 05).

Per exemple, es té en compte el temps que la dona necessita per reconèixer i elaborar amb ajut d’algun professional el procés de reparació i recuperació, és a dir, aconseguir “que la dona estigui preparada”, requereix un temps molt llarg com comenten dues professionals psicosocials:

“..para las mujeres **es un proceso muy difícil reconocer-se cómo víctima** de maltrato. Porque ya es muy **doloroso y muy difícil hacer añicos** un proyecto de existencia, imagina ya si hay hijos de por medio que se complica mucho más...”(EdS 01)

“... seria **desarmar-la d’una cosa que encara és adaptativa** per ella. Ho necessita.... **l’hi ha servit per sobreviure** i encara l’hi està servint.... fins que l’hi serveixi això no es podrà desmuntar i no s’ha de fer perquè **la pot posar en perill ..**” (P 06).

Però d’altra banda, **“les dones són complices del masclisme”**, és a dir, no son crítiques davant certes conductes masclistes per part de la parella o marit, o per part d’altres persones del seu voltant. Actúen com si no s’adonessin, com si **ho trobessin normal**. Tal com comenten dues professionals de S. Socials:

“..la han interiorizado como algo que es así y que los hombres son así y han integrado y normalizado dentro de su pareja, que él sea celoso, etc... y que reaccionan solo cuando ha habido pues eso, un exceso... de violencia física, que entonces sí pero claro como sé que no lo va a repetir porque él es bueno, porque él me trata bien... cuando me quiere... yo no quiero poner denuncia, no quiero separarme, lo que quiero es que el cambie, y siguen estando ahí, por eso... les cuesta aceptar un tratamiento, y aceptar las ayudas...”(EdS 01).

Hi ha una acceptació de la dona d’aquesta situació, és a dir, és preferible que la parella la tracti malament, a que no li faci cas. L’aïllament social d’aquestes dones va en increment. També normalitzen i justifiquen el comportament de l’home, dient que l’home és així, impulsiu, agressiu, gelós, que es desfoga amb ella.

Es parla de que aquestes dones que normalitzen la violència, i de que com a mares no tenen la consciència del patiment que té el fill-a. Com diu una psicòloga:

“moltes dones arriben aquí **demanant ajuda pels seus fills** i posant això com una prioritat i **d’altres totalment al revés**. Arriben aquí i **no veuen o no poden veure, o no volen veure la repercussions** que ha tingut en els seus fills tot el que han passat...”

però **ni de conya es plantegen que tenen un problema** que es diu violència de gènere2 (P 01).

Com a conseqüència, aquestes dones i mares davant la informació rebuda no veuen la necessitat de separar-se de la parella, com diu una advocada, el model de família idealitzat és en el que un-a fill-a ha d'estar amb un pare i una mare:

“De fet, a mi una de les coses que de les atencions que faig en aquests serveis que vaig en els SIADS algo que més m'ha impactat al llarg de molts anys de treballar, és que dones que van venir una primera vegada i jo les vaig informar i no es volien divorciar ni separar pels fills...

Vale? Perquè **consideren l'amor idealitzat de que els fills han d'estar amb un pare i una mare... Totes aquelles coses que ja portem com en un xip aquí...** Clar... desmuntar això és difícil, llavors continúen continuen..

No han fet el pas pel que sigui... perquè han pensat que el seu sacrifici beneficiava als menors i ha estat totalment contraproductiu, al contrari” (A 03).

Les noves tecnologies de la informació accentuen i afavoreixen el control envers les dones, així com també la seva submissió, continuant afavorint la posició de poder i control dels homes.

Altres veus del sistema focalitzen l'atenció envers dones que renunciem a la guarda dels fills perquè des de la visió professional no tenen les competències parentals (temporalment) per assumir les cures dels seus fills-es. Com comenta una professional de Serveis Socials:

“..la mujer al final acabó volviendo con ese hombre, acabó volviéndose a separar pero viviendo en la terraza de arriba **y con los episodios de conflictividad, y la negligencia con las hijas y el sufrimiento de esas niñas**, al final lo que nosotros recomendamos es priorizar las niñas porque en esta situación estaban sufriendo muchísimo y tú tienes que estar consciente de que no puedes tener esto. **Y al final fué ella la que pidió a la DGAIA que acogiera a sus hijas...** estas niñas estuvieron en centros hasta los 18 años y a los 2 meses de estar en el centro de acogida le dieron las gracias a su madre” (EdS 01).

O la construcció de dona-víctima que **no col.labora en el procés, que és resistent, obstinada** de diferents maneres, tal com comenten algunes professionals:

“Pero es que hay veces que el hecho de que haya habido una denuncia o una agresión, no significa que los servicios tengamos facilidades para poder trabajar, que **muchas veces ellas mismas quieren, aluden absolutamente cualquier tipo de ayudas, se cierran mucho en que no pasa nada...**” (EdS 01).

Altrament, també es pot construir a la dona com aquella que busca que “simplement el maltractador la deixi tranquil·la”, la deixi viure “en llibertat”, sense control. Com diu una treballadora social de l’oficina d’atenció a la víctima:

“La gran majoria diu **mentre no em molesti, encara que hagi quedat amb absolutòria**, com que no m’ha tornat a molestar ja està. El que jo volia és que em deixés de molestar i va funcionar el temps de cautelar..., o `posar la denúncia ha sigut el toc que ha deixat de molestar-me” (TS 01).

També, les dones es protegeixen i es revelen quan han de col·laborar amb l’escrutini que els serveis d’atenció fan sobre elles, especialment quan es tracta de valorar la seva relació amb els fills-es i de les pautes de visita que han d’establir amb la parella agressora. Aquesta reacció de les dones es comprèn quan coneixem casos en què els pares no compleixen amb les cures adients envers els fills en les estades de caps de setmana o dies corresponents en que es troben.

També són construïdes com a **mentideres, manipuladores i histèriques**. Aquesta construcció (estereotip) també es posa en funcionament alhora de desestimar el testimoni d’aquesta, implantan-se la creença que la dona no manté un testimoni fidel i coherent perquè no diu la veritat, o perquè vol treure profit amb la separació, de manera que se li atribueix comportaments com que manipula al/s fill/s o be es mostra histèrica davant la parella, etc.. Veiem alguns comentaris de dues advocades:

“perquè una dona 2 anys **després d’haver denunciat ha de recordar a la perfecció perquè va denunciar i que si cau en contradicció no és una mentidera** (A 02).

I bé el jutge em va posar a parir. “De qué quiere protegerlo” i jo “bueno, yo quiero que su declaraciones, como es fundamental, salga lo más bien posible” i **em va dir “a ver si habrá de protegerlo de lo que pueda hacerle la madre”** (A 02).

“Que l’agressor té un relat coherent... i que la dona a l’hora de fer la declaració davant del jutge **est com més nerviosa**, que se la veu és un estat d’ànim de pujades i baixades... a vegades és més fàcil creure’t a una persona que té un discurs continu... saps... però això sí que és el perfil típic de què la dona **és una histèrica** que... A més com que l’altre l’hi ha deixat l’autoestima per terra l’altre sí que el veus que és un seductor.. moles vegades l’agressor és un seductor mentre que l’altre és una histèrica..”. (A 03).

Malgrat això, hi ha la veu d’altres professionals que entenen a aquestes dones davant de situacions de pressió del sistema, de risc a perdre els fills-es, o

d'estrès conseqüència del patiment, reaccionen de forma agressiva, inadequada, com a mecanisme de defensa:

“..pues porque **la mujeres también se vuelven agresivas con los niños** cuando están en situaciones de violencia machista porque **están saturadas, están histéricas, nerviosas, con muchos síntomas ansiosos depresivos** y también suelen responder mal a los niños, les pegan más de la cuenta, les insultan...” (PR 02).

“jo no sé si has vist alguna casa d'acollida però jo no hi voldria pas viure allà eh? Jo no. I no es culpa dels professionals que ho porten ni molt menys eh? Una habitació compartida... bé... si les dones que pateixen violència que són mares, moltes vegades, no? La recuperació **fa falta tenir el teu espai, cuidar-te a tu per poder cuidar a la criatura... i si això ho traslades a una casa d'acolliment i a més amb una història de violència és que no quadra. La sensació d'estar tu sota control...** finalment estàs tancada allà i no pots anar on vols” (P 02).

I altra forma de construir-les és com a **no protectores** del fill-a, que no se'n ocupen de les seves necessitats, no s'adonen de com els/les afecta la violència i no busquen mesures de protecció. Davant això hi ha algunes explicacions que incorporen elements culpabilitzadors del comportament de la mare, malgrat predominen explicacions comprensives de la seva situació.

Algunes formes que interpel·len unes pràctiques no protectores i una falta de reconeixement per part de les mares envers el patiment del fills són les que comenten les següents professionals de serveis psicosocials:

“Llavors plantegem-nos-ho... **potser aquesta mare és víctima però potser també evidentment no protegeix als nens tampoc....** (PsP 01)

Y le digo a la madre “**mira como está tu hija, lo que te pide, y mira en qué situación la estás poniendo, reflexiona**”. Reflexiona si es justo para tus hijos que ellos estén viviendo tu situación, no?” (EdS 01).

Però hi ha un acord força generalitzat entre els discursos dels/les professionals entrevistats/es en quant a que aquestes dones tenen malmés el “vinclé” amb el seu fill degut a que l'experiència mantinguda de violència no ha permès una altre situació de relació-creixement amb els fill-a, i que conseqüentment, aquestes dones han viscut “desconnectades” d'aquest rol maternal:

“Con respecto a la mama **hay que trabajar mucho restablecer por una parte el vínculo**, porque suele estar afectado, es decir... la madre cuando ha estado viviendo una situación de violencia no estaba bien, **entonces tampoco como madre quizá ha podido dar lo mejor de sí misma**, por lo tanto, cuando van pasando los años y la mama ya empieza **a estar más sana psicológicamente**, empieza a ser la mujer que seguramente era antes de conocer al maltratador2 (PR 02).

“A vegades veus dones que **arriben amb una por i amb molt de dolor** i hi han dones que t'ho expliquen d'una manera tan freda. Però que t'ho expliquin d'una manera tan freda vol dir que ja **estan tan desconnectades que t'ho expliquen com si li hagués passat amb un altre**” (DCs 01).

Hem vist com els professionals configuren dos formes que predominen en la construcció de la imatge de les mares-dones.

D'una banda les que tenen a veure amb la construcció de la identitat d'aquestes com víctimes i vulnerables com són: tendència a victimitzar-se, indecises, no han elaborat la seva separació suficientment, falta de confiança en si mateixes, temoroses, vulnerables i fàcils de manipular

D'altra banda, les construccions que tenen a veure amb dones criminalitzades per ser còmplices del masclisme, mentideres, manipuladores, no col·laboradores amb el procés, histèriques i no protectores dels fills-es. Aquestes identitats coincideixen amb les d'estudis com els de (Cubells, Casalmiglia i Albertín, 2010b) en els quals s'estigmatitza, o es criminalitza la figura materna, desconsiderant altres dimensions, com ara les seves capacitats de resistència, lluita per sobreviure i protegir als fill-es. Es tracta de prejudicis basats en valors socials androcèntrics i patriarcals que condicionen les possibilitats de les dones i els seus fills de ser atesos i protegits convenientment.

5.5.3. Identitats de pares-homes que exerceixen violència de gènere

En aquest apartat proposem dos dimensions per visibilitzar com s'efectua la construcció de “qui és el pare i l'home que exerceix violència de gènere:

- L'home violent com a pare
- L'home violent com a parella

L'home violent com a pare

El pare es presenta com una persona que **no assumeix la protecció ni la cura dels fills-es**, què és un home amenaçant i perillós perquè pot utilitzar la

força física, i sobretot, una persona que **exerceix la violència psicològica** envers els fills-es a cada moment. Una advocada comentava:

“Hi ha pares doncs que mai s’han encarregat de banyar-los, perquè jo recordo un que banyava el nen amb aigua freda a l’hivern perquè havia de ser un nen fort. O si el castigava posant-lo al replà de l’escala despullat. **Clar per mi això és violència psicològica, és un nen de 8 anys. En canvi pel jutge això és que aquest senyor no té capacitats parentals.** I jo remarco que no estem parlant en el mateix pla, per mi això no és un càstig desmesurat, per mi és violència. Hi ha més maneres de castigar a un nen “no el posis fora l’escala comunitària despullat al replà” o “no el dutxis amb aigua freda” és que tu ets un cabron... Clar i aquest tipus de violència és molt difícil d’acreditar” (A 02).

Aquesta persona queda definida per una **falta d’empatia, de concebre a l’altre (fill-a, dona) com un objecte**, de delegar els patrons de cura envers les dones a partir de la socialització masclista que assoleix. Un terapeuta d’homes agressors ens explica:

“O sea los padres que ejercen violencia... **la violencia para poder ejercer-se se tiene que concebir al otro como algo y no como alguien.** Por tanto creo que utilizan esta perspectiva para con los hijos. Por eso muchas veces no son muy conscientes de lo que significa la violencia dentro de la casa o con la pareja.

Entonces **esa misma relación de cuidado en la que tampoco entienden mucho.** Y ese ingrediente del cuidado en su masculinidad es algo que está bastante ausente. De hecho dentro de la ética del cuidado para ellos es la delegación de la mujer Ya como masculinidad esta deficiente y **en los hombres que ejercen violencia más”** (P 03).

També es defineix com a **un manipulador**, d’una banda perquè és la forma en què ha après a relacionar-se amb els seus fill-es i no en coneix una d’alternativa; i d’altra banda, perquè seguirà exercint violència envers la parella a través dels fills. Tal com diuen els professionals:

“para mí un maltratador **continua ejerciendo el maltrato** aunque no esté con su mujer. Lo va a seguir ejerciendo en el niño y la niña a través de la manipulación, el chantaje... el maltrato psicológico... entonces no... yo no pondré a los niños y a las niñas con el maltratador. (PR 02)

és la seva forma de relacionar-se, és com es relacionen... però és que **ni se n’adonen... es vinculen així.** Si tu els hi vas dient per exemple “ep que no es pot parlar de la mare!” o els hi dius altres coses van baixant, però **molts és que no poden canviar i s’han relacionat d’una manera tòxica sempre amb el nen.** Clar per això... diem lo del treball profund... necessitarien un treball profund...van allà **només per complir** perquè en aquests casos els han com **obligat** no? O els han posat com a condició” (P 06).

Es construeix com una persona falta de responsabilitat, que minimitza i nega el que està passant, buscant atribucions externes i sense compromís envers en el canvi.

“Aquí vemos mucho **la relación entre la minimización y negación que hacen los hombres...** que te cuentan de la misa la mitad, es aquí cuando **empezamos a ver el nivel real de violencia que hay cuando la víctima empieza a contar..**” (P 03).

“**no senten la necessitat d’haver de canviar.** No ubiquen **la responsabilitat del que passa** en ells, per tant, és mi “hijo que tiene un TDAH” i que està molt mal criat o és la meva dona que exagera i necessita un psicòleg”, però aquests homes que tenen dificultat d’insight, de responsabilitzar-se del que no va bé i **per això no canvien**”. (P 02).

Malgrat aquestes característiques negatives que solen ser dominants en els col·lectius d’homes que maltracten, se’ns presenta una certa diversitat de subjectes, de manera que en alguns casos, queda possibilitat de “recuperar la parentalitat”. Tal com diuen les professionals del punt de trobada:

“..dels que venen aquí... ara mateix dins dels que estem parlant **de que no canvien... hi ha moltes tipologies dins la violència... acaba essent un continu... jo crec que no és violent o no violent, no?** Depenen de quin punt esta és més capaç d’arribar a aquestes capacitats, a donar-se del mal que l’hi fa al nen, no? Connectar més amb ell, estableix un punt més de vincle, un punt més d’identificació, llavors també el protegeix més o l’aprèn més a cuidar, no?” (P 06).

Els professionals que treballen com a terapeutes amb els homes, parlen de les dificultats de canvi existents en aquests les quals són molt grans, ja que cost molt inclús aconseguir petit canvis i per tant, recalquen molt necessitat de treballar amb aquests homes-pares, especialment el treball amb: la seva masculinitat, la responsabilitat, empatia, compassió i reconeixement del que va passar:

“se hace todo un proceso de **trabajo de la masculinidad, de la responsabilidad, de la autoobservación y el análisis, de la empatía, compasión, las maneras de presentarse frente a eso que les paso.** Y aquí es donde se empieza, **poco a poco por distintos focos a erosionar-se y a transformar-se esa famosa masculinidad hegemónica** y empiezan a aparecer muchas opciones u otras prácticas” (P 03).

Un terapeuta especialista en el treball amb homes ens explica que alguns d’ells li demanen posteriorment a la primera etapa de teràpia, més centrada en el control d’impulsos, etc. Una continuació de la mateixa per treballar amb més profunditat les relacions amb la seva família:

“Quizá no por lo de la violencia pero si por **temas relacionados con su masculinidad, su identidad... su relaciones de pareja... y llegando incluso a partes profundas de los hechos con algunos de ellos, como por ejemplo como pueden transformar sus relaciones con sus hijos ya mayores de edad por ejemplo.** Sus hijos ya son adolescentes y como se ha de transformar la relación, tratar el tema de la violencia...

su relación de pareja... como su masculinidad se ha visto tambaleando de repente y ahora se tiene que regenerar” (P 03)

L’home violent com a parella

L’home agressor té un comportament de **control, opressió, sotmetiment, despreci** cap a la parella, utilitzant totes les estratègies possibles per tenir-la subjectada, aterroritzada. Nombrosos professionals que treballen amb homes confirmen que **l’home agressor no canvia**, molts professionals ens diuen que malgrat els processos d’intentar rehabilitar, la seva experiència professional els indica que aquests homes tornen a reincidir. Tal com comenta una advocada:

“**Jo no crec en la rehabilitació a maltractadors, no hi crec.** És un agressor. Una cosa és un tio que resol els conflictes de manera agressiva però els resol així en tots els àmbits. Aquest sí que pot tenir cura perquè no és només cap a la dona. És a dir, té problemes interpersonals en general, **és diferent d’un agressiu només en gènere.** L’agressor de violència masclista, **aquest no es cura... i et dic en anys diferents a mi m’han vingut dones... i he anat contra el mateix agressor...** Amb 5 anys de diferència, eh? I això és perquè el tio no ha canviat” (A 02).

Aquests homes tenen assumit un **rol masclista** del qual no poden alliberar-se:

“**están muy empoderados con su discurso y buscando la certeza del machismo...** Tienen una concepción delirante de la realidad, no? Pero en verdad están respondiendo al mandato social” (P 02).

Es parla de la **resistència al canvi** d’ells, justificant-lo a través de l’argument de comparar-los amb homes d’altres cultures masclistes (com la llatinoamericana), els quals quan arriben aquí “es reprimeixen” sabent la penalització social i legal que hi ha, així com la pressió dels moviments per l’igualtat d’homes-dones; mentre que els espanyols no són capaços de fer-ho malgrat existir aquest context.

“**el maltratador de aquí es muy, muy, muy machista...** cuando lo es, es tremendo... **el que se ha conseguido resistir a los movimientos por la igualdad que ha habido es muy, muy machista**” (EdS 01)

I com deiem a l’apartat anterior, **utilitzen estratègies manipulatives i defensives** davant el sistema per tal de justificar-se, disculpar-se, excusar-se, etc.

“**el pare va reconèixer agressió però va dir “que se fue... que tubo un vacío mental i que se fue de la cabeza”...** (A 02)

“cuando vienen de **los centros penitenciarios, hay muchos que están cumpliendo condena y vienen a la sesión** y vienen el educador con él para que lo visite.... Porque

es toda la martingala esta de que es opcional pero en verdad **a cambio les dan más permisos...**”(P 02)

Les dones comenten, en ocasions, que tenen por de què aquests homes puguin “seduir”, “convèncer”, “enganyar” als professionals en el seu tracte.

“..depèn normalment com estan elles... a més... si estan malament encara pensen molt **de que tu estàs aliada amb l'altre i “cuidado perquè et seduirà i te'l creuràs”** (P 06).

5.6. Controvèrsies emergents en les pràctiques d'atenció dins del circuit de violència de gènere

En aquest apartat contrastarem diferents opinions i argumentacions contraposades al voltant del que és l'atenció en el procés jurídic-penal, es a dir, des de que es fa la denúncia, fins que s'acaba el judici i posterior ordre de protecció, guarda del nen-a i visites amb el progenitor violent. Les controvèrsies es presenten a partir del què ens han explicat els informants claus d'aquest estudi i estan connectats indissociablement a paradigmes o perspectives des d'on intervenen (o el que es relaciona amb l'apartat posterior: el discursos a través dels repertoris interpretatius). Aquests punts de controvèrsies parteixen freqüentment de l'atenció a les dones, invisibilitzant la presència dels infants-adolescents. Quan els/les professionals ens parlem sobre l'atenció als infants-adolescents, immediatament apareix l'atenció i el tractament a la mare o a la dona que denuncia per violència de gènere.

5.6.1. Quan és el moment de posar una denúncia?. Factors que juguen a favor i en contra

Existeixen dos criteris distants en quan al moment en què la dona ha de posar una denúncia:

- la preparació de la denúncia,
- la no preparació,

donat que ha de ser un acte immediat i conseqüent al delict, sobre el qual s'ha de testimoniar de la manera més fidedigna possible.

Els/les professionals dels sistema d'atenció psicosocial i alguns/es advocats/des fan al·lusions a què és millor preparar la denúncia, en el sentit de què la dona: a) estigui preparada mental i anímicament (ja que això afecta al relat que pugui fer, per tant, a la descripció d'allò que ha viscut) per fer-ho i valorar els pros i contres d'una ruptura a partir de la denúncia i b) pugui valorar els condicionants contextuals on s'insereix aquesta denúncia (família, país de procedència, situació econòmica, altres).

Aquesta etapa de suport i acompanyament previ a la denúncia permet discriminar el tipus de violència que s'està donant en la parella, donat que a vegades no és una violència per raons de gènere, sinò un conflicte en la parella.

Els professionals jurídics, com jutges/sses i fiscals, defensen que la denúncia és el pas imprescindible per trencar amb la violència. Així, aquesta denúncia cal fer-la amb les suficients proves i evidències i amb el suport dels recursos que estàn previstos. A continuació veiem diferents arguments al respecte.

Preparar la denúncia

En alguns casos, quan es detecta violència i conflictivitat en una parella es recomana discriminar bé les raons que la provoquen, i si aquestes tenen a veure amb la violència de gènere. Si no és el cas, és a dir, que només hi ha una conflictivitat creixent, cal acudir als jutjats civils per abordar el conflicte, de manera que no desemboqui en una agressió entre els membres de la família. Una professional d'atenció a les víctimes, parla de moltes denúncies que arriben, i de què part d'elles podrien canalitzar-se per la via civil:

“Si a ell no el podem convèncer de què marxi a casa d'un altres familiar o en el cas que ell tingui un altre pis, vale? Doncs si no el podem convèncer com que en aquell moment ens interessa que tu estigues bé **fem una separació temporal** en un altre espai, tramitem la separació resolem via civil tot el tema de pis, de pensió **però evitem**, s'ha d'evitar... que cada dia aquesta dona i aquest home **es vagin trobant amb un domicili** que al final acabi amb una agressió” (TS 01).

Seguint amb la mateixa idea, també trobem professionals del món psicosocial que cada vegada són menys partidaris de situar la dona en l'escenari de la denúncia, ja que expliquen que posar la denúncia pot comportar un efecte de gran desprotecció de la dona, especialment si no es tenen proves i indicadors molt explícits (informes mèdics, denúncies previes). Una advocada comenta que si no es pot demostrar una situació de violència de gènere és més aconsellable acudir als jutjats civils:

“Sí. Jo crec que **si és violència puntual o violència que no podem acreditar mai. No recomano passar per un jutjat de violència. Anem a divorci directament amb un jutjat de família i fora.** No recomano passar per un jutge de violència. Però si la dona diu és que estan discutint perquè està negociant separar-nos i m'ha dit puta zorra... jo l'hi dic estem en un divorci i fora” (A 02).

Sembla que a l'inici de la creació de la Llei Orgànica 1/2004 de Mesures de protecció integral contra la violència de gènere el contacte entre els professionals que atenenien a dones i fiscals era més fluida i es podien reunir per tal de garantir una protecció a la dona, però aquesta situació ja no es dona, i fiscalia té un paper molt poc actiu. Per tant, considera que el procediment jurídic penal pot ser molt victimitzador per les dones i per les criatures, sense garanties de protecció per la dona ja que paral·lelament la situa en una posició de molt de risc de patir una nova agressió per part de l'agressor.

“Jo recordo quan va sortir la llei, no? 2004. I me'n recordo que era... recordo rebre protocols de protecció amb una il·lusió i que animaves a fer-ho com a servei. Jo recordo haver tingut reunions amb fiscals... i anar i dir-l'hi: puc parlar amb tu d'un cas? Anar allà explicar-l'hi i ella... però **això ara és impensable... que jo ara truqui a la fiscal i l'hi digui: `escolta et vull comentar un cas... mirem com podem fer-ho per protegir-la'. Impensable. I jo ho havia fet.** Llavors quan anàvem a judici hi havia la fiscalia realment a darrere. **La fiscal s'entrevistava amb mi, amb aquesta dona... és clar jo anava al judici amb una sensació de protecció... però ara?**” (P 02).

Per tant, quan una dona diu que vol denunciar s'intenta avaluar bé la situació, per exemple veure quines proves pot aportar la dona abans, enlloc d'orientar-la envers la denúncia immediata. En aquest últim cas, se la continua acompanyant i atenent, a ella i al fills-es:

“Yo como profesional, que no sé cómo va a ir el juicio... yo **lo que no voy a hacer es ponerla más en riesgo...** pero yo no lo voy a decir ponla o no ponla o si no la pones, no te atiendo... porque luego... a saber qué pasa!” (EdS 01).

“Sobretot **quan el senyor és absolt perquè l'hi dona la força... “tu dius que jo soc un maltractador i no et creu ni la jutgessa perquè estic absolt” i a més crea un precedent.** Si aquesta dona d'aquí 2 anys vol tornar a denunciar perquè ha passat una

altra cosa... crea un precedent conforme aquest senyor ha estat absolt i això és un mal en contra i s'arxiven causes una darrera l'altre per això" (A 01).

També presentem el testimoni d'una advocada que explica que no s'ha de pressionar a les dones per fer una denúncia penal perquè un cop feta no hi ha garanties de que se la pugui protegir. Explica que actualment tampoc hi ha suficients recursos econòmics per protegir a dones i fills-es adequadament. Així, la forma de treballar d'aquesta professional consisteix en empoderar a la dona juntament amb la resta de professionals del SIAD on treballa perquè la dona es senti capaç d'almenys iniciar un procediment civil per tal de trencar amb la relació violenta amb el seu marit. També refereix que moltes de les dones no volen una condemna penal envers el seu company agressor, sinó que només volen estar separades i que no les molesti més.

“una vegada han fet el pas no hi ha garantia de què la puguem reconduir, protegir, tingui tots els recursos perquè no passi res eh? Perquè estem vivint sense recursos. ...Dius bueno no posem la denúncia però tramitem el divorci. Jo de vegades ja no sé si ja se solucionarà res el fet de què hi hagi una condemna pel pare dels seus fills, jo ja no sé que pensar tot i que entenc que seria bo que hi fos però si elles no volen almenys que se separin” (A 03).

No preparar la denúncia

Però el que ens trobem quan parlem amb els jutges és que, manifesten una valoració negativa envers els serveis socials i serveis d'atenció a les dones i fills-es perquè encara que la dona no denunciï, les professionals d'aquests serveis tampoc ho fan, i resulta que per llei tenen obligació de fer-ho. Un jutge comenta:

“Informant: Que és per exemple què fan els serveis socials que quan tenen una senyora que els hi explica que és maltractada habitualment pel seu marit i ningú denuncia res als jutjats, és una gran pregunta per la gent que estan als serveis socials. Perquè quan tens una senyora que et diu que el seu marit l'agredeix sexualment repetides vegades no ho fas? Ja sabem que **la senyora té tot el dret de no denunciar, la pregunta és què fan els serveis socials!**

Entrevistadora: Clar... per què haurien de denunciar?

I: És un delictes públic, per què no denuncien?

E: Perquè juguen també amb la idea de que aquesta persona, la pròpia dona, sigui agent de la seva situació...

I: Però tu **tens la obligació de denunciar**, si t'expliquen un delicte "el meu marit ahir em va violar" i què fem amb això? Me'n vaig a casa i callo i no explico res? A veure suposem que la pega amb un pal... i què? I no passa res?

E: Potser espera o pensa que ja se li passarà a l'agressor, potser no vol trencar una relació de tota la vida.

I: Jo a la senyora l'entenc perfectament i no ho discuteixo gens. Però la pregunta és **els senyors dels serveis socials...**" (J 01).

A partir de la denúncia, s'obre un nou interrogant: què passa si no es dona una ordre de protecció per la dona i els fills-es?. Per algun/a jutge/sa el veritable problema no està en donar o no l'ordre, sinò en la manca de recursos socioeconòmics en què es troben les víctimes. Per tant, resta importància a la concessió de l'ordre de protecció. Parlarem més endavant de l'ordre de protecció.

"Informant: Però que tenir una ordre de protecció, per tenir una ordre d'allunyament ni l'hi donarà a la senyora **ni recursos econòmics per sostenir-se ni a ella ni als seus fills** econòmicament, **ni una alternativa habitacional...** doncs això no l'hi donarà. Amb l'ordre del protecció **farem fora el senyor del pis.**

Entrevistadora: Doncs per això potser no denuncien.

Informant: Si jo ho trobo perfecte però jo crec que la denúncia o la no denúncia, si jo he d'especular **perquè no es denuncia és perquè a nivell assistencial no s'està facilitant a la dona, recursos suficients com per sostenir-se** de la situació derivada de la presentació de la denúncia" (J 01).

D'altra banda, aquesta preparació per la denúncia que reclamen alguns/es professionals psicosocials i advocats/des es rebutjada en el context de treball d'alguns jutges/sses, donat que es entesa com un "adiestrament" per presentar un testimoni coherent, creïble i unes proves el més adients possibles perquè la dona surti amb una resolució judicial favorable, i això no es pot admetre sota la disciplina jurídica i procedimental, que ha d'actuar amb imparcialitat, neutralitat, objectivitat, com mostren Albertín, Cubells i Casamiglia (2009). El què si es proposa, es un bon acompanyament a posteriori de la denúncia. Tal com diu una jutgessa:

"Informant: Y esto **no es un caso aislado, esto sucede mucho** y lo que no se puede pretender es una actividad judicial a la carta, que es lo que se pretende, es decir, a mí me parece muy bien que tanto la mujer como el menor en su caso, los niños, el entorno familiar, **antes de ir a denunciar estén preparados, pero lo que no se puede es... a cuesta de esta preparación, para poner la denuncia, exigir luego, o hacer ver indicios o pruebas dónde no las hay.**

Entrevistadora: Y como había actuado? Yo personalmente te diría **es ahí donde se tiene que trabajar antes de dar el paso aunque siempre uno puede dar un paso sin asesoramiento...**

I: Es que **creo que estás equivocada...** porque **no es hacer la preparación, la mujer en el momento que es maltratada tiene que denunciar.** Lo importante es que inmediatamente después esté el recurso de apoyo. Lo importante es prepararla en la post denuncia. Intentar prepararla antes de la denuncia es irse a los 3 meses a denunciar. A ver... no cuestiono su función... es que eso **ya genera una incredibilidad en la denuncia** que es bastante importante” (J 03).

Observem doncs, que la “preparació” de la denúncia de violència des de la perspectiva de Serveis Socials i dels serveis d’atenció a les dones i fills-es, no té el mateix significat que el donat pels professionals del sistema judicial. Hi ha un xoc frontal entre les perspectives i pràctiques que mantenen uns/es i altres, les quals caldria posar en diàleg (veurem més a l’apartat 6.7 *Elements crítics entorn al sistema d’atenció a partir dels discursos que es mobilitzen en el mateix sistema*). D’altra banda, també veiem què és necessari una conscienciació per part de la dona perquè pugui “elaborar” i valorar els efectes de la denúncia, així com rebre informacions que l’ajudin a prendre aquesta decisió. També cal considerar els recursos socioeconòmics a l’abast d’una dona i els seus fills-es quan es planteja la denúncia.

5.6.2. Què suscita més dilemes en els judicis?

Hem destacat tres apartats que susciten més dilemes i que tenen a veure amb:

- preparar els judicis
- judici ràpid o no judici ràpid
- criteris i creences judicials en la valoració de la violència

Preparar els judicis

A l’apartat anterior, parlaven de “preparar les dones” per enfrontar-se al fet de la denúncia. Ara tractarem el moment puntual en que es prepara el judici quan ja la dona interposa una denúncia. Aquest punt és important donat que d’una

banda, la dona i els fills-es s'han de mantenir amb integritat i tenir seguretat per enfrontar-se a un entorn que els interpel·larà de manera molt radical, d'altra banda, hem vist que el factor credibilitat és important en el context del judici. Per tant, la dona ha d'estar enfortida, preparada per explicar en un context formal, al qual no està habituada, i amb totes les preocupacions posades en les expectatives de la futura decisió judicial.

En principi, quan es realitzen judicis ràpids per demanar l'ordre de protecció, moltes dones van a judici sense tenir una trobada previa amb l'advocat/da que la defensarà, únicament es troben uns minuts abans del judici en el propi jutjat per acordar com ha de ser el tràmit. Una professional psicossocial que atén a les dones qüestiona aquesta situació:

“O per exemple, això sí que moltes dones ens ho expliquen. **Van als jutjats allà amb el seu advocat i tal i potser només hi ha parlat 10 minuts abans d'entrar a judici no?** Són tius o ties que acabaran decidint coses importants sobre la seva vida. Doncs home... mata-t'hi una mica no? És la teva clienta... pues reuneix-t'hi com cal, escolta-la com cal... tu estàs allà defensant coses molt importants, centrals, en el seu dia a dia. A vegades hi ha advocats que sembla que no tinguin consciència de...”(P 01).

Aquest/a advocat/da hauria de haver tingut ja un contacte previ amb la dona que denuncia, - o això hauria de ser- quan aquesta interposa la denúncia, però, en ocasions, degut a que pot trigar en arribar a la comissaria, la dona fa la denúncia davant la policia però sense la presència de l'advocat/da. Una advocada diu:

“El que passa és que l'advocat/da **pot estar de guàrdia però pot tardar més o menys en arribar** no?. Aquest temps sí és més o menys a vegades **fa que la víctima digui: `si no és aquí l'advocat ja hi serà davant el jutge` i denuncia...** Això ho insisteixo perquè ens sembla important des d'un inici perquè l'advocat informa a la víctima dels seus drets en el procediment penal i també ha de donar la informació de tots els recursos que té la víctima i de tots els professionals que poden intervenir “ (A 03).

Sembla que la precipitació dels tràmits en aquestes situacions considerades d'urgència, provoquen efectes que no comporten una bona praxis. Similar apreciació es comenta en relació al procés que segueix la denúncia en el judici ràpid. Tal com diu una advocada –primer paràgraf- o un terapeuta –en el segon paràgraf-:

“I clar **amb 24h tens tant poca informació que a vegades és difícil que sigui una bona resolució** que la que es dona en aquell moment potser serà una decisió precipitada però en qualsevol cas necessària per protegir a la víctima i als fills. Però **ho**

hem de fer amb pocs recursos. Perquè jo **només tinc la declaració de la dona** i no he pogut esbrinar gaire més cosa en 24h” (A 03).

“por ejemplo, **cuando una mujer hace una denuncia** muchas veces no hay un abogado, no hay nada. Y los mossos le preguntan bueno a usted que le paso y las mujeres claro... se acuerdan de algún detalle... **tienen un discurso poco articulado... claro... tienen la emoción ahí...** y después eso es lo que se toma como declaración y como... y eso frente a la realidad de que **los juicios tienen que durar siete minutos** y luego el siguiente... vamos haciendo el churro, no?” (P 03).

Judici ràpid o judici no ràpid (per delicte de violència habitual)

A part del judici ràpid per una agressió demostrada (informes mèdics, evidències corporals..), es posa de manifest que molta violència es de naturalesa psicològica, a través de pràctiques quotidianes que no son fàcils de demostrar com a elements empírics i proves per un judici, per tant, en alguns casos, els/les advocats/des recomanen a les dones i fills-es intentar acreditar un delicte de violència habitual. La tramitació d'un delicte de violència habitual pot suposar que transcorri molt de temps des de la interposició de la denúncia fins al judici (mínim 6 mesos fins 2 anys), i un contacte molt esporàdic entre dona-advocat/da. Aquest període suposa molts canvis en la vida de la dona i els fills-es, la qual cosa pot canviar molt les expectatives que tenen víctimes i advocats/des sobre el judici penal, així com la negació de les dones a declarar en el judici, la qual cosa es valora com un fracàs en el procés judicial:

“..els advocats amb la víctima podem tenir un acompanyament relatiu perquè nosaltres, **la nostre feina si ja ha acabat amb tota la declaració...** i diligències probatòries durant aquells **nou mesos o aquell any pot ser que no hi hagi contacte de víctima i advocat eh?** D'entrada de cada cas o jo per exemple **si he derivat a la víctima a la psicòloga puc fer coordinacions amb la psicologia per veure com està, interessar-me per la víctima però jo diria que això en molts casos no passa,** llavors una setmana abans truques a la víctima per preparar el judici i et trobes que moltes vegades per desgràcia ja ha passat molt de temps i **l'agressor potser ja ha iniciat un procés altre vegada de seducció i tornen a estar junts...** encara que hi hagi ordre de protecció eh!?”

... **poden haver passat mil coses a la vida privada de la víctima** i ens trobem que moltes vegades, més de les que haurien de ser, les víctimes retirin l'acusació. **Si una víctima es nega a declarar doncs clar... què passa? Que no hi ha prova de càrrec suficient per condemnar a l'agressor a no ser que hi hagi testimonis”** (A 03).

Per alguns jutges/sses, el judici ràpid és una mostra de l'efectivitat i eficàcia del sistema, en el què si es tenen les proves amb certa diligència, tot es pot resoldre d'una manera més favorable, però malgrat aquesta seria la pràctica més ideal, la realitat, segons altres professionals, dista d'aquesta idea. Veiem que diu un jutge de violència envers la dona en relació als judicis ràpids:

“Entonces el sistema tiene que ser más efectivo, juicios más rápidos, es decir... si realmente está todo ¿para que queremos una fase de instrucción de preparación de juicio?, si a lo mejor, con la vistilla con la fiscal veo que ha aportado al testigo, veo que ha pasado por el forense y ya tengo los elementos necesarios para hacer un escrito de calificación y pedirle al juez que se acelere el proceso. El mismo juzgado de guardia puede celebrar el juicio y se va a celebrar en 2 o 3 días después de haber cometido el hecho con sentencia. Muchas más condenatorias habría. Si se quiere una actuación criminológica. Si lo que se está haciendo es decir “oiga esto queremos castigarlo” pues adecua el sistema judicial, **pero no esperes doble... la instrucción, o sea doble fase...** bueno. Cuando a uno le llaman para una administración para hacienda, si tienes que hacer... pues al juzgado pasa igual, nadie le apetece... **Cuando la cosa esta caliente y se acaba de poner la denuncia la gente sí que quiere. Pero cuando ya han pasado 2 o 3 meses... “no, no... yo lo que quiero es que me deje en paz”** es la frase que dicen todas, “yo lo que quiero es que me deje en paz”, no que le pongan... una condena o que le... y entonces ya no quieren dar el paso ellas, volver a declarar, a contarlo. Claro porque **lo han contado** a la policía, lo tienen que volver a contar al juez de instrucción, en el plenario, lo han contado a lo mejor al trabajador social que está atendiendo la víctima, **y ya están hartas”** (J 02).

I com aquest mateix jutge, especialitzat en violència envers les dones, argumenta que amb indicis de violència (segons la normativa jurídica), serà més efectiu el judici ràpid, posant en rellevància a la vegada, el paper dels jutges especialitzats, donant-los valor dins del sistema:

“es decir en el sistema judicial simplificación, ... **si podemos condenar lo más reciente**, ya hemos ganado **porque lleva la prohibición de aproximación** y ya le vamos a dar una tranquilidad y una seguridad para que esta señora salga a flote. Entonces **simplificar el proceso judicial y adaptarlo a los tiempos modernos** y no decirle “no, no, es que el juez” sino ¿para que sirvo yo escuchándola aquí durante una hora? Y le doy una orden de protección y luego me llega en el plenario penal y no me declara, para qué servimos?” (J 02).

D'altra banda, els jutges assenyalen la especial dificultat que suposa demostrar en un judici la violència habitual:

“realment **hi ha molt poques denúncies de maltractament habitual** o és **molt difícil d'acreditar una violència habitual**. Llavors el que es fa és considerar cada episodi de manera individual” (J 01).

Davant aquest argument de defensa dels judicis ràpids, es contraposa la dificultat que troben advocats/des i dones/fills-es en provar la violència en un judici ràpid, pel que intenten acudir a un altre procediment per poder obtenir

més proves o poder demostrar un delict de violència habitual. Segons algunes professionals, portar un cas per violència habitual pot donar més possibilitats a les dones i fills-es de tenir una sentència condemanatoria. Com comenta aquesta advocada:

“I les prèvies és el que jo sempre demano que s’obri un procés que és una fase intermitja on tu pots aportar proves perquè la majoria de casos que tinc són de violència habitual. Anar molt ràpid sense proves és una absolució. Els ràpids són bons quan hi ha un episodi puntual i greu. Però quan es tracta de demandar una violència habitual necessites una fase per poder aportar proves” (A 02).

Ja em parlat del què significa la violència habitual, la qual és difícil de demostrar perquè es basa en una relació de microviolències continuades en el temps, de maltracte psicològic continuat. Durant la investigació d’un delict de la dona i els fills-es poden estar en una situació de desprotecció, i continuar patint violència, ja que potser no tenen ordre de protecció, o no s’ha abordat encara la situació familiar derivada del cessament de la convivència, o hi ha convivència per tant, la via de violència habitual comporta una gran indefensió per les víctimes.

D’altra banda, en el judici per violència habitual, es trobaran jutges i fiscals no especialistes en violència envers la dona, pel que es dificulta poder explicar el que suposa la violència, tot i que segons aquesta advocada no és un handicap.

Malgrat això, en un judici per violència habitual, a part de la possibilitat de recollir més proves, està la possibilitat de fer una bona preparació de les dones –i si cal dels fill-es- per la presentació del seu testimoni en el judici. Tal com explica aquesta advocada:

“Si de fet les clientes no volien preparar els judicis perquè no els podien pagar però jo els hi deia que ja els preparariem una setmana abans, i venen aquí i fem un rol playing, assagem preguntes. És un show eh? Com aniran, què diran, quin jutge, si les qüestionen... prefereixo que sentin les preguntes de mi que no de l’advocat de la defensa. Tot el que sigui que les qüestionin ho faig jo abans. Així ja estan preparades mentalment. Ja ho han sentit i llavors allà no es queden impactades. O si han mantingut relacions sexuals puntualment després de la denúncia, etc. Llavors aquí ho assagem molt. I quan feia torn d’ofici fèiem el mateix. I moltes dones no volien venir pensant que com jo era del torn d’ofici, doncs que no tenien dret. I jo deia, no, no, és que un judici no es pot preparar a la porta a més passen testimonis, etc. En canvi aquí es prepara tot. Si hi ha testimonis que podem portar també. Els explico com transmetre la veritat. No estic parlant de mentir, estic parlant de transmetre, és a dir, què té rellevància jurídica i què no. Que un jutge no l’hi hagi de dir “oiga callése y centrese en lo que se esta apuntando” perquè si diuen això ja es queda bloquejada” (A 02).

Críteris i creences judicials en la valoració de la violència

En aquest apartat del procés judicial destaquen dos punts controvertits: a) d'una banda els criteris-creences utilitzats per identificar el tipus de violència (creuada entre els progenitors o de gènere, violència directa o indirecta envers els fills-es); i b) d'altra, els criteris-creences que es tenen en el moment de resoldre l'ordre de protecció i guarda dels fills-es. Com hem vist a l'apartat teòric, els criteris utilitzats en el sistema jurídic-penal no són indissociables dels valors i creences que manté el propi sistema.

a) En quant al tipus de violència, si no hi ha un estudi previ del cas a partir de dades psicosocials, o bé unes proves molt contundents, és difícil que el/la jutge/sa i fiscals puguin discriminar el nivell i risc de violència, que en molts casos es pot confondre amb un conflicte entre la parella o una violència que es diu "creuada" entre els dos. Perquè en ocasions, la dona que pateix violència de gènere es defensa d'un atac físic procedent de la parella, tal com diu una advocada:

"... és que **si m'acaba de pegar què faig? em quedo quieta?** L'hi foto una altre... o l'esgarrapo com a mínim... En aquests casos la jutgessa pot dir que hi haurà condemna per tots dos per delictes de lesions però jo ho entenc com defensa personal ja que si t'estan escanyant què fas? L'esgarrapes... com a mínim t'intentes treure el tio de sobre! Però ens trobem amb dificultats així també eh?

...en aquests casos a vegades **tens l'amenaça a sobre de que es condemnaran a tots dos** per un delictes de lesions o de maltractament en l'àmbit familiar no? I a vegades s'acaben retirant.. Si no ho tens molt clar de què hi ha un abús de superioritat i que ha sigut un acte de legítima defensa.. ho has de poder acreditar no? Però sinó, et trobes això, que quan hi ha lesions mútues, moltes són d'autodefensa total no? Clar... d'esgarrapades d'intentar-te treure de sobre no?" (A 03).

En quan a la valoració de "violència indirecta" i la intensitat d'aquesta patida pel fill-a, també trobem controvèrsies entre la concepció mantinguda entre sistema penal i sistema psicosocial, ja que des de la perspectiva dels/les professionals psicosocials que intervenen amb infants-adolescents, tota violència té efectes sobre aquests/es, i per tant, s'hauria de tenir present en les decisions judicials. Caldria valorar la necessitat d'un sistema que permetés trobar diferents nivells d'afectació, dins de la categoria "violència indirecta" que es fa servir en el sistema judicial. Una professional comenta:

"creo que la violència es directa es decir que el golpe no sea hacia a ti o que el insulto no sea hacia ti no implica que el niño o la niña no este mamando esta situación de

tensión ,de falta de respecte, de violación de los derechos, es decir... si es verdad que hay padres que se preocupan más antes de no tener situaciones violentas con la mujer delante de los niños o niñas y ya incluso se... yo he conocido maltratadores que a los niños no... los tienen aislados de esta relación con la madre pero claro ... para mí no. No es del todo porque **al fin i al cabo que tu dejes a la mamá hecha una mierda psicológicamente, repercute en como esta mama pueda estar también para sus hijos.** Por lo tanto... bueno ellos nunca lo han visto insultar ni pegar a la madre ni faltar-le al respecto... bueno, vale pero tu dejas a la mamá en unas condiciones que si a ti te importaran tus hijos, no querías una mamá así para ellos. Por lo tanto **yo lo de violència indirecta en los juicios siempre lo discuto** porque los jueces y juezas evidentemente hacen esta pregunta “ (PR 02).

b) En quan als criteris per concedir la guarda dels fills, quan hi ha una situació de violència envers la dona-mare, i els fills no estan patint violència directa, la guarda passa a ser per la mare, mantenint visites temporals amb el pare. No obstant, ens trobem amb casos en què els criteris seguits pels jutges/sses i fiscals tenen relació amb: creences conservadores en relació a la importància que el/la fill-a continui relacionant-se amb els dos progenitors; creences masclistes basades en què l'home no actuava amb mala intenció o defensant el paper de l'home com a pare dins la família. En aquests casos no estan prioritant i valorant el benestar del menor.

Veurem dos exemples, en el primer cas, una advocada ens explica l'existència d'una guarda compartida en un cas de violència, que va ser revocada posteriorment pel Tribunal Superior de Justícia; i en el segon cas, es mostra el baix nombre d'ordres de protecció que es donen per protegir a l'infància (no arriba a 1%) cosa que atribueix a aquesta creença dels agents jurídics a pensar que un “agressor pot ser bon pare”:

“..el risc era brutal perquè era una guarda conjunta, un empresari amb molts recursos, que es podia emportar la nena allà on fos... vam recórrer a una apel·lació contra la guarda conjunta, l'audiència no ens va donar la raó, vam fer una recusació que és la primera que es va fer a Catalunya davant el tribunal superior de justícia i aquí ens van donar la raó. Molt bona argumentació dient que clar... el jutge inicialment va dir que clar, la nena era petita i la violència no la podia influir, en canvi el TSJ va dir que si que influïa a qualsevol menor perquè era en la seva presència” (A 02).

“És molt difícil provar la violència en el nens. Això és molt difícil primer perquè els jutges no tenen aquesta mentalitat. I jo parteixo de l'afirmació de què un agressor no pot ser bon pare, punto. Un agressor més igual que no hagi tocat al nen, un pare que és agressor i agredeix a la mare és igual com l'agredeixi no és un bon pare. Jo parteixo d'aquesta afirmació. Els jutjats no tenen aquesta mentalitat, és totalment la visió contrària. Un agressor pot ser un bon pare. Llavors clar com no hi ha aquesta vinculació de què un agressor no és bon pare... ni es qüestiona. De fet les estadístiques quan es donen ordres de protecció, les poques que es donen, com a mesures de protecció als nens són 0'4% . Si tu veus els trimestres, no hi ha ni un 1% mesures pendents a protegir els menors d'aquesta violència. Aqueta és la

mentalitat dels jutjats. O sigui t'estic dient quan donen ordres de protecció eh?"
(A 02).

Com a conclusió d'aquesta apartat, destaquem que és important que les dones –i si cal els fills-es- rebin una preparació abans d'afrontar un procediment judicial. Una preparació que no significa alterar el seu testimoni, sinó enfortir-se, rebre suport perquè en el moment de declarar, tinguin autoconfiança i seguretat per expressar el que han patit, sentit. També perquè treballin en les opcions que tenen per protegir-se dels efectes derivats de la ruptura de la convivència amb el presumpte agressor. Malgrat hem vist que el temps que necessita la dona i els fills-es per fer el trencament i recuperació és un temps que no coincideix amb el temps del procés jurídic-penal per resoldre el cas.

Els processos que es tramiten com a judicis ràpids són convenientes quan les proves, els fets puntuals de violència queden molt explícits i demostrats en l'actuació judicial, no obstant en alguns supòsits caldria tenir a l'abast de forma més immediata els instruments necessaris per facilitar tota mena de prova en aquesta fase. D'altra banda, en aquells casos en què es demora la investigació i enjudiciament per raó dels tràmits (en casos de violència habitual, difícil de demostrar en un judici ràpid), caldria garantir la protecció a les dones i fills-es, donat que en molts casos no se'ls dona ordres de protecció durant el temps que tarda en produir-se el judici.

En quant a altres elements de controvèrsia, hem vist que els criteris-creences que fan servir els agents judicials són determinants en el moment de prendre decisions, en les sentències, i en aquest cas, hem vist que cal treballar en dos aspectes: 1) discriminar entre conflicte en la parella i violència de gènere; 2) definir el que s'entén per "violència indirecta" en els fills-es, i sobre tot, els diversos matisos i intensitats en que la "violència indirecta" afecta als fills-es per consegüentment, prendre les mesures des de l'àmbit judicial necessàries pel seu emparament. Aquesta qüestió incideix de forma directa en les decisions d'atorgament de la guarda compartida i concessió d'ordres de protecció als fills en supòsits de violència de gènere.

5.6.3. Com de necessàries són les Ordres de protecció ?

A partir de les entrevistes hem trobat dues posicions molt diferents:

- pertinença i adequació de la concessió d'ordres de protecció – representada principalment pels jutges-
- es donen poques ordres de protecció o s'acorden poques mesures cautelars en pro de la víctima.

Pertinença i adequació

Els jutges comenten que les ordres que es donen són poques, però que les que es donen estan ben valorades, fonamentades amb indicis i fets que permeten visualitzar clarament el risc de la dona i els fills-es, no com podia passar fa un temps enrera, en què es donaven ordres de protecció als primers indicadors de violència. D'aquesta forma, l'ordre s'aplica quan realment hi ha una situació de risc per la dona i els fills-es, indicant i prevenint als maltractadors en la idea que el seu incompliment o el trencament, tindrà conseqüències penals. Tal com comenten els jutges:

“..muchas casi las daba automáticamente cuando había un parte de lesiones, luego está la propia experiencia te va analizando los supuestos y de ver realmente el riesgo, no riesgo para evitar toda... que el día siguiente te venga a decir “no, no es que esto...” para que claro, no tenga que decirle “oiga, ¿ahora la orden que le dimos no la quiere? No se la quitamos ahora... porque realmente vemos riesgo” Su acción e intervención tendrá resultados, eso ahora no lo quitamos, si la hemos dado es porque vemos riesgo ...2(J 02).

“Jo dono poquetes ordres... 30-35 o 40% però jo... si hi ha un trencament d'ordre se'n va a la presó, eh? Jo tinc una ordre i es trenca i van a la presó ràpidament. És molt probable amb mi. Perquè jo ja l'hi he donat la oportunitat de no acostar-se, de respectar la ordre i ell ha fet una altra cosa. I aquests supòsits han anat funcionant relativament bé. Tinc la impressió que he entrat a gent que mai a la seva vida s'han pensat que acabarien a un centre penitenciari” (J 01).

A més per alguns jutges/sses, l'ordre de protecció no és més que una decisió presa en jutjats, un paper amb unes prescripcions que s'han de complir, però que en la realitat no eviten físicament, que l'home violent s'apropi a la dona o li faci mal de qualsevol altre manera:

“L'ordre de protecció com a recurs, què aporta? És que jo me'n demanen molts i veig molta gent que em demanen ordre de protecció que penso que no sé que deu estar pensant que l'hi donarem, perquè l'ordre de protecció és un paperet, que diu “no t'acostis, que si t'acostes faràs un de mesura cautelar”, “no t'acostis”.

Però que tenir una ordre de protecció, per tenir una ordre d'allunyament ni l'hi donarà a la senyora ni recursos econòmics per sostenir-se ni a ella ni als seus fills econòmicament, ni una alternativa habitacional... doncs això no l'hi donarà. **Amb l'ordre del protecció farem fora el senyor del pis**" (J 01).

A més, com ja hem comentat en un punt anterior, el jutge pensa que la discussió sobre donar o no l'ordre de protecció, és una forma de desviar l'atenció davant una problemàtica major de la dona i els seus fills, a la què el sistema no pot donar la cobertura suficient: la necessitat que té la dona i els fills-es de recursos econòmics i socials per abordar la seva situació.

Una advocada ens explica que per aconseguir una ordre de protecció es necessiten dos requisits: 1) indicis d'un delictes i 2) que la víctima estigui en una situació objectiva de perill risc. Per tant, un handicap és si aquesta dona no ha posat una denúncia immediatament després d'un episodi de violència es pot interpretar pels operadors jurídics que no obstant el risc, l'acceptació de la convivència en aquesta situació minimitza la necessitat de protecció. L'advocada valora que si bé l'ordre de protecció no ho és tot, perquè es donen molts trencaments, al menys alguns mecanismes de protecció legal se'ls poden garantir a la dona i fills-es:

"...cada cas és un món eh? I no sempre el tema penal soluciona les coses perquè... **ni l'ordre de protecció protegeix efectivament...** amb això també podem ser molt crítiques... **la denúncia tampoc ho soluciona tot** però nosaltres el que hem de dir és que l'ideal és posar-la per intentar trencar amb això i intentar protegir-la, com a mínim hi haurà mecanismes que a nivell legal la podran protegir, llavors l'efectivitat és una altra cosa perquè és clar tampoc podem posar un policia a cada dona no? Vull dir? Els **trencaments de les mesures cautelars i de les mesures de protecció** estan... vamos... que vull dir que n'hi ha molts, a l'ordre del dia..." (A 03).

Poques ordres

Malgrat aquest discurs, des del punt de vista de professionals psicosocials, advocats i de les pròpies dones: la no concessió d'una ordre de protecció o mesura cautelar de protecció comporta no només una desprotecció, ja que les víctimes no estan emparades per un estatut integral (amb efectes penals, civils i d'atenció social), sinó que a més, és un fet que situa a la dona en una posició més vulnerable davant la parella o exparella. Com comenta una advocada:

“Li **van denegar l’ordre perquè no hi havia prou risc**, és a dir, el jutge li va dir que si li diu que si hi ha més incidents sí que li donarà l’ordre però no dona l’ordre. **Fent això li està generant un sentiment d’impunitat a ell... si amb 204 pàgines de WhatsApp no dones un ordre...** ella es va negar a declarar, no és un judici, és una compareixença on es decideix si donen l’ordre de protecció i quin tipus de procés s’engega” (A 02).

“A veces **la separación puede ser el motivo por el cual empieza la violencia. De hecho esta categorizado como uno de los eventos de más alto riesgo...**”(P 03).

A més, sense una ordre de protecció algunes garanties i drets de les dones i fills-es no existeixen, una de les quals que ha emergit com a punt important en les narracions, ha sigut la possibilitat de què els fills-es no siguin retornats a la mare durant les visites dels progenitors. Com explica una advocada:

“O per exemple, **no et donen l’ordre de protecció i no estàs separada, per tant no hi ha mesures civils, ni cautelar, ni res. Clar què faig? L’hi deixo veure, no l’hi deixo?** Hi ha un **buit legal. I si l’entregues i després ja no te’l torna? No pots denunciar...** aquí diran on està la resolució judicial que diu que el nen l’ha de tenir vostè? Clar, fins que no poses la demana i hi ha una resolució judicial... és un buit legal. „però clar “te’n refies de deixar-l’hi una estoneta que el vegi o amb algú?” (A 02).

Professionals psicosocials coincideixen en què actualment es donen poques ordres de protecció a la dona. Una professional de l’oficina d’atenció a la víctima diu:

Veiem més per defecte que per excés (TS 01).

Apunten que en molts casos atenen a dones què estàn pendents de judici i no han rebut ordre de protecció (com hem vist als apartats anteriors), o que no han denunciat, sinó que han acudit a un jutjat civil i per tant no tenen ordres de protecció. Algunes d’aquestes dones, com d’altres casos sense ordre de protecció, tenen un risc considerable de que la parella els faci mal. Per tant, afirmen que la gravetat del cas no correspon amb tenir o no l’ordre de protecció, perquè la realitat és més complexa i dinàmica del què es pot jutjar en un jutjat i en un moment determinat. Una professional comenta:

“però també és veritat que nosaltres **hem atès a moltes dones que sí que han denunciat i que sincerament al·lucinem de que no tinguin una OP**. Dons perquè és veritat, el jutge doncs... potser aquella dona no ho ha pogut explicar prou bé... potser han passat coses que són molt difícils d’objectivar... jo ja entenc la posició del jutge en el moment de dictar una OP... ha ho entenc, no? És complicada però de veritat que a vegades al·lucines de dir mare meva... **O per exemple, a aquesta l’hi han donat i a aquesta no**. No? No s’entén, clar... nosaltres no estem a dins els jutjats no hem vist exactament com han anat les coses, llavors... és “peliagudo” això” (P 01).

Cal valorar si la qüestió és “com es defineix el risc de la dona i els fills-es”, i de quina manera es detecta i registra els indicis de delictes i el risc durant la denúncia, la instrucció i tractament judicial del cas. Aquesta qüestió queda molt simplificada en els criteris que es fan servir dins del sistema jurídic-penal i s’hauria de replantejar, d’investigar i explorar amb més profunditat i amb serveis que donin el suport. Tal com comenta una advocada:

“De fet totes les condemnes recents de violència psicològica habitual, **les dones passen per un procés durant 2 anys o any i mig sense ordre de protecció i després tenen condemna**. D’alguna manera dius tenia jo la raó, senyora jutgessa de violència, aquest senyor està condemnat per violència i vostè no em va donar l’ordre. O sigui **aquesta senyora ha estat desprotegida entre cometes per una decisió de la jutgessa de violència** del jutjat de violència, quan un penal està dient quelcom tant greu com que hi ha violència habitual” (A 02).

“**Jo recordo un que s’oposava a anar amb el pare i el pare el va agredir directament. No em van donar l’ordre de protecció tot i que el pare va reconèixer ‘agressió però va dir “que se fue... que tubo un vacío mental i que se fue de la cabeza...” no em van donar l’ordre ni reconeixent aquesta agressió. Recorrent a l’audiència me la van donar però vaig haver de recórrer. Tela marinera**. Si ni amb agressió física directe... **Aquell noi s’autolesionava** i jo el vaig voler veure. Era molt fràgil emocionalment, sempre recordaré, per això el règim d’estades... Era molt fràgil.. Va venir aquí i t’ho explicava, el que passa és que l’hi costava molt. Aquest noi al final a l’exploració ho va fer bé eh... perquè **el llenguatge corporal era impactant**. No voler veure el pare de cap de les maneres, tot i això és això... **és que sempre tenen el mateix discurs, qüestionen molt als nen-es**” (A 02).

També es qüestiona per part de professionals psicosocials i advocats/des, la manca d’ordres en favor dels fills-es (ja hem vist en apartats anteriors, com es deia que en nens/es no arriba a 1%), i el fet que en la majoria dels casos que hi ha una condemna de presó i a més la prohibició d’apropament i comunicació a la dona, no existeixen mesures envers els/les fills-es.

Davant aquestes situacions catalogades de desprotecció, els professionals busquen estratègies que permetin obtenir les màximes garanties perquè la dona i els fills-es aconseguixin un estat de seguretat, per això alguna advocada recomana a les dones que abans de denunciar li diguin a ella, de manera que pugui discriminar si els fets seran indicadors suficients:

“**el problema és que aquesta noia va anar a denunciar de cop sense avisar-me...** llavors va anar a denunciar i au! Mentre jo **sempre miro quin jutge l’hi pot tocar**. Jo sempre tot preparat2 (A 02).

“..la noia aquesta que fa poc que va presentar tants WhatsApps **jo l’hi vaig dir “no et donaran una ordre” i ella em va dir “menys mal que m’ho has dit”** perquè sinó surt del jutjat... jo ja l’havia advertit. I el jutge em va dir “no le voy a dar la orden, lletrada...” i

jo vaig dir “se lo dije a ella, cuando supe que me tocava usted”. És que ja ho saps..”(A 02).

Com a conclusió veiem, doncs, que l'ordre de protecció pot tenir entre d'altres dos efectes principals: d'una banda els drets que proporciona a la dona i als fills-es, malgrat que en la majoria d'ordres de protecció els fills-es continuen veient o visitant al pare, la qual cosa produeix en la majoria de vegades violència indirecta sobre la mare, donat que el pare continua amb contacte amb els fills-es i utilitza a aquests/es per agredir a la mare. L'altre possible efecte de l'ordre de protecció és més de caràcter simbòlic, i consisteix en donar-lis el estatus de víctimes, i en l'ampoderament que el sistema penal pot proporcionar a les dones i fills-es, donat que és un reconeixement institucional i social del seu patiment (extensiu també a altres membres de la família). Hem vist una controvèrsia entre diferents posicions professionals, unes que defensen que ha d'haver indicadors i evidències molt clares de risc per donar una ordre de protecció, i altres que n'opinen que es donen en pocs casos perquè no es valoren suficientment tots els factors de risc, no emergeixen tots o no es prioritza la protecció i cura de les víctimes, sinó el risc físic i puntual. Caldrà revisar i incidir en veure com es determinen aquests indicadors de risc, a quins objectius obeeixen i quins rols i estereotips hi operen.

5.6.4. Les dones reben suficient informació, acompanyament i ajut durant el procés judicial? Son qüestionades?

En aquest apartat tractem de veure quins elements son controvertits per assegurar la protecció, seguretat i ajut a les dones i als seus fills-es durant el procediment judicial, és a dir, durant el temps des de la interposició de la denúncia fins que es dicta una sentència. Parlarem de les dones-mares que en ocasions denuncien elles i els seus fills-es, o en ocasions elles soles. Hi ha tres aspectes a considerar:

- la informació i escolta,
- l'acompanyament

- o la defensa que reben (organització, praxis professionals i no credibilitat i culpabilització).

Com a conseqüència si no es donen aquests processos d'una manera òptima es genera desprotecció i desemparament de dones i fills-es.

Informació i escolta

La informació és un dels suports més bàsics que se li pot donar a una dona i els fills-es. Des de l'Oficina d'Atenció a la Víctima se'ns diu:

“És que en quin moment estem? Jo sempre dic... posar una denúncia, primer assessora't, informa't i després si cal, ja denunciarem... però assessora't, valora, orienta't. Els serveis especialitzats per això són fonamentals i després l'acompanyament” (P 05).

Les dones necessiten professionals que les atenguin, escoltin i les informin, i com diu un jutge:

“no solamente sobre el proceso... que puede reclamar, la responsabilidad civil, los derechos penales, que se puede imponer a él una pena tal, su situación penal, que se va a quedar en libertad provisional... si está detenido, el tema de la orden de protección. No. Necesitan mucho más, porque es un paso muy importante, necesitan saber que va a ser de su vida, si se les da la orden de protección y el sale de casa, dónde... los ingresos, claro tu esos recursos, económicos, psicológico y de soporte a las víctimas los hace la persona de atención a la víctima. La persona que trabaja en el juzgado, no tiene ni esa información ni es la que tiene que hacerlo, es la que informa de cosas propias del proceso” (J 02).

Els/les jutges/ses manifesten que en ocasions es troben amb una dona que no ha acabat d'entendre, o no ha elaborat i acceptat la qüestió de que la parella o exparella pot ser penalitzada amb la presó. Podria ser que la informació que s'ha facilitat a la dona no és suficient, però també, podria ser que la dona no ha tingut el suport per elaborar una resposta reflexionada y conscient de les possibles conseqüències. Un jutge ens explica:

“A mi em dona la sensació que la informació que se li facilita, per part dels lletrats moltes vegades no és exacta. Jo no sé si és per desconeixement, o és per deliri... o bé... no sé... no sé per quina raó, eh? .

... per exemple, quan jo li explico a la senyora el que és un procediment penal i tal, hi ha un a paraula que sempre utilitzo que és la paraula presó. Perquè jo entenc que s'ha d'explicar les coses com són. Jo els hi dic “miri, vostè declararà, declararà el senyor, valorarem les proves i si pensem que hi ha indicis delictius, es farà un escrit d'acusació i al senyor l'hi demanaran una pena de presó, llavors la citaran a vostè a judici i vostè haurà de declarar, etc.” **Quan senten la paraula presó, moltes dones fan una cara de “no, no, és que jo no vull que vagi a la presó”** això em passa molt, “és que no

vull que vagi a la presó, només vull que em deixi tranquil·la” i jo penso “és que la meva finalitat no és garantir la seva tranquil·litat, la meva feina és punir-lo a ell” (J 01).

I una advocada ens indica que en ocasions, la informació que ha de donar a la dona topa amb la realitat que la dona vol sentir, és a dir, coses que no accepten, per exemple, que “el pare sempre tindrà el dret a veure al seu fill”:

“Per exemple “jo no vull que vegi mai més el meu fill” Jo aquí l’hi haig de dir que no, que **el nostre sistema no funciona així i que el pare sempre tindrà el dret a veure el seu fill** malgrat que hi hagi un acte molt greu cap al seu fill perquè tot i havent actes d’agressió, els hi exigeixen fer visites al punt de trobada. **Això a les dones els hi costa molt d’entendre**, llavors tu has de saber i **has d’informar**, i has d’informar amb la veritat. Perquè molts cops ens trobem amb dones que diuen “a mi hi ha un advocat que m’ha dit que aconseguirem la suspensió total del règim de visites” doncs t’està mentint” (A 01).

Algun jutge ens ha indicat que “cal integrar els jutjats en el procés de recuperació de la dona”, establint una flexibilitat en el procés, de manera que aquesta dona formalment no haurà engegat el procediment però ja ho coneixerà:

“si vostè vol denunciar, ha de denunciar i si no vol denunciar, no denunciï i si vostè vol jo ho aturo això, em quedo la seva denúncia, ho deixem aturat i **quan vostè es vegi encor, si vol vingui i ho faci**” ...Jo **m’estimo més que no declari** i en algunes ocasions, que també passa... que al cap de 2-3 setmanes vénen i diuen que volen **reobrir el procediment i tiren endavant**, i a mi em dóna la sensació que és una senyora que ara ja sap més a lo que va i que també és una senyora amb més possibilitats de prosperar” (J 01).

Acompanyament

Dins l’acompanyament en el sistema judicial, hi ha un moment difícil que és quan la dona interposa la denúncia. Des d’alguns professionals es qüestiona la falta d’acompanyament previ per part d’equips multidisciplinars, la inexistència d’advocat present, i posteriorment les condicions mínimes de temps en què es desenvolupa el judici. S’ha de tenir present que les dones estan en un moment de molta tensió, estrés i emociocionalitat i el sistema funciona amb una altra lògica. Tal com diu un professional psicosocial:

“por ejemplo, **cuando una mujer hace una denuncia muchas veces no hay un abogado, no hay nada. Y los mossos le preguntan bueno a usted que le paso y las mujeres claro... se acuerdan de algún detalle... tienen un discurso poco articulado... claro... tienen la emoción ahí...** y después eso es lo que se toma como declaración y como... y eso frente a la realidad de que los juicios tienen que durar siete minutos y luego el siguiente... vamos haciendo el churro, no? Entonces claro...

muchas de las mujeres que denuncian pasan por toda una serie de victimizaciones secundarias para después llegar a un lugar que no es nada...”(P 03).

També es fa necessari l'acompanyament durant el procés judicial, el cuidar i el facilitar espais que proporcionin més seguretat i tranquil.litat a les dones, els quals poden ser molt significatius per una dona i els fills-es, des d'estar en una sala d'espera, a haver de declarar davant l'agressor. Malgrat en múltiples ocasions s'ha incidit en la millora d'aquestes pràctiques, continuen existint pràctiques de victimització secundària, com explica una professional pèrit i un professional del servei d'atenció a la víctima:

“Y la ciudad de la justicia, por ejemplo pues... es muy grande... claro es muy fría, no se... está organizada de una forma que sí, las mujeres tienen una sala de espera pero **allí no hay una atención psicológica** para explicar todo lo que tu estés tranquilo, que sepas a qué te vas a enfrentar... **ni si quiera hablan con las mujeres”** (PR 02).

“Informant: Una sala d'espera per víctimes i testimonis per abans del judici, una mampara perquè no vegi a l'agressor el dia del judici. **Per mi això és una victòria i ho celebro amb cava.**

Entrevistadora: I es posa?

I: **La tenim però no es posa...**

E:**Una anestèsia brutal i “venga, venga, siguiente caso”** (P 05).

A l'acompanyament és important dedicar el temps necessari i suficient per tractar a les víctimes, en aquest sentit, topem amb una falta de recursos que imposa un ritme de treball estressant pels professionals. Aquest és un punt controvertit en el sentit que no podem atendre bé si no dediquem el temps i l'escolta addient. Tal com diu un professional de l'oficina d'atenció a la víctima:

“Sí! L'altre dia em van renyar perquè no volen els meus jefes que allargui molt els casos, no? L'altre dia em renyaven perquè portava 2 anys i mig amb un cas. **Però jo dic...quant de temps està un intern a presó? I allà paga l'administració pública i potser hi està 20 anys però amb una víctima has de ser ràpid i derivar... i dius bé doncs depèn, si ja hem establert un procés de confiança, s'està recuperant i jo crec que la puc seguir ajudant...** jo ara l'haig de tallar i enviar a un altre recurs i que comenci de 0... doncs jo **la meva ètica professional no em permet...** això què genera? Una sobrecàrrega de casos” (P 05).

D'altra banda, el sistema necessita de serveis connectats per atendre i acompanyar a les dones i als fills-es. Es necessiten serveis de proximitat, serveis especialitzats, serveis que puguin atendre en caps de setmana, que

pugin anar al domicili, que puguin atendre a totes hores. Tal com diu un professional de l'oficina d'atenció a la víctima:

“..i a mi hi ha dones.. ahir.. que una dona em deia... jo aquí amb tu em sento acompanyada i em sento sola però quan vaig a casa em venen tots les pors, tots els fantasmes, què passarà...(P 05).

Les urgències socials que és un alberg que allà t'ho trobes tot de qualsevol manera. Totes les problemàtiques... que jo algun cop que m'he troba que la dona no podia tornar al domicili, abans que anar a segons quins serveis dir-li, tu tens alguna amiga? Amb una casa, un pis, un germà? Sí! Doncs dir-li que vagi allà” (P 05).

I sobre tot, hi ha una falta de resposta institucional als infants-adolescents, especialment quan surten dels circuits d'atenció primera a la violència, per exemple en el cas que ens informa un professional de l'oficina d'atenció a la víctima de jutjats, en que uns germans no van trobar serveis d'atenció posterior a la mort de la seva mare per part del pare, el qual després es va suïcidar:

“és un pare que va assassinar la mare dels nens i després es va suïcidar ell. Els 2 fills són adults, la filla té 18 i el fill té 23 i aquests casos a nivell d'intervenció psicològica, terapèutica els estic portant jo des d'aquí. Perquè sortien de tots els circuits, era un cas complicat” (P 05).

O quan els fills-es es tornen agressius envers la mare, com a resposta emergent a la violència viscuda. Aquí també trobem dificultats en el sistema, que no proporciona serveis de contenció i tractament previs a la denúncia i condemna. Com diu una advocada quan es refereix a un cas d'un fill agressor:

“no vols la presó però vols una condemna perquè sigui substituïda per un ingrés en un centre, és trist però és que no hi ha a la xarxa cap eina si no es denuncia la violència del fill. I per una mare és molt complicat...”(A 02).

També en aquest acompanyament, és important la funció que es desenvolupa en les cases d'acollida a les dones i fills-es. A les cases les dones amb els seus fills-es reben un tractament i suport especialitzats, però algun professional qüestiona la funció de la casa d'acollida. Comenta que anar a una casa d'acollida suposa abandonar el propi entorn de vida per assolir unes condicions de tancament en un espai regit per pautes i normatives i que predisposa a conflictes de convivència entre les dones, malgrat que les normes es facin necessàries per permetre la convivència amb altres dones i els seus fills-es. Tal com diu una terapeuta que treballa amb les dones:

“són la dona i els nens els que s'han d'amagar... i que és clar... jo no sé si has vist alguna casa d'acollida però jo no hi voldria pas viure allà eh? Jo no. I no es culpa dels

professionals que ho porten ni molt menys eh? Una habitació compartida... bé... si les dones que pateixen violència que són mares, moltes vegades, no? Per la recuperació fa falta **tenir el teu espai, cuidar-te a tu per poder cuidar a la criatura...** i si això ho traslades a una casa d'acolliment i a més amb una història de violència és que no quadra. La sensació **d'estar tu sota control... finalment estàs tancada allà** i no pots anar on vols" (P 02).

Un punt important en l'acompanyament, és la necessitat d'una bona connexió i comunicació entre els serveis. La xarxa no està ben connectada, funciona de forma fragmentada i en molts casos reproduint el mateix servei, en lloc de funcionar de forma complementaria i/o compensadora. Els/les professionals que treballen en serveis especialitzats de violència coneixen els recursos, les derivacions, però altres professionals, com de serveis primaris no tenen suficient informació, ni tenen pautes consensuades per fer servir sistemes d'informació i comunicació dins i/o entre els serveis per abordar processos de violència amb fills-es, i més, quan la dona no manifesta explícitament el que li passa.

A més, cal treballar interdisciplinàriament, buscar espais per reflexionar i orientar la pràctica del sistema, perquè, com diu una advocada, malgrat aquest ideal està dins la teoria, a la pràctica, en moltes ocasions no s'està portant a terme, no es treballa en profunditat sobre el cas:

"... però és important saber també què opinen i posar en comú tots els professionals... que a tota la demarcació de Girona hi ha els **protocols de coordinació i això.... però sincerament els vaig veure molt bons i innovadors al principi però penso que s'acaba quedant molt en burocràcia...** I la teoria és molt maca però quan anem a les reunions i jo formo part d'aquesta comissió i puc fer autocrítica però penso això que ens quedem massa en burocràcia i **no anem al cas concret** i pensem com ho podem millorar" (A 03).

Defensa dels fills-es i de la mare

En aquest apartat hem organitzat tres dimensions pel seu desenvolupament: d'una banda, algunes formes d'organització del sistema que no són massa adients per la defensa dels fills-es i dona-mare, d'altra, tot el que seria millorable sobre la praxis professional i finalment, els mecanismes de no credibilitat i culpabilització que s'exerceixen especialment sobre les dones.

1. Organització del sistema de defensa

Els/les professionals del sistema judicial en l'àmbit penal fan referència a la "unitat de defensa" com a criteri d'atenció a les víctimes, és a dir, evitar que una dona tingui molts advocats i només un/a sigui el referent per evitar processos de victimització. Així mateix, no es pot obviar la protecció que sigui necessària garantir als fills mitjançant la petició expressa de mesures per ells.

Una altra qüestió que ha sorgit és la necessitat de la continuïtat o existència de professionals o serveis especialitzats per atendre les víctimes els caps de setmana o en festius. La manca d'un jutjat especialitzat, provoca molta disparitat de criteris a l'hora de prendre decisions judicials. Tal com un jutge exposa:

"I una altra cosa que s'ha de millorar i això sí que és fonamental és que a dia d'avui no és veritat que totes les víctimes estiguin assistides per òrgans especialitzats. Això és literalment fals, estan **ateses per òrgans especialitzats de dilluns a divendres, els caps de setmana no existeixen els òrgans especialitzats**, i bé... no és per res però si ens creiem lo dels òrgans especialitzats seria molt més pràctic que enlloc de què en cada província, **que cada partit judicial tingués el jutjat de violència**" (J 01).

També succeix de forma similiar en els serveis o professionals que recullen les denúncies. Com diu una professional de serveis d'atenció a les dones:

"abans quan una dona anava a denunciar, estava muntat que qui l'hi recollia la denúncia ja era algú del Grup d'atenció a la víctima, i per tant, teòricament **eren mossos d'esquadra sensibilitzats amb el tema**, que sabien de què anava la cosa, atendre a les víctimes... i per tant ja es recollia la denúncia d'una manera determinada i amb una sensibilitat determinada i sàpiguen el que es podia estar coent allà. Ara aquesta gent ja **no recull denúncies, ho pot fer qualsevol**" (P 01).

Una realitat a la que fan referència alguns/es informants és que molts casos de violència no estàn arribant per la via penal, com diu un professional, amb les conseqüències que comporta el no trencar amb el procés de violència, o bé trencar per via civil "per cansament, perquè és la única manera que el senyor accepta firmar un conveni o firmar":

"Informant: Claro por lo penal que... de los distintos casos **solo un 20% están llegando a la vía de denuncia de violencia** (diu el nom del boletín), o sea... una va a hacer la denuncia y pasa... puede pasar un año...lo pueden archivar y llevar a cabo las más claras.

E: **Y en todo eso y ese tiempo el tema de los hijos continúa estando bajo el paraguas del maltrato, es decir conviviendo con el padre que maltrata y ejerce la violencia** porque...

I: Claro. Hijos con dificultades con sintomatología ansiosa, depresiva... problemas en el colegio. Y en esto **es difícil de intervenir porque como no hay constancia de la violencia en el niño, como todo se ha gestionado simplemente como un desacuerdo familiar** y la separación de la madre” (P 03).

També com s’ha fet referència en un paràgraf anterior, la lentitud del procediment judicial fa que en algunos casos no s’iniciïn aquest processos. No és sostenible per a la dona i els fills aquesta situació, a més, pels fills aquest temps és molt important en el seu desenvolupament maduratiu. En alguns casos s’ens diu que quan s’ha de fer la instrucció en un jutjat penal de casos fora de Barcelona, es triga més. Altres situacions que fan que es retard del procediment és quan s’ha donat un error en l’instrucció que fa el jutjat, o quan el jutjat penal veu que el delictes és molt més greu i el torna perquè vagi al’audiència, o perquè falten proves, o no s’ha localitzat a l’agressor, o perquè algun testimoni no ha comparegut, o si el jutge està malalt... Es a dir, tenim diferents motius que poden enlentir el procediment judicial. Una advocada ens parla de la conseqüència:

“clar llavors això amb una dona que pateix violència i l’hi expliques tot això i el més normal si no està molt preparada, és doncs de dir mira, ho deixo estar tal i com esta... **perquè és clar tu surts sense ordre i ell sap que tu l’has denunciat i per què l’has denunciat**” (A 02).

També es destaca que durant el procés judicial cal millorar dos processos fonamentals per la defensa de la dona i fills-es: d’una banda, la investigació sobre el cas, i d’altra la falta d’exploracions de la dona (i si cal, dels fills-es). Sovint en els casos de violència es tanca la instrucció molt ràpid. Tal com diu un professional de l’oficina d’atenció a la víctima:

“El que he vist és una dona que estan **dins del cercle de la violència i per tant, la denúncia es produeix en l’explosió però just després ve la manipulació afectiva, i creu en les promeses de ell de que “sí, que ya me he dado cuenta, que voy a ir a un psicólogo...”** o sigui, just en aquella fase del cicle i per tant, el més probable és que retiri la denúncia. Per mi és un indicador de què allà està passant alguna cosa, per mi això és un indicador de què **s’ha de parlar molt més**, amb els seus fills i les seves filles... amb l’escola, que s’ha de parlar amb els veïns i les veïnes. No es fa investigació! **No es va investigació dels casos!** En un cas d’assassinat sí que es fa investigació però en un cas de maltractaments, d’agressió física, de maltractaments psicològics durant 20 anys no hi ha investigació. Es **tanca la instrucció rapidísimament**, es jutja i s’ha acabat” (P 05).

2. Praxis professional

També es qüestionen certes actituds i pràctiques dels professionals del sistema, les quals tenen a veure amb la falta de credibilitat de les dones, provocant efectes d'indefensió en elles i els seus fills-es. En aquest sentit, a vegades hi ha advocats/des que no tenen en compte el cicle de la violència, tampoc els indicadors psicològics i emocionals per detectar la violència. Així doncs, sovint tampoc els metges forenses ho tenen en compte. Un professional de l'oficina d'atenció a la víctima comenta:

“però clar... **advocats que puguin portar agressors i víctimes a la vegada quan són 2 mons totalment diferents..** això ja per mi és un error garrafal... o...el **metge forense va a mirar l'hematoma!** El metge forense va a mirar els hematomes i si no n'hi ha doncs...” (P 05).

Es parla de prejudicis, de falta de sensibilitat d'alguns professionals, que malgrat han rebut formació, no comprenen el procés de violència ni les relacions de dominació en la parella, per la qual cosa no poden tenir unes pràctiques que s'ajustin a una actuació competent. Una altra professional diferent a l'anterior, de l'oficina d'atenció a la víctima diu:

“Ens trobem als jutjats de violència d'aquí, que hi ha algun professional o agent judicial amb **el qual té molts estereotips** i en principi aquesta persona porta temps treballant i s'ha format en cursos de formació, que alguns els hem aplicat nosaltres i d'altres que el mateix jutjat ha realitzat. I bé... **falta sensibilització**” (TS 01).

En quant a la figura del o la fiscal, existeixen referències positives sobre la seva actuació, però també crítiques sobre males pràctiques. Un professional de l'oficina d'atenció a la víctima ens comenta que a vegades no hi són en les compareixences, o arxiven el cas si veuen a la víctima dubtosa per declarar:

“No ho sé, però **a vegades faig acompanyaments o em citen com a testimoni o com a pèrit... si és important el cas em citen perquè saben que conec a la víctima.** Però a vegades a les compareixences no hi són, s'han llegit l'atestat policial, no ho veuen clar, no volen acusar i no hi van. Això és tant fort... i per això et dic que hi ha moltes vegades que escoltes cada comentari que dius però bueno... mira a aquesta persona, escolta-la almenys a veure què declara... però vaja també hi ha de tot... això és com sempre, també et pots trobar amb una fiscal molt implicada... però clar.. per exemple **passa que pregunten “la víctima quiere declarar?” i si li diuen que està dubtosa o que no ho farà, doncs directament arxiven el cas, i un cas menys**” (P 05).

Un jutge ens parla de la figura d'aquests fiscals, en el sentit que no són tan actius com podríem ser-ho, en part degut al problema de plantilla que hi ha, a que no son suficients per portar la tasca requerida:

“És una peça important, ara a dia d’avui crec que no es pot esperar més del que fan... això no és un problema seu... és una plantilla que no està ben mesurada... fiscalia podria fer moltes coses si estigués en una altra situació.... fan un paper molt limitat... sí que vénen a judici, pregunten el dia del judici, informen, diuen” considero oportú” però no ténen un paper actiu en la resta del procediment... l’altra cosa és en seu penal que llavors sí perquè habitualment vénen el jutjat i estan a les declaracions del judici ràpid i per tant veuen el primer dia, informen... i tot això però... **és deplorable la posició dels fiscals”** (J 01).

Però també l’actitud i praxis no competent s’exté cap a altres professionals que treballan en serveis psicosocials. Actituds poc empàtiques -com comenta una dona- rebudes per part de la treballadora social cap al seu fill i cap a ella, o actituds molt recriminatòries envers les dones –com comenta una advocada-:

“has de tenir un psicòleg o algú o assistent social que tingui un bon tacte amb el nen... un contacte amb molta empatia perquè si tu no tens aquest contacte amb ells no pots parlar del tema. Hem tingut a assistents socials a casa i sinó havia l’empatia aquesta que podrien seure i parlar... **i no parlaven.. era així (fa un gest de seure endarrere i creuar els braços mostrant desinterès i fredor emocional)** a mi no em parlis perquè no et penso contestar. I clar, per això costa molt el treballar amb ell.. “ (D 02).

“...o sigui porto entre comentos dones normalitzades és a dir no hi ha un consum per part de la mare i tampoc un risc cap al menor. **Però quan intervé serveis socials cuidado, a mi em fa molta por...** però molta eh? **I amb elles també,** a més és que elles t’ho transmeten... “XX (Nom de l’advocada) **m’han fet un interrogatori de foc”** (A 02).

3. No credibilitat i culpabilització

Per tant, en moltes situacions descrites pels informants podem detectar una falta de credibilitat dirigida envers les dones que interposen denúncia, que van als jutjats o bé acudeixen a serveis d’atenció psicosocial, especialment, quan estan implicats els fills-es en aquestes consultes. Per tant, això es tradueix en una vulnerabilitat i victimització. Una psicòloga d’un servei d’atenció específic diu:

“Perquè **el penal no et dona una protecció.** Abans és e que et deia. Abans anar per la via penal era molt dur perquè clar has de declarar coses que... que la teva intimitat perilla, i psicològicament preparar una dona per anar a declarar això... deu n’hi do la feina que fem les psicòlogues, educadores aquí... **i els hi diem que les qüestionaran...** l’impacte que té és molt gran però fa uns anys tenia un resultat... a veure no era sempre idíl·lic però com a mínim la percepció era que podia anar bé. **Ara la sensació és que poses en més vulnerabilitat, a la dona** que tens al davant. I son dones que ja han patit moltes situacions de vulnerabilitat i les pateixen, no? I a sobre l’hem de posar encara en un circuit que moltes vegades acaben que ella **ha estat qüestionada, que s’ho inventa i que ha manipulat els seus fills”** (P 02).

Alguns professionals expliquen situacions diverses en què aquestes dones no són cregudes per part dels agents judicials: situacions en què s'emet una sentència absolutòria per l'agressor tenint informes de psicòloga i treballadora social on es detecta la violència; respostes de professionals que indiquen dubtes sobre el testimoni de la dona, etc.. Per exemple, el prejudicis envers la dona i la falta de protecció al menor que implica aquesta situació narrada per una advocada:

“Però fins hi tot si hi ha jutjats on **jo recordo el penal x** que el nen havia escoltat amenaces de mort directes... no, **el pare l'hi havia verbalitzat al nen amenaces de mort cap a la mare, tenia 15 anys i jo vaig demanar mampara i em van posar a parir per haver-ho demanat.** No és lògic que el nen que ha de dir “mi padre me dijo que mataría a mi madre” que no tingui el pare allà al costat? M'explico? I bé, el jutge em va posar a parir. “De qué quiere protegerlo” i jo “bueno, yo quiero que su declaración, como es fundamental, salga lo más bien posible” i **em va dir “a ver si habrá de protegerlo de lo que pueda hacerle la madre”** i jo vaig pensar “fes-t'ho mirar” però jo crec que mesures de protecció cap als nens s'estableixen perquè no hi ha aquesta mentalitat de l'agressor..” (A 02).

També és cert, que en altres ocasions els/les professionals es troben amb dones que no estan protegint als fills-es, intentant enganyar a la justícia. Aquests/es professionals intenten aplicar mecanismes de responsabilització envers elles. Tal com es veu en la següent situació on una jutgessa mostra la impotència i el malestar de veure que la dona intenta encobrir una situació de violència que està patint la seva filla i ella:

“..y a mi me dijeron los técnicos, **está en una situación la niña que la madre le ha dicho que no se acuerda de nada porque la madre seguía con este señor.** Entonces claro, la niña decía que no se acordaba de nada cuando hacía escasamente un mes, a la niña no la va a poner todavía mucho peor de la situación que ya está viviendo y en este conflicto que la sitúa la propia madre eh? **Este señor está condenado por delitos de violencia de otra pareja, eh? Ella no ha declarado,** él no ha declarado, ¿qué tengo que hacer yo ahora? ¿Que puedo hacer yo ahora? Ante esta situación, pues lo que hice fue decirle a la madre **“usted será la responsable del mal que está sufriendo** su hija, de la situación en la que ha puesto usted a su hija y por supuesto de lo que pueda pasar” (J 03).

En ocasions, tot això repercuteix en un sentiment de què el treball professional no arriba a tenir bons resultats, que fracasa, que els esforços i el desplegament de mitjans no condueix a resoldre els problemes, a canviar la mentalitat de les persones. També hem de tenir en conte que els professionals tenen una part de responsabilitat, però no la total responsabilitat, sinó que la denúncia i el canvi social des de la ciutadania és fonamental per combatre la violència. Tal com diu una jutgessa:

“Informant: **La responsable es la mujer y el entorno de la mujer que no denuncia...** pero entonces volvemos a lo mismo. Es que al **entorno de la mujer, a la familia o a los vecinos**, como no se tienen que meter... porque **no se les pide ningún tipo de responsabilidad** si la mujer aparece muerta, asesinada a la semana... **pero sí se le pide al juez que haga llegar la orden de protección**. Esto está mal!

E: De todas maneras imagínate a los vecinos, yo noto que mis vecinos... sin que los conozca un poco más yo no sé si me voy a atrever a meterme en su vida privada entre comillas... tengo que conocer un poco si las broncas son cada día, no? O me lo comenta mi vecina.

I: En la ley dice que es un delito público y si tú estás oyendo que ha llegado o... aquí o en la televisión un “es que se veía venir porque todos los días veíamos como le pegaba... le daba patadas” **como delito público que es, tú estás obligada a denunciarlo y si no se denuncia puedes tener responsabilidad penal por omisión**.

...Y esto que he ido muchas veces a darles charlas **a los médicos, a las enfermeras y claro... nosotros no denunciemos...** nosotros... y es que están obligados a comunicar a los juzgados lo que ha pasado” (J 03).

En conclusió, hem de considerar algunes de les deficiències que el sistema d'atenció judicial mostra en l'atenció a les dones, i per continuïtat als seus fills i filles.

Especialment a tot el que té a veure amb: no proporcionar una bona informació i escolta, amb un deficient acompanyament dins del procés o a la falta de protecció a causa de la deficient organització d'alguns serveis. També, en relació a la mala praxis professional i la falta de credibilitat vers les víctimes, en primer lloc, envers les dones-mares, i en segon lloc envers els/les fills-es que, en ocasions, es creu que són còmplices de les seves mares.

5.6.5. Fins a on explorar i prendre declaracions al menor?

Les controvèrsies emergents en aquesta qüestió giren al voltant de quatre subapartats:

- Poques exploracions del menor per part del servei especialitzat (EATP)
- Tornar a fer declarar al menor després de la prova preconstituïda
- El menor ha d'escollir declarar o no i les implicacions que comporta
- La falta de credibilitat en el testimoni del menor.

Poques exploracions de l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal (EATP)

Hi ha una constatació per part dels professionals que treballen a l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal, de què es fan poques exploracions, tant a nens-es, com a dones i gairebé mai a l'home.

Un professional psicosocial que treballa a jutjats comenta que els/les nens-es, principalment, són citats com a testimonis, amb poca atenció sobre les seves necessitats:

“Informant: ..em deien els meus companys de l'EATP que són els que fan aquest treball que estàvem dient ara que **no arribaven ni a un 1% dels casos és a dir, a poder fer una intervenció, una exploració, una prova preconstituïda.**

Entrevistadora: Ni un 1% dels casos? Parles de tots els casos en què hi ha una víctima que sigui un nen, no? Quan hi ha sospites d'abusos sexuals...

I: Aquets sí que s'activen més però **quan hi ha violència dins de l'àmbit de la família no.**

E: En violència molt poca cosa...? ha de ser una cosa molt greu..

I: **Molt greu, molt greu... sí, que hagin sigut testimonis de l'assassinat de la mare que llavors sí,** ja et dic que com a testimonis tornen a utilitzar-los però no és que els estiguin cuidant o valorant les seves necessitats. El que volen és **utilitzar-los com a prova judícia”** (P 05).

Si no s'investiga un delicte de violència directa envers els menors no es fa la seva exploració en l'àmbit penal, o tot i ser víctimes, en algunes ocasions només es recull el seu testimoni i no es fa l'exploració. Si s'investiga la comissió d'un delicte envers la mare, no es fa l'exploració dels menors i per tant, no es valora el possible dany o violència que el menor ha pogut viure a la llar.

En l'àmbit civil, quan s'ha de resoldre els efectes de la ruptura familiar, el Servei d'Assessorament Tècnic en l'Àmbit de Família (SATAF) és qui fa sovint una intervenció en la família per informar al Jutge en relació a la responsabilitats parentals.

Una pèrit especialitzada, comenta que moltes vegades el SATAF no fa exploracions dels nens-es:

“... para mí hay 2 errores. 1 es que a ver... cuando interviene el equipo técnico penal sí que se explora a los niños y a las niñas pero cuando interviene simplemente el SATAF, **como se no considera todavía que haya violència** y que por eso están en el ámbito

civil, muchas veces el SATAF no interviene con niños y niñas y para mí... **no tiene ningún sentido realizar una pericial donde no sean escuchados...** esto no tiene sentido para mí y el SATAF muchas veces lo que hace es entrevistar solamente a los progenitores, por lo tanto, el día del juicio lo que hablan los niños y niñas es de boca del padre y la madre y no los ha escuchado directamente..." (PR 02).

Per altra banda, els/les jutges/sses quan demanen exploració judicial del menor a l'EATP, no solen demanar exploracions de la dona-mare o l'home-pare, sinó que utilitzen informes fets en altres serveis. L'exploració pericial per l'equip de jutjats permetria tenir una fotografia més integrada dels diferents actors de l'escena on es dona violència, però en molts casos, per ser un equip petit que no pot assolir la feina, o per criteris dels jutges, no es fa. Tal com diu una perit de l'equip tècnic de jutjats:

"Però a vegades **consideren que l'acusat no cal que el vegin, que amb la pròpia declaració que han fet ja en tenen prou més amb algun informe del metge forense.** I de la víctima doncs... **la declaració i algun informe que han fet els SIAD o serveis socials ja és suficient.** I clar... a vegades moltes coses que nosaltres entrevistem als nens, moltes coses de parella passen quan no hi ha els nens al davant, perquè son a l'escola, perquè no eren a casa, perquè estaven... o potser l'agressor és una nova parella de la mare i el nen o la nena estaven amb el pare biològic aquell cap de setmana..

..Jo crec que en el cas de violència de gènere ens haurien d'activar molt més sovint, i no només veure els menors, com a testimonis del fets, sinó que també s'hauria de demanar que valoréssim, a la suposada víctima i a l'investigat, crec que amb això... el jutges a vegades arriben amb poca informació a l'hora de jutjar un cas. Eh?" (PR 01).

Tornar a declarar després de la prova preconstituïda

Hem vist que dins del sistema hi ha professionals molt conscienciats en no victimitzar més al nen-a. Hem de tenir present que hi ha nens-es que potser la declaració la farà una o fins a tres vegades. La farà en seu policial, en fase d'instrucció judicial, i en la fase de judici.

Es donen casos, que la intervenció del menor esdevé com a testimoni necessari perquè és víctima, perquè va veure directament el maltractament, o perquè el jutge -seguint un model molt garantista de justícia- (que vol dir seguir els procediments i garantir la presumpció d'innocència), convoca al nen-a a judici. Un professional de l'oficina d'atenció a la víctima comenta:

“Són **molt garantistes amb el dret són molt estrictes**, amb la llei d'enjudiciament criminal i **tenen molta por dels advocats que facin el que es diu un “defecto de forma” i s'hagi de repetir el judici o quedi absolt per un error del sistema judicial**” (P 05).

Però el cert és que els professionals que estan en contacte amb nens-es, fan referència que aquest fet, tant la declaració com a prova preconstituïda (declaració gravada per ser utilitzada en el judici i evitar una nova declaració del menor), però especialment la presència del menor en el judici, és un acte molt traumàtic, produint por, ansietat, incertesa, culpabilitat.. A part de sentir-se escrutinats, de pensar que poden equivocar-se en el que diuen, de deixar la seva activitat quotidiana a l'escola, amics.. Hi ha un fet especialment estressant pel nen/a i és la declaració que ha de fer sobre el pare, a més, sabent que aquest l'estarà escoltant (en el judici o bé a l'altra banda del mirall quan es tracta d'una prova preconstituïda). Tal com diu una professional de l'oficina d'atenció a la víctima del delictes:

“..els neguiteja no anar a l'escola, activitats extra-escolars. I sovint si han de declarar sobre el pare. I es fa l'exploració judicial amb circuit tancat de vídeo, **per molt que ell no veurà al seu pare, l'hi hem de dir que a l'altra banda del mirall hi serà.**

.. I la por a no recordar o a dir alguna cosa que no han de dir... moltes pors són molt semblants a les dels adults però és clar, la gestió és molt diferent. L'espera d'un nano, d'una persona pots dir que t'esperes 2h i bé es fa pesat però per un nano 2 i 3 hores no l'entenen l'espera i no la poden gestionar” (TS 01).

Si es dona el cas de que el nen-a està molt alterat davant una declaració en la qual ja es va recollir com a prova preconstituïda, el pare poden demanar al tribunal (a través de l'advocat) de que el seu fill-a no declari, donat que no el veuen amb capacitat ni amb cor. Llavors, l'EATP parlarà amb el nen-a i si veu que no és capaç d'anar a declarar, pot fer un informe dient que no és convenient. Perquè com comenten professionals del EATP:

“pot ser més veraç el que ha explicat a l'exploració, més proper a la denúncia i als fets que no pas el que realment explica el dia del judici oral que **poden haver passat 3, 4, 5 anys dels fets. I en la vida d'un menor, 4 anys és moltíssim**” (PR 01).

D'altra banda, també s'ha de considerar que abans de que el nen-a vagi a judici, l'advocat/da i altres professionals han de fer una valoració de les proves que es tenen per arribar o no a una sentència condemnatòria, i per tant, valorar la necessitat de que l'EATP explori el menor. En ocasions, com comenta un

jutge, hi ha casos que des del primer moment ja es visualitzen amb un final de sentència absolutòria per l'agressor:

“... llavors nens que van a judici que des del minut 1 **sabem tots que allò acabarà amb una sentència absolutòria** perquè és un tema que està molt fluix, perquè hi ha molt poca prova o perquè està al límit de no ser delictes tot i que en el dubte, ha de ser l'òrgan d'enjudiciament qui s'ha de pronunciar, eh... **també podria ja no enviar a judici directament**. Considero que hi ha **conductes que mereixen que siguin enjudiciades, altre cosa és que hi hagi condemna**” (J 01).

El menor ha d'escollir declarar o no i les implicacions que comporta

Una altra de les problemàtiques que ens han transmès els/les informants, és quan el menor explica a l'escola unes agressions que ha patit a casa i no existeixen denúncies per part d'un progenitor o altre. En aquests casos els menors expliquen de manera espontània i innocent al tutor/a la seva situació sense saber que després aquest/a ho comunicarà a l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic (EAP), i per tant, que s'activaran els serveis socials, i en el seu cas, es farà una valoració mèdica i la denúncia arribarà al jutjat de guàrdia i després haurà de ser explorat per l'EATP.

Les conseqüències negatives per l'infant en aquest cas provenen de què quan sigui explorat encara estarà vivint amb els seus progenitors i no té perquè acabar amb sentència condemnatòria el cas, mentre que els progenitors hauran estat informats de la situació. Llavors els professionals de l'EATP es troben en la situació de què quan han de fer l'exploració als infants, aquests/es ja s'han adonat de les conseqüències que ha tingut el fet d'haver explicat les agressions a l'escola i per tant, després es neguen a parlar o ja venen amb un relat après i ensenyat per part dels progenitors. En aquests casos, l'informe de l'EATP recull informacions d'altres serveis, i manifesta que el relat del nen-a era evitatiu o incomplet. Tal com comunica un pèrit d'aquest equip:

“..amb la entrevista que hem fet de l'exploració, ens coordinem molt amb serveis socials, amb EAIA, amb altres professionals que estiguin intervenint **i ho deixem constar tot el que ha quedat palès i tot el treball que estan fent paral·lel a l'informe**, després anem **al judici i normalment es diu que aquell relat era evitatiu, era... una versió doncs acceptada per l'entorn familiar... i incompleta...** així com el primer cop a l'escola primer de forma espontània et poden dir que el pare o la mare l'ha fuetejat amb algun objecte i te'l descriuen quan venen aquí si veuen aquí si diuen alguna cosa és que han caigut, que algun amic l'hi ha fet mal... que s'han entrebanat, que amb la bicicleta... a més unes lesions completament incoherents amb el relat” (PR 01).

Llavors, també veiem que perquè una exploració judicial feta per l'EATP compleixi amb totes les garanties per establir-se com a prova preconstituïda, entre d'altres aspectes, cal que compleixi amb el fet d'informar al menor que es pot acollir al seu dret de no declarar contra el progenitor (pare), així com explicar-li que aquest coneixerà o presencià la seva declaració (durant la prova preconstituïda darrera el mirall). Aquests casos també es presenten com a dilemàtics, ja que si el nen-a no declara, també està assolint un risc en quant a les conseqüències negatives de continuar patint violència.

D'altra banda, veiem que en aquesta pràctica no s'han establert uns criteris homogenis a tots els jutjats, sinó que depèn del criteri de cadascú. Una pèrit de l'EATP explica que el seu equip prefereix vetllar per la seguretat del nen/a i explicar-li que el progenitor l'estarà escoltant, que no pas vetllar per no afectar el relat o obtenir una declaració més completa, de manera que el/la menor així pot decidir fins a on explicar o inclús acollir-se al dret de no declarar. No obstant, explica que encara ara hi ha molts partits judicials que no funcionen així:

“..fins fa poc o actualment, **no els hi diuen que s'està gravant, no els hi diuen que a l'altre costat del mirall hi ha la comitiva judicial**, i quan van a fer preguntes no els hi diuen que van a fer preguntes sinó que van a buscar un caramel. Clar... si tu al menor estàs treballant la confiança, que et digui la veritat i estàs treballant tot el tema de rapport amb l'empatia i així i tu ets l'adult que dirigeixes l'entrevista i ets el primer que no estàs essent sincer, nosaltres no ho acabem de veure clar..” (PR 01).

També en els punts de trobada ens trobem amb la dificultat de fins a quin punt explicitar -en els informes que es fan- tota la informació que els nens-es donen als/les professionals, doncs els informes que aquests fan són susceptibles -i és un dret- de ser demanats i coneguts pels progenitors si així ho sol·liciten, la qual cosa pot posar als infants en una situació d'indefensió davant d'aquests progenitors, especialment si els-les nens-es fan comentaris sobre els progenitors que no són positius. Com a conseqüència els/les professionals d'aquests punt de trobada cuiden molt la informació que fan constar als informes, de la mateixa manera que els jutjats a on arriben aquests informes. Tal com comenten:

“Informant : I després **són informes que pot veure el pare** . Clar. I **això pot perjudicar el nen**

Entrevistadora: O sigui aquests informes el pot veure el pare?

I: Sí! I tant. **Les 2 parts ens les poden demanar...** llavors per això remenem el nen el mínim possible.

E: A través d'un advocat, no? Sempre?

I: Sí, **a través d'advocat. I nosaltres li hem de llegir eh? Si ell vol... són les seves dades... de la seva part, eh? De l'altre part, no?**

E: O sigui l'advocat **per demanar-ho ho ha d'oficiar a jutjat?**

I: Sí i llavors si el nostre jutjat, el xxx per exemple, no li deixa agafar... ha d'anar allà i prendre apunts i prou si vol. Depèn del jutjat això...

En conflictes tant vius... això en crea més i a part es **posaria en unes responsabilitats als nens si hi poséssim allà la seva veu...** que no els hi toca" (P 06).

Falta de credibilitat del menor

En algunes situacions, els informants fan referència a la falta de credibilitat en el testimoni del menor. Aquest fet ve sustentat per la creença que els progenitors estan influint en el fill-a. En el sistema penal és intens l'escrutini de la mare per raó de la desconfiança que aquesta pot suscitar en relació a influir en el relat del fill-a. Una advocada ens mostra, com es prioritza "la credibilitat" d'un cas per sobre de "la protecció a l'infant". En aquest cas es posa en qüestionament el testimoni d'una nena presumptament abusada (s'atribueix a la seva mare l'intent de manipulació) i es retarda l'exploració de la nena, sense interrogar al presumpte agressor:

"Llavors es va fer l'exploració, ho van fer fantàsticament bé, la nena es va expressar molt bé. **A més es tocava quan parlava, es tocava on li tocava.** Fan l'informe, jo no tinc accés a aquest informe, demano l'informe a voluntat del dos. Als 2 mesos la jutgessa diu vale, **ara que li facin un test de credibilitat.** És a dir, què estem fent? A tot això **ningú ha interrogat a l'agressor...** O sigui, en temes de menors estem qüestionant a la menor sense haver interrogat a l'agressor.

Això... vam fer exploració al febrer, el test de credibilitat al maig, al juny demano la interrogació de l'agressor... i al final pel novembre... del juny al novembre només perquè l'interroguin? **Ja havia passat un any perquè van denunciar al setembre, és vergonyós... i vaig dir "no, no lo interroguis porque jo vull compareixença i ordre de protecció si m'estan dient que el relat d'aquesta nena és creïble"** (A 02).

Quan els menors són més grans, de 12-13 anys comencen a assolir un llenguatge més d'adults, llavors la forma en què relaten algunes situacions pot fer creure als professionals que aquests menors han sigut manipulats pels progenitors, en concret per la mare. Tal com ens comenta una advocada:

“La primera pregunta que l’hi fa la psicòloga “a tu t’han dit perquè vens i què has de dir?” És la primera pregunta que se’ls hi fa. Clar i els nens que tenen suficient capacitat per expressar-se diuen “sí la meva mare m’ha dit...” llavors ja està! Ja el tenen tatxat però bé és que és normal que la mare l’hi digui que va al jutjat. Això ja està, ja perden credibilitat. I si diuen que han vingut aquí al despatx, els de 15-16 anys que sí que els hi faig venir, no per valorar i insisteixo, penso que és poc recomanable dir-los el que han de dir però sí que per explicar en quin espai es troben, què han de transmetre és a dir com han de transmetre, què fer si es posen nerviosos. Clar això... cuidado! Perquè si diu que ha estat aquí ja el tatxen total” (A 02).

En conclusió, davant la pregunta: **fins a on explorar i prendre declaracions al menor?**, ens hem trobat que existeix una necessitat de realitzar més exploracions del nen-a per part de l’equip especialitzat de jutjats, la qual cosa pot servir per orientar molt millor l’actuació judicial.

També la consideració d’informes d’altres serveis psicosocials, educatius, etc..sobre l’infant-adolescent quan està implicat en un entorn de violència. Cal vigilar sobre alguns prejudicis i creences que mantenen els professionals sobre el testimoni no creïble del/la nen-a/adolescent. Altres efectes revictimitzadors tenen a veure amb la falta de cura per part dels professionals envers el menor degut a la reiteració en la necessitat de declarar. . I especialment, caldria veure com es pot resoldre la situació dilemàtica en que se situa al menor, ja que, si bé cal protegir el seu dret a ser escoltat, també és cert que en el context en el que es realitza i amb les condicions normatives a què està subjecte (presència del progenitor violent, possibilitat de conèixer la seva declaració per part dels progenitors..) se l’està vulnerabilitzant terriblement. Davant això podem pensar en dos accions: d’una banda plantejar-se modificacions en el sistema de manera que implementi mecanismes perquè no recaigui tota la responsabilitat acusatòria o de prova en la declaració del menor, qüestió difícil a conciliar amb el mateix sistema penal. D’altra banda, què aquest menor, estigui preparat per afrontar les seves decisions, la qual cosa, requereix d’un procés en el què pugui rebre suports i empoderar-se.

5.6.6. Quines consideracions incorporar al funcionament del punt de trobada?

Les controvèrsies més rellevants sorgides en aquest apartat són:

- focalitzar la mirada sobre la presència de violència de gènere a la parella
- realització d'informes pel jutge/sa
- necessitat de detecció precoç del patiment del nen-a
- connexions i dependències del punt de trobada

Focalitzar la mirada sobre la presència de violència de gènere en la parella

Els punts de trobada són espais o serveis que es contempen com llocs on el progenitor custodi acompanya al fill-a menor perquè tingui una trobada o marxi amb el progenitor no custodi. Els punts de trobada no depenen de Justícia, sinó de Benestar social. Són espais que esdevenen com control, resguardats per fer l'intercanvi entre els progenitors dels fills-es comuns-es. Aquesta tradicional funció els impregna d'una visió d'institució que vetlla pel procés d'intercanvi en situacions de conflictes familiars i parentals, de manera que la violència amb la que es troben és entesa per aquesta institució com una violència entre els progenitors que es projecta envers els fills-es. De fet, les separacions "problemàtiques" serien els casos més habituals en un punt de trobada, i aquest és el punt que impera en l'imaginari dels professionals del punt de trobada. Malgrat això, cada cas és diferent, i no podem obviar els diferents motius que porten al punt de trobada, entre ells, les situacions de violència de gènere en la parella, que s'han de tenir presents i distingir d'una possible situació de conflicte en la parella. Una advocada comenta:

"Que la cosa és que els atenen **com si fos un conflicte de parella però no violència i qüestionen molt a les dones**. Clar anar amb un punt de trobada tampoc és grato per ningú però jo he tingut dones que els hi ha dit... jo vaig fer un estudi de punts de trobada fa temps i tinc entrevistes reproduïdes" (A 02).

En aquest sentit, alguns professionals que treballen en violència de gènere, qüestionen l'assistència que es dona en alguns dels punts de trobada, ja que

aquesta assistència no té massa present que el comportament d'una dona o d'un home separats per raons de violència de gènere, no serà igual que la d'aquells separats per conflictes interpersonals. Tal com ens diuen en un punt de trobada:

“Entrevistadora: I en aquest cas, torno a repetir, no hi ha diferència si és violència de gènere o és violència creuada?”

Informant: No. Nosaltres actuem...”(P 06).

Això es fa palès quan alguns/es informants ens comenten que en alguns punts de trobada es fan informes que parlen de que “el nen està manipulat per la mare” en casos en que s'està donant violència de gènere. Una advocada i un professional psicosocial que atén a les víctimes comenta:

“Coses que per elles (les mares) són importants no les fan constar als informes. O que per exemple **el nen surt i corrent se'n va a abraçar a la mare...** doncs això ho posen amb un to desacreditada de la mare amb lo qual no afavoreix el contacte del nen amb el pare. Jo penso que és normal que un nen que està amb un pare que no vol estar, quan surti vagi corrent a abraçar la mare” (A 02).

“..crec que **posen tots 2 al mateix nivell, víctima i agressor**, i a mi això em sembla molt greu, molt greu perquè és això, una relació de violència és una relació desigual, no pots tractar igual a les dues parts... encara que siguin el pare i la mare de les criatures. I jo crec que falta molta perspectiva de gènere als punts de trobada, sí, de fet hem fet algun escrit i tal...”(P 05).

Sovint tampoc es valora que l'agressor pot continuar exercint violència. Com comenta una terapeuta infantil:

“Sí que els moments, per exemple, del regim de visites, si no hi ha ordre de protecció són moments estrella que té el maltractador per “machacar” a la mare i els fills. Tot aquest rolo dels intercanvis d'ara te'l porto 3h més tard i no t'aviso... o si jo me'n vull anar al futbol doncs te'l porto abans d'hora i t'espaviles no? Al final **tenen el poder de fer i desfer i la mare... aguantant la situació** com pot”(P 01).

Realització d'informes pel jutge/sa

Els professionals del punt de trobada han de realitzar informes sobre els intercanvis del fill-a. Aquests/es fan un recull mitjançant entrevistes, observacions, converses, etc... per tant, de molts detalls que poden ser indicadors de l'estat del nen-a en relació a cada progenitor. Malgrat la profunditat amb la que poden comprendre la relació de la parella i la relació parental, la seva intervenció es limita a la visualització d'un escenari molt

concret i queda restringit al temps de les visites en un escenari molt específic. Conseqüentment, aquests professionals no incorporen el coneixement del context anterior a la família, de fet, no els arriben cap tipus d'informes, ni sentències, ni registres del progenitors i fills que vindran, només l'ordre judicial que acorda la seva intervenció.

Aquest fet comporta que en ocasions no puguin comprendre reaccions que pot tenir l'infant de por, somatitzacions, per exemple negacions a veure's amb el pare. I per tant, segueixen amb el seu objectiu de motivar la relació pare infant. Una professional explica que cal tenir present que els infants poden tenir idees fantasioses sobre el pare, un doble vincle (es a dir, pensar que és la millor persona del món però a vegades actua agressiu, o el doble vincle en el que se li trasmet al nen que se li estima, però alhora li crea terror), etc....., no obstant, s'ha de valorar que pel fet que estiguin una hora jugant allà fantàsticament amb ell no té perquè significar que aquest en el dia a dia pugui ser un bon pare.

Des del punt de trobada no es pot entendre que darrere de diverses conductes *in situ* tant del pare com de l'infant, hi pugui haver una explicació relacionada amb la violència de gènere patida en el nucli familiar. Com a molt es pot veure "un pic" o un incident, i en tot cas, un pare més complaent i una mare que no tolera que els seu fill-a hagi d'anar a veure a l'home maltractador. Quan el pare és un agressor, òbviament no mostrarà aquestes conductes en el context del punt de trobada perquè està sota supervisió. Tal com comenten una professional del punt de trobada i una terapeuta de dones:

"Bé... si jo... bé perquè realment penso que arribes a aquest punt... motivada per moltes coses que no es veuen. **Perquè nosaltres veiem un pic, veiem un incident, no? És molt superficial el que arribem a veure, no?** Veus indicadors? Però veure, veure... llavors... penso que això ve de lluny, de les seves històries, no?" (P 06).

"Veuen una **mare histèrica, boja...** i "de mala leche" que no té ganes de portar els seus fills i **en canvi, un pare que pobret ve a veure els seus fills a la visita, encantador**, i "le trae un regalo" o potser no perquè no li deixen perquè no ho sé però, és clar, allà veuen només una fotografia estàtica del moment" (P 01).

Les funcions dels/les professionals dels punts són com "vetlladors/es", "supervisors/es" d'aquest intercanvi, però no com professionals que fan diagnòstics, tractaments o prenen decisions jurídiques. Això imprimeix a la seva funció una norma de "neutralitat" la qual cosa es manifesta en el tipus

d'informes que solen fer. En aquest sentit, hi ha una crítica per part d'altres professionals dirigida a que "compleixen encàrrecs del jutge" desestimant la incorporació d'altres informacions valuoses pel tractament del cas. Es planteja el dilema de fins quin punt han d'informar sobre raons que condueixen a situacions crítiques que es donen en el punt de trobada, quan no tenen informació del marc contextual ni accés als informes que poden donar significat a aquestes situacions. Una terapeuta infantil comenta:

"..quan **tu parles amb aquests professionals dels punts de trobada és que el meu encàrrec és que he de respondre a el que em diu el jutge**. Per exemple si el jutge em deriva el cas per facilitar o per recuperar la relació paterno-filial jo he de fer això! Es clar, també tenen un encàrrec... Llavors la gent que treballem amb violència de gènere o masclista ens enfadem molt amb els punts de trobada sempre, jo la primera eh? Però després **també veig que està be parar un moment com a col·legues i intentar entendre l'encàrrec que tenen**, no? Això per una banda. També és veritat que **moltes vegades veuen coses in situ i no els posen al paper**. Això jo m'he trobat molts casos eh? És a dir... un nen en concret que li deia a la psicòloga del punt de trobada jo no vull entrar, deixa'm, s'enfadava... donava cops... i la senyora... la professional no ho posava al paper.."(P 01).

Una altra idea que serveix per plantejar-nos les funcions del punt de trobada, i que ens comenten alguns/es professionals, és que no hauria de ser l'únic referent -dins del seguiment i assessorament judicial-, de la parentalitat que s'està exercint, sinó que haurien de compartir aquesta funció amb la d'altres serveis que tenen contacte amb el nen/a. Tal com diu una professional psicosocial:

"En el punt de trobada podran observar els professionals les visites pot haver-hi certa tensió que el fill o la filla doncs no estan oberts al contacte amb el pare o al revés o que el pare... algo podran observar però que està clar i el que sí que anirà bé és que a part d'aquestes visites tutelades aquells fills/es facin un **seguiment amb un psicòleg**! serà la manera de **poder tenir un document, una pericial**" (P 02).

Necessitat de detecció precoç del patiment del nen-a

Per l'infant que assisteix al punt de trobada que no vol veure al pare la situació resulta molt angoixant, i aquí és quan ens trobem amb infants que tenen molta por, tenen somatitzacions com ara mals de panxa i de cap o inclús fan regressions com ara tornar-se a fer pipí al llit, etc. quan s'acosta el dia en què han d'anar al punt de trobada. Quan els menors es neguen a assistir al punt de trobada i a veure al pare, ens trobem que la mare els/les ha de de portar

igualmente perquè sinó està incomplint una ordre judicial. En tot cas, davant la reiterada negativa del menor a veure el pare, els/les professionals del punt de trobada prossegueixen a esbrinar si la negativa de l'infant està fonamentada en fets concrets. Una mare ens explica, què després d'uns mesos en què els professionals van veure com de malament es sentia el seu fill, van informar al jutge per anul·lar les visites, que més tard, per ordre judicial, es tornaran a reiniciar per continuar el contacte pare-fill:

“Vaig pensar... això és mortal per un nen, i **al final el psicòleg va dir això no té solució i aquí això no funciona i després de 3 mesos van fer un informe dient que el pare és un autoritari, no hi ha estima, tenen una relació dolenta i nosaltres com a psicòlegs no podem a fer res.** Quan va passar un temps, es **va tornar a engagar altre vegada les visites normals.** Tornaven a sortir junts el nen i la nena amb el seu pare..”(D 04).

A partir de les entrevistes hem recollit que, en aquest punt, és important la detecció precoç d'aquesta situació traumàtica pel nen-a, donat que el jutge/ssa suspendrà les trobades, quan se li comunicui una avaluació negativa per part dels professionals del punt de trobada. Tal com diu un jutge:

“A mi **si el nen em diu el nen no vol anar** (al punt de trobada) **a mi això no m'incumbeix.** Perquè els nens no volen anar al cole, no volen menjar sopa, etc. El nen no vol anar **per mi no és criteri,** ho sento molt. Si m'ho explica i jo he acordat punt de trobada... i resulta que el nen no ha volgut entrar, em fan un informe i m'ho diuen. En aquest cas dic, vale **torneu-lo a avaluar la setmana que ve...** i quan van 2 o 3 setmanes que el nen no entra... doncs **fan una proposta de suspensió del servei.** Però a mi no em val que em diguin “el nen no vol anar” jo necessito constatar quelcom seriós. Després s'acorda la suspensió, i llavors **es torna a obrir el procés principal** es pot mirar dintre de la informació de veure quin és el règim més adequat pel menor i a veure si es pot acabar d'investigar a què respon aquesta negativa del menor a no voler veure el pare. És perquè ha percebut uns fets traumàtics i això fa que no vulgui anar-hi, és perquè al nen l'hi ha explicat que el seu pare no sé què... és perquè resulta que no s'han vist en temps i no hi ha un vincle suficient i cal reconstruir-lo? Pot ser per moltes causes. Per tant, un cop considerat això, encara ens queda un procediment de veure què està passant aquí” (J 01).

Connexions i dependències del punt de trobada

Una altre aspecte que hem percebut és que no hi ha un bon coneixement del punt de trobada excepte per part de professionals jurídics com ara jutges/esses i professionals psicosocials que són més propers a aquests com ara OAVD, EATP. Sembla un servei molt desconnectat d'altres serveis (SIAD, escola, serveis socials de base...), en realitat, segons les professionals del punt de trobada, el servei necessita certa independència per a funcionar, de manera

que no hagi de conèixer antecedents dels progenitors, ni donar informacions a altres serveis de les seves intervencions, excepte envers jutge/essa, per tant, mantenim una premissa molt habitual en la pràctica jurídica, que és evitar “la contaminació”. Aquest fet, de la mateixa manera que evoca un caràcter de confidencialitat, al mateix temps, l’hi provoca vulnerabilitat com a servei, doncs com hem vist abans, les professionals han de cenyir-se a observar les conductes “in situ”, desconeixen el marc familiar en el què s’ha donat la separació de la parella. Des del punt de trobada ens diuen:

“Entrevistadora: No **us arriba cap informe d’altres llocs?**

Informant: No, **no podem**. Nosaltres alguna vegada si que ho hem demanat, eh? Algun informe, demanes l’autorització judicial

Sí però... vull dir... no pots fer teràpia...

I: De **que estiguem completament aïllats** de tot això?. Sí que està pensat... o sigui perquè nosaltres **siguem el mes neutres possible**, està pensat per això... perquè no tinguem tots aquestes informacions i llavors ens deixem influenciar de dir “ah vale si no va a... per tant no farà un canvi”. Bueno, no ho sé, saps?” (P 06).

Malgrat la independència del servei, els/les professionals reconeixen que utilitzen indicadors (a partir de les entrevistes, converses, continuïtat de contactes amb les famílies...) que els ajuden a comprendre y donar sentit a les relacions que observen. Així mateix, coneixen les diferents formes en que es donen les relacions de violència de gènere en les parelles i actuen en conseqüència dins del punt de trobada, però, en molts casos, no transcendeix al jutjat mitjançant els informes. Tal com manifesten algunes professionals del punt de trobada sobre la informació que obtenen a partir del tracte amb el actors:

“Jo crec que serveix (la informació) **no perquè tu valoris, però si per fer més pressió en un informe quan demanes que facin un canvi**, per exemple demanant que es vinculin a salut mental. Per exemple, si jo demano que es vinculi a salut mental i jo demano l’informe i veig que no s’ha vinculat, jo puc dir “eps que aquestes visites estan vinculades a un seguiment a salut mental i no s’està fent!, comenceu a demanar-ho”. No per jo valorar, però si per fer més pressió perquè ells es mobilitzin” (P 06).

“..Nosaltres **veiem moltes coses, ara que ho posem als informes és una altre cosa** perquè no podem. No podem... però es veuen moltes conseqüències en els nens o sigui, llavors això si que **és important el fet de formar-se en el fet de que la violència no és innòcua**. Ja se sap a nivell teòric però realment a entendre fins a quin punt afecta.....”(P 06).

Algunes qüestions per concloure aquest punt es basen en què, en els objectius dels punts de trobada no es necessita diferenciar entre casos de conflictes entre parelles o situacions de violència de gènere, donat que l'objectiu és mantenir una relació òptima *in situ* entre fill-a i progenitor no custodi. Malgrat això, els/les professionals que treballen aquí, si que ho poden fer, doncs la "relació òptima" vindrà bàsicament determinada per les condicions de benestar subjectiu dels interactuants –especialment del nen-a-, i de condicions de garantir un bon tracte envers aquest/a. Els/les professionals actuen tenint en compte les situacions de cada actor en l'escenari, però com a servei, no es recullen informacions prèvies, ni s'estimula el contacte amb altres serveis durant la intervenció. Així doncs, els punts de trobada estan pensats per vetllar "un bon tracte" en la interacció puntual i momentània del progenitor amb el/la nen-a, i per informar al jutge d'irregularitats que es puguin donar allà, sense entrar en una comprensió més completa de la situació de cada actor/a "darrera l'escenari" del punt de trobada. Potser el servei podria estar més connectat amb altres serveis, amb altres informacions, així com mantenir-se més deslligat del mandat exclusivament judicial per poder interactuar formalment com a suport, ajut i acompanyament a cadascú dels actors, donat que el temps de contacte amb els mateixos és prolongat.

5.6.7. Formació o sensibilitat professional?

Aquesta controvèrsia es fonamenta en diferents aspectes que han emergit durant les entrevistes en relació als conceptes de:

- coneixements
- mirada multidisciplinar
- sensibilitat professional
- desgast versus satisfacció professional.

Coneixements

Els jutjats especialitzats en violència tenen jutges especialitzats, però la resta de jutjats que també intervenen en violència en partits judicials petits sovint no tenen professionals o jutges degudament formats.

En relació a la formació, se'ns explica que per part dels jutges/sses es fa una posada al dia anual de les lleis, però que el curs de formació obligatori és molt deficient, ja que només es donen conceptes super bàsics de diferents qüestions que no situen jutges/sses en la realitat que es trobaran. Un jutge diu:

“és una formació obligatòria que són uns mòduls que es fan a través de la plataforma de la UNED, que fa una aproximació a la violència com a problema social, llavors fan i es parla de la víctima, es repassen algunes coses penals i ja està... però vaja... és una formació que entenc que **no té res a veure amb el que veus després**” (J 01).

En el cas dels advocats/des, es fa un curs cada dos anys de 30 hores, on es veuen qüestions molt bàsiques:

“I crec recordar que era un curs de 30h i **de continguts mínims** d'atenció a la víctima com ara que hi ha d'intervenir necessàriament psicòlegs, fem venir necessàriament algun que conegui els recursos de la xarxa i els protocols de coordinació de professionals, analitzem el tema del procediment penal, analitzem els tipus específics dels delictes en aquests supòsits a nivell processal, analitzem el tema civil, el tema del divorci i la separació si és parella estable, analitzem aspectes de contingut com...”(A 03).

En relació als professionals de l'àmbit psicosocial, també trobem el discurs d'una formació poc adient. Es fa referència a serveis no tan específics (serveis socials de base, punts de trobada, centres d'atenció primària..) a on encara es fa necessària més formació en violència de gènere i perspectiva de gènere. Ens comenten que en els serveis socials (un servei en Barcelona) si que es fa una formació grupal amb temes de violència i infància, perquè hi ha una professional més especialitzada, però que actualment, la formació ha de ser motivada pels propis professionals:

“**entonces sí que ya depende un poco de la motivación del profesional que diga “me quiero formar”** y hay otra que se puede pedir por equipos, **que es una formación para todo el equipo que es sobre la intervención con los menores**, con los hijos ... Y a nivel grupal... es una sesión de 2h que la acabo haciendo yo con otra profesional y eso...” (EdS 01).

I es posa de relleu la importància de l'especialització en alguns serveis, en aquest cas d'intervenció en infància i adolescència, ja que és important la formació. Com ens indica una perit d'infants-adolescents:

“algo importante que deberían hacer los peritos que se encargan de periciales en el ámbito de guarda o en el ámbito penal es tener **formación en infancia y adolescencia para poder evaluar bien** y bien ubicado las situaciones que se están dando con los niños y las niñas... creo que si no tienen una base buena de psicología infantil y adolescente para mí están muy cojos a la hora de poder valorar las situaciones de los niños y las niñas porque si no saben cómo es el desarrollo evolutivo en la infancia y la adolescencia, **difícilmente vas a poder detectar situaciones normales o anormales** cuando les estas entrevistando” (PR 02).

Mirada multidisciplinar

En aquest punt, alguns professionals psicosocials manifesten que la seva mirada no és considerada en el sistema judicial, pel que demanen que siguin més escoltats, que puguin informar sobre els recursos, de manera que les decisions judicials siguin més ajustades a les necessitats de les persones. Tal com diu una professional de serveis socials:

“... jo penso que **sí que escoltin més als tècnics** o que es formin... **els tècnics que estem preparats** tant perquè... Sí, perquè a més a vegades l'ensopeguen i a vegades no, llavors **prenen decisions de segon quin terreny no els hi toca**. Però jo penso que sí que **els hi aniria bé més formació, això i conèixer els recursos que això és vital**. “le vamos a hacer un permiso vigilado” i qui el vigila?” (PsP 01).

També des del sistema judicial es manifesta un malestar envers altres sectors, precisament per “no ser compreses les decisions en base a la llei”. Tal com diu una jutgessa:

“Pero sí creo que **son muy arriesgadas algunas de las opiniones que se hacen y alguna absolutamente, bueno... la mayoría... evidenciando un desconocimiento absoluto de la actividad judicial**. Entonces muchas veces, se focaliza el problema en la respuesta no esperada de la actividad judicial y no se enfoca ni se intenta ver porque esa respuesta judicial, no?” (J 03).

Per altra banda, es veu la necessitat de què la formació no sigui estrictament legal, sinó que tingui una vessant més psicològica, social..., com comenta una advocada:

“Ja et dic que de fet la resposta, que se'ns va dir és **que ja coneixen les lleis** i nosaltres vam dir que les lleis no, que era una **formació multidisciplinar, també des de l'àmbit psicològic** i els que ens van dir és que per això ja tenien els metges forenses. Clar... però els metges forenses...” (A 02).

Així mateix, es parla de millorar la coordinació entre serveis, de coordinar tots els serveis implicats per veure com es pot atendre de la millor manera, i sentir la veu de cadascú:

“A vegades **costa passar informació d’una banda a l’altre... això s’ha de treballar.** Per millorar l’atenció a la víctima... de fet no sé si ho sabeu però ara la comissió farà no només formació interna sinó també rondes de **reunions amb psicòlegs, assistents socials, institucions de dones...** tota això des del col·legit com institució per saber en què estem fallant en **que podem millorar de cara a millorar l’atenció** a les dones i després ja podrem traspasar tota aquesta informació a tots els advocats i advocades i després en funció de la professionalitat que tingui doncs ho utilitzarà... però és important saber també **què opinen i posar en comú tots els professionals...**” (A 03).

D’alguna manera, totes aquestes propostes emergents, indiquen que el treball multidisciplinar està pendent de desenvolupar-se més i millor, i que cal la comunicació i treball de tots els serveis i professionals de la xarxa.

Sensibilitat professional

En relació als punts anteriors, és decisiva la sensibilitat professional que acompanya a la formació, a l’aprenentatge i a les possibilitats de transformar cada organització i cada professional. Com diu alguna professional, no tot és un tema de formació en coneixements, sinó de mirada, d’actitud, de ideologia:

“tu **ho vols veure o no ho vols veure?** Doncs si no ho vols veure per molt que vingui jo i potser t’expliqui doncs potser no ho veuràs mai, i ja està” (P 01).

Malgrat en ocasions, els professionals del món jurídic poden manifestar que es treballa sota racionalitat i màxima objectivitat:

“jo treballo relativament amb poc apassionament, eh? Jo ho miro professionalment...”(J 01).

Però, com entenen alguns professionals aquesta sensibilitat? D’alguna forma és una capacitat que es desenvolupa, d’una banda amb coneixements sobre el tema, i d’altra, amb implicació i compromís com a persona-professional, integrant una mirada crítica y reflexiva sobre les pròpies pràctiques per detectar el què no funciona, així com una mirada creativa per poder-les canviar. Per tant, és positiva la mirada interdisciplinar, perquè permet pensar i decidir considerant diferents perspectives. Una advocada explica d’alguna forma, com s’entén la sensibilitat professional:

“Però el que ha de saber és que **no ha de fer de psicòloga però si que ha de tenir coneixements psicològics**. Per exemple per entendre el llenguatge corporal d’una dona quan ve aquí. Poder detectar les situacions de violència que van per via civil. **Aquest olfacte**, això... has de partir de certs coneixements. Jo crec que **tots ens hem de reciclar**, tots ens hem de reciclar. La formació psicològica és fonamental en el meu cas. O com preguntar a la dona perquè estigui còmoda.., vénen aquí que no em coneixen de res i m’ha d’explicar la seva vida, o dones que han patit violacions. Com ho preguntes?” (A 02).

Contrasten aquestes pràctiques davant altres, com per exemple la resistència a la formació especialitzada per part d’alguns professionals, o l’atenció poc curosa en les pràctiques professionals, com ens indiquen aquests exemples, donats per un professional psicosocial:

“els operadors judicials jo crec que no han tingut o hi ha hagut gran resistència a una formació especialitzada.

...La **demanaven però després no hi anaven...** o hi venien amb una actitud, que **venien obligats perquè la llei deia que havien d’estar formats...** aleshores tot el que sigui obligat i tal...

Falta aquesta ètica... de dir si fos el teu germà o la teva millor amiga qui ha denunciat això faries el mateix? Però a mi si ve una amiga meva actuo igual... **tu si vos la teva mare faries igual? Faries aquesta mateixa compareixença o no compareixeries? Faries aquestes preguntes? La cridaries, la insultaries? I això és molt fort i això és el que està passant...** Sí, i hi ha **pèrits que són molt macos, hi ha fiscals que... jo tinc una fiscal que estic enamorat d’ella**, que és espectacular... jo si haig d’entrar a un judici i veig que està ella ja em relaxo... és que ho fa tot molt bé, les preguntes, com s’ha portat a terme la investigació però això són casos extrems que no conforma la normalitat” (P 05).

Alguns professionals creuen en una formació en perspectiva de gènere, donat que permet una mirada ètica i política des de dins del professional, i per tant no tant un coneixement reglat que ve de fora i exigeix que el/la professional s’hi hagi d’ajustar. Un psicòleg intueix què la formació té a veure amb el treball amb els prejudicis, els valors:

“Claro... **y como se reduce esto no? A un cursillo de...** entonces claro, es difícil que un juez hombre por ejemplo que lleve una víctima pueda tener la sensibilidad para entender a parte de los prejuicios o no “(P 03).

I com ensenyar, transmetre aquesta sensibilitat? És important acostar-se, empatitzar amb la situació, amb el cas, conèixer i comprendre’l. Una advocada, explica com a través dels casos que ha portat, aconsegueix apropar emocionalment a les persones que s’estan formant:

“el que faig és una base jurídica molt mínima i llavors en què consisteix el procés i què li passa a la dona, o sigui, què viu la dona durant aquest procés. Que ho sàpiguen. **Si perquè una dona 2 anys després d’haver denunciat ha de recordar a la perfecció perquè va denunciar i que si cau en contradicció no és una mentidera.** Entendre

això per exemple. Vale? És a dir, porto casos pràctics i reals amb les denúncies, les sentències, com s'ha denegat una ordre de protecció" (A 02).

També la supervisió en els equips de treball, a on es tracta sobre la sobrecarrega, les emocions dels professionals, i et permet ser més flexible i creatiu/va amb situacions que es presenten:

"hem tingut una terapeuta al despatx que en ha anat molt bé perquè quan l'hi vam explicar tot el que fèiem al dia ens va tatxar de bojes i de com estàvem vives encara... i s'implicava molt i ens va ajudar a mantenir certa... ja sabem que la nostre professió és de risc i també ens hem de saber separar també dels nostres casos" (A 02).

Desgast versus satisfacció professional

Es parla de que el treball amb la violència desgasta molt als professionals, que la implicació que demana és alta, malgrat això, també les satisfaccions del que s'aconsegueix son molt estimulants. Per tant, hem de tenir presents ambdues coses. Tal com mostren aquests dos professionals:

"I això és un tema que **desgasta molt, que crema...** que t'exigeix estar molt forta a nivell emocional. A més la dona espera que tu reconduexis aquelles decisions que al principi les has de prendre tu... que elles han de prendre. Llavors hi ha un punt vocacional, sinó... Jo crec que en el moment que ja no tens vocació, **que ja no sents l'adrenalina abans d'un judici... t'has de retirar** perquè t'hi jugues molt. Jo sempre dic que porto vides amb paper A més, que tu **lluites contra l'administració i justícia, lluites contra tots els agents judicials** perquè el tema està com està i a vegades has de lluitar també **contra la teva clienta**. Veus que a vegades està fent passos enrere, tu has de lluitar d'una manera perquè això no es dugui a terme, **sense perdre la confiança i el vincle amb ella** i això és molt difícil. T'exigeix **molta concentració**. És complicat" (A 02).

"...he portat molts anys resistint, fent una atenció psicològica especialitzada quan en mi hi ha un desgast evidentment a nivell personal fort però també hi ha una gratificació persona quan veus que el nen, la nena, o la mare es recuperen i també la seva qualitat de vida i viuen lliures de la violència, això és un subidón! Això no té preu! Enganxa!" (P 05).

Com a conclusions, podem dir que la formació en violència es fa necessària i cal assegurar que els professionals que intervenen en situacions de violència estiguin preparats. Però la formació va més enllà d'uns coneixements assolits, doncs exigeix una sensibilització, una mirada que ha de contemplar implicació, ètica, coneixement crític i autocura. El treball en equip i la mirada multidisciplinària poden aportar elements per la millora i per vèncer les

resistències que cada disciplina (social, jurídica, psicològica, educativa, etc.) s'autoimposa.

5.6.8. I els recursos del sistema?

Hem parlat anteriorment d'algunes idees, però acabarem de tractar les controvèrsies que més s'han produït:

- Falta de recursos
- Judicialització versus prevenció

Falta de recursos

La falta de recursos és una constant que s'ha anat repetint en gairebé totes les entrevistes. Es parla de serveis insuficients, d'horaris que no poden cobrir les necessitats de les dones quan han de denunciar, de pocs jutjats de guardia, manca d'espais o espais allunyats per fer les trobades (punt de trobada) entre progenitors i fills-es, d'escassetat de programes per atendre tant a les dones-mare-víctimes com als homes-pares-victimaris i als fills-es, de falta de professionals en els equips de EAPT i OAV; de manca de centres d'acollida per dones i fills en situació de risc etc.

Hem vist exemples en altres apartats sobre la manca de serveis específics els caps de setmana en OAVD, o jutjats, o falta d'equips EATP. A més, cal assenyalar segons alguns informants, la manca d'altres recursos com:

Punts de trobada amb un reduït espai de temps setmanal per donar servei, i a més saturació del servei:

“fer les trobades. Nosaltres **estem saturats!** estem... buff!!! Som... son 3 dies, dimecres, divendres, dissabte i diumenge... llavors clar... depèn del volum de casos doncs pots fer una cosa o un altre. Nosaltres apaguem focs” (P 06).

Centres i programes específics per atendre als nens-es afectats per la violència:

“O que estos niños si tienen que necesitar una atención psicológica, **en lugar de ir al CSMIJ de zona, que están colapsados y que los van a ver una vez al mes pues puedan ir a SARA, a un grupo o a una atención psicológica semanal** pero no es fácil i tampoco que te cojan los casos porque también están saturados” (EdS 01).

“per tant jo crec que sí que **hi ha una manca de recursos especialitzats**. Sort que **tirem en moltes ocasions d'associacions, en el seu cas aquí a Barcelona sobre tot l'associació Centro Exil... l'associació Conexus, la fundació Aroa, la fundació Afín..**” (P 05).

Centres on derivar a dones i fills-es quan es produeix la denúncia:

“A les comissaries de policia, els mossos d'esquadra i la policia local també **necessiten altres figures que estiguin molt formades en aquest tema perquè els policies també es troben amb una mà a davant i una altre mà a darrere**. I van preguntant a segons qui a veure on deriven la dona, a quin hotel la han de portar...” (P 05).

Programes pel tractament dels home-pares violents, que hi van voluntàriament, especialment:

“**..muchos programas son de tipos más judicial, de medidas alternativas pero los voluntarios cada vez han ido a menos... y claro los Hombres que tienen mejor economía tienen más acceso**” (P 03).

“Mas dedicado... no sé qué haríamos si nos dijeran tenéis que atender a 500 hombres... claro, nos morimos. Entonces hacemos de un grupo de más o menos 8... entonces claro si sumamos eso a que las dotaciones económicas son bajas... se conviene más en ese sentido tendríamos que meter-los a todos en una sala con un altavoz que dijera... repitan *“la violència es mala, la violència es mala”*, no? Y hacemos firmar y hacemos las 12 sesiones y ya está, para casa” (P 03).

Judicialització versus prevenció

En relació a la legislació entorn a la violència, es valora com a positiva l'existència de la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere pel desplegament de recursos que comporta, de reconeixement com a problema públic i de l'èmfasi que es dóna a la prevenció i educació. Malgrat això, es qüestiona que s'hagin burocratitzat els processos, i la prevenció hagi quedat limitada a les intervencions. Com comenta una terapeuta de dones:

“... es que socialment no es creu que existeix la violència. Llavors, saps? Tenim lleis meravelloses com la catalana de 2008 d'entre totes les que he pogut mirar i tb supera a algunes europees... és de les millors que tenim però **no serveix per res si l'entorn social i els professionals i les professionals que treballem amb això no ens ho creiem**” (P 02).

En realitat, es tracta d'un canvi educatiu, una socialització diferent que afecti totes les esferes de la vida de les persones, el que tindrà poder, més que la llei, tal com comenta una jutgessa. A més, si portem la llei fins a l'extrem, acabarem criminalitzant moltes conductes, com comenta una advocada:

“quan hi ha violència habitual s’ha de denunciar sí o sí. Però criminalitzar totes les conductes és que acabarem tots a presó. M’explico? I no pararà l’agressor perquè l’hi caigui un any de presó perquè no entra. Llavors això sí que no és la solució” (A 02).

D'altra banda, l'elaboració de la llei versus l'aplicació de la mateixa, constitueixen processos diferents. Ja hem vist en el marc teòric que quan els professionals han de posar a la pràctica una llei basada en clau de gènere, no s'aconsegueix intervenir des d'una perspectiva de gènere. Ens trobem amb prejudicis, creences d'aquests/es que provoquen victimitzacions secundàries i que caldria canviar. Tal com comenten alguns professionals:

“jo no sé si hi ha un mecanisme de resiliència o de negació o no sé que passa amb els professionals que no hi ha empatia, no hi ha connexió, no hi ha per valorar tota la situació que hi ha al darrere, es queden amb 4 notes i 4 coses per confirmar els seus prejudicis que ja tenen, les jurisdiccions masculistes... i ja està” (P 05).

“s’havia de treballar la prevenció... que després s’ha fet? S’ha dotat de recursos? Probablement ha faltat molt de treball no aquí?... **estem a anys llum del que diu la llei de 2008 de Catalunya al que realment passa. Vull dir que... **ves a acreditar com a advocada que aquesta dona pateix una violència econòmica... ves a veure que et diu el jutge...**” (A 03).**

Per concloure, en relació a la manca de recursos, veiem que és una realitat, a la qual hem de fer front de la millor manera possible, reclamant el que correspongui, donat que la violència és una problemàtica que està afectant a moltes persones i famílies. D'altra banda, hem de dirigir la mirada cap a fomentar recursos més basats en l'educació-prevenció i en la autocrítica sobre les intervencions que estem fent.

5.7. Elements crítics entorn al sistema d'atenció a partir dels discursos que es mobilitzen en el mateix sistema

Tal i com hem explicat a l'apartat metodològic, els repertoris interpretatius són discursos (conformats pel llenguatge i pràctiques socials) que compleixen una funció al món en relació a l'organització social, doncs tenen efectes o conseqüències sobre els objectes i els subjectes socials, i per tant, sobre els conceptes i significats que s'atribueixen a les coses i sobre la identitat de les persones (Veure apartat 4.1 Teories psicosocials sobre el caràcter constructiu i discursiu de la realitat social).

La producció i reproducció d'aquests repertoris es vincula a les institucions i com hem dit anteriorment, els repertoris estan constituïts per llenguatge-pràctiques (Ibáñez, 2003). Cada bloc discursiu o repertori, en base a la funció social que realitza, guarda en sí mateix una coherència en les idees i pràctiques que propugna o defensa, en base a **la funció social** que compleix, i en base al seu origen sociohistòric (així en el nostre estudi, veurem per exemple el repertori "feminista" que té una funció de defensa i compensació de la desigualtat que tenen les dones en la societat; o per exemple el repertori "procedimental-legal" que té una funció de buscar procediments per jutjar i regular legalment determinats actes considerats delictius).

Així doncs, els repertoris estan lligats a la producció institucional, i per tant, trobem l'hegemonia o poder d'uns repertoris per sobre d'altres en determinades institucions. Aquests repertoris són vehiculitzats en les normes, en els protocols però també en les pràctiques i converses de les persones que formen part d'aquestes institucions. Per tant, les persones actuem amb repertoris, i en moltes ocasions actuem amb més d'un repertori simultàniament però depenent el context on estem, a causa de relacions de poder i dominació que travessen les relacions que es donen en aquell context concret, utilitzem un repertori sobre d'altres, o be actuem uns i no actuem d'altres (Wetherell i Potter, 1988). En ocasions en fem servir dos o més com a forma de potenciar una funció del llenguatge al món, o per contrarestar altres repertoris, etc. (Foucault, 1992). Aquest ús pot ser intencional o no, i com els subjectes

formem part de les institucions, podem ser reproductors/es o productors/es d'aquests repertoris en les nostres interaccions socials i en contextos sociohistòrics determinats.

L'ús de repertoris per part dels subjectes guarda una relació estreta amb la *posició* d'aquest subjecte:

“Una posició del subjecte incorpora un repertori conceptual i la corresponent ubicació en les estructures de drets per als que usen aquest repertori. Una vegada que es fa pròpia una posició particular, una persona inevitablement percep el món des del punt de vista d'aquesta posició privilegiada i en termes d'imatges particulars, metàfores, arguments i conceptes rellevants dins de la mateixa” (Davis i Harré, 1990: 244).

A partir del que ens han explicat els/les informants i les posicions que van assolint (el que fan o les seves pràctiques, el que en pensen sobre la intervenció en violència de gènere i infància), hem realitzat el nostre anàlisi dels repertoris. Hem localitzat: el repertori “feminista”, el repertori “familiarista”, el repertori “empoderador del nen/a”, el repertori “legal-procedimental” i el repertori “psicotransformador”. Tots ells estan presents i descrits (en major o menor mesura) en els discursos dels informants i tenen una funció que veurem (depenent del repertori que predomini o no). A continuació passarem a la seva descripció, i posteriorment valorarem la seva presència en el tema objecte de la recerca.

Com ja hem comentat, els repertoris produeixen uns efectes sobre el món, sobre els subjectes, que consisteixen en construir una realitat determinada, configurant la naturalesa, concepte i expectatives de persones, fenòmens socials, processos, etc.. Els repertoris, com discursos socials produïts i reproduïts en els contextos institucionals, produeixen uns efectes o conseqüències que des de la teoria psicosocial crítica (socioconstruccionista i de gènere) es preten explorar i fer visible, donat que determinen, en el cas que ens ocupa, les pràctiques o intervencions que operen en els sistemes

juridicopenal i psicosocial en l'atenció a la violència de gènere i la infància-adolescència.

5.7.1. Repertori “feminista”

El repertori “feminista” reagrupa una sèrie de característiques pròpies de les perspectives feministes, on alguns principis com són la lluita per la igualtat de les dones, la recuperació de la veu d'aquestes, els dret a decidir fora dels models androcèntrics, la importància de la cura, del món emocional i de la subjectivitat son fonamentals (Pujal, 2005). Aquest repertori fa servir aquestes característiques per justificar y legitimar la seva presencia en les pràctiques institucionals, es a dir, els subjectes que l'utilitzen posen en acció una funció consistent en assolir aquestes característiques que marca el repertori en les pràctiques professionals..

En els resultats obtinguts, quan un subjecte es posiciona o es situa en la seva intervenció envers la violència des d'aquest repertori, activa una part de crítica envers el sistema i una altra part de valors que reivindica.

En quan a la part crítica, es reconeix que el sistema d'intervenció no qüestiona la **no diferenciació entre la violència de gènere i la violència domèstica** (envers qualsevol membre de la família). Com a conseqüència d'aquesta “no diferenciació”, les dones que reben maltractament són tractades com a víctimes, al igual que qualsevol altre membre de la família que patís maltracte, sense considerar la condició de “dona” com a gènere que per les seves condicions de socialització sociohistòrica té més probabilitats de patir desigualtats i violència en el tracte de parella, familiar i social. És a dir, **ignorant les desigualtats sociohistòriques de gènere.** , Per tant, aquest repertori qüestiona el que s'ignorin les desigualtats de gènere. Això es mostra quan algun informant ens diu que es posa amb les mateixes condicions d'atenció a les dones víctimes que als homes agressors.

“veuen 2 progenitors que se separen i prou... la violència... no la veuen... **culpen a tots els progenitors de mala comunicació**, la mala relació que hi hagi... i per tant, clar, bueno... És la meva opinió personal i realment és això... jo crec que **posen tots 2 al mateix nivell, víctima i agressor**, i a mi això em sembla molt greu, molt greu perquè és això, una relació de violència és una relació desigual, no pots tractar igual a les dues parts... encara que siguin el pare i la mare de les criatures” (P 05).

També es qüestiona la **falta de valoració de la violència psicològica** que pateix la dona i els fills/es, considerant aquesta com un aspecte crucial de la violència de gènere. En aquest sentit es qüestionen moltes actuacions del sistema jurídic-penal que no és capaç de detectar-la i provar-la, i la necessitat que les dones hagin d'acudir a altres intervencions –com separacions civils– perquè la violència psicològica no es pot demostrar:

“Clar moltes vegades les dones es separen civilment primera perquè és una manera de no destapar la situació de violència, sí? Perquè moltes vegades és violència psicològica i com demostres en un jutjat la violència psicològica, llavors es separen civilment i moltes es separen civilment per cansament perquè és la única manera que el senyor accepta firmar un conveni o firmar...” (P 02).

D'altra banda, construeix la violència psicològica com el grau d'afectació, de dolor al que arriba una persona, així com la falta de capacitat per defensar-se:

“**Ho valeres sobretot per lo malmesa que està la persona.** El grau de mal que te la persona.

E: A vegades pot ser simplement per un comentari? Per això que li diu la desfet? Mentre que a un altre li peguen i aguanta més?

R: A vegades la violència física no és el que més desestructura a la dona. Tot i que pugui tenir molt de terror. Però jo crec que és el grau d'afectació que li provoca (DCs 01).

Aquest repertori analitza com les dones són construïdes com a mares que han d'assumir la responsabilitat de la denúncia i critica aquest fet, doncs a sobre de ser víctima se les pot fer culpables de no denunciar, declarar o forçar una separació amb l'agressor –donat que afecta al fill/a-, o bé se les pot qüestionar en quant a credibilitat. Així trobem paràgrafs de les entrevistes a on es confirma que **es responsabilitza, culpabilitza i/o es qüestiona a les dones i mares** per ser manipuladores:

“**Este señor está condenado por delitos de violencia de otra pareja, ¿eh? Ella no ha declarado, él no ha declarado, ¿qué tengo que hacer yo ahora? ¿Que puedo hacer yo ahora? Ante esta situación, pues lo que hice fue decirle a la madre “usted será la responsable del mal que está sufriendo su hija, de la situación en la que ha puesto usted a su hija y por supuesto de lo que pueda pasar”**” (J 03).

“I son dones que ja han patit moltes situacions de vulnerabilitat i les pateixen, no? I a sobre l'hem de posar encara en un circuit que moltes vegades **acaben que ella ha estat qüestionada, que s'ho inventa i que ha manipulat els seus fills**” (P 02).

Es qüestiona l'imaginari que un **home agressor de la parella pugui ser un bon pare** pels fills i hagi de tenir dret a estar amb ells, doncs es mostra que els pares continuen exercint violència envers la dona-mare a partir dels fills/es.

“Quizá sí, hay que tener mucho cuidado con eso, ¿sí? Si, si... todo lo que sea de riesgo se tiene que evaluar... bien venido sea el servicio pero haría falta ver hasta qué punto el maltratador tienen conciencia de eso, etc.Tenemos que pensar si una persona que ha hecho esto sigue teniendo derecho a estar vinculado con un niño” (P 04).

“Aquesta és la mentalitat dels jutjats. O sigui t'estic dient quan donen ordres de protecció eh? Que si ja ni la donen... D'alguna manera estàs desprotegit a aquesta dona perquè l'home continua exercint violències a través dels fills. No dic que sempre s'hagi de suspendre el règim d'estades. Però sí que és per establir certes mesures de protecció als menors” (A 02).

En quan a la part de valors que reivindica el repertori, hem trobat que des de la posició de “repertori feminista” es promou l'imaginari d'un **pare afectiu i “cuidador”**, tal com es mostra en la descripció d'algun professional:

“Nosaltres quan hem tingut algun educador home, la veritat és que és molt positiu. És important que hi hagi la figura masculina perquè veuen figures alternatives. Un home que pot ser tendre.

P: A les dones els hi costa més quan hi ha un educador perquè els nens estan molt bé.

R: Els hi fa molta alegria que hi hagi un home. Això és una proposta de model alternatiu sense violències, sense crits, sense l'autoritat aquella que utilitza el pare....”(DCs 01).

El repertori mostra pràctiques que prioritzen la **protecció de les dones** mitjançant mecanismes normatius-legals, com pot ser les ordres de protecció que es donen a jutjats, com es pren la denúncia a les dones, o com se les atén en els serveis. Es parla d'accions per **empoderar-les**, acompanyar-les dins del circuit d'atenció: preparar-les abans de la denúncia; de la declaració en el judici; o bé informar-les sobre els recursos.

“És clar. I l'**enfortiment d'aquesta persona és fonamental!** Si una persona **es sent sola**, com s'ha d'afrontar a aquest mamotreto d'aquí davant... i trobar-se sola... i a mi hi ha dones ahir.. que una dona em deia Ruben... jo aquí amb tu em sento acompanyada i em sento sola però **quan vaig a casa em venen tots les pors, tots els fantasmes, què passarà...**” (P 05).

Atendre als **aspectes emocionals, subjectius** de la dona és fonamental, i d'altra banda, el facilitar-li una **xarxa social**, de serveis formals, però també afavorint la xarxa més primària que pugui donar-li suport.

“el que diem, per exemple veure **quines necessitats tenen les víctimes**, com es pot donar un cop de mà...això també és tenir en compte aquest treball més d'acollida,

de tenir en compte les emocions, els afectes i tot això està totalment obviat... està directament... a lo purament bàsic les necessitat primàries, l'habitatge, l'ajuda econòmica, l'assessorament jurídic, el no sé que'... i tota la part més emocional o més psicològica queda bastant mancada" (P 05).

En aquest sentit, **escoltar el relat i la narració** de la dona serà fonamental per comprendre l'afectació i les dimensions del problema, així com també per establir mecanismes de cura i recuperació en el procés:

"Sobretot que ella t'ha d'oferir tots els seus relats vivencials, què és el que ha produït que estigui aquí, intentar preguntar no només sobre l'últim episodi sinó també per tots els episodis anteriors... perquè sinó hi ha l'advocat potser es concreta sobre l'últim episodi però ja hi ha una violència prèvia o potser no és física però sí psicològica, de totes maneres..."(A 03).

La **capacitat agèntica** d'aquestes dones (capacitat activa, com a agent) és una condició dins del repertori feminista, és a dir, s'ha de mantenir aquesta agencialitat. La dona no és un ésser passiu, sinó que en sí mateixa ha de desenvolupar els mecanismes que li permetin sortir de la violència:

"Que moltes vegades el que intentem fer des dels serveis és empoderar-les, enfortir-les perquè facin aquest pas almenys si no volen denunciar però al final és una decisió de la dona, no podem forçar la màquina. I sobretot perquè també una vegada han fet el pas no hi ha garantia de què la puguem reconduir, protegir, tingui tots els recursos perquè no passi res eh?" (03).

El repertori posa l'accent sobre els **drets de les dones**, sobre anar contra formes masclistes que estan produint victimització envers les dones, i també li atorga una responsabilitat a les institucions per a què vetllin per aquesta qüestió, que "tinguin olfacte" –diu una advocada-, per detectar els masclisme en les seves múltiples formes:

"Per mi la experiència és molt important, l'olfacte. Això ho han de tenir tots els professionals que treballen amb violència i jo si més no aconseguixo més condemnes als jutjats penals. Bé jo és que ja et dic... de violència porto molt poc perquè en la violència habitual sempre jutgen al penal. Però trobo més sensibilització, molta més i més olfacte en un penal que no en un de violència" (A 02).

"Llavors l'acompanyament que fa l'advocada o l'advocat és un acompanyament dedicat als drets de la víctima i al coneixement de tots els serveis i professionals als que pot accedir" (A 03).

"... hem de posar més èmfasi en el tema preventiu i sobretot l'educacional que és l'essencial. Però jo dic que és una llei pionera perquè va posar nom a les coses. És a dir, dir que la violència de gènere és la violència que prové de les desigualtats que hi ha a la nostre societat entre homes i dones això no ho havia dit cap llei i en el preàmbul d'aquesta llei es posa nom a moltes coses, es contextualitza la violència en una societat masclista i això és molt important perquè no hi havia hagut cap llei que en parles tant i això sí que és molt important per mi" (A 03).

I en aquest sentit, fan una **diferència entre justícia i sistema judicial**. Sobre tot perquè es reclama al sistema judicial més atenció envers les víctimes, les parts febles en els conflictes, així com menys criminalització dels agressors. Tot això apunta a altres formes d'impartir la justícia, altres processos que no hagin de conduir a respostes jurídiques tan dràstiques com les actuals:

“Doncs no! Jo a vegades dic... que volen una actitud servillista amb la jurisdicció i tot... però s'ha de tenir una actitud rebel perquè jo diferencio entre justícia i sistema judicial. Per mi el sistema judicial actualment no imparteix justícia. Imparteix moltes coses però justícia... ni justícia restaurativa, ni reparació del dany de la víctima ni tot això que queda tant maco i tant bonic” (P 05).

En aquest repertori, el nen/a és construït com un **subjecte sense veu**, un subjecte travessat per la violència dirigida a la mare, i que queda conformat de diferents maneres: com a còpia del maltractador, com a protector de la mare, o simplement, com un instrument a partir del qual el pare continua exercint violència envers la mare.

“Bueno **no tots els menors que són víctimes seran maltractadors**, el que està clar és que normalitzen una situació que no és normal i **repeteixen esquema. I ja no només amb la seva família que hauran de formar, sinó amb la seva pròpia mare...** què hi ha més terrible que això?” (A 03).

“..molts agafen el rol de protector, que és un rol adult protector que no els hi correspon i es queden allà per si un cas han de protegir al germanet o la mare i moltes vegades es posen entremig que és quan reben l'agressió directa” (TS 01).

Un altre dels aspectes que destaca aquest repertori és la **implicació professional**, la importància de tenir una **posició personal-professional** davant la violència de gènere, d'aquí que alguns/es professionals indiquin que no poden estar portant la defensa tant de víctimes, com d'agressors, perquè els hi crea conflictes. També es ressalta molt el tema de **l'auto-cura dels/de les professionals** davant de les situacions problemàtiques i de patiment que afecten a les persones. En aquest sentit se'ns comenta:

“Jo crec que és **vocacional**. Si no fos vocacional m'hauria hagut de retirar perquè realment desgasta molt. A més veient temes de violència greus. **Jo no acostumo a incentivar que una dona denunciï per una empenta puntual**. Anar a un procés judicial per això no, ja que aportem encara més violència. I molta violència que incideix de manera directa o indirecta amb menors... i això toca molt. **Violència directa a menors**” (A 02).

“Si ha de fer lo civil i lo penal... però clar... advocats que puguin portar agressors i víctimes a la vegada quan són 2 mons totalment diferents.. això ja per mi és un error garrafa... però sí, és això... són tants factors com aquests, no tenir en compte el cicle

de la violència, no tenir en compte les seqüeles, no tenir en compte tots els indicadors d'abús psicològic i emocional, no es fa cap escala amb això" (P 05).

"cada vez estamos apostando más por investigaciones y supervisiones semanales y con sesiones de autocuidado y por un apoyo grupal importante por el desarrollo de capacidad de cuidar. Entre los miembros de los equipos de cuidadores porque nos denominamos a nosotros como **agentes de cambio**. Entonces teniendo en cuenta todo eso y yo mi vida personal también hago muchas cosas... a parte de la violència como para cuidar-me. Y **tiene que ver con el poder cuidar-se para poder cuidar**. Si yo no me cuido a mi va a ser que no podré cuidar a otro... nosotros tenemos conciencia de eso porque si no o el otro me va a terminar de ahogar o yo voy a terminar de ahogar al otro. Entonces como remarcar esa cuestión y segundo **porque dentro de nuestras intervenciones entendemos que es imposible no transformarse, ¿no?** (P 03).

5.7.2. Repertori "familiarista"

El repertori "familiarista" es nodreix de teories de la família com a nucli primari de socialització, i de teories psicològiques sistèmiques i evolutives (Minuchin, 1977; Watzlawick, 1989; Barudy i Dantagnana, 2005) on l'organització familiar constitueix un ecosistema que es regula en les interaccions quotidianes de tots els seus membres, construint pautes d'organització i autoregulació a partir del vincle pares-fills. L'homeòstasi otendència a mantenir l'equilibri i l'estabilitat interns-, juntament amb les competències dels membres del grup ajudaran a mantenir relacions sanes pel creixement dels infants.

El repertori "familiarista" està centrat en el nucli familiar, en preservar-lo, o en cas de fracàs –com pot ser la mala vinculació pares-fills-, tractar-lo, perquè sinó les conseqüències seran nefastes especialment pels nens/es víctimes de la violència. Es focalitza en les competències parentals –fonamentalment- i la violència és entesa com un conflicte familiar, el qual els/les professionals han d'aconseguir que els progenitors millorin el seu tracte, sobre tot per aconseguir una bona relació amb el nen/a.

La **família és el pilar fonamental** del nen/a. S'accentua en preservar la unitat i continuïtat familiar al màxim, però si falla, cal **protegir al nen/a com a objecte central** (proteccionisme envers la víctima).

"I si el legislador vol que no donem guardes compartides o que no donem visites, que ho digui i que ho posi per escrit i digui " miri quan hi hagi una persona que tingui una causa oberta per violència no pot tenir la guarda ni visites" que ho digui, que ho digui... no passa res, pot dir-ho però tenim un legislador que em sembla que no és especialment valent en aquest tema" (J 01).

“De fet, a mi una de les coses que de les atencions que faig en aquests serveis que vaig en els SIADS algo que més m’ha impactat al llarg de molts anys de treballar, és que dones que van venir una primera vegada i jo les vaig informar i no es volien divorciar ni separar pels fills.

Perquè **consideren l’amor idealitzat de que els fills han d’estar amb un pare i una mare...** “ (A 03).

“**el pare sempre tindrà el dret a veure el seu fill** malgrat que hi hagi un acte molt greu cap al seu fill perquè **tot i havent actes d’agressió, els hi exigeixen fer visites al punt de trobada. Això a les dones els hi costa molt d’entendre**, llavors tu has de saber i **has d’informar**, i has d’informar amb la veritat” (A 02).

El concepte de **violència dins la família** és el terme que més sovint s’utilitza, per tant, no es discrimina molt a nivell d’intervenció sobre si és violència familiar, conflicte en la família o violència de gènere, sinó que s’entén com una violència domèstica en la que els progenitors són responsables de la violència envers el nen/a, i a on es mira el possible o real perjudici envers el nen-a. Si és una violència de gènere dirigida envers la dona en la que el fill/a no té una afectació directa, la intervenció és retirar al nen/a de la família –si ambdós progenitors no tenen les competències per cuidar al fill/a- (com veurem en un apartat més endavant), o bé es separa al fill de l’agressor però mantenint el contacte pare-fill en alguns moments i llocs.

“**que a lo mejor son conflictos de pareja, no?** ¿Que en realidad no hay una desigualdad, porque no es lo mismo, yo veo mujeres muy empoderadas que delante de según qué conductas de las parejas, las agresivas son ellas y entran en una violència cruzada y... paralela sabes?” (EdS 01).

“Treballen molt des de la retirada dels nens prescindint de la resta, sense entendre el context... si hi ha violència... ells veuen famílies negligents” (A 02).

“jo crec que amb interès del menor podria trobar el cas que un menor que ha presenciat un acte de violència, tingui interès en aquell menor concret en mantenir unes visites amb el seu pare intenses en un pla abstracte ¿eh?” (J 01).

Hi ha un centrament no tant sobre el conflicte parental o sobre el tipus de violència envers la dona-fills, sinó **envers les conseqüències** que pot produir aquesta violència sobre els fills/es, això és l’element clau que justifica la intervenció professional. Dins d’aquests efectes es destaca la **transmissió generacional de la violència** a partir dels vincles parentals i marentals, amb la qual cosa la violència es va produint i reproduint a partir de la família.

“Clar quan tu **vius una violència des de que neixes...** hi ha professionals que diem que **el tema del vincle quan són molt petitons...** però si aquest vincle es danya la repercussió d'aquest vincle danyat també es veu amb 16... acumules els anys. Llavors la manifestació de la violència és més explícita entre que comencen a haver-hi parelles i parelletes... que **comencen a tenir com relacions de parella amb els igual i aquí la violència es reproduceix** d'una altre manera” (PR 02).

El vincle sempre és l'element clau que perdura, el qual s'ha de “rescatar” o “millorar”. Les competències parentals és el que pot treballar-se per millorar el vincle.

“Clar quan tu vius una violència des de que neixes... hi ha professionals que diem que el tema del vincle quan són molt no parlo de què no tingui capacitats o eines parentals, parlo de què és un agressor” “Clar per mi això és violència psicològica, és un nen de 8 anys. En canvi pel jutge això és que aquest senyor no té capacitats parentals” (A 02).

La construcció del nen/a sota aquest repertori és d'un **ésser vulnerable, fràgil, a preservar i protegir**, d'aquí la justificació de la intervenció professional. Aquesta intervenció professional intenta detectar el risc que pateix el menor i d'altra banda, tractar-lo:

“S'ha de protegir perquè és un menor d'edat i no es pot pretendre prendre-l'hi declaració com s'hi fos un major d'edat, en la qual un advocat i altre l'hi pugin fer preguntes... Clar... això no funciona així. Tot això pot protegir-lo, però per exemple **igual que si fos una persona discapacitada**” (A 03).

“**Nosaltres** estem aquí per protegir els nens. Hi ha casos en que venen dient es que el jutge m'ha dit que he de veure la meva filla, que ens hem de relacionar, etc. Però si veiem que hi ha un patiment important per part dels nens demanem suspensió de les visites (P 06).

El nen-a es converteix en un **subjecte passiu i focus d'escrutini que necessita l'actuació de la família i dels professionals** per superar la vulnerabilitat i el dany al que està sotmès. Es connecta la resiliència com capacitat de recuperació del nen/a amb la qualitat del bon tracte envers el nen.

“Sí, tenim tot, tot, molt estandarditzat i establert i ben definit però nosaltres fem servir: tests projectius, uns altres testos també per veure el seu estat emocional, la seva concepció de si mateixos... bé... ara... ha millorat molt la cosa a nivell de recursos a part de les entrevistes per **conèixer la seva capacitat vinculativa, la seva resiliència...**” (PsP 01).

“No sé... **los equipos han ido mejorando en el tema del sufrimiento de los menores...** y tener en cuenta, aún que no trabajas directamente, ¿no? Sí que... ver la familia en conjunto, los entornos que interactúan y ven al niño y ven su sintomatología... sí que se toman de referentes, **las escuelas... preguntamos, y lo que el niño dice, y que explica, si dice algo del padre o de la madre, si habla de las peleas en casa... como está, viene en condiciones, no viene en condiciones, está atento... está sufriendo ya el despiste de lo que está pasando en casa...**”(EdS 01).

El nen-a pateix molt i reb **efectes molt negatius de la violència** entre els seus pares, per tant, és considerat una víctima, especialment una víctima passiva, com pot ser quan el pare exerceix violència envers la mare a través dels fills.

“A nosaltres com a mínim a mi més que dir-ne testimonis nosaltres els qualifiquem de víctimes directes o indirectes però són víctimes igualment perquè en pateixen les conseqüències. Llavors poden patir conseqüències en moltes àrees de la seva vida, en l'àmbit afectiu, mira aquí tinc la “chuleta”, això és un paper que els hi donem a les mares quan entren en el projecte aquest no? Per exemple en l'àmbit afectiu, problemes amb l'empatia, d'ansietat, d'estrès, de por, vinculats a la depressió, temes de no gestió de la ràbia, de la culpa, de la vergonya, tot això a punta pala (P 01).

Claro... **son niños que acaban al final, petando porque... bueno porque la conflictividad sigue o porque el padre sigue ejerciendo de alguna manera la violencia sobre la mujer a través de los hijos”** (EDS 01).

La consideració de l'**etapa del desenvolupament del nen-aa** també té molt de pes en l'actuació i valoracions que fan els professionals, en quant a mesurar els efectes que ha produït en el nen-a la violència i també en la consideració que han de tenir envers el nen/a.

“...pero antes cuando son pequeños, pequeños son niños de 4-5-6-7 años, los niños tienen mucha dificultad para detectar quinen es el malo porque los papas, los agresores alternan muy bien luego situaciones de juego con ellos, de comprar-les cosas” (PR 02).

“Perquè **el magistrat o la jutgessa no pot interpretar la declaració d'un menor... bé dependrà de l'edat si té 15 anys... òbviament és diferent que 6.** Dependrà del grau de maduresa d'aquest menor. Però si és petit/a... no queda més remei que...” (A 03).

Els nens/es es construeixen **molt triangulats en el context del conflicte familiar**, i molt determinats per la influència del pare o mare, creant vinculacions i dependències no beneficioses com a infant. Així, al estar definits des de la passivitat aquesta responsabilitat i capacitat agèntica d'elecció envers al pare-mare no és assumida, sinó que el nen-a és vist com un **instrument de les necessitats** dels pares, condicionat i influït per aquests o per un d'aquests:

“I com a pares pues evidentment el que els hi passa molts fills tenen terror de la figura del seu pare. Es crea un doble vincle. Per un costat igual té dies super bons i és amb qui jugo i amb qui m'ho passo bé, tal i qual... però de l'altre costat és un pervers, és el que pega la meva mare, és el que crida, és el que em fa por... el que em terroritza, no? Llavors són vincles la majoria de vegades, bé per no dir sempre, insans amb la figura del pare” (P 01).

“alguns d'ells agafen un rol molt de protecció de l'adult, si és violència de gènere cap a la mare, eh? D'estar hipervigilants, molt pendents de la mare... Si es vinculen amb el pare ja després bueno... desqualifiquen a la mare, i utilitzen les mateixes tècniques que

fa el pare contra la pròpia mare i en contra els professionals, o sigui es repeteix el patró del pare” (PR 01).

Hi ha dues línies de pensament localitzades en aquest repertori en relació a la construcció del pare-mare davant de la violència envers el nen-a: una és pensar que **ambdós són potencialment manipuladors** i que intenten treure profit per a sí mateixos; i l'altra és pensar que la mare pateix el masclisme i la violència del company arribant a necessitar suport professional per sortir-ne i com a conseqüència, **la mare no està preparada per complir les seves competències parentals** i requereix de molt més temps que el nen per empoderar-se.

En el primer supòsit, es manifesta quan algun o ambdós progenitors simulen, enganyen, transmeten missatges interessats al nen/a:

“no podem arriscar-nos a donar la guarda i custòdia a aquest progenitor, que està essent investigat i quan nosaltres els entrevistem i fem les valoracions són casos que hi ha molta manipulació, i molta utilització dels nens per aconseguir beneficis propis, val?” (PR 01).

“hi ha vegades, nosaltres hem vist casos eh també? Que el menor no vol anar-hi (amb el pare) i no està prou justificat, o sigui a vegades és també els missatges que ha rebut i les pors que l'hi transmet la mare” (PR 01).

En el segon, quan es reconeix que hi ha una violència envers la dona, es deriva la responsabilitat a la dona, en el sentit que la dona ha de reconèixer el comportament masclista i ha de ser capaç de vetllar pels seus fills, per protegir-los de la violència i buscar recursos. Això la situa com a responsable de prendre la decisió, mentre que l'home resta invisibilitzat, congelat en la imatge d'ésser que no s'auto-controla, sobre el qual no es pot fer res i se l'ignora, en el sentit que altres s'ocuparan d'ell:

“Estaríamos hablando más de un conflicto de pareja donde el miembro masculino, sí que claro, tiene unas altas dosis de machismo integrado y que en el momento en que ha podido... consumir... alcohol u otras sustancias, se desinhibe y entonces tienen un comportamiento agresivo, **pero que por un lado la mujer, la dosis esa de machismo la tiene compartida, en el sentido de que no es una mujer crítica delante de según qué conductas...** por eso... **les cuesta aceptar un tratamiento, y aceptar las ayudas...**”(EdS 01).

“es la madre que padece la violència pero los efectos de todo esto hacen que no tenga las competencias parentales, digamos, para estar con el niño... **y los episodios de conflictividad, y la negligencia con las hijas y el sufrimiento de esas niñas,** al final lo que nosotros recomendamos es priorizar las niñas porque en esta situación están sufriendo muchísimo y tú tienes que estar consciente de que no puedes tener esto..”(EdS 01).

En aquest segons supòsit, quan el servei reconeix l'existència de violència envers la dona, es recomana tractament envers aquesta, perquè un nen/a no pot conviure amb la mare si aquesta no està en condicions de protegir-lo com a causa de la violència experimentada. Com dèiem abans, el vincle és el punt de partida per treballar la relació mare-fill/a:

“Con respecto a la mama **hay que trabajar mucho restablecer por una parte el vínculo**, porque suele estar afectado, es decir... la madre cuando ha estado viviendo una situación de violencia no estaba bien, **entonces tampoco como madre quizá ha podido dar lo mejor de sí misma**, por lo tanto, cuando van pasando los años y la mama ya empieza a **estar más sana psicológicamente**, empieza a ser la mujer que seguramente era antes de conocer al maltratador, entonces se trabaja mucho que el niño pueda verbalizar como se ha ido sintiendo durante todos esos años, que la madre le pueda ir explicando porque **ella no ha podido estar a la altura de lo que el niño o la niña demandaba** y se trabaja también mucho los estilos educativos, porque? Porque, pues porque **las mujeres también se vuelven agresivas con los niños** cuando están en situaciones de violencia machista porque están saturadas, están histéricas, nerviosas, con muchos síntomas ansiosos depresivos y también suelen responder mal a los niños, les pegan más de la cuenta, les insultan... entonces claro...” (PR 02).

I també, com dèiem anteriorment, el temps que necessita la mare per recuperar-se en relació al temps que necessita el fill-a no van a una, hi ha un desajustament en el qual el fill-a avança més ràpidament:

“El tiempo, en términos del tiempo que puede necesitar la mujer... muchas veces **no es el tiempo que necesitan los niños**, ¿no? O sea, los niños... con menos tiempo... pueden salir más adelante, no? Entonces **si hay una madre o muy deprimida o muy violenta o que no está pudiendo cuidarse de ella misma...** claro ahí es cuando entran en pique el SARA y el EAIA. El EAIA está mirando el niño, y el SARA está mirando la madre, ¿no?” (EdS 01).

5.7.3. Repertori “empoderador de l’infant”

El repertori “empoderador de l’infant” correspon a un discurs que guarda relació amb un conjunt de teories psicoeducatives (Vigotsky, 1979), les quals donen molta importància al context social, concebint una relació estreta entre aprenentatge i desenvolupament en l’infant, i a on el paper d’aquest infant o subjecte és actiu i constructiu. També guarda relació amb els principis protectors, resiliència, qualitat de vida i drets de la infància (Save the Children, 1999; Cyrulnik, 2009; Casas ,2008), els quals s’han anat construint durant el segle XX. Aquests drets es troben recollits a la Convenció sobre els drets de l'Infant (1989).

El repertori empoderador de l'infant es manifesta mitjançant el qüestionament d'un discurs "adultista" a la nostra societat, i d'altra banda, mitjançant el rescat de la seva agència, de la capacitat d'empoderament d'aquest nen-a que pateix violència. Per tant, actuar en una posició de subjecte o professional des d'aquest repertori, posa el focus sobre la idea de que els nens-es són persones amb drets i capacitat activa per escollir, desitjar i anar conformant la seva vida. Els/les nens-es poden desenvolupar estratègies per sobreviure en situacions de violència, poden empoderar-se, i la societat i els professionals han de respectar-los i tenir-los presents, escoltar-los en les decisions institucionals i en situacions que afecten al seu futur com a ciutadans.

Aquest repertori, interpel·la, qüestiona els arguments "adultistes" que atravessen moltes de les intervencions professionals amb nens-es. En les dades recollides trobem la crítica consistent en:

Considerar que el nen-a viu la violència **com a testimoni**, no és subjecte directe d'aquesta, i en molts casos ni la presència. Com a conseqüència la seva veu **no conta molt, no se l'escolta suficientment**,

"El que passa és que com saps **el progenitor pare té un poder molt gran** dins el dret civil i per tant doncs bueno jo crec que **no s'escolta prou la veu dels nens i les nens**, que només **en molt poques vegades no són testimonis** però per contra no se'ls hi fa una exploració com deu mana, psicosocial per veure realment **què han viscut, què han vist, què han sentit i per tant són ignorats**. Són ignorats **en el procediment penal, jo et diria que en el 90-95% dels casos**" (P 05).

"como no se considera todavía que haya violencia y que por eso están en el ámbito civil, muchas veces el SATAF no interviene con niños y niñas y para mí... no tiene ningún sentido realizar una pericial donde no sean escuchados... esto no tiene sentido para mí y **el SATAF muchas veces lo que hace es entrevistar solamente a los progenitores**, por lo tanto, el día del juicio lo que hablan los niños y niñas es de boca del padre y la madre y no los ha escuchado directamente..."(PR 02).

El nens/es són ignorats, invisibilitzats, no contenen, únicament se'ls té **presents com a provajudicial**; o bé, com a **objecte d'intercanvi, provisió, custòdia**, etc. entre els progenitors:

"Molt greu, molt greu... sí que hagin sigut testimonis de l'assassinat de la mare que llavors sí, ja et dic que **com a testimonis tornen a utilitzar-los** però no és que els estiguin cuidant o valorant les seves necessitats. El que volen és utilitzar-los com a prova judicial" (P 05).

“A mi si el nen em diu el nen no vol anar (al punt de trobada) a mi això no m'incumbeix. Perquè els nens no volen anar al cole, no volen menjar sopa, etc. `El nen no vol anar amb mi´ no és criteri, ho sento molt. Si m'ho explica i jo he acordat punt de trobada... i resulta que el nen no ha volgut entrar, em fan un informe i m'ho diuen. En aquest cas dic, vale torneu-lo a avaluar la setmana que ve... i quan van 2 o 3 setmanes que el nen no entra... doncs fan una proposta de suspensió del servei” (J 01).

Aquesta idea dels nens-es com a testimoni, és reforçada per alguna creença consistent en què els nens-es no viuen les crisis familiars, o la violència de gènere en la parella de forma directa o presencial, i que en tot cas, si viuen situacions difícils, són capaços de deixar-les al marge i de créixer sense que els arribi a afectar de manera greu.

“No ho veuen, els nens ho expliquen i ells **continuen pensant que “los niños no se enteran, o que los niños no sufren”** aquesta mentalitat, “no son conscientes” i tampoc ells s'adonen que els nens reproduïxen els seus models. **Més amb dones que homes que expliquen** als nens aquestes coses i encara continuen dient “que el niño no se entera” i jo penso “doncs perquè l'hi expliques? Perquè si no s'entera que l'hi acabes d'ensenyar?” I ells et diuen “no... jo he tingut fills i em desfogo i **els nens quan surten al carrer són feliços i no s'enteren del que han vist, del que han sentit o del que els hi he dit...**” (PsP 01).

El nen/a **no gaudeix de credibilitat** perquè es pensa que està sota la influència materna o paterna que li dicta què ha de dir o què no; o bé, perquè hi ha la creença que els nens/es són fantasiosos i imaginatius en el llenguatge.

“Per això et dic que clar **temes de menors se'ls qüestiona moltíssim**. O sigui, primer de tot la part de contaminació materna i ara en lloc del Síndrome d'alienació parental, com saben que està molt desqualificat perquè no hi ha base científica, parlen molt de conflicte interparental o llenguatge adultitzat “ (A 01).

“Sí porque me pareció que el ámbito judicial es uno de los sectores donde menos protección de los niños y las niñas. Tienen sus derechos del año 89 que tampoco es que hace tanto tiempo que tienen derechos, pero el sistema judicial, es un sistema judicial muy antiguo, muy adultizado, no? Entonces siempre me llamaba la atención la **desconsideración hacia la infancia y el hecho de considerarlos siempre muy imaginativos, muy fantasiosos, no creíbles**, lo que un niño/a verbaliza siempre se pone en duda” (PR 02).

Des d'aquesta posició de repertori “empoderador de l'infant” es valoren certs aspectes, com són:

Existeixen pràctiques psico-jurídiques que s'apliquen als nens-es que haurien de posar-se en qüestió per veure com es poden realitzar de manera més segura i lliure per aquests-es. Algunes d'elles són: quan els pares poden veure els informes del què passa amb el fill-a al punt de trobada, o a la prova preconstituïda. Aquests fets podrien gestionar-se d'altres formes perquè el

nen-a no se sentís pressionat, suggestionat, tal com hem vist al punt de controvèrsies.

“Cada cop ho diem més... **encara que això pugi afectar el relat, així el nen té tota la llibertat de dir si vol explicar tenint en compte que hi ha el pare o no...** perquè quan no hi ha l'altre progenitor nosaltres els hi diem que tot els que ens expliquin no ho direm ni al pare ni a la mare però clar... **això llavors no vol dir que els lletrats no ho expliquin a les parts... i els hi ensenyin les gravacions, vale?** Però almenys nosaltres l'hi diem que “el que tu ens dius no ho direm ni al pare ni a la mare” però si saps que el pare està a l'altre costat... cada cop els hi diem més... i que sigui ell que decideixi fins on diu... **és la seva seguretat**” (PR 01).

D'altra banda, el repertori empoderador del nen-a marca unes variacions caracteritzades per:

Es parla de nenes/es que han fet les seves **estratègies per sobreviure** a la violència. Això comporta, en comparació al repertori familiarista, **una capacitat agèntica, activa** per part del nen/a.

“Hi ha hagut nens que a lo millor s'han escapat, que **han trobat manera de poder sortir o tancar-se a l'habitació** vull dir es clar els nens tenen les seves estratègies **han fet les seves estratègies** no? per a poder viure aquestes situacions però, però,.... hi ha vegades hi ha parelles a lo millor que si que els episodis s'han donat quan no estaven els nens al davant però la immensa majoria els nens han estat davant i els nens això a vegades han pogut fugir han pogut marxar a casa de la veïna, han pogut tancar-se al cuarto però tancar al cuarto no vol dir que no sentin, no?” (DCs 01).

“Coneixíem un cas d'una nena a la qual 10 anys i tenia un germanet petit d'un anyet i un de 6 anys... cada vegada que hi havia crits se'ls emportava al l'habitació i els hi posava música i jugava amb ells. Per evitar que sentissin els nanos els crits i les baralles” (TS 01).

“o cuando la madre no acaba de tomar la decisión. Ahí sí que... **hay veces que son los hijos los que fuerzan, ¿no? De decir “bueno, pues si no haces nada y nos estás viendo que aguantamos esto...”**” (EdS 01).

El nen/a també es construeix com un **ésser amb responsabilitats, i amb drets** com poden tenir els adults

“**ha de dir la veritat però també se l'hi diu que si l'hi fem preguntes que no sap, no s'ho ha d'inventar.** Vull dir que... ho ha de dir que no ho sap, i si no ho recorda, dir que no ho recorda i moltes vegades s'agafen aquí per no explicar el que ells saben però que sí que recorden perfectament però bé se'ls hi ha de respectar perquè estan vivint en aquella família i hi seguiran vivint fins que infància o el jutjat retiri la guarda però normalment continuen vivint amb els progenitors i s'ha **d'intentar treballar-ho des del medi, a partir de serveis socials o l'EAIA**” (PR 01).

En relació a la falta d'escolta, es considera que el nen/a pot estar **preparat/a per expressar les necessitats no cobertes** pels progenitors, especialment a partir de certes edats (recordem la narració de l'Anna en la que la seva filla a

l'edat de 6 anys li demanava contínuament que es separés del pare). Quan l'infant és més petit/a, es pot recollir el seu malestar d'altres maneres, com per exemple mitjançant el llenguatge corporal, etc.

“Muchos que son ya más mayores sí, cuando ya tienen 16-17 años. Pero también hay **muchos que declaran a favor de la madre y esto nos sirve además de testigo** para conceder una orden de protección. Tenemos muchas ocasiones cuando en la guardia, es que... necesitamos indicios y riesgo objetivo y apreciación. Los indicios vienen con la declaración de ella y si la podemos revestir con una información más... ya sea cuando vienen con los hijos, a lo mejor de 14-15 años y el niño declara “sí, mi padre la insulta habitualmente, le da empujones, la tiene amargada. - cómo reacciona su madre ante todas esas situaciones? – Pues se pone a llorar,...” Entonces nos sirve esto muchas veces. Yo he dictado órdenes de protección en base muchas veces sobre todo por el apoyo del testimonio que hace el hijo o la hija en esos casos” (J 02).

“Jo recordo un que s'oposava a anar amb el pare i el pare el va agredir directament. No em van donar l'ordre de protecció tot i que el pare va reconèixer 'agressió però va dir “que se fue... que tubo un vacío mental i que se fue de la cabeza...” no em van donar l'ordre ni reconeixent aquesta agressió. Recorrent a l'audiència me la van donar però vaig haver de recórrer. Tela marinera. Si ni amb agressió física directe... **Aquell noi s'autolesionava** i jo el vaig voler veure. Era molt fràgil emocionalment, sempre recordaré, per això el règim d'estades... Era molt fràgil.. Va venir aquí i t'ho explicava, el que passa és que l'hi costava molt. Aquest noi al final a l'exploració ho va fer bé eh... perquè **el llenguatge corporal era impactant**. No voler veure el pare de cap de les maneres, tot i això és això... és que sempre tenen el mateix discurs, qüestionen molt als nens” (A 02).

En aquest repertori també es considera molt **important el desenvolupament del nen/a** i l'edat que tingui, però no tant des del punt de vista de la vulnerabilitat associada a l'edat, sinó **des del punt de vista d'entendre el llenguatge que el nen-a vehicularà per comunicar-se** amb els altres, amb el sistema. Així, tal i com indicàvem al paràgraf anterior, hauria de ser a través del llenguatge corporal entre d'altres formes:

“Si el maltrato físico y psicológico es evidente,... los niños desde muy pequeños ya verbalizan... **pueden verbalizar** o reproducciones de lo que escuchan **o mediante el juego** el niño exterioriza las vivencias que está teniendo y cuando son más pequeños que no hablan todavía, que no construyen frases con 2 o tres años lo que están es muy irritables y muy ansiosos, tienen problemas para comer, para dormir... están muy apegados, tienen un apego a la madre excesivo, no son autónomos... es decir **se les nota en su en un desarrollo evolutivo insano, vale?**” (PR 02).

La intervenció amb el nen-a s'entén com una pràctica directa amb el nen-a, no mediada per les figures dels progenitors.

“Al principi, **es pensava que treballant amb la mare els nanos ja es recuperaven**, hi havia aquesta **fantasia**, no? De que quan la mare es recuperi doncs els nanos també... **per art de màgia** i no sé de quina manera pensàvem que ja es recuperarien” (P 02).

“... dependerá también del tipo de abordaje terapéutico que se haga, pero puede ser útil desvincular-lo un tiempo y trabajar solo con el niño para poder-le dar unas bases unos “anticuerpos” para cuando vuelva a estar con el susodicho” (P 04).

Es treballa i es pensa sota el **paradigma de l'empoderament del nen/a**, que es manifesta a través de diferents pràctiques, com escoltar-los, donar-los la veu, conèixer-los, fins la manera de fer teràpia.

“Entonces dices... es que están tan involucrados en la situación, es que la están viviendo tanto... que **lo mínimo que podemos hacer es escucharlos, darlos el sentido y la palabra** para que ellos puedan en un momento dado pro decir mi deseo pasa porque tengamos tranquilidad, podamos vivir tranquilamente, ... pero claro que ella pudiera decirle a su padre es que tienes maneras de ponerle remedio y no le pones... pues yo creo que a ella también la empodera y la pone en una situación de... (EdS 01).

“**ves a posar denúncia i desbloqueja, verbalitza el que està passant i llavors ho anem treballant**” perquè el procés judicial, el procés de dir “**això és el que em va passar i vull que un jutge realment m'escolti**” encari que es resolgui absolutori o condemnatori, eh? Però poder fer aquest pas..” (TS 01).

“**yo tenía claro que quería trabajar en el ámbito judicial para defender los niños y las niñas, y luego por las tardes pienso que el hacer con ellos terapia y acompañamiento me viene muy bien para seguir profundizando** en el tema de la psicología infantil. Si tú no sabes cómo los niños se expresan, hablan, razonan no va a poder explicar todo esto, no? (PR 02).

“**tot el que té a veure amb autoconeixement, autoestima, autoregulació emocional, tot el que els ajudi a estar tranquils, a poder relacionar-se de forma sana, a poder sobretot comprendre el que els hi ha passat, situar la seva història, no? Sobretot és això, que tinguin una explicació coherent, integrada, de la seva història. Molts nens el que els hi passa és que han viscut com en un caos, no entenen el que ha passat, la mare també l'hi costa posar nom, no?**” (P 01).

I, a més, cal considerar que **cada nen-a té la seva peculiaritat** i ens trobem amb una variabilitat i heterogeneïtat de nens-es davant la qual hem d'ajustar la intervenció.

“..i acaben derivant per portar un règim de visites progressiu i a veure que, si evoluciona cap a bé o hi ha casos en que els propis nens es posicionen i com que no han sabut res del pare/mare ja no volen saber res” (P 06).

“Hi ha **nens que tenen una base molt segura**, molt que amb qui es treballa molt bé, nens que et venen regulats, no? I que... pots treballar directament a fets traumàtics que han viscuts. D'altres nens estan a les antípodes, són **nens que estan ultra desregulats**, que el que s'ha de treballar, és... coses molt bàsiques abans no puguis passar a fer altres coses. No?” (P 01).

Aquest repertori **valora el treball en xarxa**, especialment amb l'**escola** a on el nen/a està més hores. També la **prevenció primària**.

“un niño que se haya desarrollado con un padre maltratador, si luego en la adolescencia tiene buenos profesores i profesoras, una red social donde vea estilos educativos diferentes, si estudia... yo pienso que esto son factores protectores para el maltrato” (PR 02).

5.7.4. Repertori “legal-procedimental”

El repertori “legal-procedimental” prové de teories del Dret, dels procediments de la justícia i de la institució jurídica-penal que preserva com a principals valors l’objectivitat, neutralitat i imparcialitat en l’aplicació dels principis legals. Podem veure com s’ha analitzat aquest discurs en diferents estudis (Smart, 2000; Larrauri, 2007; Cubells, Albertín i Casalmiglia, 2010a, 2010b)

El seu objectiu és controlar que el procés que es doni, el procés jurídic-penal segueixi fidelment allò normatiu-procedimental establert. Es basa molt en l’empirisme dels fets, la possibilitat de trobar proves del succés i per tant, desconsiderant les experiències de les persones que sempre tenen una càrrega subjectiva. Conseqüentment, el que és psicològic o relacional o bé les condicions contextuais que aporten significat al cas no són considerades. La seva posició és escèptica i busca penalitzar a l’agressor i protegir a la víctima en base a fets comprovables.

“Jo considero que s’ha de denunciar perquè... **no estic en un òrgan assistencial**, jo estic en un òrgan de punició. Jo m’aixeco al matí i vaig a **perseguir delinqüents**. Això és un jutge de violència, és a dir, si vostè ha pegat a la seva dona doncs vostè se’n va a la presó2 (J 01).

El repertori legalista considera que els serveis, els jutjats estan **tractant causes de violència envers o sobre les dones, però això no implica tractar-les des d’una mirada de gènere**, és a dir, partint de la idea que aquella dona i aquell home responen en funció d’un mandat social basat en normes de gènere.

“Per tu no... **tu entras en la diferencia, pero yo no estoy obligada a entrar...** es que no hay diferencia desde el momento en que ese conflicto... no digamos conflicto... ese episodio que **me comunica a mí la policía tiene relevancia penal es que yo ya no voy a diferenciar**. Ni yo... ni el fiscal, ni las partes, no se va a diferenciar. El código penal no diferencia entre conflicto y violència.... **Es que el código no lo diferencia, o sea, aunque yo lo vea no es trascendente...** no tienen **ningún tipo de influencia en mi trabajo** el que yo pueda decir “son unos malos educados, los 2 se han pegado... o no...” y el resultado es igual... a mí me da igual” (J 03).

Es fusiona amb un espectre de diferents jerarquies de violència a l'hora d'intervenir. Serà la violència on es visualitza conductes d'agressió física o mostres molt clares d'assetjament envers la dona, és a dir, aquelles **on hi ha risc de mort. Aquest tipus de violència serà tractada per excel·lència** dins dels jutjats, quedant **altres situacions difícils de demostrar**, –com la violència psicològica, l'aïllament social, la violació/violència sexual, la violència econòmica, etc.- derivades a altres jutjats d'instrucció.

“Per exemple, si una senyora em diu “m’ha pegat tres vegades a mí un dia però en aquell moment no tinc cap acte de violència sobre la dona o la senyora no m’explica “ens va pegar als 2” allò no és competència meua i per tant se’n va al jutjat d'instrucció” (J 01).

“Vamos, el riesgo como hay que entenderlo, es decir, **riesgo objetivo y no es riesgo de matarla...** sino riesgo de que siga ese comportamiento agresivo y violento, no riesgo de que pase lo peor... un riesgo podemos bajar. Entonces si es riesgo de lo peor... no tendríamos... a veces... pero riesgo de continuidad en el maltrato” (J 02).

“No, no... es que no me estás entendiendo. **Tú estás diciéndome una situación de violència y me la estás equiparando a un maltrato habitual.** ¡Es que no es lo mismo es que ya hay instrumentos en el código penal que diferencian una cosa de la otra!” (J 03).

De la mateixa manera en què s'entén que les conductes violentes explícites (agressions, lesions, etc) envers els fills-es són **violència directa**, i presenciar violència entre els pares o viure en un context familiar de violència és **violència indirecta**, en aquests darreres casos el nen-a no és considerat víctima legal, sinó **testimoni de la situació**:

“Es indirecta... creo que el **matiz es para cuando ha podido presenciar, pero no se ha dirigido contra ellos.** Es decir, ellos ven como el padre pues... veja continuamente a la madre o la maltrata físicamente pero nunca se ha dirigido contra ellos la violència. Entonces sería el tema de indirecta” (J 02).

“Es fa difícil moltes vegades quan parlem d'un dany emocional o psicològic que sigui vist així per el jutge/sa i que per tant, dicti una resolució coherent amb això. És difícil perquè **és molt difícil de provar el dany psicològic**, malgrat ara hi ha una **normativa recent on ja es considera que els fills víctimes de violència masculista són víctimes també**” (PR 01).

“**Molt greu, molt greu... sí que hagin sigut testimonis de l'assassinat de la mare que llavors sí**, ja et dic que com a testimonis tornen a utilitzar-los però no és que els estiguin cuidant o valorant les seves necessitats. El que volen és **utilitzar-los com a prova judicial**” (P 05).

Malgrat ser testimoni, el repertori legalista **posa en qüestionament qualsevol fet fins que es demostrï de manera objectiva**, per aquest motiu, també al **nen/a se'l considera sota “sospita”** de que estigui dient la veritat, o bé, que

la seva declaració estigui influenciada pels progenitors. En aquest repertori es fa prevaldre la imparcialitat, la recerca de la veritat en la presa de decisions i en la intervenció per sobre de la comprensió de les persones.

“..la fiscal, era una dona, la fiscal la seva feina és vetllar pel menor. Jo vaig dir perfecte! Meravellós! Vaig anar a declarar i me’n recordo que la fiscal em va dir, va dir... bueno **“todo esto tú te lo crees porqué el niño te lo dice, pero el niño puede estar mintiendo...”** La fiscal de menors!!! I jo vaig dir... però aquesta no és la que se suposava que defensava el menor..” (P 02).

“..perquè clar l’entrevista que fem, aquesta que et deia que fem aquest protocol a el nen **se l’hi diu que ha de dir la veritat però també se l’hi diu que si l’hi fem preguntes que no sap, no s’ho ha d’inventar.**

..anem al judici i normalment es diu que aquell relat era evitatiu a més no té ni relació amb el que va explicar al principi a més al fer-ho a la segona vegada no recorden de la mentida que han dit al principi si han mentit... i neguen que hagin parlat amb el metge, neguen haver parlat amb els mestres... “ (PR 01).

Hem d’entendre que el repertori legalista no treballa en base a indicadors de patiment, sinó **en base a indicis que ens poden conduir a conèixer la “veritat” del cas, a investigar-lo,** per posteriorment jutjar-lo.

“Indicis en una situació de violència: primer la **declaració de la víctima**, això és un indici, una altra cosa és que la declaració de la víctima, el dia de la comissaria expliqui què fa i a mi m’expliqui què fa el mateix dia... cas en el qual, **si no coincideix** és probable que jo arxivi el tema perquè clar si ja no s’aguanta aquí. Dos, **si hi ha lesions**, és delictes de lesions? Tinc un parte de lesions, veig el forense, fa un informe i m’indica que les lesions siguin compatibles amb el relat de la víctima. **Tinc un testimoni?** Vinga, vingui a declarar, depèn... però jo quan parlo d’indici **no parlo d’indici o d’indicador de situació de violència, això és una altra cosa** jo parlo d’indici com a element probatori per l’acte de judici” (J 01).

Per això, **es reclama una distància asèptica de les víctimes, agressors, testimonis**, de manera que els judicis professionals no estiguin “contaminats”, així com evitar influir sobre els testimonis o declaracions de les persones implicades en el problema. Per exemple quan se’ns diu que “no cal preparar a la dona per fer la denúncia”:

“...lo que no se puede pretender es una actividad judicial a la carta, que es lo que se pretende, es decir, a mí me parece muy bien que tanto la mujer como el menor en su caso, los niños, el entorno familiar, antes de ir a denunciar estén preparados, pero lo que no se puede es... a cuesta de esta preparación, para poner la denuncia, exigir luego, o hacer ver indicios o pruebas dónde no las hay. A ver... no cuestiono su

función... es que eso es que eso **ya genera una incredibilidad en la denuncia** que es bastante importante” (J 03).

Aquesta distància escèptica té a veure amb **la recerca d'objectivitat** a la qual respon el repertori legalista. D'aquí que, per exemple, puguem destacar diferents situacions on es pot apreciar aquest valor: la consideració per excel·lència de **proves empíriques** per les decisions del sistema, o intentar seguir de manera molt ferma les **pautes i rols** que cada lloc de treball exigeix (per ex. Jutge/ssa, policia, advocat, tècnic equip assessorament, etc.), sense preguntar-se pels efectes que comporta sobre les persones implicades:

“El **metge forense va a mirar l'hematoma** Pilar! El metge forense va a mirar els hematomes i si no n'hi ha doncs ja està. A **nivell psicològic i emocional, tornem al mateix... tot això no existeix...**” (P 05).

“Yo **no me tengo que plantear el resultado final de mi trabajo sino intentar hacer bien mi trabajo** y por supuesto no prevaricar, ¿no?” (J 03).

“L'objectiu és una mica lida en el conflicte que hi ha entre el règim de visites. ...Per mi és **preservar**. Sí perquè lidiar per mi seria més no? De cares a treballar el conflicte... i... no podem, **nosaltres no podem treballar el conflicte. Actuem a nivell molt superficial perquè no es pot fer teràpia. Es fan entrevistes de seguiment cada bastant...**” (P 06).

Aquesta objectivitat va acompanyada del **valor que se l'atribueix al procediment**, a allò procedimental, al seguiment estricte de protocols. Així doncs, quan es parla que la justícia és molt **garantista**, ens estem referint a aquest repertori.

“El **propi investigat està allà veient i escoltant, normalment al seu fill o al fill de la parella, val? Que està declarant en contra seva, val?** Perquè això dóna totes les garanties perquè sigui una prova preconstituïda. I és com si fos el dia del judici on el menor entraria a la sala protegir amb una mampara o amb videoconferència doncs ell ja ho fa així amb circuit tancat, **amb totes les garanties perquè l'advocat i l'investigat, sentin què se'ls hi diu en contra d'ells i es puguin defensar després amb la part que creuen**” (PR 02).

“Són **molt garantistes amb el dret són molt estrictes**, amb la llei d'enjudiciament criminal i tenen **molta por dels advocats que facin el que es diu un “defecto de forma” i s'hagi de repetir el judici o quedi absolt per un error del sistema judicial**” (P 05).

L'estructura, des dels protocols fins la **separació d'àmbits**, permet mantenir una certa “independència” i separació de decisions, així per exemple els **àmbits civils i penals** funcionen com a processos diferents en casos de violència, on la **figura del jutge és unipersonal** i per tant, al marge de poder ser contaminat per la comunicació amb d'altres agents jurídics

“Claro lo primero es que, **en el ámbito civil, el día del juicio, a mí me ha prohibido introducir ningún tema penal.** Es decir, yo en el ámbito civil si estoy en la sala, a la mínima que yo vaya a decir se está dando una situación de maltrato, de golpe el juez o jueza me dirá “no sigas por aquí no puedes hablar” no podemos introducir nunca situaciones de malos tratos en el ámbito civil” (PR 02).

“La función jurisdiccional es una función, se caracteriza por lo soledad... **los jueces unipersonales, yo no estoy en contacto con el resto de mis compañeros en mi día a día.** Sí que hay formaciones, pero bueno... lo que no podemos hacer en esta formación es variar lo que dice la ley” (J 03).

El **rols professionals** estan molt accentuats i marcats, perquè cada professional faci el mandat o encàrrec que li ha donat la institució

“Jo el que no puc fer és oficieu al SIAD a veure si aquesta dona ha passat per allí. Això és prospecció. És a dir, jo dono per fet que el senyor o la senyora tenen un advocat que s’ha d’encarregar d’aquestes coses, és la seva feina i no la meva” (J 01).

“Imagina’t ja en una situació d’abús sexual o una situació de maltracte directe cap a ell. És difícil, depèn si és un menor d’edat de 3-4-6 anys s’expressi com un adult. Per tant, qui ha d’interpretar la seva declaració són els psicòlegs” (A 03).

Malgrat això, hi ha àmbits professionals d’actuació que tenen més reconeixement a l’espai públic i més poder per prendre decisions. Al primer paràgraf veiem com es prioritza la denúncia a qualsevol altre tipus d’actuació envers les víctimes. En aquest repertori, l’àmbit per excel·lència és el sistema jurídic i dins d’aquest hi ha unes jerarquies, com veiem en el segon paràgraf on s’al·ludeix a la figura del jutge.

“Perquè s’ha perdut de vista que **els delictes s’han de denunciar. Si no és obligatori que ho digui el legislador.** Si el legislador vol que els de serveis a socials se’ls obligui a callar i a no dir res doncs que ho posi per escrit que digui “els serveis socials no tenen la obligació de denunciar” però no ho diu” (J 01).

“**Els jutges... miren cap a ells. Els jutges i jutgesses són independents, cada jutjat és un món.** Cada jutjat està més a soplug que l’altre, a tot arreu, penals, instrucció, violència de gènere, menors... cada món... **el jutge és el màxim jerarca dins de la seva sala, dins del seu jutjat... i ho decideix tot. És a dir...** si es parla amb els nens, si sí, sí, no... a qui s’entrevista, aquí no... **per això és tant important el que dèiem abans, que hi hagi una assistència lletrada especialitzada** perquè el lletrat o la lletrada pot dir “ei! Un moment que aquesta dona té dret a això, ei un altre moment! Que aquests nens tenen dret a això altre”. El règim de visites, la pensió... és molt important... sinó la persona està venuda al millor postorç” (P 05).

5.7.5. Repertori “psicotransformador”

El repertori “psicotransformador” prové d’un paradigma basat en la clínica, especialment de les ciències del comportament i els aspectes relacionats amb la teràpia, amb l’exercici d’intervencions destinades a la cura, la transformació o canvi dels problemes, malalties, patiments de les persones, treballant des de diferents orientacions teòriques: cognitiva-conductual, sistèmica, humanística, constructivista, psicodinàmica, gestàltica o psicologia positiva, etc.

Aquest repertori no tracta directament la violència de gènere, sinó que es centra en la individualitat de cada persona, en la possibilitat de canvi i transformació per millorar la relació, una relació que ha quedat malmesa i davant la qual la persona necessita un treball personal, psicològic i relacional, on la teràpia ajudarà en la recerca del benestar i la qualitat de vida. És a partir de la crisi, del conflicte, del dany, quan sorgeix la possibilitat que entri en joc aquest repertori. Es centra molt en el món dels adults implicats, considera a l’infant com un ésser susceptible d’estar “danyat” per les accions dels adults. Així mateix, li dóna molta importància al paper del/de la terapeuta.

Aquest repertori i posició que hem identificat en els entrevistats-des, aborda de forma indirecta **la violència, la qual s’entén com una forma de tracte no humana** envers la persona, un tracte **com si la persona fos un objecte**, una actitud falta de cura i empatia envers els altres. Com es comenta al paràgraf, es tracta d’un **dany psicològic i pervers** envers altre/s.

“O sea los padres que ejercen violencia... **la violencia para poder ejercer-se se tiene que concebir al otro como algo y no como alguien.** Por tanto creo que utilizan esta perspectiva para con los hijos. Por eso muchas veces no son muy conscientes de lo que significa la violencia dentro de la casa o con la pareja...” (P 04).

“tenim, estic atenent a una mare que no ha denúnciat mai, que hi ha hagut molt poca violència física, es va separar, però les nenes tenen un règim de visites amb el seu pare. Bé doncs quan aquesta mare està caminant pel carrer amb les seves filles i **es creuen amb el seu pare, doncs perquè viuen a prop..., doncs el seu pare no les saluda, o sigui, les ignora.** NO? Imagina’t quina cosa tant tonta però **el mal psicològic i la perversitat** que poden arribar a viure aquestes criatures” (P 01).

Aquest repertori parla de la **identitat de gènere: com a home o com a dona**, de les atribucions que homes i dones assumeixen per mandat social i les pràctiques que posen en marxa, però aquesta identitat de gènere no és la raó principal de la violència, sinó un **factor coadjuvant al problema individual de**

la persona, per la qual cosa, les explicacions que donen tenen a veure degut a que hi ha homes o dones que “són **dependents**”, “**son controladors/es**”, “**són gelosos**”, “**són sumises**”, etc... Tampoc utilitza els conceptes confrontats de víctima o agressor, sinó que ambdós figures es produeixen en el mateix continu, és a dir, per exemple, els nens-es són **víctimes però quan són adults poden convertir-se en agressors o víctimes**.

“porque además estos chavales **vienen con muchas carencias afectivas**, entonces en seguida, las parejas **se crean unas relaciones dependientes en las mujeres y controladores en ellos**. Entonces a mí me gusta mucho trabajar, reforzar-les las... que sean autónomos, que estudien, que no necesitan a nadie... que no necesitan” (PR 02).

“Entonces **esa misma relación de cuidado en la que tampoco entienden mucho**. Y ese ingrediente del cuidado en su masculinidad es algo que está bastante ausente. De hecho, dentro de la ética del cuidado para ellos es la delegación de la mujer y por eso no les importa cuidar al otro ni tener en cuenta la conciencia del otro. Con los roles de género el hombre no está orientado así. Y en ese sentido **los hombres, claro son seres que no están muy conectados con las necesidades de los otros**, no tienen esa sensibilidad de la relación con el otro en ese sentido no. Ya como masculinidad” (P 03).

Des d'aquesta posició i repertori, **la infància i les experiències viscudes durant la mateixa** recobren gran importància, doncs és el moment on es generen aquests aprenentatges, identificacions i empremtes bàsiques pel futur, les quals quedaran interioritzades

“Y ver en un niño de determinada edad que se ha interiorizado... a través de algún diagnóstico o algún test y ya se ve la orden violenta y la agresión, pero claro... el ser humano tiene agresividad... la imagen se produce en el espejo al sujeto, al niño, le da el efecto de integrar pienso, no? Lo cual no ve el vínculo que hay por detrás... y ese puede ser a veces mal leído ¿sabes? **La sintomatología que pueda presentar un niño no tiene por qué significar la interiorización de un modelo, de un patrón**” (P 04).

“La identidad no conseguida **a partir de identificaciones y al haber vivido algún**, no solo el hecho de violencia y agresión, ya solo con el chillido, con levantar la voz se aprovechan cosas que son nefastas, ¿no? **Para la construcción de la subjetividad. Y a parte se visualiza al otro**, ¿no? Desde lugares que **no es el modelo** para luego cuando el niño sea mayor posicionar-se...” (P 04).

Comparteix que s'ha de **treballar en el pla simbòlic de fill-a**, donat que és una part afectada. D'aquesta manera, es fan nombroses referències al **treball de la relació amb la mare**, però també **amb el pare**, com un referent que permet al nen-a depositar la responsabilitat del seu malestar en ell.

“El pare ha fet coses malament, ha fet mal, no? Hi ha nanos que et diuen és que jo no el vull tornar a veure. I tu dius vale “legítimament tu no el vols tornar a veure” però és el teu pare no? Nosaltres sabem des de la psicologia és important la imatge mental del

pare, no? Doncs és important donar-l'hi un lloc. Bueno... té les coses que ha fet, del que ha passat, de donar-l'hi en aquest pare la responsabilitat que té no? Perquè molts d'aquestes nens es senten culpables, no?" (P 02).

El treball terapèutic es focalitza principalment sobre els adults de la relació violenta. Té molts elements que el caracteritzen, un d'ells és utilitzar la metàfora del mirall, que serveix per explicar com un-a es veu en l'altre/a dins la relació de parella i quins efectes o conseqüències produeix. Serà a partir d'aquesta visió de mirall des d'on cal començar a treballar, des d'on es pot abordar el problema.

"A nivel de imagen uno queda muy prendado del otro y el otro cuando deja de estar de esa imagen que no tiene, uno empieza a demandar cosas que no tiene porque en realidad nunca ha prometido. Y nunca ha mostrado... **uno ha visto lo que uno ha puesto en el otro ¿no? Y entonces se abren esas brechas, rupturas, crisis...**

Ese momento imaginario de enamoramiento cuando se rompe puede generar un apretón de manos y muy buenas y adiós o puede producir una martingala y una cosa de mal rollo y de paranoias y interpretaciones donde los iguales ya no están enamorados, ¿no? Mi propuesta es, bueno llegamos hasta aquí a nivel imaginario, ara podemos hacer un apretón de manos o comenzar un camino de construir una relación de amor de uno al otro... Y **basada en ver al otro y ver al otro y aplicar esfuerzo**, pero es un trabajo, no? Y tal vez **tener un esquema de como ver al otro**. Entonces se debe trabajar el tema ese, ¿no? **Primero nos queremos a nosotros mismos y luego al otro para no proyectar y para no usar de espejo al otro. No ser tan narcisista... que solo se ven el ombligo** y en circuitos cerrados ¿no?" (P 04).

A més, aquest treball terapèutic també fa servir el concepte d'**identitat, com un constructe similar a les capes d'una ceba**, i la missió del subjecte, ajudat pel/la terapeuta, és identificar i reconstruir les capes que componen la seva identitat.

"Si lo trabajamos como una idea errónea la violencia de género... solo es una conducta o usando otros términos que **están mucho más cerca de lo que tiene que ver con la identidad**. Cuando llegan aquí los hombres trabajamos con su identidad, no con que la identidad de los hombres sino como su vida personal ha fraguado..." (P 03).

"La **identificación y la reconstrucción**. El **ejemplo de la cebolla, las hojas de la catáfila**... se ha ido recubriendo a lo largo de los años con el sistema del apego básico y otros significativos, padre, madre, cuidadores, maestros, profesores y hasta adolescencia pre-adolescencia. Esas catáfilas son identificaciones o modelos de aquellos otros o imaginarios. Y a veces **quedamos fijados en momentos dados... de su desarrollo psicosexual y desean volver a esa fijación...** la pulsión sale pero vuelve a esa fase donde quedó fijada... hay en **ciertos momentos que remiten estructuralmente a otra escena y el sujeto responde como respondió en esa escena**. Me explico?" (P 04).

La finalitat és ser feliços, per això es **treballa la consciència sobre un mateix per assolir graus de llibertat** i no encadenar-se amb el propi egocentrisme,

així com treballar la idea de cuidar de l'altre i cuidar-se un mateix. Es tracta d'aconseguir realitzar un canvi personal.

“le decimos que está mal y que ha de empezar a cuidarse él y también de cuidar al otro. Cuando más feliz sea al otro más feliz será el mismo. El amor es eso... libertad y disfrutar... el discurso machista explicamos que es eso que no soporto que mi pareja disfrute ni goce más allá de mí. Y eso le genera unos ataques de descontrol que cuando desmontas eso, y el hombre se empodera. Entra en un circuito de libertad” (P 04).

“Pero la administración no se implica no, entre la crisis y que todo es de mínimos y todo se sostiene con alfileres... y nos acojonamos más y pedimos menos derechos... ya te digo la clave está en el cambio personal. Si no, siempre es todo más de lo mismo” (P 04).

La naturalesa del canvi personal o transformació es tracta de **construir coses positives en la relació, coses recíproques**, i saber que l'amor no fa mal, que l'amor és sa, que cura. L'amor tenint en conte a l'altre, no l'amor egoista, per salvar-se a un/a mateix. També tenir present el trencament amb els mandats socials en relació al sexe-gènere.

“Pero bueno, ya te digo en el vínculo se pueden conjugar muchas cosas y si uno se baja del burro como terapeuta, el otro también. Cuando uno habla con la verdad y con el corazón... la pasión para construir esa cosa positiva, el otro desde su desesperación y su no saber, también percibe cosas que tienen que ver con eso y se engancha. Y en estos casos es maravilloso. No introduzco a la mujer pero cada 3 meses entra a la sesión y entonces yo le pregunto que ve y lo hacemos a 3” (P 04).

“Pasar de ese formato agresivo o pasivo bueno... desaprender los mandatos sociales... y aprender o construir nuevos formatos de comunicaciones para eso hace falta que el sujeto este motivado ¿no?” (P 04).

“Y luego trabajamos mucho las dinámicas entre hombres y mujeres, el autocontrol en los hombres, no? Los chicos tienen mucho... peso social respecto a que tienen que ser muy machos, muy controladores a que si novia va vestida de una manera determinada, él no va a decir nada, que si su novia tiene muchos amigos... él no va a decir nada. Entonces con los chicos se ha de trabajar mucho para que se desliguen o se desarraigan de esto, de estos patrones culturales de que todavía existen de que uno tiene que ser el macho alpha” (PR 02).

La relació terapeuta-usuari serà fonamental, d'una banda, es necessita el compromís de la persona en el procés terapèutic, d'altra el vincle que estableixen, de manera que es doni **l'adherència terapèutica**.

“Y somos un servicio que incluye a los hombres que voluntariamente quieren dejar de ejercer la violencia. Una voluntad interior o un deseo o insight propio o porque se encuentran en una condición contingente o generalmente de denuncias, abogados que pueden ser quienes le recomiendan o quienes le obligan de alguna forma. Piden ayuda y asisten a un programa. Pero son hombres que no tienen ninguna causa judicial que les obligue a hacer un tratamiento y que por eso vengan” (P 03).

“luego **un vínculo receptivo**, ese vínculo tendrá continuidad en el tiempo y que con entrevistas con la pareja se confirme en el sentido amplio. Y luego el plan de trabajo son visitas, conocer-se y cuando tocas una fibra, tiene que haber alguien allí detrás... al cabo de 5 sesiones si aún le preguntas y tienes una respuesta igual que hace 3 meses... te olvidas ya de re-parentalizar, el cambio no se está produciendo... no es posible...” (P 04).

“Però són nens que han fet un procés terapèutic? **Jo crec que el procés terapèutic marca la diferència**, quan el nano, la nena, pot entendre el que passa i quan ho poden entendre des d'ells... llavors jo crec que això es transforma, quan fan un procés..” (P 02).

Aquest canvi o transformació també resulta **recíproc pel que fa al terapeuta**,

“Y yo entro en la relación y la relación transforma al otro, pero **también me transforma a mí** por eso hemos de estar siempre tener eso presente, esto es lo difícil del trabajo con hombres, el péndulo entre ser tú y ser el cómplice. Y mantener ese punto medio sin el autoritarismo de la verdad y el saber y lo que tienes que hacer y yo te lo tengo que decir... ni tampoco el haz lo que quieras y a mí me da igual. Entonces, bueno... ese posicionamiento es importante y **para hacer ese posicionamiento hay que tener la consciencia**” (P 03)

Veiem per tant, que en aquest repertori el pes del-de la terapeuta és fonamental. Per altra banda es treballen aspectes personals, basats en la identitat i el reconeixement d'un en l'altre. Aquest repertori es centra bàsicament en adults i la relació que mantenen amb la seva infància o amb experiències viscudes. La violència de gènere és una manifestació més de la problemàtica interpersonal viscuda.

5.7.6. Conclusions sobre els repertoris interpretatius

Tots aquests repertoris han emergit de la informació recollida, de l'anàlisi de les pràctiques vehiculades pels/per les informants. Hem identificat repertoris específics en sistemes d'atenció específica. Així per exemple, el repertori “familiarista” és hegemònic o dominant en el context de serveis socials, equips d'atenció a infància i adolescència; o el repertori “legal-procedimental” és hegemònic en el context de jutjats; o el repertori “psicotransformador” en contextos de teràpia, serveis específics d'atenció psicosocial a dones.

El repertori o discurs hegemònic equival a un “mandat institucional”, un discurs que s'imposa sobre els cossos i les pràctiques de les persones ateses i dels/de les professionals que atenen. És com un “encàrrec de la institució” de les seves normes, protocols, cultura, rols professionals, etc. Aquest mandat institucional,

com a professionals que formen part del sistema, ens reclama unes determinades pautes d'acció, unes normes d'actuació, alhora que també ens conforma i socialitza com a professionals. Malgrat això, no significa que no puguem qüestionar aquelles pràctiques no funcionals dirigides a col·lectius o subjectes que es troben en condicions de vulnerabilitat, necessitat, i que intentem dirigir les intervencions envers formes més alliberadores, dignes de les condicions d'aquests subjectes.

Al posar en relació aquests repertoris dins del context d'atenció als infants-adolescents veiem alguns resultats com:

El repertori "feminista" no és molt dominant dins el context jurídic penal i psicosocial que hem estudiat. Està present en una gran variabilitat de professionals, especialment advocades i professionals psicosocials d'atenció a dones-homes-fills/es. Defensa principalment els drets i condicions d'igualtat de les dones, i per continuïtat a aquestes, com una peça indissociable d'elles, el dret dels seus fills/es, o d'elles com a dones-mare a tenir un tractament digne i just. Qüestiona molt el tractament que actualment imparteix el sistema jurídic-penal a l'atenció a dones-fills/es. I per últim, estableix mecanismes horitzontals de tractament, recollint les experiències, subjectivitats i emocions com elements primordials per la intervenció, estimulants la reflexivitat i autocura dels professionals.

El repertori "familiarista" pren com a nucli d'intervenció la família, a on el nen-aa és el focus principal d'intervenció, però despullant-lo de certa capacitat agèntica, conceptualitzant-lo com un ser passiu al que cal protegir. Aquest repertori es vehicula més en serveis socials, serveis d'atenció a famílies i progenitors amb problemàtiques diverses. Al nostre estudi estava gairebé constant en la majoria d'informants de serveis psicosocials que es relacionen amb nens/es i les seves famílies.

El repertori "empoderador de l'infant" ha sigut poc visible, seria com un repertori alternatiu, un repertori que té a veure amb un poder de "resistència" i crític dins del sistema –com diria Foucault (1976)-, perquè és l'únic repertori que contraresta tots els altres, els quals tenen una visió i funció adultista, és a

dir, una organització social adultocèntrica, on l'infant-adolescent només té presència, -si la té-, en relació als adults. En aquest repertori hem recollit aquelles pràctiques en què l'infant té veu, es mostra com agent actiu en la interacció amb el sistema i amb els pares. Algun professional de l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte i pèrit-terapeuta d'atenció a infants-adolescents ha posat de manifest aquest repertori.

El repertori "legal-procedimental" és el repertori "estrella" del món jurídic penal. Aquí, els màxims representants d'aquesta institució, jutges/ses, són els que més clarament s'orienten envers aquest repertori. També altres serveis que es consideren "complements" a la justícia actuen envers aquest repertori. Aquest repertori té objectius d'esbrinar la "veritat", complir la norma, penalitzar a l'infractor i protegir a la víctima. En aquest sentit, el nen/a, com a menor, està condicionat per les pràctiques dels progenitors, i la seva experiència és de testimoni de la violència, o bé de víctima, però lligada a la de la mare-víctima i per tant, interpretada com una violència "indirecta" (excepte en ocasions en què es manifesta directament envers el/la menor) .

Per últim, el repertori "psicotransformador" no ha sigut molt hegemònic, d'una banda, perquè l'utilitzen professionals que fan un treball terapèutic prolongat amb persones que han patit efectes (infants, mares) o persones que exerceixen violència, i normalment, aquesta tasca no es visibilitza molt en les entrevistes si no es demana concretament per ella. D'altra banda, perquè potser, el treball terapèutic amb nens-es, actualment no és tan freqüent als nostres serveis d'atenció. Aquest repertori, treballa amb l'individu com a possibilitat de canviar-lo/canviar-se però des d'una visió experiencial interior molt àmplia, sense focalitzar-se en l'exercici o la rebuda de violència, la qual només vindria a ser un factor més de la infelicitat o patiment de l'individu. Els nens/es queden en un pla no massa visible i l'atenció es dirigeix cap al subjecte adult, malgrat es treballi la infantesa viscuda.

6. Conclusions i orientacions futures

En el següent treball vam plantejar una sèrie d'objectius que a continuació reprendrem per elaborar les conclusions i orientacions futures, juntament amb aquelles qüestions que també hem recollit de forma més específica al final d'alguns subapartats del present estudi.

L'**objectiu 1** pretenia assenyalar les **conseqüències psicosocials de la violència envers els-les infants-adolescents**.

Tant les dones entrevistades com els/les professionals, especialment els/les que treballen amb infància i dones que pateixen maltractament, enumeren els efectes psicològics, relacionals i psicosomàtics que està produint l'experiència de violència de gènere en el-la nen-a. Tal com apuntaven autors/es, es tracta d'un maltractament envers els fills-es (Barudy i Dartagnan, 2005; Lizana, 2012; Otero, 2013), a més, hi ha un efecte acumulatiu de la violència en el-la nen-a, la forma que adquireix la seva socialització durant aquest temps i la possibilitat de transmissió generacional (envers futures parelles i parentalitat) (Save the Children, 2011). Hem trobat que en molts casos en què es dona violència de gènere a la família, els/les nens-es retornen una violència ascendent o una violència filio-parental com indiquen alguns autors (Roperti, 2006). Malgrat això, també hem trobat que els nens-es desenvolupen estratègies positives per sobreviure a la violència, com poden ser el reconeixement d'emocions, l'empatia envers la mare, la recerca de solucions en moments de violència a la llar, la cura i protecció a germans, mare, etc..

A l'**objectiu 2** es pretenia conèixer les **percepcions i subjectivitats** a partir de les pròpies narratives que generen **les dones-mares i homes-pares** en relació als seus fills/les com a conseqüència d'iniciar processos jurídics i psicosocials en relació a la violència de gènere.

La subjectivitat en contrast amb la idea d'identitat i subjectivació és la manera en què les persones ens pensem, sentim i ens governem a nosaltres mateixes (Butler, 2001), per tant, era necessari recollir-ho en aquest treball. Tenim tres narratives de dones i una narrativa d'home. En les narratives de les dones es

pot entreveure una diversitat de subjectivitats i posicions com a mare-dona. En el cas de l'Eva, les experiències viscudes de violència de gènere juntament amb els seus fills van ser molt dures. Encara perduren els efectes, però l'Eva ha sabut anar treballant-los dia a dia, amb molta autonomia i independència, com una tasca de superació continuada i inacabada, però amb satisfaccions trobades durant el camí, com és la proximitat major envers el seu fill i la seva filla. En el cas de l'Anna, s'aprecia la gran empremta que ha deixat un passat familiar caracteritzat pel maltracte envers ella com a filla, posteriorment maltracte amb la parella i actualment problemes amb la seva filla, la qual es comporta de forma manipuladora, dissocial, i amb la qual no pot mantenir una bona comunicació, ni troba recursos per millorar la situació. Malgrat això, l'Anna ha trobat suport social de la seva companya i de la seva feina. En el cas de la Júlia es destaca com l'ajut psicosocial i del sistema penal li ha permès desenvolupar les competències com a mare, i alhora ha sentit la reciprocitat dels seus fills que són els pilars on es fonamenta la seva recuperació i les seves expectatives futures.

En quant a la narrativa de l'home-pare, destaquem que en aquest home hi ha una predisposició a millorar el seu estil de relació amb la seva dona i els seus fills, per la qual cosa ha estat en tractament amb el centre des d'on van fer la narrativa. Però, alhora, s'aprecia una incapacitat d'autoobservació, de mirar-se endins, de prendre consciència de les seves limitacions, negacions i justificacions, les quals utilitza per evitar enfrontar-se a la seva realitat de "pensar-se com a violent".

Les narratives pretenen recollir la veu de les persones implicades des de la seva subjectivitat i el seu desig. Les narratives són evocatives de manera que el lector/a pugui comprendre la profunditat dels efectes patits davant les violències, de les emocions i significats donats a aquestes situacions. Ens permeten visualitzar com cada narrativa és diferent, com les persones no poden estereotipar-se en una identitat cristal·litzada i única, i com cada persona destaca les seves opressions, però alhora, els recursos que posa en disposició no són només per defensar-se, sinó també per obtenir felicitat. La subjectivitat està travessada per diverses identitats socials, segons com s'ubica la persona en les diferents relacions socials que manté. Això comporta que l'actuació dels

serveis d'atenció deuen considerar aquesta heterogeneïtat de formes de reacció i lluita de la persona contra la violència, tant en el cas dels infants-adolescents com els de les seves mares. O bé en el cas del home, de com afrontar el canvi. És a dir, des d'un abordatge interseccional (segons edats, segons recursos materials, segons moment en què s'experimenta la violència, segons antecedents de la història de vida, etc...)

L'objectiu 3: Detectar i valorar els recursos en xarxa o "pràctiques de suport professional", amb els que es coordina i/o deriva el sistema jurídic i psicosocial per l'atenció als infants i adolescents afectats.

Les **pràctiques de suport socials** són aquelles pràctiques jurídic penals i psicosocials contemplades com a intervencions beneficioses pels usuaris/-àries del sistema. A través de la descripció i valoració d'aquestes, les quals han estat facilitades pels professionals, hem pogut trobar les actuacions més pertinents a cada servei, així com el funcionament dels serveis per tal de facilitar un bon tracte.

Dins del sistema jurídic penal es destaquen com s'atén als infants-adolescents i a les mares en el moment de fer la denúncia, com es valora el risc, en què es basen per dir que hi ha suficients indicis, la concessió d'ordres de protecció, l'exploració del/de la menor abans del judici per evitar la victimització secundària, la importància del paper del jutge/sa, fiscal i advocats, les funcions del jutjat penal i jutjat de família, la guarda dels fills-es i la investigació, supervisió del sistema envers els casos de violència de gènere, així com la derivació a altres serveis psicosocials. Alhora, destaca les funcions que desenvolupen dins de la xarxa d'atenció psicosocial: la coordinació i suport de l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte, el programa de suport a l'exploració judicial de l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal, el Servei Tècnic de Punt de Trobada i també la intervenció per a la recuperació dels infants i les mares, així com el treball amb agressors i programes de reparentalització.

De l'objectiu 1 fins a l'objectiu 3 hem utilitzat descripcions i narratives sobre l'experiència de violència de gènere i sobre pràctiques de suport del sistema. A partir de l'objectiu 4 fins al 6 presentarem interpretacions fonamentades en

teories més discursives que qüestionen el coneixement i pràctiques (o discursos-pràctiques) que envolten a les intervencions professionals. Per aquest motiu, hem analitzat la construcció social de la violència de gènere, de les identitats dels subjectes implicats i de les controvèrsies dins de les intervencions del sistema jurídic com conflicte entre diferents formes d'actuació. Així mateix, també hem localitzat i analitzat els repertoris interpretatius i posicions que poden assumir els actors i actrius dels sistemes d'atenció a la violència de gènere.

A l'**objectiu 4** hem tractat d'analitzar **com es construeix la violència de gènere** dins del sistema jurídic-penal i psicosocial, així com **les identitats d'infant-adolescent, mare-dona i pare-home** en situacions de violència de gènere

Hem vist que **la construcció de la violència** dins del sistema jurídic penal i psicosocial té variacions i punts en comú, trobant diferents dimensions.

Si és violència envers la dona, en moltes ocasions no se li presta atenció a si es tracta de violència de gènere o conflicte entre la parella, diferència que seria essencial en el tractament que es dona a fills/es i mare, doncs no és el mateix que el nen-a tingui una mare patint violència de gènere, a que tingui una mare en conflicte amb la parella. Com a mínim, el nivell d'empoderament d'aquesta mare serà ben diferent i la seva repercussió sobre el/la fill-a també. En el mateix sentit passa amb el pare (si és agressor per violència de gènere o manté un conflicte amb la dona). D'aquí que sigui important diferenciar-ho en les intervencions dels/de les professionals.

Dins del sistema jurídic penal veiem que es diferencia entre violència directa o indirecta envers el-la nen-a. Hi ha una normativa que estableix que el tractament envers pares-nen-a serà diferent si es defineix com violència indirecta o directa. Si és indirecta, el-la fill-a només serà un testimoni (i per tant, no hi haurà ordre d'allunyament, ni repercutirà en l'atribució de laguarda i custodia –quan es doni la separació dels progenitors-, ni es penalitza al pare per violència envers el-la fill-a.). En el sistema psicosocial no s'estableix aquesta diferència, ja que centra l'atenció principal en els efectes que rep

l'infant-adolescent, i per tant, considera que els efectes d'una violència indirecta, com pot ser una violència psicològica, poden ser igual o més negatius que els de la violència directa puntual –com han apuntat algunes informants-. Per tant, en base a aquests resultats, considerem que el sistema jurídic penal i el sistema psicosocial hauríem de trobar punts de confluència per discernir i utilitzar altres paràmetres per registrar la violència, de manera que contemplin el grau d'afectació i patiment de l'infant-adolescent.

Les dones i alguns professionals ens informen que l'exercici de violència per part de l'home agressor no desapareix després de la separació i ruptura de la parella, sinó que adopta altres formes, especialment utilitzant als fill-es com a corretja de transmissió.

Pel sistema jurídic penal i psicosocial és important el concepte de risc dins de la violència de gènere. Aquest concepte equival a exercir violència puntual i violència continuada, malgrat aquest concepte, en els jutjats específics de violència envers la dona, quan reben casos en què no hi ha indicis o proves objectivables de violència (per exemple en violència psicològica), no es concedeixen ordres de protecció a la víctima. Llavors, la víctima durant tot el procés està exposada a la continuació de la violència, a una situació de risc continuada. En aquests casos, els/les advocats/des forcen les diligències prèvies per poder practicar més proves i acudir al jutjat penal amb més elements objectius provatoris, però sovint això suposa demorar el procés, i el risc que en aquests moments assoleixen dones i fills/es s'incrementa exponencialment. Situacions com aquestes visibilitzen la necessitat de millores en el sistema.

Resulta interessant veure també com es **construeix la identitat d'infants-adolescents, mares i pares** implicats en un context de violència de gènere perquè aquestes identitats o formes de subjectivació mostren les perspectives o posicions epistèmic-metodològica¹¹ dels sistemes d'atenció:

¹¹ Epistèmic fa referència a com coneixem i construïm el coneixement que tenim sobre aquella situació. Metodològic fa referència a com apliquem aquest coneixement, com procedim.

L'infant-adolescent es defineix dins dels sistemes com un ésser caòtic, amb conflictes amb sí mateix i fins i tot autodestructiu com a conseqüència de la violència viscuda. Altres visions són d'un ésser influenciable, que segueix models socials i familiars masculins o femenins. Es representa com identificat amb la figura paterna o materna, aprenent a comportar-se violentament o submisament, i agafant rols dels pares que com a infant no el correspondria, com indicaven alguns estudis revisats (Viola, 2010; Ehrensaft et al., 2003). Dins de la seva categoria com a víctima, poques vegades és considerat com a víctima directa dins del sistema jurídic penal, en el seu cas, només com a testimoni dels episodis de violència viscuda entre els pares. D'altra banda, es fa més evident la seva visió com un ésser vulnerable al que cal protegir, ignorant en moltes ocasions les seves capacitats resilients.

Hem vist com els professionals configuren dos formes que predominen en la construcció de la imatge de les mares-dones. D'una banda les que tenen a veure amb el rol de víctimes i vulnerabilitat com són: tendència a victimitzar-se, indecises, no han elaborat la seva separació suficientment, falta de confiança en sí mateixes, temoroses, vulnerables, fàcils de manipular; i d'altra banda, construccions que tenen a veure amb dones criminalitzades per ser còmplices del masclisme, mentideres, manipuladores, no col·laboradores amb el procés, histèriques i no protectores dels fills-es. Aquestes definicions coincideixen amb estudis com els de Cubells, Albertín i Casalmiglia, 2010b) en els quals s'estigmatitza o es criminalitza la figura materna i de dona, desconsiderant altres dimensions, com són les seves capacitats de resistència, lluita per sobreviure i protegir als fill-es. Es tracta de prejudicis basats en valors socials androcèntrics i patriarcals que condicionen les possibilitats de les dones i els seus fills-es de ser atesos i protegits convenientment.

En quant a la construcció identitària dels pares-homes-victimaris, aquests es presenten com a éssers que no assumeixen la protecció ni la cura dels seus fills-es, que solen utilitzar freqüentment la violència psicològica envers ells-es i les seves mares, que manipulen, que tenen falta de responsabilitat envers la seva funció parental i que minimitzen i neguen la violència envers els fills-es i la parella. Com a homes, tenen una masculinitat molt marcada (Ponce, 2012), que resulta difícil de transformar a partir de la relació terapèutica, donat que ha

sigut construïda en un procés de socialització des de la infància i en un marc sociohistòric opressiu en els rols de gènere i alhora afavoridor del heteropatriarcat que privilegia als homes.

Especialment, a l'**objectiu 5** volem detectar i analitzar les **controvèrsies i conflictes que es presenten en aquestes pràctiques** mantingudes pel agents jurídics i psicosocials. Hem vist algunes de les pràctiques que més controvèrsies i dilemes presenten al voltant del procés judicial:

La "**preparació**" de la denúncia de violència per part dels serveis socials i d'atenció a les dones i fills-es, no té el mateix significat que el donat pels professionals del sistema jurídic. Hi ha una controvèrsia entre les perspectives i pràctiques que mantenen uns/es i altres, les quals caldria posar en diàleg, donat que cadascú parteix de paradigmes interpretatius o d'una perspectiva diferent. Com hem vist amb l'anàlisi dels repertoris, el sistema jurídic penal es regeix molt per un repertori legal-procedimental que busca l'objectivitat i neutralitat en la intervenció, però hi ha una minoria de professionals –tant del sistema jurídic-penal com psicosocial- que es mouen o actuen altres repertoris. Un d'aquest és el repertori "feminista", el qual promou una conscienciació de la dona perquè pugui "elaborar" i valorar la violència i els efectes de la denúncia i repercussions que pot implicar sobre la cura i la protecció dels seus fills-es i d'ella mateixa. Aquesta dona necessita tenir informacions sobre recursos i accions que esdevindran amb la denúncia, de manera que la seva decisió sigui ferma i no hi hagi intenció de voler retirar la denúncia o no declarar en el judici oral.

Així mateix, les dones –i també els fills-es- cal que rebin una **preparació abans de presentar-se al judici**. Aquesta preparació no significa alterar el seu testimoni, sinó enfortir-se, rebre suport perquè en el moment de declarar, tinguin autoconfiança, seguretat i hagin guanyat en l'elaboració del procés que cal fer per trencar amb la violència. Aquí també podem veure la influència contrastada d'un repertori "legal-procedimental" davant un altre repertori "feminista".

Hi ha una controvèrsia destacada entre diferents posicions professionals en relació a les **ordres de protecció**, unes que defensen que calen indicadors i evidències molt clares de patiment per donar una **ordre de protecció**, com és el cas dels professionals del context jurídic penal; i altres –com és el cas dels professionals psicosocials- que manifesten -i fan referència a dades publicades-, que es donen en pocs casos, perquè no hi ha una predisposició dins del sistema jurídic penal a detectar convenientment els factors de risc de la violència. Caldrà revisar i incidir en veure com es determinen aquests indicadors de risc per concedir o no una ordre de protecció, i per tant, si només el risc d'agressió puntual és important per protegir als menors i a la dona.

L'ordre de protecció suposa facilitar recursos a les víctimes, així com reconèixer la seva condició de víctima. Si prioritzem no donar l'ordre de protecció per no trobar indicis (idea que forma part d'un repertori "legal-procedimental"), estem deixant en segon terme el patiment i la necessitat de recursos que tenen les dones davant el maltracte (qüestió que reclama el repertori "feminista"), i ignorem la veu i els drets del nen-a per poder manifestar la seva opció davant aquesta violència (qüestió bàsica del repertori "empoderador de l'infant-adolescent").

En quant a **fins on explorar i prendre declaracions al menor**, ens hem trobat, segons els informants, que cal realitzar més exploracions del/la nen-a per part de l'equip tècnic especialitzat de jutjats, aspecte que proporcionaria informació rellevant, facilitant l'actuació judicial. A més resulta de gran importància la consideració d'informes d'altres serveis psicosocials, educatius, etc. sobre l'infant-adolescent, sobre la seva família i els vincles quan està vivint violència. La proposta de les accions a realitzar en relació als menors, s'orienten donant més valor al repertori "familiarista" i al repertori "empoderador de l'infant-adolescent".

D'altra banda, caldria veure els mecanismes per protegir al menor davant les declaracions que pugui emetre, doncs si bé té el dret de ser escoltat (com defensa el repertori "empoderador de l'infant-adolescent"), també hem de tenir present que en la prova preconstituïda (quan es grava en jutjats la declaració) pot estar present el progenitor violent; o els progenitors poden conèixer

l'informe que emeten els professionals del punt de trobada sobre la versió de l'infant-adolescent en aquest espai. Aquesta situació que el progenitor violent o els progenitors puguin conèixer la versió del menor en el context jurídic, depenent la situació generada a la família, li pot produir indefensió i vulnerabilitat al menor. Caldria saber en quins casos i de quina forma transmetre el testimoni del menor i fer-lo visible al/s progenitor/s. Hem de pensar en accions que esmorteixin els efectes de la responsabilitat acusatòria del menor. Caldrà buscar formes més subtils de visibilitzar formalment el seu testimoni, o treballant, si el/la menor té un nivell de maduresa suficient, els possibles efectes envers el menor que provoca el seu testimoni.

Els **punts de trobada** han resultat, en ocasions, serveis controvertits, perquè estan pensats per vetllar “un bon tracte” en la interacció puntual i momentània del progenitor amb el nen-a i per informar al jutge d'irregularitats que es puguin donar, sense entrar en una comprensió més completa de la situació de cada actor/a (fill-a, mare i pare), “darrera l'escenari” del punt de trobada. És a dir, els/les professionals actuen tenint en compte les situacions de cada actor “in situ” (a l'escenari), però com a servei, no es recullen informacions prèvies, ni s'estimula el contacte amb altres serveis durant la intervenció per garantir una més gran comprensió del què està passant. D'altra banda, no es valora com un fet objectivable, si els casos tenen a veure amb violència de gènere o no, - malgrat que el/la professional ho conegui-.

Seria recomanable que el servei estigués més connectat amb d'altres serveis, mantenint una major autonomia, així com poder interactuar formalment com a suport, ajut i acompanyament a cadascú dels actors, donat que el temps de contacte amb els mateixos no és desestimable. De fet, el servei ja dona suport, ajut i acompanyament d'una manera informal, però caldria el reconeixement formal de cara a altres serveis (d'aquesta manera podria posar en pràctica un repertori “familiarista”, un repertori “empoderador de l'infant-adolescent” i/o un repertori “psicotransformador”).

Un altre aspecte dins de les controvèrsies suscitades té a veure amb **la formació**. La formació en violència es fa necessària i cal assegurar que els professionals que hi treballen estiguin preparats. Però la formació va més enllà d'uns coneixements assolits, passa per una sensibilització, una mirada que ha de contemplar implicació, ètica, coneixement crític i autocura. És a dir, des d'una perspectiva de gènere, crítica i reflexiva. A més, el treball en equip, la mirada multidisciplinària pot aportar elements per la millora i per vèncer les limitacions que cada disciplina s'autoimposa.

En referència a la manca de recursos, veiem què és una realitat, que cal fer front reclamant el que correspongui, donat que la violència és una problemàtica que està afectant a moltes persones i famílies (especialment fills-es i dones). Malgrat això, no hem de confondre la manca de recursos amb la manca d'una perspectiva epistèmica i metodològica més adient per abordar el problema, és a dir, arribar a sustentar uns paradigmes teòrics i una organització de la intervenció en violència de gènere, que sigui integral, de la qual parlarem al finalitzar aquestes conclusions.

I a l'**objectiu 6** hem detectat i analitzat els **discursos-pràctiques hegemòniques o preponderants i alternatives** localitzades en les actuacions dels **sistemes d'atenció jurídic i psicosocial** a infants-adolescents.

Els repertoris interpretatius ens han permès trobar les diferents posicions epistèmic-metodològiques que estan subjacents a les pràctiques dels professionals del sistema. Com hem definit anteriorment, els repertoris ens indiquen des d'on parlen els subjectes o persones, quina representació fan de la violència i de les persones implicades i quins són els seus valors en la intervenció.

Hem identificat repertoris específics a sistemes o serveis d'atenció específica, cadascú amb la seva funcionalitat i conseqüències o efectes en el món de la intervenció envers la violència de gènere-infància. El *repertori "feminista"* té a veure amb la reivindicació per la igualtat de les dones que pateixen violència i per un tracte que afavoreixi la seva desigualtat de partida (sociohistòrica), qüestionant les pràctiques heteropatriarcal, malgrat manté a l'infant-

adolescent en un segon pla d'intervenció. El *repertori "familiarista"* pretén el manteniment de la unitat familiar a partir del treball de les competències parentals i la protecció de l'infant-adolescent. Aquest repertori és sobreproteccionista amb el nen-a. El *repertori "empoderador de l'infant-adolescent"* busca treballar amb la capacitat agèntica del nen-a, el seu empoderament i trencar la mirada adulcentrista. Aquest repertori és molt poc visible. El *repertori "legal-procedimental"* pretén l'objectivitat, neutralitat i focalització sobre el rigor procedimental per aconseguir la justícia, resultant en excés racionalizador; i el *repertori "psicotransformador"* té a veure amb la transformació del subjecte, de la seva subjectivitat a partir de l'ajut terapèutic. Aquest repertori pot caure en un tracte massa individualitzador del subjecte.

El repertori "familiarista" és hegemònic o dominant en el context de serveis socials, equips d'atenció a infància i adolescència; o el repertori "legal-procedimental" és hegemònic en el context de jutjats; o el repertori "psicotransformador" en contextos de teràpia i serveis específics d'atenció psicosocial a dones, però malgrat es dominin algun d'ells en les intervencions dels/les professionals, també es poden fer servir d'altres en determinades situacions. Hi ha dos repertoris que no es donen tan: el repertori "feminista" i el repertori "empoderador de l'infant-adolescent". Per tant, les pràctiques del sistema d'atenció a la violència de gènere estan més condicionades per uns que per altres repertoris, i és aquí on focalitzem la nostra atenció en les conclusions i orientacions d'aquest estudi, doncs com ja hem explicat, els repertoris –com a discursos- (Foucault, 1976), tenen efectes de realitat, sobre quin significat assoleix la violència –la seva construcció- i sobre els subjectes que participen en ella.

El repertori "feminista" i el repertori "empoderador de l'infant-adolescent" s'han convertit en els repertoris que constitueixen pràctiques de resistència a l'ordre establert o dominant dins del sistema jurídic penal i psicosocial. Tal i com dèiem, aquests repertoris solen estar "adscrits" a institucions o sistemes d'atenció concrets, però això no vol dir que un professional no pugui actuar amb diferents repertoris en diferents moments. Aquests repertoris de resistència qüestionen molt el tractament que actualment imparteix el sistema jurídic penal i els serveis del sistema psicosocial. El repertori "empoderador de

l'infant-adolescent- és l'únic repertori que contraresta a tots els altres ja que tots els altres tenen visions "adultistes". Tant és així que, en aquest treball, l'emergència d'aquest repertori ha quedat oculta inclús sota el propi repertori "feminista", que centra l'atenció principal en la dona, deixant en segon pla l'infant-adolescent, o en tot cas, ho considera des del constructe indissociable mare-fill/a.

Això ens porta a pensar les limitacions del nostre treball, especialment perquè no hem parlat ni agafat les narracions dels nens-es. En aquests moments pensem que és més que necessari, però les dificultats per accedir són més grans que les que es requereixen per accedir a qualsevol adult. De totes maneres, agafant la narració dels nens-es ens arrisquem a que la seva credibilitat quedi qüestionada, donat que com hem vist, a l'infant-adolescent se'l construeix, moltes vegades, com un ésser manipulat pel progenitor/a, com a suggestionable i influenciable per les circumstàncies en què es recull el testimoni. El repertori "empoderador de l'infant-adolescent" encara no té suficient pes en l'entorn de la intervenció jurídica penal i psicosocial, de fet, nosaltres com a investigadores ens hem trobat amb discursos sobre la dona-mare, focalització envers la seva intervenció, inclús nosaltres mateixes hem dirigit molt de l'anàlisi a la figura materna i de dona, i això no és un biaix nostre, sinó un efecte del propi context on recollim la informació per aquesta recerca. Podríem dir –com assenyala Spivack (1998)- que infants-adolescents són subjectes subalterns, aquells que no tenen veu i parlen a través d'altres.

Cal recuperar la història i les històries on els/les nen-es ens parlen de ser víctimes o vulnerables, de ser febles, però sobre tot, que ens mostrin les seves possibilitats i pràctiques de superació i de resistència als repertoris "adultocèntrics" (ja alguns estudis i algunes intervencions ho han fet). Sabem que nens i nenes ajuden a la mare a sortir de la violència, col·laboren i participen del sofriment i de la lluita per recuperar-se, aprenen ben aviat a regular i reconèixer les emocions que juguen un paper important en les situacions de violència de gènere, desenvolupen habilitats i estratègies resilients per conviure amb la violència i tenen diferents llenguatges per comunicar-se, segons es presentin les situacions.

Juntament amb aquesta perspectiva o repertori, cal que el repertori “feminista” tingui també més presència en els sistemes d’atenció a la violència de gènere, en la formació, sensibilització i pràctiques dels professionals, doncs com hem observat, s’ha convertit en un discurs crític dins de la nostra exploració i aproximació a l’atenció a infants-adolescents pel sistema jurídic penal i psicosocial.

I per acabar, fer una proposta per a què les actuacions de cada servei i els repertoris hegemònics de cadascún, puguin connectar-se i articular-se en espais, crear aliances o contradiccions, establir negociacions sobre els tipus de pràctiques més convenients pels infants-adolescents, mares i pares. És necessari trencar la fragmentació i discontinuïtat que caracteritza epistemològica i metodològicament cada servei. Com diu M. Marchoni (1999), calen intervencions més integrals entre els diferents sistemes, alhora que cal posar en joc i/o conflictuar diferents repertoris. D’aquesta manera facilitarem possibilitats de canvis dins d’aquests sistemes o serveis, si és que pensem que “el llenguatge fa coses” (en el sentit que hem donat a aquesta expressió).

7. Referències bibliogràfiques

Administració de Justícia de Catalunya. (Octubre 2016). *Oficines d'Atenció a la Víctima del Delicte*. Recuperat de

http://administraciojusticia.gencat.cat/ca/serveis_als_ciudadans/atencio_a_la_victim/oficina_d_atencio_a_la_vi

Aguilar, D. (2009). La infància víctima de violència de genero. *III Congreso del Observatorio contra la Violència Doméstica y de Género. La valoración del riesgo de las víctimas*. www.poderjudicial.es/

Albertín, P. Cubells, J. y Casamiglia, A. (2009). Algunas propuestas psicosociales para abordar el tratamiento de la violència hacia las mujeres en los contextos jurídico penales. *Anuario de psicología Jurídica*, 19:111-123.

Alemany, A. (2014). La custodia compartida impuesta perjudica a los menores. *Themis. Revista jurídica de igualdad de género*; 14: 5-12.

Associació Catalana per l'infància maltractada. ACIM (2015). Document Marc Del Grup de Treball Interdisciplinari. Barcelona. Disponible en:

<http://www.acim.cat/wp-content/uploads/2016/02/GT-ACIM-Vulneraci%C3%B3-D.I.-en-ruptures-conflictives-de-parella.pdf>

Ayllon, E.; Orjuela, L. y Román, Y. (2011). En la violència de género no hay una sólo víctima. Atención a los hijos e hijas de mujeres víctimas de violència de género. Madrid: Save de Children. Recuperat de:

http://www.aulaviolenciadegeneroenlocal.es/consejosescolares/archivos/No_ha_y_una_sola_victima.pdf

Ajuntament de Barcelona i Consorci de S.Socials de Barcelona (2012).

Intervenció amb infants i adolescents en situacions de violència masclista des del sistema públic de serveis socials de la ciutat de Barcelona . Recuperat de:

http://www.cssbcn.cat/documentacio/contentBase/02/text_files/file/PUBLICACI%C3%93-O%20CATALA%20document%20infancia%20i%20VM%20febrer%202013.pdf

Balash, Marcel & Montenegro, Marisela (2003). Una propuesta metodológica desde la epistemología de los conocimientos situados: Las producciones narrativas. *Encuentros en Psicología Social*, 1(3), 44-48.

Baker, L., Cunningham, A. (2004). *What about me! Seeking to understand a child's view of violence in the family*. London ON: Centre for Children & Families in the Justice System.

Barudy, J., y Dantagnan, M. (2005). *Los Buenos tratos a la infancia: parentalidad, apego y resiliencia* (1 ed.). Barcelona: Editorial Gedisa S.A.

Barudy, J. y Marquebreucq, A.P. (2009). *Hijas e hijos de madres resilientes: traumas infantiles en situaciones extremas. Violència de gènere, guerra, genocidio, persecució i exili*. Barcelona: Gedisa.

Butler, J. (2001). *Mecanismos psíquicos del poder. Teorías sobre la sujeción*. Madrid: Cátedra. 1997.

Casas, F. (2008). Els drets dels infants i les relacions intergeneracionals. *Educació Social*, núm. 38 p14-25.

Cater, A. (2004). Negotiating Normality and Deviation. Father's Violence against Mother from Children's Perspectives. *Örebro Studies in social work*, 5. Uppsala University. Recuperat <http://www.diva-portal.org>

Cubells, J.; Albertín, P. y Casalmiglia, A. (2010a). Transitando por los espacios jurídico-penales: Discursos sociales e implicaciones para la intervención en casos de violència hacia la mujer. *Acciones e Investigaciones Sociales*, 28, pp. 79-108.

Cubells, J.; Casalmiglia, A. y Albertín, P. (2010b). El ejercicio profesional en el abordaje de la violència de género en el ámbito jurídico-penal: Un análisis psicosocial. *Anales de Psicología*, 26 (1), 369-377.

Cyrułnik, B. (2009). *Los patitos feos: La resiliencia: una infancia infeliz no determina la vida*. Madrid: Gedisa.

Davies, B. y R. Harré (2009): "Positioning: the discursive production of selves", *Journal of the Theory of social Behaviour*, 1990, 20, pp. 43-63.

"Posicionamiento: La producción discursiva de la identidad", *Athenea Digital*.

Disponible en web:

<http://psicologiasocial.uab.es/athenea/index.php/atheneaDigital/article/view/445/362>HYPERLINK. [Consultado el 20 de junio de 2012]

Delegación del Gobierno para la Violència de Género (2015). Macroencuesta de violència de género 2015-09-29. Recuperat de:

<http://www.thefamilywatch.org/doc/doc-0539-es.pdf>

Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. (2009). *Programa marc d'ordenació de l'atenció integral de les víctimes de l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte*. Recuperat de:

http://administraciojusticia.gencat.cat/web/.content/documents/arxius/programa_marc_oavd.pdf

Ehrensaft, M., Cohen, P., Brown, J., Smailes, E., Chen, H., & Johnson, J. (2003). Intergenerational transmission of partner violence: A 20-year prospective study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71, 741-753.

Eriksson. M. (2010), Children Who 'Witness' Violence as Crime Victims and Changing Family Law in Sweden", *Journal of Child Custody*, 7 (2): 93-116.

Espinar-Ruiz, E., & López-Monsalve, B. (2014). Children Exposed to Intimate Partner Violence Against Women in Spain. A quantitative analysis.

Multidisciplinary Journal of Gender Studies, 3(3), 509-529.

Foucault, M. (1976). *Historia de la sexualidad I. La voluntad de saber*. Madrid: Siglo XXI, 1992.

Foucault, M. (1992). *El orden del discurso*. Traducción de Alberto González Troyano Tusquets Editores, Buenos Aires, 1970

Garcia Gonzalez, I. (2007). Quins són els aspectes que cal considerar en l'ús de l'entrevista en profunditat com a instrument de recerca? L'entrevista en

profunditat com a instrument de recerca. *Butlletí la Recerca: Fitxes per a investigadors*. Recuperat de: <http://www.ub.edu/ice/recerca/fitxes/fitxa9-cat.htm>

Generalitat de Catalunya. (Octubre 2016). Serveis Tècnics de Punt de Trobada.

Recuperat de:

http://sac.gencat.cat/sacgencat/AppJava/servei_fitxa.jsp?codi=14291

Ginés, O. (2013). Violència ascendent: Què han de saber les escoles?. *Àmbits de psicopedagogia*, 39, 7-16.

Holtzworth-Munroe A, Smutzler N, Sandin E. (1997). The Psychological Effects of Husband Violence on Battered Women and Their Children. *Agression and Violent Behavior* 1997; 2(2): 179-213.

Ibáñez, T. (2003). La construcción social del socioconstruccionismo: retrospectiva y perspectivas. *Política y Sociedad*, 40 (1): 155-160.

Ibáñez, T. and Iñiguez, L (ed.) (1997). *Critical Social Psychology*. London: Sage.

Iñiguez, L. (1999). Investigación y evaluación cualitativa: bases teóricas y conceptuales. *Atención Primaria*, (23) 8, 108-122.

Iñiguez, L. (2007). Nuevos debates, nuevas ideas y nuevas prácticas. *FERMENTUM Mérida - Venezuela - ISSN 0798-3069 - AÑO 17 (50): 523-534*

Izquierdo, M. J. (2003). Del sexismo y la mercantilización del cuidado a su socialización: Hacia una política democrática del cuidado. Cuidar cuesta: costes y beneficios del cuidado. *Emakunde. SARE*. Donosti 13-14.

Larrauri, E. (2007). *Criminología crítica y violència de género*. Barcelona: Ed. Trotta. S.A.

Lemon, N.K.D (1999). The Legal System's Response to Children Exposed to Domestic Violence. *The futur of Children*; 9 (3), pp. 67-83.

Lizana (2012). *A mi también me duele. Niños y niñas víctimas de la violència de genero en la pareja*. Madrid: Gedisa.

Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere, BOE 313 § 21760 (2004).

Llei Orgànica 1/1996 de Protecció Jurídica del menor. Disponible en https://www.boe.es/boe_catalan/dias/1996/12/31/pdfs/A00024-00036.pdf

Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista. Disponible en <https://www.parlament.cat/document/nom/TL75.pdf>

Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència (2010). Disponible en <https://www.parlament.cat/document/nom/TL115.pdf>

Llei 4/2015, de 27 d'abril, de l'Estatut de la víctima del delicte. Disponible en https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2015-4606

Llei Orgànica 8/2015, de 22 de juliol, de modificació del sistema de protecció a la infància i adolescència. Disponible en https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2015-8222

McCloskey, L. A., Figueredo, A. J., & Koss, M. P. (1995). The effects of systemic family violence on children's mental health. *Child development*, 66(5), 1239-1261.

Marchioni, M. (1999). *Comunidad, participación y desarrollo: teoría y metodología de la intervención comunitaria*. Madrid: Editorial Popular.

Martínez-Guzmán, Antar, & Montenegro Martínez, Marisela (2010). Narrativas en torno al trastorno de identidad sexual. De la multiplicidad transgénero a la producción de trans-conocimientos. *Prisma Social*, 4, 1-44.

Minuchin, S. (1977). *Familias y Terapia familiar*. Barcelona: Granica.

Morrison, F. and Wasoff, F. (2012). Child Contact Centers and Domestic Abuse: Victim Safety and the Challenge to Neutrality . *Violence Against Women*, vol. 18, 6: pp. 711-720.,

Orjuela, L. y Horno, P. (coord.), Orjuela, L., Perdices, A.J.; Plaza, M. y Tovar, M. (2008). *Manual de atención para los niños y niñas de mujeres víctimas de violencia de género en el ámbito familiar*. Madrid: Save the Children Recuperat de:

<http://www.savethechildren.es/docs/Ficheros/157/Manual%20Atencion%20Castellano%20final.pdf>

Otero, L. M. R. (2013). Menores víctimas de la violencia de género: propuesta de proyecto educativo. *Revista Internacional de Trabajo Social y Ciencias Sociales*, (6) 71-95.

Perea, D. y Maroto, R.M. y Horno, P. (2006). *Atención a los niños y niñas víctimas de la violencia de género en la comunidad de Madrid. Análisis de la atención de los hijos e hijas de las mujeres víctimas de violencia de género en el sistema de protección de la mujer*. Madrid: Save de Children. Recuperat de: <http://www.savethechildren.es/docs/Ficheros/63/7%20INFORME%20MADRID.pdf>

Pérez, M., Fernández, JR., Fernández, C., i Amigo, I. (2015). *Guía de tratamientos psicológicos eficaces*. Vol. I (8 ed.). Madrid: Ediciones Pirámide.

Plaza, M. (2015). Mares que viuen situacions de violencia masculista: l'impacte de la violencia en la relació maternofilial. En Albertín, P.; Dorado, A. y Marín, I. (coord.). *Intervención-investigación en violencias de género. Políticas sociales. Articulaciones en la red profesional. Conocimientos y análisis feministas en la comunidad universitaria*. Girona: Documenta Universitaria, pp. 86-93.

Ponce, A. (2012). *Seguir la trama. Género, subjetividad y violencia. Teoría y praxis para un modelo constructivo-narrativo de intervención psicosocial con hombres que maltratan*. Tesis doctoral UAB. Recuperat de: http://gallery.mailchimp.com/a2a681b141b0c348d8ad57c39/files/TESIS_DOCTORAL_LVARO_PONCE_ANTEZANA.pdf

Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology; beyond attitudes and behaviour*. London: Sage.

Pujal, M. (2003). La tarea crítica: interconexiones entre lenguaje, deseo y subjetividad. *Sociedad y Política*, 40 (vol. 1), 129-140.

Pujal, M. (2005). *Feminismos*. Barcelona. Ed. UOC. Colecció Vull Saber

Puigdevall, E. y Albertín, P. (2016). ¿Cómo hacer análisis cualitativo?. Utilizandola Grounded Theory para conocer percepciones y construcciones sobre la violència de género en la pareja por parte del sistema jurídico-penal. *Revista REPTE*. 15. Recuperat de:

<http://psicologia.udg.es/revista/admin/publicacions/castellano/49.pdf>

Roperti, E. (2006). *Padres víctimas, hijos maltratadores. Pautas para controlar y erradicar la violència en los adolescentes*. Madrid: España.

Salcido Carter, L.; Lois A.; Weithorn, Ph.D., Richard E. and Behrman, M.D. (1999). *Domestic Violence and Children: Analysis and Recommendations*. The Future of Children DOMESTIC VIOLENCE AND CHILDREN, 9 (3), pp. 4-19. Recuperat de:

http://www.princeton.edu/futureofchildren/publications/docs/09_03_Analysis.pdf

Save the Children, Campaña Educa no Pegues (1999). Convención sobre los Derechos del Niño de Naciones Unidas. Recuperat de:

<http://www.unicef.org/violencestudy/spanish/index.html>

Save the children. (2011). *En la violència de género no hay una sola víctima: Atención a los hijos e hijas de mujeres víctimas de violència de género*.

Recuperat de:

https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/violencia_genero_resumen.pdf

Servicio de Coordinación del Sistema Integral contra la Violència de Género (2012). *Guía de intervención con menores víctimas de violència de género*. Canarias: Instituto Canario de Igualdad.

- Smart, C. (2000). La teoría feminista y el discurso jurídico. En H. Birgin (Comp.). *El derecho en el género y el género en el derecho* (pp. 31-71). Buenos Aires: Ed. Biblos.
- Smith, B. and Sparkes, A. (2006). Narrative inquiry in psychology: exploring the tensions within. *Qualitative research in psychology*, 3, (3), 169-192.
- Sparkes, A.; y Devís, J. (2007). Investigación narrativa y sus formas de análisis: una visión desde la educación física y el deporte. *Educación, cuerpo y ciudad: el cuerpo en las interacciones e instituciones sociales*, 43-68.
- Spivak, G. C. (1998) ¿Puede hablar el sujeto subalterno?. *Orbis Tertius*, 3 (6), 175-235. En Memoria Académica. Recuperat de:
http://www.memoria.fahce.unlp.edu.ar/art_revistas/pr.2732/pr.2732.pdf
- Naciones Unidas (1989). [Convenció sobre els Drets de l'Infant \(1989\)](#). Disponible en
https://jocdelsdrets.gencat.cat/assets/pdf/Convencio_drets_infancia.pdf
- UNICEF. United Nations Children's Fund and United States of America. (2006). *Behind Closed Door: The Impact of Domestic Violence on Children*. Disponible en <https://www.unicef.org/media/files/BehindClosedDoors.pdf>
- Vigotsky, Lev S. (1979). *El desarrollo de los procesos psíquicos superiores*. Barcelona: Edit. Crítica.
- Viola, L. M. (2010). Repercusión de la violència doméstica en la salud mental infantil: Valoración del daño psíquico. *Rev. psiquiatr. Urug*, 74(1), 73-86.
- Wetherell, M.; Taylor, S. and Yates, S. (2001). *Discourse as Data. A Guide for Analysis*. Sage Publications.
- Watzlawick, P. (1989). *Teoría de la comunicación humana*. Barcelona: Herder
- Wetherell, M. and Potter, J. (1988). Discourse analysis and the identification of interpretative repertoires. En C. Antaki (Ed.) *Analysing everyday explanation. A casebook of methods* (pp. 168-184). Thousand Oaks, CA: Sage.

8. Annexos

8.1 Annex 1

En aquest sentit recollim una sentència del TSJC, de 21 de gener de 2016, on es reconeix;

No cabe pues desconocer este hecho en la vía civil sobre la base de que en la penal no se consideró a efectos penológicos tal circunstancia, pues como hemos dicho en la Sentencia TSJC de 12-1-2015 con cita de otras anteriores, es suficiente para la jurisdicción civil con acreditar que los actos de violència, han sido presenciados o "que los ha percibido sensorialmente de cualquier otro modo, de manera que el menor haya tomado conocimiento o adquirido conciencia de ellos por sí mismo, es decir, que haya sido **expuesto de cualquier forma a dicho tipo de violència** (SSTSJC 27/2014, FD2 , y 77/2014 , FD2), sin que en este sentido puedan excluirse a los menores de corta edad, aunque la determinación de la realidad de su afectación 4 dependerá de las circunstancias del caso (STSJC 27/2014 , FD2) y podrá ser objeto de la correspondiente prueba pericial que así lo acredite o que, en su caso, lo descarte (STSJC 35/2014 , FD3)." (...) Pues bien, aunque la Sala de apelación no ha infringido el art. 233-11.3 del CCCat en tanto que no concedió la guarda y custodia exclusiva ni compartida al progenitor maltratador, estimamos que la resolución judicial ha minimizado injustificadamente los factores de riesgo para el menor y para la madre existentes en el caso, al disponer un régimen ordinario de relaciones personales entre el padre y el hijo, puesto que **no parece haber considerado, en su debida dimensión, los actos de violència machista reiteradamente protagonizados por el padre y confirmados en la vía penal** -el último de ellos hallándose en la casa el menor, que no pudo dejar de percibirlo-, ni el menosprecio del demandado a la orden judicial de protección en la que se prohibía toda comunicación con la demandante, decidiéndolo además sin el aval de un informe favorable del equipo técnico que se hallaba supervisando las relaciones personales entre padre hijo. (...) De otro lado, no se advierte la necesidad de privar al padre del ejercicio de la potestad parental cuando, atribuida en exclusiva a la madre la guarda y custodia del menor, con un -por el momento- restringido régimen de visitas a favor del padre, las obligaciones de la guarda comprenden ya el ejercicio ordinario y cotidiano de las responsabilidades parentales según se infiere del art. 236-11.5 CCCat -sin perjuicio de la información que ambos progenitores deben facilitarse según el art. 236-12 CCCat - pero sin que ello pueda alcanzar a decisiones más trascendentes de la vida del menor como el lugar de residencia, colegios y educación, actividades extraescolares, salud, administración de los bienes, en su caso, que deberán ser adoptadas de mutuo acuerdo por ambos progenitores (para lo cual no es preciso - tampoco- el contacto físico entre ambos) o,

en caso de discrepancia, por la autoridad judicial, la cual, además, de conformidad con el artículo 236-13. 2 del CCCat , en caso de desacuerdos reiterados, o de la existencia de otra causa que dificulte el ejercicio conjunto de la potestad parental, siempre podría atribuir total o parcialmente el ejercicio de la potestad a los progenitores separadamente o distribuir entre ellos sus funciones.

És freqüent trobar que Jutjats de Família deneguen proves interessades per alguna part en relació a la violència de gènere;

No ha lugar a requerir al Grup d'Atenció a la Víctima de los Mossos d'Esquadra para que emitan informe del seguimiento de la sra. por ser documentación que se refiere a la propia actora, que puede ser aportada de parte y por entender que no es relevante para la resolución del procedimiento. No ha lugar a que se requiera al Servei d'Intervenció Especialitzada (SIE) para que emitan informe de la intervención de la sra., por ser documentación que se refiere a la propia actora que puede ser aportada de partes y por entender que no es relevante para la resolución del procedimiento.

La sentència de 12 de gener de 2015 del TSJC descriu;

Para establecer cuándo pueda considerarse que el menor ha sido víctima indirecta -la determinación de cuándo es víctima directa no plantea cuestión- de los actos de violència familiar o machista imputados a uno de sus progenitores contra el otro, es suficiente con acreditar que los ha presenciado o que los ha percibido sensorialmente de cualquier otro modo, de manera que el menor haya tomado conocimiento o adquirido conciencia de ellos por sí mismo, es decir, que haya sido expuesto de cualquier forma a dicho tipo de violència (SSTSJC 27/2014, FD2 , y 77/2014 , FD2), sin que en este sentido puedan excluirse a los menores de corta edad, aunque la determinación de la realidad de su afectación dependerá de las circunstancias del caso (STSJC 27/2014 , FD2) y podrá ser objeto de la correspondiente prueba pericial que así lo acredite o que, en su caso, lo descarte (STSJC 35/2014 , FD3). Sin embargo, teniendo en cuenta que el art. 233-11.3 CCCat obliga a tomar en consideración los supuestos de afectación potencial del menor (" hagin estat o puguin ésser... "), habrá que distinguir todavía entre los casos graves de violència, con independencia de su reiteración, y los de " violència estructural " o " habitual ", con independencia de su gravedad (art. 173.2 CP), en los que la exposición del menor a sus efectos es prácticamente inevitable aun cuando no los haya presenciado o percibido por sí mismo, y los actos de violència leves y puntuales -especialmente cuando merecieren la aplicación del subtipo atenuado del art. 153.4 CP -, en los que la determinación de si el menor ha sido o puede ser víctima de los mismos dependerá de las circunstancias del caso (SSTSJC 27/2014 , FD2, 35/2014, FD3 y 77/2014 , FD2).(…) En el presente caso y de conformidad con lo razonado ut supra , asiste la razón al tribunal de instancia

cuando razona (FD3) que no es de aplicación la prohibición legal contenida en el art. 233-11.3 CCCat, habida cuenta que, aunque existan indicios fundados de la comisión por el padre de un delito de violencia de género del que ha sido víctima la madre, ha quedado acreditado que, en cambio, la menor no ha sido ni puede ser víctima ni directa ni indirecta del mismo, en la medida en que no presencié su comisión ni tomó conocimiento de la misma de cualquier otra manera dada la levedad de la lesión causada y el hecho de tratarse del único episodio de esta clase acaecido entre los progenitores, en el contexto de la separación.

El Tribunal Superior de Justicia de Catalunya en una sentencia de 14 de abril de 2014, manifiesta que

hemos de indicar que la consideración de los niños y las niñas como víctimas indirectas de la situación de violencia de género que viven en el hogar, va más allá de la agresión física del padre sobre la madre, puesto que, como hemos señalado, esta exposición a la violencia tiene impacto sobre su desarrollo y sobre las consecuencias que comporta para las relaciones futuras, si se trata de una violencia estructural como se desprende de los hechos narrados en la calificación provisional del Ministerio Fiscal.

En la memoria de la actividad desplegada por el Ministerio Fiscal durante el año 2015, en concreto en el capítulo III, apartado 1 cabe destacar la siguiente mención que fa a la sentencia del Tribunal Supremo de 26 de noviembre de 2015;

Y en una reciente sentencia se ha pronunciado con firmeza afirmando que la violencia en el ámbito familia tienen una evidente repercusión en los hijos, que viven en un entorno de violencia, del que son también víctimas, directa o indirectamente, y a quienes el sistema de guarda compartida propuesto por el progenitor paterno y acordado en la sentencia les colocaría en una situación de riesgo por extensión al que sufre su madre, directamente amenazada, y recuerda que el artículo 2 de la Ley Orgánica 8/2015, de 22 de julio, de modificación del sistema de protección a la infancia y a la adolescencia, exige que la vida y desarrollo del menor se desarrolle en un entorno «libre de violencia».

I finalment, mencionar en la memòria de la Fiscalia General de l'Estat es destaca el poc us del **Protocol del Metge Forense de la Valoració Urgent de Risc de violència de gènere (2011)**¹²,

Pese a la gran utilidad del Protocolo Médico Forense de Valoración Urgente de Riesgo como herramienta para efectuar la valoración de riesgo objetivo, su uso sigue siendo muy escaso, habiéndose emitido exclusivamente 421 informes de conformidad con el protocolo lo que a todas luces, teniendo en cuenta el número de solicitudes de órdenes de protección en las que su utilización podría haber sido de gran utilidad es insignificante (1,16 % del total de aquellas).

8.2 Annex 2

ENTREVISTA A DONES-MARES QUE HAN PATIT VIGE

VIOLÈNCIA VISCUDA A LA FAMÍLIA

1. Fa molt de temps que **vas abandonar** la relació de violència de gènere que paties dins la parella?
2. Quines **raons et van fer prendre la decisió** d'abandonar aquesta relació? (explorar raons que va donant)
3. Com penses que **t'ha afectat** (en diferents esferes de la teva vida: personal, social-relacional, laboral, etc. aquesta relació violenta?. (que expliqui amb situacions)
4. Com penses que **ha afectat al/s teu/s fills?** (Com ho detectes? Com ho manifesta?)
5. Quin **tipus de violència mantenia el teu exmarit/ex-parella** amb el teu fill/a/fills? (sempre demanar situacions que ajudin a entendre)
6. Quin tipus de **comportament manifestava el teu fill/a quan vivíeu** la situació de violència? Si pots explicar alguna situació que ho il·lustri (si

¹² <http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Violencia-domestica-y-de-genero/Actividad-del-Observatorio/Premios-y-Congresos/relacionados/Protocolo-medico-forense-de-valoracion-urgente-del-riesgo-de-violencia-de-genero>

es posa al costat de la mare, o complicitat amb el pare, o protecció cap a altres germans...)

7. **Has parlat (a posteriori) amb el teu fill/a sobre aquestes situacions** a posteriori, (si és que sí) què comenta? Com la veu?

ATENCIÓ REBUDA PELS SERVEIS JURIDICS PENALS

Explica els contactes que ha tingut el teu fill/a amb jutjats (família o penals) i valora l'experiència (cal que anem reconstruint cada pas i les situacions viscudes)

ATENCIÓ REBUDA PELS SERVEIS PSICOLÒGICS I SOCIALS

Explica els contactes que ha tingut el teu fill/a amb i valora l'experiència (cal que anem reconstruint cada pas i les situacions viscudes):

1. PUNTS DE TROBADA
2. PSICÒLEGS (SIADs , EAIA, EAP)
3. ESCOLA
4. Persones d'associacions

ENTREVISTA A HOME-PARE QUE HA EXERCIT VIGE

MOTIUS DE ACUDIR A CENTRE PSICOSOCIAL PER FER TRACTAMENT

Situació que va desencadenar la recerca de ajut terapèutic

RELACIONS FAMILIARS

Situació familiar i relació amb la dona i fills-es

Relacions conflictives i moments crítics dins la família extensa: pares i germans-es d'ell: pares i germans-es de la dona

Autoconcepte i identitat actual i passada

HISTORIA LABORAL

Feines anteriors i desenvolupament. Feina actual

VALORACIÓ DE LA TERÀPIA I DELS CANVIS ATRIBUITS.

RELACIÓ AMB ALTRES SERVEIS PSICOSOCIALS O JURIDICO-PENALS